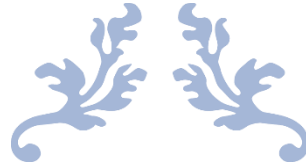

With the support of the
Erasmus+ Programme
of the European Union

ІННОВАЦІЙНІ ОСВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ:

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК ДЛЯ ЗДОБУВАЧІВ
ВИЩОЇ ОСВІТИ ТА ВИКЛАДАЧІВ УНІВЕРСИТЕТІВ

Чернігів

2023

With the support of the
Erasmus+ Programme
of the European Union

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка
Навчально-науковий інститут історії та соціогуманітарних дисциплін
імені О.М. Лазаревського
Кафедра історії України, археології та краєзнавства

ІННОВАЦІЙНІ ОСВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ : НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК ДЛЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ТА ВИКЛАДАЧІВ УНІВЕРСИТЕТІВ

INNOVATIVE EDUCATIONAL METHODOLOGIES FOR STUDENTS AND UNIVERSITY EDUCATORS: GUIDELINE

В рамках проекту
«ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ОСВІТНІЙ ПРОСТІР: МОЖЛИВІСТЬ ТА ВИКЛИКИ ДЛЯ УКРАЇНИ»
програми Erasmus+ напрямку Jean Monnet
реєстраційний номер 611363-EPP-1-2019-1-UA-EPPJMO-MODULE

Within the project
«EUROPEAN EDUCATIONAL AREA: OPPORTUNITY AND CHALLENGES FOR UKRAINE»
of the Erasmus+ Program of the Jean Monnet action
project number 611363-EPP-1-2019-1-UA-EPPJMO-MODULE

Чернігів 2023

УДК 378.147

Рецензенти

Нікітін Ю.О., доктор історичних наук,
професор

Католик А.В., кандидат історичних наук,
доцент

Відповідальний редактор

Ячменіхін К.М., доктор історичних наук,
професор

*Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради
Національного університету «Чернігівський колегіум»
імені Т.Г. Шевченка (Протокол № 10 від 3 травня 2023 р.).*

I-66 Інноваційні освітні технології : навчальний посібник для здобувачів вищої освіти та викладачів університетів / Упор. Острянюк А.М. Чернігів: Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка, 2023. 255 с.

Навчальний посібник розроблений у рамках проекту ЄС програми Еразмус+ напряму Жан Моне «Європейський освітній простір: можливість та виклики для України» (611363-EPP-1-2019-1-UA-EPPJMO-MODULE). У ньому представлено документи та матеріали, які регламентують освітню політику ЄС у сфері вищої освіти, творення Європейського простору вищої освіти, характеризують систему вищої освіти в Україні, а також практичні завдання, які сприяють ефективному засвоєнню інноваційних підходів до конструювання вищої освіти та застосування сучасних освітніх технологій для підготовки фахівців та відповідальних громадян.

The European Commission's support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents, which reflect the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

УДК 378.147

© А.М. Острянюк, передмова,
переклади документів, практичні
завдання

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	5
РОЗДІЛ 1. ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ПРОСТІР ВИЩОЇ ОСВІТИ: ВІД ІДЕЇ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ.	6
1.1. Європейська конвенція про еквівалентність дипломів, які надають допуск для доступу до університетів. Париж, 11 грудня 1953 р.	6
1.2. Європейська культурна конвенція 1954 р.	7
1.3. Європейська конвенція про еквівалентність періодів навчання в університетах, Париж, 15 грудня 1956 р.	10
1.4. Європейська конвенція про академічне визнання університетських кваліфікацій, Париж, 14 грудня 1959 р.	13
1.5. Конвенція Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО) про визнання навчання, дипломів і ступенів у вищій освіті в державах, що належать до європейського регіону, 21 грудня 1979 р.	16
1.6. Велика хартія університетів, Болонья, 18 вересня 1988 р.	25
1.7. Європейська конвенція про загальну еквівалентність періодів університетського навчання, Рим, 6 листопада 1990 р.	27
1.8. Конвенція про визнання кваліфікацій з вищої освіти в європейському регіоні, Лісабон, 11 квітня 1997 р.	30
1.9. Спільна Декларація «Про гармонізацію архітектури європейської системи вищої освіти» чотирьох міністрів, що представляють Великобританію, Німеччину, Францію і Італію, Париж, Сорбонна, 25 травня 1998 р.	44
1.10. Спільна декларація міністрів освіти Європи, Болонья, 19 червня 1999 р. .	46
1.11. Послання Саламанкського з'їзду європейських закладів вищої освіти «Формування європейського простору вищої освіти», Саламанка, 29–30 березня 2001 р.	51
1.12. До зони європейської Вищої освіти: Комюніке зустрічі європейських міністрів освіти, Прага, 19 травня 2001 р.	55
1.13. Створення зони вищої освіти Європи: Комюніке конференції міністрів освіти, Берлін, 19 вересня 2003 р.	59
1.14. Декларація Глазго, Європейська асоціація університетів, Брюссель, 15 квітня 2005 р.	66
1.15. Загальноєвропейський простір освіти – досягнення мети: Комюніке Конференції європейських міністрів освіти, Берген, 19-20 Травня 2005 р. .	72
1.16. На шляху до Європейського простору вищої освіти: відповіді на виклики глобалізації: Комюніке Конференції Міністрів європейських країн, відповідальних за сферу вищої освіти, Лондон, 16-19 травня 2007 р.	77
1.17. Комюніке конференції європейських міністрів вищої освіти, Льовен та Лювен-ля-Ньов, 28-29 квітня 2009 р.	85

1.18.	Будапештсько-Віденська Декларація про створення Європейського простору вищої освіти, Будапешт, Відень, 12 березня 2010 р.	92
1.19.	Бухарестське Комюніке Використання нашого потенціалу з найбільшою користю: консолідація Європейського простору вищої освіти, Бухарест, 27 квітня 2012 р.	95
1.20.	Комюніке Єреванської конференції Міністрів країн Європейського простору вищої освіти, Єреван, 15 травня 2015 р.	102
1.21.	Заява п'ятого форуму Болонської політики, Париж, 25 травня 2018 р. .	107
1.22.	Комюніке Римської конференції Міністрів країн Європейського простору вищої освіти, Рим, 19 листопада 2020 р.	111
1.23.	З Стратегічного плану 2020-2024 Генеральної дирекції з питань освіти, молоді, спорту та культури	131
	Практичні завдання	135
РОЗДІЛ 2.	ШЛЯХ УКРАЇНИ ДО ЄВРОПИ: ОСВІТНІЙ ВИМІР	136
2.1.	Указ Президії Верховної Ради Української РСР Про ратифікацію Конвенції про визнання учбових курсів, дипломів про вищу освіту та вчених ступенів у державах регіону Європи	136
2.2.	Постанова Верховної Ради України Про участь України в Європейській культурній конвенції 1954 р.	136
2.3.	Закон України Про ратифікацію Конвенції про визнання кваліфікацій з вищої освіти в Європейському регіоні	137
2.4.	Закон України Про вищу освіту, 17 січня 2002 р.	137
2.5.	Наказ Міністерства освіти і науки України № 48 Про проведення педагогічного експерименту з кредитно-модульної системи, 23 січня 2004 р.	155
2.6.	Наказ Міністерства освіти і науки України № 49 Про затвердження Програми дій щодо реалізації положень Болонської декларації в системі вищої освіти і науки України на 2004-2005 роки від 23 січня 2004 р.	171
2.7.	Наказ Міністерства освіти і науки України № 812 Про особливості впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу, 20 жовтня 2004 р.	181
2.8.	Національна доповідь щодо вступу України в Болонський процес, 2004 р.	183
2.9.	Закон України Про вищу освіту, 1 липня 2014 р.	201
2.10.	Європейський простір вищої освіти в 2020 р. Звіт про імплементацію Болонського процесу (фрагменти)	235
	Практичні завдання	249
	ЛІТЕРАТУРА ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ	250
	ПРО УПОРЯДНИКА	255

ПЕРЕДМОВА

Посібник складено за підсумками трирічного викладання (2019-2022) спеціального курсу «Європейський освітній простір як інструмент формування громадянського суспільства в Україні» в рамках реалізації проєкта «Європейський освітній простір: можливість та виклики для України» («European Educational Area: Opportunity and Challenges for Ukraine») № 611363-EPP-1-2019-1-UA-EPPJMO-MODULE (реєстраційний номер в Україні – 4307). В основу матеріалів, які склали зміст посібника, покладено документи Європейського Союзу, які визначали політику у галузі вищої освіти, та аналітичні матеріали, які відображають супровід діяльності в цій сфері.

Метою вивчення курсу «Європейський освітній простір як інструмент формування громадянського суспільства в Україні» було ознайомлення здобувачів освіти з Європейським освітнім простором як динамічною системою, його засадничими документами та програмами розвитку, а також формування навичок експертної оцінки освітніх програм та технологій навчання.

В рамках курсу здобувачі освіти знайомились з тенденціями розвитку Європейської системи освіти, здобутками та перспективами історичної освіти на континенті, відстежували траєкторію входження української освіти до Європейського освітнього простору, мали можливість взяти участь в обговоренні актуальних проблем сучасної освіти на практичних заняттях та на навчальних конференціях.

Здобувачі освіти знайомилися з документами, які визначали й визначають стратегію змін у вищій освіті Європи, починаючи з Болонського процесу до сучасних стратегій формування Європейського простору вищої освіти, опрацьовували освітні програми університетів, вивчають кращі практики викладання, готувалися до запозичення набутого досвіду у викладацькій та експертній діяльності.

Відтак, накопичений досвід викладання та вивчення курсу уможливив виокремлення у посібнику найважливіших проблем Європейського простору вищої освіти, актуалізацію інформаційних ресурсів для розуміння та опрацювання у подальшому цих проблем, а також забезпечив відбір найбільш ефективних інструментів та сучасних інтерактивних освітніх технологій для роботи над цими матеріалами.

РОЗДІЛ 1. ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ПРОСТІР ВИЩОЇ ОСВІТИ: ВІД ІДЕЇ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ

1.1. Європейська конвенція про еквівалентність дипломів, які надають допуск для доступу до університетів (ETS № 15)¹

Париж, 11 грудня 1953 р.

Уряди країн-членів Ради Європи, які підписали цю Конвенцію, вважаючи, що одна з цілей Ради Європи полягає в проведенні лінії на спільні дії в галузі культури і науки; вважаючи, що кращому досягненню цієї мети сприятиме вільний доступ європейської молоді до інтелектуальних ресурсів членів Ради; вважаючи, що університет є одним з головних джерел інтелектуальної діяльності будь-якої країни; вважаючи, що учням, які успішно завершили середню шкільну освіту на території одного з членів Ради, повинні бути надані всі можливості для вступу за своїм вибором до університету, розташованого на території інших членів Ради; вважаючи, що для забезпечення таких можливостей, надання яких бажано також в інтересах свободи пересування з однієї країни в іншу країну, потрібне визнання еквівалентності дипломів, що ведуть до доступу в університети, домовилися про наступне:

Стаття 1

1. Кожна Договірна Сторона з метою прийому до розташованих на її території університетів, якщо такий прийом підпадає під контроль держави, визнає еквівалентність дипломів, виданих на території будь-якої іншої Договірної Сторони, які є документами про освіту, необхідними для прийому в аналогічні навчальні заклади країни, в якій ці дипломи були видані.

2. Прийом до будь-якого університету залежить від наявності місць.

3. Кожна Договірна Сторона залишає за собою право не застосовувати положення пункту 1 щодо своїх громадян.

4. У разі, коли прийом до університетів, розташованих на території однієї з Договірних Сторін, не підпадає під контроль держави, то ця Договірна Сторона повинна передати текст цієї Конвенції відповідним університетам і всіляко домагатися прийняття ними принципів, обумовлених у попередніх пунктах.

Стаття 2

Кожна Договірна Сторона протягом одного р. після набрання чинності цією Конвенцією надсилає Генеральному секретареві Ради Європи письмовий перелік заходів, вжитих з метою здійснення положень попередньої статті.

¹ Європейська конвенція про еквівалентність дипломів, які надають допуск для доступу до університетів (ETS № 15). URL: <https://library.khpg.org/files/docs/e44.pdf>

Стаття 3

Генеральний секретар Ради Європи надсилає іншим Договірним Сторонам інформацію, отриману від кожної з них відповідно до статті 2, та інформує Комітет міністрів про прогрес, досягнутий в імplementації цієї Конвенції.

Стаття 4

Для цілей цієї Конвенції:

- a) термін «диплом» означає будь-який диплом, свідоцтво або інший документ про освіту, незалежно від форми його видачі або реєстрації, що надає право його власникові або зацікавленій особі подати заяву про прийом в університет;
- b) термін «університети» означає: i) університети; ii) освітні установи на території Договірної Сторони, що розглядаються нею як аналогічні за своїм характером; iii) освітні установи на території Договірної Сторони, що розглядаються нею як аналогічні за своїм характером; iv) освітні установи на території Договірної Сторони.

1.2. Європейська культурна конвенція 1954 р.²

Держави-члени Ради Європи, які підписали цю Конвенцію, враховуючи, що метою Ради Європи є досягнення більшого єднання між її членами для, крім іншого, збереження та втілення в життя ідеалів і принципів, які є їхнім спільним надбанням,

вважаючи, що досягненню цієї мети може сприяти поглиблення взаєморозуміння між народами Європи, вважаючи, що для цього доцільно не тільки укласти двосторонні культурні конвенції між членами Ради, але й проводити політику спільних дій, спрямованих на збереження європейської культури та заохочення її розвитку,

вирішивши укласти загальну європейську культурну конвенцію з метою заохочення громадян усіх держав-членів та громадян інших європейських держав, які можуть приєднатися до неї, до вивчення мов, історії та культури інших країн і загальної для них усіх культури,

погодилися про таке:

Стаття 1

Кожна Договірна Сторона вживає відповідних заходів для збереження свого національного внеску до загальної культурної спадщини Європи і сприяння його збільшенню.

Стаття 2

Кожна Договірна Сторона у міру можливості:

- a) заохочує вивчення своїми громадянами мов, історії і культури інших Договірних Сторін і надає цим Сторонам можливості для сприяння такому вивченню на її території, і

² Європейська культурна конвенція 1954 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_213#Text

b) докладає зусиль для сприяння вивченню своєї мови або своїх мов, історії і культури на території інших Договірних Сторін і надає громадянам цих Сторін можливості для такого вивчення на її території.

Стаття 3

Договірні Сторони проводять взаємні консультації в рамках Ради Європи з метою здійснення спільних дій, які сприятимуть культурним заходам, що становлять інтерес для Європи.

Стаття 4

Кожна Договірна Сторона у міру можливості сприяє пересуванню осіб та предметів, що мають культурну цінність, і обміну ними з метою здійснення статей 2 і 3.

Стаття 5

Кожна Договірна Сторона розглядає предмети, які мають культурну цінність для Європи і які передаються під її нагляд, як складову частину загальної культурної спадщини Європи, вживає відповідних заходів для їхнього збереження і забезпечує розумний доступ до них.

Стаття 6

1. Пропозиції щодо застосування положень цієї Конвенції і питання, що стосуються їхнього тлумачення, розглядаються на засіданнях Комітету експертів Ради Європи з питань культури.

2. Будь-яка держава, яка не є членом Ради Європи, але яка приєдналася до цієї Конвенції відповідно до положень пункту 4 статті 9, може призначити представника чи представників для участі в засіданнях, передбачених у попередньому пункті.

3. Висновки, зроблені на засіданнях, передбачених в пункті 1 цієї статті, подаються у формі рекомендацій до Комітету міністрів Ради Європи, якщо вони не є рішеннями, що належать до компетенції Комітету експертів з питань культури і стосуються питань адміністративного характеру, які не потребують додаткових витрат.

4. Генеральний секретар Ради Європи повідомляє членам Ради і уряду будь-якої держави, яка приєдналася до цієї Конвенції, будь-які рішення, які можуть бути ухвалені стосовно Конвенції Комітетом міністрів або Комітетом експертів з питань культури.

5. Кожна Договірна Сторона своєчасно повідомляє Генерального секретаря Ради Європи про будь-які заходи, які можуть бути нею вжиті для здійснення положень цієї Конвенції на виконання рішень Комітету міністрів або Комітету експертів з питань культури.

6. Якщо деякі пропозиції щодо застосування цієї Конвенції становлять інтерес тільки для обмеженої кількості Договірних Сторін, такі пропозиції можуть бути розглянуті відповідно до положень статті 7, якщо їх здійснення не потребує ніяких витрат від Ради Європи.

Стаття 7

Якщо для сприяння досягненню цілей цієї Конвенції, дві або більше Договірних Сторін бажають провести в штаб-квартирі Ради Європи засідання, не передбачені в пункті 1 статті 6, Генеральний секретар Ради надає їм таку адміністративну допомогу, яка їм може бути необхідна.

Стаття 8

Ніщо в цій Конвенції не розглядається як таке, що зачіпає:

- a) положення будь-якої існуючої двосторонньої культурної конвенції, яку може підписати будь-яка з Договірних Сторін, або робить менш доцільним укладання будь-якої іншої такої конвенції будь-якою із Договірних Сторін, або
- b) зобов'язання будь-якої особи дотримуватися законів і правил, чинних на території будь-якої Договірної Сторони, щодо в'їзду, проживання та від'їзду іноземних громадян.

Стаття 9

1. Цю Конвенцію відкрито для підписання членами Ради Європи. Вона підлягає ратифікації. Ратифікаційні грамоти здаються на зберігання Генеральному секретарю Ради Європи.

2. Ця Конвенція набирає чинності для урядів, які її підписали і які здали на зберігання свої ратифікаційні грамоти, після здачі на зберігання третьої ратифікаційної грамоти.

3. Стосовно кожного уряду, який підписав цю Конвенцію і який ратифікуватиме її після набрання нею чинності, Конвенція набирає чинності від дати здачі на зберігання його ратифікаційної грамоти.

4. Комітет міністрів Ради Європи може, одностайним голосуванням, вирішити запропонувати, на таких умовах, які він вважає за доцільне, будь-якій європейській державі, яка не є членом Ради, приєднатися до цієї Конвенції. Будь-яка держава, якій була зроблена така пропозиція, може приєднатися до Конвенції шляхом здачі на зберігання свого документа про приєднання Генеральному секретарю Ради Європи. Таке приєднання набирає чинності від дати отримання зазначеного документа про приєднання.

5. Генеральний секретар Ради Європи повідомляє всіх членів Ради і будь-які держави, що приєдналися до Конвенції, про здачу на зберігання всіх ратифікаційних грамот і документів про приєднання.

Стаття 10

Будь-яка Договірна Сторона може визначити території, до яких застосовуються положення цієї Конвенції, у заяві на ім'я Генерального секретаря Ради Європи, яку останній надсилає всім іншим Договірним Сторонам.

Стаття 11

1. Будь-яка Договірна Сторона може денонсувати цю Конвенцію в будь-який час через п'ять років після набрання нею чинності, шляхом подання відповідного письмового повідомлення на ім'я Генерального секретаря Ради Європи, який інформує про це інші Договірні Сторони.

2. Така денонсація набирає чинності для відповідної Договірної Сторони через шість місяців від дати отримання такого повідомлення Генеральним секретарем Ради Європи.

На посвідчення чого нижчепідписані, належним чином на те уповноважені своїми відповідними урядами представники підписали цю Конвенцію.

Вчинено у Парижі дев'ятнадцятого дня грудня місяця 1954 р. англійською і французькою мовами, причому обидва тексти мають однакову силу, в одному примірнику, який зберігатиметься в архіві Ради Європи. Генеральний секретар надсилає засвідчені копії цієї Конвенції кожному з урядів, який підписав цю Конвенцію і приєднався до неї.

1.3. Європейська конвенція про еквівалентність періодів навчання в університетах (ETS № 21)³

Париж, 15 грудня 1956 р.

Уряди, які підписали цю Конвенцію, будучи членами Ради Європи, зважаючи на Європейську конвенцію про еквівалентність дипломів, які надають допуск до університетів, підписану у Парижі 11 грудня 1953 р.,

зважаючи на Європейську культурну конвенцію, підписану у Парижі 19 грудня 1954 р.,

вважаючи, що вагомий внесок у взаєморозуміння між європейськими країнами міг би бути зроблений, якби більша кількість студентів, в тому числі студентів, що вивчають нові мови, мала можливість проводити певний період навчання за кордоном і якби іспити, складені такими студентами, та курси, завершені ними під час цього періоду навчання, могли визнаватися університетом країни їхнього постійного навчання,

вважаючи також, що визнання періодів навчання, завершених за кордоном, сприяло б вирішенню проблеми, яка виникла через брак висококваліфікованих науковців,

погодилися про таке:

Стаття 1

1. Для цілей цієї Конвенції Договірні Сторони розподіляються на категорії залежно від того, який орган на їхній території має повноваження розглядати питання, що стосуються еквівалентності:

- a) держава,
- b) університет,
- c) держава чи університет у відповідних випадках.

³ Європейська конвенція про еквівалентність періодів навчання в університетах (ETS № 21). URL: <https://library.khpg.org/files/docs/e45.pdf>

Кожна Договірна Сторона інформує Генерального секретаря Ради Європи про те, який орган на її території має повноваження розглядати питання, що стосуються еквівалентності.

2. Термін «університети» означає:

а) університети, та

б) заклади, що вважаються Договірною Стороною, на території якої вони розташовані, аналогічними за своїм характером університетам.

Стаття 2

1. Договірні Сторони, які відносяться до категорії а пункту 1 статті 1, визнають період навчання, завершений студентом, який вивчає нові мови, в університеті іншої держави-члена Ради Європи, еквівалентним аналогічному періоду, завершеному в університеті країни його постійного навчання, якщо відповідні органи першого згаданого університету видали такому студенту свідоцтво, яке підтверджує, що він завершив зазначений період навчання із виконанням встановлених вимог.

2. Тривалість періоду навчання, згаданого у попередньому пункті, визначається компетентними органами відповідної Договірної Сторони.

Стаття 3

Договірні Сторони, які відносяться до категорії а пункту 1 статті 1, розглядають питання про встановлення процедури визнання того чи іншого періоду навчання, завершеного в університеті іншої держави-члена Ради Європи студентами, які вивчають інші, ніж нові мови дисципліни, та особливо студентами, які вивчають теоретичні та прикладні науки.

Стаття 4

Договірні Сторони, які відносяться до категорії а пункту 1 статті 1, докладають зусиль для визначення на односторонній чи двосторонній основі умов, за яких іспит, складений студентом під час періоду навчання в університеті іншої держави-члена Ради Європи, чи курс, завершений студентом під час такого періоду навчання, може вважатися еквівалентним аналогічному іспиту, складеному студентом в університеті країни його постійного навчання, чи курсу, завершеному студентом у такому університеті.

Стаття 5

Договірні Сторони, які відносяться до категорії б пункту 1 статті 1, надсилають текст цієї Конвенції керівним органам університетів, розташованих на їхній території, та заохочують їх до позитивного розгляду і застосування принципів, визначених у статтях 2, 3 та 4 вище.

Стаття 6

Договірні Сторони, які відносяться до категорії с пункту 1 статті 1, застосовують положення статей 2, 3 і 4 щодо тих університетів, для яких компетентним органом у питаннях, що розглядаються в цій Конвенції, є держава, та застосовують положення статті 5 щодо тих університетів, які самі є компетентними органами в цих питаннях.

Стаття 7

Кожна Договірна Сторона упродовж одного р. від дати набрання чинності цією Конвенцією інформує Генерального секретаря Ради Європи у письмовій формі про заходи, яких було вжито для виконання статей 2, 3, 4, 5 і 6.

Стаття 8

Генеральний секретар Ради Європи повідомляє іншим Договірним Сторонам інформацію, отриману від кожної з них відповідно до статті 7, та інформує Комітет міністрів про стан виконання цієї Конвенції.

Стаття 9

1. Цю Конвенцію відкрито для підписання державами-членами Ради Європи. Вона підлягає ратифікації. Ратифікаційні грамоти здаються на зберігання Генеральному секретарю Ради Європи.

2. Конвенція набирає чинності після здачі на зберігання трьох ратифікаційних грамот.

3. Стосовно будь-якої держави, яка підписала Конвенцію і яка ратифікуватиме її після набрання нею чинності, Конвенція набирає чинності від дати здачі на зберігання її ратифікаційної грамоти.

4. Генеральний секретар Ради Європи повідомляє всі держави-члени Ради Європи про набрання Конвенцією чинності, Договірні Сторони, які її ратифікували, та про здачу на зберігання всіх ратифікаційних грамот, яка може бути здійснена після набрання Конвенцією чинності.

5. Будь-яка Договірна Сторона у заяві на ім'я Генерального секретаря Ради Європи, про яку останній повідомляє всі інші Договірні Сторони, може визначити території, до яких застосовуються положення цієї Конвенції.

Стаття 10

Комітет міністрів Ради Європи може запропонувати приєднатися до цієї Конвенції будь-якій державі, що не є членом Ради. Будь-яка держава, що отримала таку пропозицію, може приєднатися до Конвенції шляхом здачі на зберігання свого документа про приєднання Генеральному секретарю Ради Європи, який повідомляє про це всі Договірні Сторони. Будь-яка держава, що приєдналася до Конвенції, для цілей цієї Конвенції вважається державою-членом Ради Європи. Стосовно будь-якої держави, що приєдналася до Конвенції, ця Конвенція набирає чинності від дати здачі на зберігання її документа про приєднання.

На посвідчення чого нижчепідписані належним чином на те уповноважені своїми відповідними урядами представники підписали цю Конвенцію.

Вчинено у Парижі п'ятнадцятого дня грудня місяця 1956 р. англійською та французькою мовами, причому обидва тексти є однаково автентичними, в одному примірнику, який зберігатиметься в архіві Ради Європи. Генеральний секретар надсилає засвідчені копії цієї Конвенції кожному уряду, що її підписав і приєднався до неї.

**1.4. Європейська конвенція
про академічне визнання університетських кваліфікацій (ETS № 32)⁴
Париж, 14 грудня 1959 р.**

Уряди, які підписали цю Конвенцію, будучи членами Ради Європи, зважаючи на Європейську культурну конвенцію, підписану у Парижі 19 грудня 1954 р., зважаючи на Європейську конвенцію про еквівалентність дипломів, які надають допуск до університетів, підписану у Парижі 11 грудня 1953 р. (994_487), зважаючи на Європейську конвенцію про еквівалентність періодів навчання в університетах, підписану в Парижі 15 грудня 1956 р. ([994_538](#)), вважаючи доцільним доповнити ці конвенції, передбачивши академічне визнання університетських кваліфікацій, набутих за кордоном, погодилися про таке:

Стаття 1

Для цілей цієї Конвенції:

а) термін «університети» означає:

i) університети, та

ii) заклади, що вважаються Договірною Стороною, на території якої вони розташовані, закладами університетського рівня, які мають право присуджувати кваліфікації університетського рівня;

б) термін «університетська кваліфікація» означає будь-яке звання, будь-який диплом або будь-яке свідоцтво, що присуджені університетом, розташованим на території Договірної Сторони, та що підтверджують завершення певного періоду навчання в університеті;

в) звання, дипломи та свідоцтва, присуджені за результатами проміжного іспиту, не вважаються університетськими кваліфікаціями за змістом підпункту в цієї статті.

Стаття 2

1. Для цілей цієї Конвенції Договірні Сторони розподіляються на категорії залежно від того, який орган на їхній території має повноваження розглядати питання, що стосуються еквівалентності університетських кваліфікацій:

а) держава,

б) університет,

в) держава чи університет у відповідних випадках.

2. Кожна Договірна Сторона упродовж одного р. від дати набрання цієї Конвенцією чинності стосовно неї інформує Генерального секретаря Ради Європи

⁴ Європейська конвенція про академічне визнання університетських кваліфікацій (ETS № 32). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_064#Text

про те, який орган на її території має повноваження розглядати питання, що стосуються еквівалентності університетських кваліфікацій.

Стаття 3

1. Договірні Сторони, які відносяться до категорії а пункту 1 статі 2 цієї Конвенції, надають академічне визнання університетським кваліфікаціям, присудженим університетом, розташованим на території іншої Договірної Сторони.

2. Таке академічне визнання іноземної університетської кваліфікації надає її власнику право:

а) продовжувати навчання в університеті та складати академічні іспити після завершення такого навчання з метою отримання допуску до набуття наступного звання, включаючи звання доктора наук, на таких самих умовах, які застосовуються до громадян Договірної Сторони, якщо допуск до такого навчання та таких іспитів залежить від володіння аналогічною національною університетською кваліфікацією;

б) використовувати академічне звання, присуджене іноземним університетом, із зазначенням його походження.

Стаття 4

Стосовно підпункту 2а статті 3 цієї Конвенції кожна Договірна Сторона може:

а) у випадках, коли іспити, які складаються з метою набуття іноземної університетської кваліфікації, не включають деяких дисциплін, які є обов'язковими для набуття аналогічної національної кваліфікації, не визнавати кваліфікацію до складання додаткового іспиту з відповідних дисциплін;

б) вимагати від власників іноземної університетської кваліфікації складання тесту з її офіційної мови чи однієї з її офіційних мов, якщо вони навчалися іншою мовою.

Стаття 5

Договірні Сторони, які відносяться до категорії b пункту 1 статі 2 цієї Конвенції, надсилають текст Конвенції органам, які мають повноваження на їхній території розглядати питання, що стосуються еквівалентності університетських кваліфікацій, та заохочують їх до позитивного розгляду і застосування принципів, визначених у статтях 3 та 4 Конвенції.

Стаття 6

Договірні Сторони, які відносяться до категорії с пункту 1 статі 2 цієї Конвенції, застосовують положення статей 3 і 4 Конвенції, якщо органом, який має повноваження розглядати питання, що стосуються еквівалентності університетських кваліфікацій, є держава, та застосовують положення статті 5 Конвенції, якщо держава не є органом, який має повноваження в цих питаннях.

Стаття 7

Генеральний секретар Ради Європи може час від часу звертатися до Договірних Сторін із проханням надати у письмовій формі інформацію про заходи, яких було вжито з метою виконання положень цієї Конвенції, та рішення, яких було ухвалено для цього.

Стаття 8

Генеральний секретар Ради Європи повідомляє іншим Договірним Сторонам інформацію, отриману від кожної з них відповідно до статей 2 і 7 цієї Конвенції, та інформує Комітет міністрів про стан виконання цієї Конвенції.

Стаття 9

Ніщо у цій Конвенції не вважається як таке, що:

а) зачіпає будь-які більш сприятливі положення, що стосуються визнання іноземних університетських кваліфікацій та що містяться у будь-якому існуючому договорі, учасником якого може бути Договірна Сторона, чи робить менш доцільним укладення будь-якого нового такого договору будь-якою з Договірних Сторін; або

б) зашкоджує обов'язку будь-якої особи дотримуватися законів і правил, що є чинними на території будь-якої Договірної Сторони стосовно в'їзду, перебування та виїзду іноземців.

Стаття 10

1. Цю Конвенцію відкрито для підписання державами-членами Ради Європи. Вона підлягає ратифікації. Ратифікаційні грамоти здаються на зберігання Генеральному секретарю Ради Європи.

2. Конвенція набирає чинності через один місяць від дати здачі на зберігання третьої ратифікаційної грамоти.

3. Стосовно будь-якої держави, яка підписала Конвенцію і яка ратифікуватиме її після набрання нею чинності, Конвенція набирає чинності через один місяць від дати здачі на зберігання її ратифікаційної грамоти.

4. Після набрання цією Конвенцією чинності Комітет міністрів може запропонувати приєднатися до цієї Конвенції будь-якій державі, що не є членом Ради. Будь-яка держава, що отримала таку пропозицію, може приєднатися до Конвенції шляхом здачі на зберігання свого документа про приєднання Генеральному секретарю Ради. Стосовно будь-якої держави, що приєдналася до Конвенції, ця Конвенція набирає чинності через один місяць від дати здачі на зберігання її документа про приєднання.

5. Генеральний секретар Ради Європи повідомляє всіх членів Ради та будь-яку державу, що приєдналася до Конвенції, про здачу на зберігання всіх ратифікаційних грамот і документів про приєднання.

Стаття 11

Будь-яка Договірна Сторона під час здачі на зберігання своєї ратифікаційної грамоти чи свого документа про приєднання або у будь-який інший час після цього може заявити у повідомленні на ім'я Генерального секретаря Ради Європи про те, що ця Конвенція застосовується до деяких або всіх із територій, за міжнародні відносини яких вона несе відповідальність.

Стаття 12

1. Через п'ять років від дати набрання цією Конвенцією чинності будь-яка Договірна Сторона у будь-який час може денонсувати Конвенцію шляхом подання

відповідного повідомлення на ім'я Генерального секретаря Ради Європи, який інформує про це інші Договірні Сторони.

2. Така денонсація набирає чинності стосовно відповідної Договірної Сторони через шість місяців від дати, на яку Генеральний секретар Ради Європи отримав повідомлення про денонсацію.

На посвідчення чого нижчепідписані належним чином на те уповноважені своїми відповідними урядами представники підписали цю Конвенцію.

Вчинено у Парижі чотирнадцятого дня грудня місяця 1959 р. англійською та французькою мовами, причому обидва тексти є однаково автентичними, в одному примірнику, який зберігатиметься в архіві Ради Європи. Генеральний секретар надсилає засвідчені копії цієї Конвенції кожному уряду, що її підписав і приєднався до неї.

1.5. Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО) Конвенція про визнання навчання, дипломів і ступенів у вищій освіті в державах, що належать до європейського регіону⁵

21 грудня 1979 р.

ПРЕАМБУЛА

Держави Європейського регіону, Сторони цієї Конвенції,

Пам'ятаючи, що, як неодноразово зазначалося Генеральною конференцією ЮНЕСКО у своїх резолюціях щодо європейського співробітництва, «розвиток співробітництва між державами у галузі освіти, науки, культури та комунікації, відповідно до принципів, викладених у Статуті ЮНЕСКО, відіграє важливу роль у сприянні миру та міжнародному взаєморозумінню»,

усвідомлюючи тісний зв'язок, який існує між їхніми культурами, незважаючи на різноманіття мов і відмінності в економічних і соціальних системах, і, бажаючи зміцнити співробітництво у галузі освіти та професійної підготовки в інтересах добробуту та постійного процвітання своїх народів,

нагадуючи, що держави, які зустрілися у Гельсінкі, у Заключному акті Наради з безпеки та співробітництва у Європі (1 серпня 1975 р.) висловили свій намір «поліпшити доступ на взаємоприйнятних умовах для студентів, викладачів і вчених держав-учасниць до освітніх, культурних та наукових установ одна одної... зокрема шляхом... досягнення взаємного визнання ступенів і дипломів у вищій освіті або через урядові угоди у разі необхідності, або через прямі домовленості між університетами та іншими закладами вищої освіти і науково-дослідними установами», а також «сприяти більш точному аналізу проблем порівняння та еквівалентності ступенів і дипломів у вищій освіті»,

⁵ Конвенція про визнання навчання, дипломів і ступенів у вищій освіті в державах, що належать до європейського регіону. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_261#Text

нагадуючи, що для того, щоб сприяти досягненню цих цілей більшість Держав-підписантів вже уклали між собою двосторонні або міжрегіональні угоди щодо еквівалентності або визнання дипломів; але, бажаючи продовжувати та активізувати свої зусилля на двосторонньому та субрегіональному рівнях, поширити своє співробітництво в цій галузі на весь Європейський регіон,

переконані в тому, що велике розмаїття систем вищої освіти в Європейському регіоні становить винятково багате культурне надбання, яке слід зберегти, і, бажаючи дати можливість усім народам повною мірою скористатися цим багатим культурним надбанням шляхом полегшення доступу громадянам кожної Держави-підписанта до освітніх ресурсів інших Держав-підписантів, зокрема, дозволяючи їм продовжувати освіту у закладах вищої освіти цих інших Держав, **вважаючи**, що слід при допуску до наступних етапів навчання застосовувати концепцію визнання навчання, яка в перспективі соціальної та міжнародної мобільності дозволяє оцінити досягнутий рівень освіти з урахуванням набутих знань, підтверджених дипломами та ступенями, а також інших відповідних кваліфікацій кожного в тій мірі, в якій вони можуть бути позитивно оцінені компетентними органами,

вважаючи, що визнання всіма Державами-підписантами навчання, сертифікатів, дипломів і ступенів, отриманих чи присвоєних у будь-якій із них, спрямоване на розвиток міжнародної мобільності осіб та обмін ідеями, знаннями та науково-технічним досвідом, і що було б бажано приймати іноземних студентів до закладів вищої освіти за умови, що визнання їхнього навчання або дипломів ніколи не надаватиме їм більших прав, ніж тих, якими користуються національні студенти,

відзначаючи, що це визнання є однією з умов, необхідних для:

1. Сприяння якомога ефективнішому використанню наявних на їхніх територіях засобів освіти,
2. Забезпечення більшої мобільності викладачів, студентів, дослідників і фахівців,
3. Полегшення труднощів, з якими стикаються після повернення особи, які пройшли підготовку або отримали освіту за кордоном,

бажаючи забезпечити якнайширше визнання навчання, сертифікатів, дипломів і ступенів, беручи до уваги принципи просування освіти протягом усього життя, демократизації освіти, а також прийняття та застосування освітньої політики, яка дозволяє структурні, економічні, технологічні та соціальні зміни і адаптовані до культурного контексту кожної країни,

сповнені рішучості санкціонувати та організувати їхню майбутню співпрацю в цих питаннях за допомогою конвенції, яка стане відправною точкою для узгоджених динамічних дій, вжитих, зокрема, за допомогою національного, двостороннього, субрегіонального та багатостороннього механізму, який уже існує або може бути визнаний необхідним,

пам'ятаючи, що кінцева мета, визначена Генеральною конференцією Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури, полягає в «підготовці

Міжнародної конвенції про визнання та валідність ступенів, дипломів і сертифікатів, виданих чи присвоєних закладами вищої освіти та дослідницькими установами в усіх державах», домовилися про таке:

I. ВИЗНАЧЕННЯ

Стаття 1

1. Для цілей цієї Конвенції «визнання» іноземного сертифіката, диплома або ступеня у вищій освіті означає визнання його валідним компетентними органами Держав-підписантів та надання його власнику прав, якими користуються особи з національним сертифікатом, дипломом або ступенем, з якими іноземний сертифікат визнається як сумісний. Визнання відбувається наступним чином:

(а) Визнання сертифіката, диплома або ступеня з метою вступу або продовження навчання на вищому рівні дозволить його власнику вступати до закладів вищої освіти і науково-дослідних установ будь-якої Держави-підписанта на рівних правах з власниками аналогічного сертифіката, диплома або ступеня, виданих чи присвоєних у відповідній Державі. Таке визнання не звільняє власника іноземного сертифіката, диплома чи ступеня від дотримання умов (крім умов, що стосуються наявності диплома), які можуть вимагатися для вступу до відповідного закладу вищої освіти чи дослідницької установи приймаючої держави.

(б) Визнання іноземного сертифіката, диплома або ступеня з метою професійної діяльності є визнанням професійної підготовки власника до практики відповідної професії, однак без шкоди правовим і професійним правилам або процедурам, що діють у відповідних Державах-підписантах. Таке визнання не звільняє власника іноземного сертифіката, диплома чи ступеня від дотримання будь-яких інших умов для практики відповідної професії, які можуть бути встановлені компетентними державними чи професійними органами.

(в) Визнання сертифіката, диплома чи ступеня не повинно, однак, надавати його власнику більше прав в іншій Державі, ніж він мав би в країні, в якій було видано сертифікат, диплом або присвоєно ступінь.

2. Для цілей цієї Конвенції «часткове навчання» означає періоди навчання або підготовки, які, хоча і не становлять повного курсу, є такими, що значно сприяють набуттю знань або навичок.

II. ЦІЛІ

Стаття 2

1. Спільними діями Держави-підписанти мають намір сприяти активному співробітництву всіх держав Європейського регіону справі миру та міжнародного взаєморозуміння, а також розвитку ефективнішої співпраці з іншими державами-членами ЮНЕСКО щодо кращого використання їхнього освітнього, технологічного та наукового потенціалу.

2. Держави-підписанти урочисто заявляють про свою тверду рішучість тісно співпрацювати в рамках свого законодавства та конституційних норм, а також у рамках чинних міжурядових угод для того, щоб:

(а) Забезпечити, в інтересах Держав-підписантів, і відповідно до їхньої загальної політики щодо надання освіти та адміністративних процедур, найкращого використання їхніх наявних освітніх і дослідницьких ресурсів і з цією метою:

(i) зробити свої заклади вищої освіти якомога доступнішими для студентів або дослідників із будь-якої Держави-підписанта;

(ii) визнавати навчання, сертифікати, дипломи та ступені таких осіб,

(iii) вивчити можливість розробки та прийняття аналогічної термінології та критеріїв оцінювання, які б полегшили застосування системи, яка забезпечувала б порівняння кредитів, навчальних предметів та сертифікатів, дипломів і ступенів;

(iv) застосовувати динамічний підхід у питаннях вступу на наступні етапи навчання, беручи до уваги отримані знання, підтверджені сертифікатами, дипломами та ступенями, а також інші відповідні кваліфікації особи, якщо вони можуть бути прийнятними для компетентних органів;

(v) прийняти гнучкі критерії для оцінювання часткового навчання на основі досягнутого освітнього рівня та змісту пройдених курсів, беручи до уваги міждисциплінарний характер знань на вищому освітньому рівні;

(vi) покращити систему обміну інформацією щодо визнання навчання, сертифікатів, дипломів і ступенів;

(б) Постійно вдосконалювати освітні програми у Державах-підписантах і методи планування та розвитку вищої освіти на основі не лише вимог до економічного, соціального та культурного розвитку, політики кожної держави, а також цілей, викладених у рекомендаціях, розроблених компетентними органами Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури щодо постійного покращення якості освіти, сприяння безперервній освіті та демократизації освіти, а також цілей всебічного розвитку людської особистості та розуміння, толерантності і дружби між народами та взагалі всіх цілей, що стосуються прав людини, покладених на освіту Загальною декларацією прав людини та Міжнародними пактами ООН про права людини та Конвенцією ЮНЕСКО проти дискримінації в освіті.

(в) Сприяти регіональному та міжнародному співробітництву для вирішення «проблем порівняння та еквівалентності ступенів та дипломів у вищій освіті»... а також для визнання навчання та дипломів.

3. Держави-підписанти погоджуються вживати всіх можливих заходів на національному, двосторонньому та багатосторонньому рівнях, зокрема за допомогою двосторонніх, субрегіональних, регіональних чи інших угод, домовленостей між університетами чи іншими закладами вищої освіти та домовленостей з компетентними національними чи міжнародними організаціями та іншими органами з метою поступового досягнення відповідними компетентними органами цілей, визначених у цій статті.

III. ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ЩОДО НЕГАЙНОГО ЗАСТОСУВАННЯ

Стаття 3

1. Держави-підписанти, на додаток до будь-яких зобов'язань урядів, погоджуються вживати всіх можливих заходів з метою заохочення відповідних компетентних органів до визнання, як визначено в пункті 1 Статті 1, атестатів про закінчення середньої школи та інших дипломів, виданих в інших Державах-підписантах, які надають доступ до вищої освіти з метою надання можливості її власникам навчатися у закладах вищої освіти, розташованих на відповідних територіях Держав-підписантів.

2. Проте, без шкоди для положень пункту 1(а) Статті 1, вступ до певного закладу вищої освіти також може залежати від наявності місць і рівня володіння мовою, необхідного для того, щоб успішно навчатися.

Стаття 4

1. Держави-підписанти, на додаток до будь-яких зобов'язань урядів, погоджуються вживати всіх можливих заходів для того, щоб заохочувати компетентні органи:

(а) визнавати, як визначено в пункті 1 Статті 1, сертифікати, дипломи та ступені з метою надання можливості їхнім власникам продовжувати навчання і підготовку та проводити дослідження у своїх закладах вищої освіти;

(б) визначати, наскільки це можливо, процедуру, згідно з якою можна було б визнавати часткову освіту, здобуту у закладах вищої освіти інших Держав-підписантів, для продовження навчання.

2. Положення пункту 2 Статті 3 застосовуються до випадків, передбачених цією статтею.

Стаття 5

Держави-підписанти, на додаток до будь-яких зобов'язань урядів, погоджуються вживати всіх можливих заходів для того, щоб заохочувати відповідні компетентні органи визнавати сертифікати, дипломи або ступені, видані або присвоєні компетентними органами інших Держав-підписантів з метою здійснення професійної діяльності відповідно до пункту 1(б) Статті 1.

Стаття 6

У випадках, коли прийом до навчальних закладів на території Держави-підписанта знаходиться поза контролем цієї держави, вона надсилає текст цієї Конвенції відповідним навчальним закладам і всіляко прагне визнання останніми принципів, викладених у розділах II та III цієї Конвенції.

Стаття 7

1. Вважаючи, що визнання поширюється на навчання, сертифікати, дипломи або ступені, видані або присвоєні навчальними закладами, які визнані компетентними органами Держави-підписанта, що видала дипломи або присвоїла ступені, положення статей 3, 4 і 5 можуть стосуватися будь-якої особи, яка пройшла навчання або отримала такі сертифікати, дипломи чи ступені, незалежно від національності, політичного чи юридичного статусу цієї особи.

2. На будь-якого громадянина Держави-підписанта, який отримав на території держави, яка не є учасником Конвенції, один або кілька дипломів, сертифікатів

або ступенів, подібних до тих, що визначені у статтях 3, 4 та 5, можуть поширюватися відповідні положення зазначених статей за умови, що його сертифікати, дипломи чи ступені були визнані у своїй країні та у країні, у якій даний громадянин бажає продовжувати своє навчання.

IV. МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ

Стаття 8

Держави-підписанти зобов'язуються працювати над досягненням цілей, визначених у Статті 2, і докладати всіх зусиль для забезпечення виконання зобов'язань, викладених у Статтях 3, 4, 5 і 6 за допомогою:

- (а) національних органів;
- (б) регіональних комітетів, визначених у Статті 10;
- (в) двосторонніх або субрегіональних органів.

Стаття 9

1. Держави-підписанти визнають, що досягнення цілей і виконання зобов'язань, визначених у цій Конвенції, вимагатиме на національному рівні тісної співпраці та координації зусиль великої кількості національних органів влади, як урядових так і неурядових, зокрема університетів, атестаційних органів та інших закладів освіти. Тому вони погоджуються доручити вивчення проблем, пов'язаних із застосуванням цієї Конвенції, відповідним національним органам, з якими будуть пов'язані всі зацікавлені сектори та які матимуть повноваження пропонувати відповідні рішення. Крім того, Держави-підписанти вживатимуть усіх можливих заходів, необхідних для прискорення ефективного функціонування цих національних органів.

2. Держави-підписанти співпрацюють із компетентними органами іншої Держави-підписанта, зокрема, надаючи їм можливість збирати всю інформацію, яка є корисною в їхній діяльності, стосовно навчання, дипломів і ступенів у вищій освіті.

3. Кожен національний орган повинен мати у своєму розпорядженні необхідні засоби, які дозволять йому збирати, обробляти та зберігати всю інформацію, яка йому потрібна в його діяльності, стосовно навчання, дипломів і ступенів у вищій освіті, або негайно отримувати інформацію, яка йому потрібна, від окремого національного центру документації.

Стаття 10

1. Регіональний комітет, що складається із представників урядів Держав-підписантів, засновується. Його Секретаріат підпорядковується Генеральному директору Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури.

2. Держави Європейського регіону, які не є учасниками Конвенції, які були запрошені взяти участь у Дипломатичній конференції, якій доручено прийняти цю Конвенцію, зможуть брати участь у засіданнях Регіонального комітету.

3. На Регіональний комітет покладено завдання стежити за виконанням цієї Конвенції. Він отримує та розглядає періодичні звіти, які Держави-підписанти надсилають йому про досягнутий прогрес і перешкоди, з якими вони стикаються при застосуванні Конвенції, а також дослідження, проведені його Секретаріатом

щодо зазначеної Конвенції. Держави-підписанти зобов'язуються подавати звіт до Комітету не рідше одного разу на два роки.

4. Регіональний комітет у відповідних випадках надсилає Державам-підписантам рекомендації загального чи індивідуального характеру щодо застосування цієї Конвенції.

Стаття 11

1. Регіональний комітет обирає голову на кожну сесію та приймає свої Положення Регламенту. Він збирається на чергову сесію принаймні кожних два роки. Комітет збирається вперше через три місяці після здачі на зберігання шостого документа про ратифікацію або приєднання.

2. Секретаріат Регіонального комітету готує порядок денний засідань Комітету, відповідно до доручень, які він отримує від Комітету, та Положень Регламенту. Це допоможе національним органам отримати інформацію, необхідну їм у їхній діяльності.

V. ДОКУМЕНТАЦІЯ

Стаття 12

1. Держави-підписанти обмінюються інформацією та документацією, що стосується навчання, сертифікатів, дипломів і ступенів у вищій освіті.

2. Вони докладають зусиль для того, щоб сприяти розвитку методів і механізмів для збору, обробки, класифікації та розповсюдження всієї необхідної інформації, що стосується визнання навчання, сертифікатів, дипломів і ступенів у вищій освіті, беручи до уваги також існуючі методи та механізми, а також інформацію, зібрану національними, регіональними, субрегіональними та міжнародними органами, зокрема Організацією Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури.

VI. СПІВПРАЦЯ З МІЖНАРОДНИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ

Стаття 13

Регіональний Комітет вживає всіх необхідних заходів для залучення до своїх зусиль компетентних міжнародних урядових і неурядових організацій з метою забезпечення якомога повнішого застосування цієї Конвенції. Це особливо стосується міжурядових установ і агенцій, на яких покладено відповідальність за застосування субрегіональних конвенцій або угод щодо визнання дипломів і ступенів у державах, що належать до Європейського регіону.

VII. ЗАКЛАДИ ВИЩОЇ ОСВІТИ ПІДКОНТРОЛЬНІ ДЕРЖАВІ-ПІДПИСАНТУ, АЛЕ РОЗТАШОВАНІ ПОЗА МЕЖАМИ ЇЇ ТЕРИТОРІЇ

Стаття 14

Положення цієї Конвенції поширюються на навчання в будь-якому закладі вищої освіти підконтрольному Державі-підписанту, на сертифікати, дипломи і ступені, отримані чи присвоєні у будь-якому закладі вищої освіти, навіть якщо цей заклад знаходиться поза межами її території, за умови, що компетентні органи Держави-підписанта, в якій розташована установа, не заперечують.

VIII. РАТИФІКАЦІЯ, ПРИЄДНАННЯ ТА НАБРАННЯ ЧИННОСТІ

Стаття 15

Ця Конвенція відкрита для підписання та ратифікації державами Європейського регіону, які були запрошені взяти участь у дипломатичній конференції, якій доручено прийняти цю Конвенцію, а також Ватиканом.

Стаття 16

1. Іншим державам, які є членами Організації Об'єднаних Націй, однієї зі спеціалізованих установ або Міжнародного агентства з атомної енергії, або які є сторонами Статуту Міжнародного Суду, може бути дозволено приєднатися до цієї Конвенції.

2. Будь-яке прохання з цього приводу надсилається Генеральному директору Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури, який передає його Державам-підписантам не менше, ніж за 3 місяці до засідання спеціального комітету, про який йдеться у пункті 3 цієї статті.

3. Держави-підписанти збираються на засідання спеціального комітету, до складу якого входить по одному представнику від кожної Держави-підписанта уповноважених своїм урядом розглядати такий запит. У таких випадках рішення комітету приймається більшістю у дві третини голосів Держав-підписантів.

4. Ця процедура застосовується лише тоді, коли Конвенція буде ратифікована щонайменше 20 державами, про які йдеться у Статті 15.

Стаття 17

Ратифікація цієї Конвенції або приєднання до неї здійснюється шляхом здачі на зберігання ратифікаційної грамоти або документа про приєднання Генеральному директору Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури.

Стаття 18

Ця Конвенція набирає чинності через місяць після здачі на зберігання п'ятої ратифікаційної грамоти, але виключно щодо держав, які здали на зберігання свої ратифікаційні грамоти. Для кожної іншої держави вона набирає чинності через місяць після того, як ця держава здасть на зберігання свою ратифікаційну грамоту або документ про приєднання.

Стаття 19

1. Держави-підписанти мають право денонсувати цю Конвенцію.

2. Письмове повідомлення про денонсацію подається Генеральному директору Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури.

3. Денонсація набуває чинності через дванадцять місяців після отримання документа про денонсацію. Однак особи, які навчаються на підставі положень цієї Конвенції на території Держави що денонсує Конвенцію, зможуть завершити навчання, яке вони розпочали.

Стаття 20

Генеральний директор Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури інформує Держави-підписанти та інші держави, про які йдеться в Статтях 15 і 16, а також Організацію Об'єднаних Націй про депонування всіх ратифікаційних грамот або документів про приєднання, про які йдеться у Статті 17, та про денонсації, передбачені Статтею 19 цієї Конвенції.

Стаття 21

Відповідно до статті 102 Статуту Організації Об'єднаних Націй ця Конвенція реєструється в Секретаріаті Організації Об'єднаних Націй на вимогу Генерального директора Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури.

НА ПОСВІДЧЕННЯ ЧОГО представники, що підписалися нижче, належним чином уповноважені, підписали цю Конвенцію.

Вчинено в Парижі 21 грудня 1979 р. англійською, французькою, російською та іспанською мовами, причому всі чотири тексти мають однакову силу, в одному примірнику, який зберігається в архіві Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури. Завірена копія надсилається всім державам, зазначеним у Статтях 15 і 16, а також Організації Об'єднаних Націй.

Конвенцію підписали представники:

Народної Соціалістичної Республіки Албанії
Федеративної Республіки Німеччини
Австрійської Республіки
Королівства Бельгії
Білоруської Радянської Соціалістичної Республіки
Народної Республіки Болгарії
Канади
Республіки Кіпр
Данії
Іспанії
Сполучені Штати Америки
Фінляндської Республіки
Французької Республіки
Грецької Республіки
Угорської Народної Республіки
Ірландії
Ісландії
Ізраїлю
Італійської Республіки
Великого герцогства Люксембург
Мальти
Князівства Монако
Норвегії
Королівства Нідерландів
Польської Народної Республіки
Португалії
Німецької Демократичної Республіки
Соціалістичної Республіки Румунії
Сполученого Королівства Великобританії та Північної Ірландії
Ватикану

Швеції
Швейцарської Конфедерації
Чехословацької Соціалістичної Республіки
Турецької Республіки
Української Радянської Соціалістичної Республіки
Союзу Радянських Соціалістичних Республік
Соціалістичної Федеративної Республіки Югославії
Республіки Сан-Марино

1.6. Велика хартія університетів Magna Charta Universitatum ⁶

Болонья, 18 вересня 1988 р.

Преамбула

Ректори європейських університетів, що підписалися нижче, ті, що зібралися в Болоньї з нагоди дев'ятисотліття найстарішого в Європі університету за чотири роки до остаточного скасування кордонів між країнами ЄС, висловлюючи надію на перспективу розширення співробітництва між усіма європейськими націями, переконані в тому, що народи і держави мають, як ніколи раніше, усвідомити роль, яку університети відіграватимуть у суспільстві, що змінюється і стає дедалі інтернаціональнішим, вважають, що:

- 1) на завершальному етапі цього тисячоліття майбутнє людства значною мірою залежить від культурного, наукового і технічного розвитку, зосередженого в центрах культури, знань та досліджень, якими є справжні університети;
- 2) завдання університетів щодо поширення знань серед нових поколінь передбачає, що в сучасному світі вони також мають служити суспільству в цілому і що культурне, соціальне й економічне майбутнє суспільства вимагає, зокрема, значного внеску в подальшу освіту;
- 3) університети повинні давати майбутнім поколінням освіту і виховання, що навчать їх, а через них – інших, поважати гармонію навколишнього середовища та самого життя.

Ректори європейських університетів, що підписалися нижче, проголошують перед усіма державами та перед совістю всіх націй основні принципи, що мають відтепер і не завжди бути основоположними для університетів.

Основні принципи

1. Університет – самостійна установа в суспільствах із різною організацією, що є наслідком розходжень у географічній та історичній спадщині. Він створює, вивчає, оцінює та передає культуру за допомогою досліджень і навчання.

⁶ Magna Charta Universitatum. URL:
<http://www.euroosvita.net/prog/print.php/prog/print.php?id=1049>

Для задоволення потреб навколишнього світу його дослідницька та викладацька діяльність має бути морально й інтелектуально незалежною від будь-якої політичної й економічної влади.

2. Викладання та дослідницька робота в університетах мають бути неподільні для того, щоб навчання в них відповідало постійно змінюваним потребам і запитам суспільства, науковим досягненням.

3. Свобода в дослідницькій і викладацькій діяльності є основним принципом університетського життя. Керівні органи й університети, кожний у межах своєї компетенції, повинні гарантувати дотримання цієї фундаментальної вимоги.

Відкидаючи нетерпимість і будучи завжди відкритим для діалогу, університет є ідеальним місцем зустрічі викладачів, які здатні передавати свої знання і володіють необхідними засобами для їхнього удосконалення за допомогою досліджень та інновацій, та студентів, які мають право, здатність і бажання збагатити свій розум цими знаннями.

4. Університет є хранителем традицій європейського гуманізму. Тому він постійно прагне до досягнення універсального знання, перетинає географічні та політичні кордони, затверджує нагальну потребу взаємного пізнання і взаємодії різних культур.

Способи

Для досягнення цих цілей у світлі вищевикладених принципів потрібні ефективні способи, що відповідають сучасним умовам.

1. Для забезпечення свободи в дослідженнях і викладанні всім членам університетської спільноти слід надати необхідні засоби.

2. Потрібно брати на роботу викладачів і визначати їх статус відповідно до принципу неподільності дослідницької та викладацької діяльності.

3. Кожен університет, з урахуванням конкретних обставин, має гарантувати своїм студентам дотримання свобод і умов, за яких вони могли б досягти своїх цілей у культурі й освіті.

4. Університети, особливо європейські, розглядають взаємний обмін інформацією та документацією, а також збільшення кількості спільних проектів для розвитку освіти як основний елемент постійного прогресу знань.

Тому, як і на початку своєї історії, вони стимулюють мобільність викладачів і студентів, а також розглядають загальну політику в питанні рівного статусу, звань, іспитів (без упередженого ставлення до національних дипломів) і присудження стипендій як необхідний інструмент для здійснення своєї місії в актуальних на сьогодні умовах.

Ректори, що підписалися нижче, від імені своїх університетів беруть на себе зобов'язання зробити все від них залежне для того, щоб кожна держава, а також зацікавлені наднаціональні організації формували свою політику, спираючись на положення цієї Великої хартії, що виражає одностайне бажання університетів, вільно визначене та проголошене.

1.7. Європейська конвенція про загальну еквівалентність періодів університетського навчання⁷

Рим, 6 листопада 1990 р.

Держави-члени Ради Європи та інші держави-учасниці Європейської культурної конвенції, які підписали цю угоду, враховували, що метою Ради Європи є досягнення більшої єдності між її членами;

Взято до уваги Європейську конвенцію про еквівалентність періодів університетського навчання, відкриту для підписання в Парижі 15 грудня 1956 р., яка відноситься до вивчення сучасних мов;

Погоджено, що буде зроблено важливий внесок у європейське порозуміння, якщо більша кількість студентів з усіх дисциплін могла б проводити періоди навчання за кордоном і якщо іспити та дисципліни, які прослухали такі студенти протягом цих періодів навчання будуть визнаватися їхніми установами;

З цією метою вирішено встановити принцип загальної еквівалентності періодів навчання в університеті.

Домовилися про таке:

Стаття 1

Для цілей цієї Конвенції термін «заклади вищої освіти» означає:

- а) університети;
- б) інші заклади вищої освіти, визнані для цілей цієї Конвенції компетентними органами Сторін, на території якої вони розташовані.

Стаття 2

1. Сторони повинні, враховувати те, що держава є компетентним органом у справі щодо питання їхньої території, визнавати будь-який період навчання, проведений студентом у закладі вищої освіти іншої Сторони як еквівалент аналогічного періоду, проведеного в його або її закладі вищої освіти, за умови:

- що існувала попередня домовленість між закладом вищої освіти або компетентним органом Сторони, де знаходиться цей заклад і між закладом вищої освіти або компетентним органом Сторони, на території якої проходив період навчання;
- що керівництво закладу вищої освіти, де проходив період навчання, видали студенту сертифікат, який засвідчує, що він або вона завершили цей період навчання.

2. Тривалість періоду навчання, зазначеного в попередньому абзаці, визначається уповноваженим органом Сторони, на території якої знаходиться заклад вищої освіти.

⁷ Європейська конвенція про загальну еквівалентність періодів університетського навчання.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_301#Text

Стаття 3

У тій мірі, в якій заклади вищої освіти самі є компетентним органом у справі на своїй території, Сторони передають текст цієї Конвенції уповноваженим особам цих установ і повинні заохочувати сприятливий розгляд і застосування ними принципів, зазначених у статті 2.

Стаття 4

Положення цієї Конвенції не впливають на положення Європейської Конвенції про Еквівалентність періодів університетського навчання, відкритого для підписання в Парижі 15 грудня 1956 р.

Стаття 5

1. Ця Конвенція відкрита для підписання державами-членами Ради Європи та іншими державами-учасницями Європейської культурної конвенції, які можуть висловити свою згоду на виконання:

а) підписання без застережень щодо ратифікації, прийняття чи затвердження; або
б) підписання за умови ратифікації, прийняття чи затвердження з подальшою ратифікацією,
прийняття або схвалення.

2. Ратифікаційні документи, документи про прийняття чи затвердження здаються на зберігання Секретарю Генеральної Ради Європи.

Стаття 6

1. Ця Конвенція набуває чинності в перший день місяця, що настає після закінчення одного місяця після дати, коли дві держави-члени Ради Європи висловили свою згоду на обов'язковість для них Конвенції відповідно до положення статті 5.

2. Стосовно будь-якої держави-члена, яка згодом висловить свою згоду бути обов'язковим для неї,
Конвенція набуває чинності в перший день місяця, що настає після закінчення одного місяця після дати підписання або здачі на зберігання ратифікаційної грамоти, прийняття або схвалення.

Стаття 7

1. Після набрання чинності цієї Конвенції Комітет міністрів Ради Європи може запросити будь-яку державу, яка не є членом Ради та Європейської економіки Співтовариства приєднатися до цієї Конвенції за рішенням, прийнятим більшістю, передбаченою статтею 20.d Статуту Ради Європи та одноставним голосуванням представників Договірних держав, які мають право брати участь у Комітеті.

2. Стосовно будь-якої держави, що приєднується, або, якщо вона приєднується до Європейського економічного співтовариства, Конвенція набуває чинності в перший день місяця, що настає після закінчення одного місяця після дати здачі на зберігання документа про приєднання Секретарю Генеральної Ради Європи.

Стаття 8

1. Будь-яка держава може під час підписання або здачі на зберігання своєї ратифікаційної грамоти:

прийняття, затвердження або приєднання, вказати територію або території, на які поширюється ця Конвенція.

2. Будь-яка держава може пізніше направити заяву на ім'я Генерального секретаря Ради Європи щодо застосування цієї Конвенції на будь-яку іншу територію, зазначену в декларації. Стосовно такої території Конвенція набуває чинності з першого дня місяця, що настає після закінчення місячного строку з дня отримання такої заяви Генеральним секретарем.

3. Будь-яка заява, зроблена відповідно до двох попередніх пунктів, щодо будь-якої території зазначеній в такій заяві, може бути відкликана шляхом повідомлення на ім'я Генерального секретаря. Відкликання набуває чинності в перший день наступного місяця після закінчення місячного строку з дати отримання такого повідомлення Генеральним секретарем.

Стаття 9

1. Будь-яка Сторона може в будь-який час денонсувати цю Конвенцію шляхом направлення відповідного повідомлення до Генерального секретаря Ради Європи.

2. Така денонсація набуває чинності в перший день місяця, що настає після закінчення терміну дії протягом шести місяців після дати отримання повідомлення Генеральним секретарем.

Стаття 10

Генеральний секретар Ради Європи повідомляє держави-члени Ради, інші Сторони Європейської культурної конвенції, будь-якої держави, яка приєдналася, та Європейське економічне співтовариство, якщо воно приєдналося до цієї Конвенції, про:

- а) підтвердження підписом;
- б) здачу на зберігання будь-якої ратифікаційної грамоти, документа про прийняття, затвердження або приєднання;
- в) будь-яку дату набрання чинності цією Конвенцією відповідно до статей 6 і 7;
- г) будь-яку іншу дію, повідомлення, що стосуються цієї Конвенції.

На посвідчення нижчепідписаного, належним чином на це уповноважені, підписали цю Конвенцію.

Підписано в Римі 6 листопада 1990 р. англійською та французькою мовами, причому обидва тексти є рівно автентичними в єдиному примірнику, який зберігається в архіві Ради Європи. Генеральний секретар Ради Європи надсилає завірені копії кожній державі-члену Ради Європи, іншим державам-учасницям Європейської культурної Конвенції та будь-якій державі або Європейському економічному співтовариству, запрошеним приєднатися до цієї Конвенції.

1.8. Конвенція про визнання кваліфікацій з вищої освіти в європейському регіоні (ETS № 165)⁸

Лісабон, 11 квітня 1997 р.

Сторони цієї Конвенції,
усвідомлюючи той факт, що право на освіту є одним із прав людини і що вища освіта, яка відіграє визначну роль у здобуванні і поглибленні знань, є виключно багатим культурним і науковим надбанням як окремих осіб, так і суспільства, враховуючи, що вища освіта має відігравати дуже важливу роль в утвердженні миру, взаєморозуміння і терпимості, у формуванні взаємної довіри між народами та країнами,
вважаючи, що велике розмаїття освітніх систем в європейському регіоні відбиває його культурні, соціальні, політичні, філософські, релігійні та економічні особливості і є виключним надбанням, що варте глибокої поваги,
бажаючи дати можливість усім мешканцям регіону повною мірою користуватися цим багатим розмаїттям шляхом полегшення громадянам кожної з держав та студентам закладів освіти кожної зі Сторін доступу до освітніх ресурсів інших Сторін, зокрема шляхом сприяння їхнім зусиллям, спрямованим на продовження своєї освіти чи на закінчення певного періоду навчання у вищих закладах освіти на території інших Сторін,
враховуючи, що визнання курсів навчання, свідоцтв, дипломів і звань, отриманих в іншій країні європейського регіону, є важливим засобом сприяння академічній мобільності між Сторонами,
надаючи важливого значення принципу самостійності закладів освіти та усвідомлюючи необхідність підтримки і захисту цього принципу,
впевнені, що справедливе визнання кваліфікацій є ключовим елементом права на освіту та обов'язком суспільства,
беручи до уваги конвенції Ради Європи та ЮНЕСКО з питань академічного визнання в Європі:
Європейську конвенцію про еквівалентність дипломів, які надають допуск до університетів (1953 р., ETS № 15) ([994 487](#)), та Протокол до неї (1964 р., ETS № 49) ([994 486](#)),
Європейську конвенцію про еквівалентність періодів навчання в університетах (1956 р., ETS № 21),
Європейську конвенцію про академічне визнання університетських кваліфікацій (1959 р., ETS № 32) ([994 064](#)),
Конвенцію про визнання курсів навчання, дипломів і звань з вищої освіти в державах європейського регіону (1979 р.) ([995 261](#)),

⁸ Конвенція про визнання кваліфікацій з вищої освіти в європейському регіоні (ETS № 165). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_308#Text

Європейську конвенцію про загальну еквівалентність періодів навчання в університетах (1990 р., ETS № 138) ([994 301](#)), враховуючи також Міжнародну конвенцію про визнання курсів навчання, дипломів і звань з вищої освіти в арабських і середземноморських європейських державах (1976 р.) ([998 025](#)), що була прийнята в рамках ЮНЕСКО і частково стосується академічного визнання в Європі, усвідомлюючи, що ця Конвенція має розглядатися також у контексті конвенцій та Міжнародної рекомендації ЮНЕСКО, що стосуються інших регіонів світу, а також необхідність поліпшення обміну інформацією між цими регіонами, усвідомлюючи, що у вищій освіті в європейському регіоні з часу прийняття цих конвенцій відбулися глибокі зміни, внаслідок яких зростає диверсифікація як всередині національних систем вищої освіти, так і між ними, а також необхідність внесення змін у правові документи і практику з метою відображення цих змін, усвідомлюючи необхідність пошуку спільних рішень практичним проблемам визнання в європейському регіоні, усвідомлюючи необхідність удосконалення існуючої практики визнання та надання їй більшої прозорості і кращої відповідності сучасному стану вищої освіти в європейському регіоні, переконані в позитивному значенні розробленої і прийнятої під егідою Ради Європи та ЮНЕСКО Конвенції, що створює підґрунтя для подальшого розвитку практики визнання в європейському регіоні, усвідомлюючи важливість забезпечення механізмів постійного впровадження у практику принципів і положень цієї Конвенції, погодилися про таке:

Розділ I

Визначення

Стаття I.1

Для цілей цієї Конвенції нижченаведені терміни мають таке значення:

доступ (до вищої освіти) – право кандидатів, що задовольняють встановленим вимогам, на звернення із проханням про допуск до вищої освіти та на розгляд такого прохання;

допуск (до вищих закладів і програм освіти) – акт чи система, яка дає змогу кандидатам, що задовольняють встановленим вимогам, відвідувати курс навчання з вищої освіти в тому чи іншому закладі і/або тій чи іншій програмі;

оцінка (закладів або програм) – процедура встановлення якості навчання у вищому закладі або програмі освіти;

оцінка (індивідуальних кваліфікацій) – письмова оцінка компетентним органом іноземних кваліфікацій, присуджених окремій особі;

компетентний орган з визнання – орган, якому офіційно доручено ухвалювати обов'язкові рішення про визнання іноземних кваліфікацій;

вища освіта – всі види курсів навчання чи циклів курсів навчання, професійної підготовки або підготовки до наукових досліджень після середнього освітнього

рівня, які визнані відповідними органами Сторони як такими, що належать до її системи вищої освіти;

вищий заклад освіти – заклад, що надає вищу освіту і визнаний компетентним органом Сторони як такий, що належить до її системи вищої освіти;

програма з вищої освіти – курс навчання, визнаний компетентним органом Сторони як такий, що належить до її системи вищої освіти, після закінчення якого слухачу присуджується кваліфікація з вищої освіти;

період навчання – будь-яка частина програми з вищої освіти, оцінена і документально підтверджена, яка, не становлячи повного курсу навчання за програмою, є істотним набутком знань чи навичок.

Кваліфікація

А. Кваліфікація з вищої освіти – будь-яке звання, диплом або інше свідоцтво, що видане компетентним органом і засвідчує успішне закінчення програми з вищої освіти.

В. Кваліфікація, що надає доступ до вищої освіти, – будь-який диплом або інше свідоцтво, що видане компетентним органом, засвідчує успішне закінчення освітньої програми і надає власнику кваліфікації право брати участь у процедурі допуску до вищої освіти (пор. визначення терміну «доступ»).

Визнання – формальне підтвердження компетентним органом якості іноземної освітньої кваліфікації для цілей доступу до навчання і/або здійснення фахової діяльності.

Умови

А. Загальні умови – умови, які в усіх випадках повинні задовольнятися для доступу до вищої освіти або певного рівня цієї освіти чи для здобуття певного рівня кваліфікації з вищої освіти.

В. Спеціальні умови – умови, які на додаток до загальних умов повинні задовольнятися для отримання допуску до конкретної програми з вищої освіти чи для здобуття спеціальної кваліфікації з вищої освіти по конкретній навчальній дисципліні.

Розділ II

Компетенція органів

Стаття II.1

1. Якщо компетенція вирішувати питання визнання належить центральним органам Сторони, така Сторона безпосередньо керується положеннями цієї Конвенції і вживає всіх необхідних заходів для забезпечення виконання її положень на своїй території.

Якщо компетенція вирішувати питання визнання належить складовим частинам Сторони, така Сторона робить одному з депозитаріїв коротку заяву про свій конституційний чи адміністративно-територіальний устрій під час підписання або здачі на зберігання своєї ратифікаційної грамоти або свого документа про прийняття, затвердження чи приєднання або у будь-який інший час після цього. У таких випадках компетентні органи таким чином визначених складових частин

Сторін вживають всіх необхідних заходів для забезпечення виконання положень цієї Конвенції на своїй території.

2. Якщо компетенція вирішувати питання визнання належить окремим вищим закладам освіти або іншим установам, кожна Сторона відповідно до свого конституційного чи адміністративно-територіального устрою надає текст цієї Конвенції цим закладам або установам і докладає всіх можливих зусиль для заохочення до сприятливого розгляду і застосування її положень.

3. Положення пунктів 1 і 2 цієї статті застосовуються *mutatis mutandis* до зобов'язань Сторін, викладених у нижченаведених статтях цієї Конвенції.

Стаття II.2

Під час підписання або здачі на зберігання своєї ратифікаційної грамоти або свого документа про прийняття, затвердження чи приєднання або у будь-який інший час після цього кожна держава, Найсвятіший Престол або Європейське співтовариство інформують одного з депозитаріїв цієї Конвенції про те, які органи мають право ухвалювати різні категорії рішень щодо визнання.

Стаття II.3

Ніщо у цій Конвенції не може розглядатися як таке, що порушує будь-які більш сприятливі положення про визнання кваліфікацій, присуджених однією зі Сторін, які містяться у будь-якому чинному договорі або впливають з нього чи можуть міститися або впливати з будь-якого майбутнього договору, учасницею якого Сторона цієї Конвенції може бути або може стати.

Розділ III

Головні принципи, що стосуються оцінки кваліфікацій

Стаття III.1

1. Власники кваліфікацій, присуджених однією зі Сторін, мають належний доступ до оцінки цих кваліфікацій, яка здійснюється відповідним органом на їхнє прохання.

2. У зв'язку з цим забороняється будь-яка дискримінація заявника за такими ознаками, як стать, раса, колір шкіри, фізичні вади, мова, релігія, політичні чи інші переконання, національне, етнічне або соціальне походження, приналежність до національної меншини, майновий стан, народження чи інші обставини, або на підставі будь-яких інших обставин, не пов'язаних із якістю кваліфікації, визнання якої запитується. Для забезпечення цього права кожна Сторона зобов'язується вжити відповідних заходів для того, щоб заява про визнання кваліфікацій оцінювалася тільки на основі набутих знань і навичок.

Стаття III.2

Кожна Сторона забезпечує прозорість, узгодженість та надійність процедур і критеріїв, які застосовуються під час оцінки та визнання кваліфікацій.

Стаття III.3

1. Рішення про визнання ухвалюються на основі відповідної інформації про ті кваліфікації, визнання яких запитується.

2. Відповідальність за надання належної інформації покладається насамперед на заявника, який має надати її сумлінно.

3. Незважаючи на відповідальність заявника, установи, що присудили кваліфікацію, яка розглядається, мають надавати на запит заявника і упродовж розумного строку відповідну інформацію власнику кваліфікації, установам або компетентним органам країни, в якій запитується визнання кваліфікації.

4. Сторони доручають всім закладам освіти, що належать до їхніх освітніх систем, задовольняти будь-який розумний запит щодо інформації, необхідної для оцінки кваліфікацій, отриманих у цих закладах, або у відповідних випадках заохочують їх до цього.

5. Обов'язок доводити, що заява не задовольняє відповідним умовам, покладається на орган, що здійснює оцінку.

Стаття III.4

Для полегшення визнання кваліфікацій кожна Сторона забезпечує надання належної і чіткої інформації про свою освітню систему.

Стаття III.5

Рішення про визнання кваліфікації ухвалюються впродовж розумного строку, який завчасно визначається компетентним органом з визнання кваліфікацій і розраховується від часу отримання всієї необхідної інформації по конкретному запиту. У випадку негативного рішення зазначаються причини відмови у визнанні кваліфікації і заявникові надається інформація стосовно заходів, яких йому треба вжити для визнання його кваліфікації у подальшому. У разі негативного рішення або неприйняття рішення заявник повинен мати можливість оскарження впродовж розумного строку.

Розділ IV

Визнання кваліфікацій, що надають доступ до вищої освіти

Стаття IV.1

Для цілей доступу до програм, що належать до її системи вищої освіти, кожна Сторона визнає кваліфікації, що присуджені іншими Сторонами і задовольняють загальним умовам доступу до вищої освіти на території цих Сторін, якщо загальні умови доступу на території Сторони, що присудила кваліфікацію, суттєво не відрізняються від загальних умов доступу на території Сторони, в якій запитується визнання кваліфікації.

Стаття IV.2

Відповідним чином, Стороні достатньо надати власнику кваліфікації, присудженої на території однієї з інших Сторін, можливість отримати оцінку такої кваліфікації на прохання її власника, і положення статті IV.1 у такому випадку застосовуються *mutatis mutandis*.

Стаття IV.3

Якщо кваліфікація надає доступ лише до окремих видів вищих закладів чи програм освіти на території Сторони, в якій вона була присуджена, кожна інша Сторона надає власнику такої кваліфікації доступ до аналогічних окремих програм у вищих закладах

освіти, що належать до її системи вищої освіти, якщо умови доступу на території Сторони, що присудила кваліфікацію, суттєво не відрізняються від умов доступу на території Сторони, в якій запитується визнання кваліфікації.

Стаття IV.4

Якщо на додаток до загальних умов доступу допуск до конкретних програм з вищої освіти залежить від задоволення спеціальних умов, компетентні органи відповідної Сторони можуть також висувати власникам кваліфікацій, присуджених на території інших Сторін, додаткові умови або перевіряти, чи задовольняють аналогічним умовам заявники з кваліфікаціями, присудженими на території інших Сторін.

Стаття IV.5

Якщо свідоцтва про закінчення школи надають доступ до вищої освіти на території тієї Сторони, в якій вони були отримані, лише після складання додаткових кваліфікаційних іспитів як однієї з передумов доступу, інші Сторони можуть зумовити доступ такими самими умовами або запропонувати альтернативу для задоволення таких додаткових умов в їхніх освітніх системах. Будь-яка держава, Найсвятіший Престол або Європейське співтовариство під час підписання або здачі на зберігання своєї ратифікаційної грамоти або свого документа про прийняття, затвердження чи приєднання або у будь-який інший час після цього може повідомити одного з депозитаріїв про застосування нею положень цієї статті із зазначенням Сторін, до яких вона має намір застосовувати цю статтю, а також причин, що спонукали її до цього.

Стаття IV.6

Без шкоди для положень статей IV.1, IV.2, IV.3, IV.4 і IV.5 допуск до конкретного вищого закладу освіти або конкретної програми у цьому закладі може бути обмеженим чи відбірковим. У випадках, якщо допуск до вищого закладу і/або програми освіти є відбірковим, процедури допуску мають забезпечувати здійснення оцінки іноземних кваліфікацій згідно з принципами справедливості і недискримінації, викладеними у розділі III.

Стаття IV.7

Без шкоди для положень статей IV.1, IV.2, IV.3, IV.4 і IV.5 допуск до конкретного вищого закладу освіти може бути зумовлений необхідністю володіння заявником достатньою мірою мовою або мовами навчання, що прийнята (прийняті) у відповідному закладі, або іншими визначеними мовами.

Стаття IV.8

На території Сторін, в яких доступ до вищої освіти може бути отриманий на основі нетрадиційних кваліфікацій, аналогічні кваліфікації, присуджені на території інших Сторін, оцінюються у такий самий спосіб, як і нетрадиційні кваліфікації, присуджені на території Сторони, в якій запитується визнання кваліфікації.

Стаття IV.9

Для цілей допуску до програм з вищої освіти кожна Сторона може зумовити визнання кваліфікацій, присуджених іноземними закладами освіти, які

функціонують на її території, конкретними вимогами національного законодавства або окремими угодами, укладеними зі Стороною, якій належать такі заклади.

Розділ V

Визнання періодів навчання

Стаття V.1

Кожна Сторона визнає періоди навчання, завершені в рамках програми з вищої освіти на території іншої Сторони. Це визнання охоплює такі періоди навчання з метою закінчення програми з вищої освіти на території Сторони, в якій запитується визнання, якщо періоди навчання, завершені на території іншої Сторони, суттєво не відрізняються від тієї частини програми з вищої освіти, яку вони мають замінити на території Сторони, в якій запитується визнання.

Стаття V.2

Відповідним чином, Стороні достатньо надати особі, яка завершила певний період навчання в рамках програми з вищої освіти на території іншої Сторони, можливість отримати оцінку цього періоду навчання на прохання заінтересованої особи, і положення статті V.1 у такому випадку застосовуються *mutatis mutandis*.

Стаття V.3

Зокрема, кожна Сторона сприяє визнанню періодів навчання, якщо:

- a) попередньо була укладена угода між, з одного боку, вищим закладом освіти або компетентним органом, відповідальним за відповідний період навчання, і, з іншого боку, вищим закладом освіти або компетентним органом з визнання, відповідальним за визнання, яке запитується; і
- b) вищий заклад освіти, в якому був завершений період навчання, видав свідоцтво чи випуску із залікової книжки, що підтверджує успішне виконання студентом вимог, які пред'являються до цього періоду навчання.

Розділ VI

Визнання кваліфікацій з вищої освіти

Стаття VI.1

Враховуючи, що рішення про визнання ґрунтується на знаннях і навичках, які підтверджуються кваліфікацією з вищої освіти, кожна Сторона визнає присуджену іншою Стороною кваліфікацію з вищої освіти, якщо кваліфікація, визнання якої запитується, суттєво не відрізняється від відповідної кваліфікації на території Сторони, в якій запитується визнання.

Стаття VI.2

Відповідним чином, Стороні достатньо надати власнику кваліфікації, присудженої на території однієї з інших Сторін, можливість отримати оцінку цієї кваліфікації на прохання її власника, і положення статті VI.1 у такому випадку застосовуються *mutatis mutandis*.

Стаття VI.3

Визнання на території Сторони кваліфікації з вищої освіти, присудженої на території іншої Сторони, має один чи обидва із таких наслідків:

а) доступ до подальшого навчання в системі вищої освіти, включаючи складання відповідних іспитів, і/або до підготовки докторської дисертації на таких самих умовах, що висуваються власникам кваліфікацій, присуджених на території Сторони, в якій запитується визнання;

б) використання академічного звання відповідно до законів і правил Сторони або юрисдикції Сторони, в якій запитується визнання.

Крім того, визнання може полегшувати доступ до ринку праці відповідно до законів і правил або юрисдикції Сторони, в якій запитується визнання.

Стаття VI.4

Оцінка на території Сторони кваліфікації з вищої освіти, присудженої на території іншої Сторони, може здійснюватися у таких формах:

а) загальна рекомендація для цілей працевлаштування;

б) рекомендація закладу освіти з метою допуску до його програм;

с) рекомендація будь-якому іншому компетентному органу з визнання.

Стаття VI.5

Кожна Сторона може зумовити визнання кваліфікацій з вищої освіти, присуджених іноземними закладами освіти, які функціонують на її території, конкретними вимогами національного законодавства або окремими угодами, укладеними зі Стороною, якій належать такі заклади.

Розділ VII

Визнання кваліфікацій, присуджених біженцям, переміщеним особам та особам, що знаходяться у ситуації біженців

Стаття VII

Кожна Сторона у межах своєї освітньої системи та згідно зі своїми конституційними, правовими і регулюючими положеннями вживає всіх можливих і розумних заходів для розробки процедур справедливої та оперативної оцінки того, якою мірою біженці, переміщені особи та особи, що знаходяться у ситуації біженців, задовольняють відповідним умовам доступу до вищої освіти, до додаткових програм з вищої освіти чи до фахової діяльності, навіть якщо присуджені їм на території однієї зі Сторін кваліфікації не можуть бути документально підтверджені.

Розділ VIII

Інформація про оцінку вищих закладів і програм освіти

Стаття VIII.1

Кожна Сторона надає належну інформацію про будь-який заклад, що належить до її системи вищої освіти, а також про будь-яку програму, що існує в таких закладах, з метою надання компетентним органам інших Сторін можливості встановити, чи виправдовує якість присуджених цим закладом кваліфікацій їхнє визнання на території Сторони, в якій запитується визнання. Ця інформація надається у такій формі:

а) у випадку Сторін, які мають систему офіційної оцінки вищих закладів і програм освіти: інформація про методи та результати такої оцінки і про стандарти якості,

властиві кожному типу вищих закладів освіти, які присуджують кваліфікації з вищої освіти, і програмам, після закінчення яких присуджуються кваліфікації з вищої освіти;

b) у випадку Сторін, які не мають системи офіційної оцінки вищих закладів і програм освіти: інформація про визнання різних кваліфікацій, які присуджуються будь-яким вищим закладом освіти або в рамках будь-якої програми з вищої освіти, що належить до їхніх систем вищої освіти.

Стаття VIII.2

Кожна Сторона вживає належних заходів для підготовки, оновлення та поширення:

a) огляду різних видів вищих закладів освіти, що належать до її системи вищої освіти, із зазначенням специфічних характеристик кожного виду закладів;

b) списку визнаних закладів (державних і приватних), що належать до її системи вищої освіти, із зазначенням їхніх повноважень щодо присудження різних видів кваліфікацій та умов отримання доступу до кожного виду закладів і програм;

c) опису програм з вищої освіти;

d) списку закладів освіти, які розташовані за межами її території і які Сторона вважає такими, що належать до її системи освіти.

Розділ IX

Інформація з питань визнання

Стаття IX.1

Для сприяння визнанню кваліфікацій з вищої освіти Сторони зобов'язуються запровадити прозорі системи вичерпного опису кваліфікацій, що присуджуються.

Стаття IX.2

1. Визнаючи необхідність у відповідній, точній і найновішій інформації, кожна Сторона створює чи забезпечує функціонування національного центру інформації, а також повідомляє одному з депозитаріїв про його створення чи будь-які зміни, що його стосуються.

2. На території кожної Сторони національний центр інформації:

a) сприяє доступу до надійної і точної інформації про систему вищої освіти і кваліфікації країни, на території якої він знаходиться;

b) сприяє доступу до інформації про системи вищої освіти і кваліфікації інших Сторін;

c) надає із дотриманням національних законів і правил рекомендації чи інформацію з питань визнання та оцінки кваліфікацій.

3. Кожний національний центр інформації має у своєму розпорядженні засоби, необхідні для виконання своїх функцій.

Стаття IX.3

За допомогою національних центрів інформації або в інший спосіб Сторони сприяють використанню вищими закладами освіти Сторін Додатка до диплома ЮНЕСКО/Ради Європи чи будь-якого іншого порівнянного документа.

Розділ X

Механізми застосування

Стаття X.1

Застосування цієї Конвенції здійснюється під наглядом та зі сприянням таких органів:

- a) Комітет Конвенції про визнання кваліфікацій з вищої освіти в європейському регіоні;
- b) Європейська мережа національних центрів інформації про академічні мобільність та визнання (Мережа ЄНЦІ), створена рішенням Комітету міністрів Ради Європи від 9 червня 1994 р. та Регіонального комітету ЮНЕСКО для Європи від 18 червня 1994 р.

Стаття X.2

1. Цією Конвенцією створюється Комітет Конвенції про визнання кваліфікацій з вищої освіти в європейському регіоні (далі «Комітет»). До його складу входять по одному представнику від кожної Сторони.
2. Для цілей статті X.2 термін «Сторона» не застосовується до Європейського співтовариства.
3. Держави, зазначені у статті XI.1.1, і Найсвятіший Престол, якщо вони не є Сторонами цієї Конвенції, Європейське співтовариство і Голова Мережі ЄНЦІ можуть брати участь у засіданнях Комітету як спостерігачі. Представники урядових і неурядових організацій, що займаються питаннями визнання в регіоні, також можуть запрошуватися на засідання Комітету як спостерігачі.
4. Голова Регіонального комітету ЮНЕСКО із застосування Конвенції про визнання курсів навчання, дипломів і звань з вищої освіти в державах європейського регіону ([995 261](#)) також запрошується на засідання Комітету як спостерігач.
5. Комітет сприяє застосуванню цієї Конвенції і здійснює нагляд за її виконанням. Для цього він може ухвалювати більшістю голосів Сторін рекомендації, заяви, протоколи і моделі належної практики, призначені слугувати компетентним органам Сторін керівними принципами застосування ними Конвенції та розгляду заяв про визнання кваліфікацій з вищої освіти. Хоча такі документи не мають обов'язкової сили для Сторін, Сторони докладають всіх зусиль для їхнього застосування, доведення до відома компетентних органів і для сприяння їхньому застосуванню. До ухвалення своїх рішень Комітет запитує думку Мережі ЄНЦІ.
6. Комітет надає доповіді відповідним органам Ради Європи та ЮНЕСКО.
7. Комітет підтримує зв'язки з регіональними комітетами ЮНЕСКО із застосування конвенцій про визнання курсів навчання, дипломів і звань з вищої освіти, укладених під егідою ЮНЕСКО.
8. Кворум складає більшість сторін.
9. Комітет приймає свої Правила процедури. Він збирається на чергову сесію принаймні раз на три роки. Перший раз Комітет збирається впродовж р. після набрання чинності цією Конвенцією.
10. Секретаріат Комітету забезпечується спільно Генеральним секретарем Ради Європи і Генеральним директором ЮНЕСКО.

Стаття X.3

1. Кожна Сторона призначає членом Європейської мережі національних центрів інформації про академічну мобільність та визнання (Мережі ЄНЦІ) національний центр інформації, створений або функціонуючий згідно зі статтею IX.2. Якщо на території Сторони згідно зі статтею IX.2 створено або функціонує більше одного національного центру інформації, всі ці центри є членами Мережі, але такі національні центри інформації мають лише один голос.

2. Мережа ЄНЦІ, склад якої обмежується центрами інформації Сторін цієї Конвенції, сприяє практичному застосуванню Конвенції компетентними національними органами та заохочує їх до цього. Мережа збирається на пленарну сесію принаймні один раз на рік. Згідно зі своїми повноваженнями вона обирає Голову та Президію.

3. Секретаріат Мережі ЄНЦІ забезпечується спільно Генеральним секретарем Ради Європи і Генеральним директором ЮНЕСКО.

4. Сторони співпрацюють через Мережу ЄНЦІ з національними центрами інформації інших Сторін, зокрема шляхом надання їм можливостей збирати всю інформацію, необхідну національним центрам інформації в їхній діяльності, пов'язаній з академічними визнанням і мобільністю.

Розділ XI

Заключні положення

Стаття XI.1

1. Цю Конвенцію відкрито для підписання:

- a) державами - членами Ради Європи;
- b) державами - членами європейського регіону ЮНЕСКО;
- c) будь-якою іншою державою, що підписала Європейську культурну конвенцію ([994 213](#)) Ради Європи і/або Конвенцію ЮНЕСКО про визнання курсів навчання, дипломів і звань з вищої освіти в державах європейського регіону ([995 261](#)), або будь-якою Договірною Державою чи Стороною цих конвенцій, якій було запропоновано взяти участь у Дипломатичній конференції з прийняття цієї Конвенції.

2. Ці держави і Найсвятіший Престол можуть висловити свою згоду на обов'язковість для них цієї Конвенції шляхом:

- a) підписання без застереження щодо ратифікації, прийняття чи затвердження; або
- b) підписання з умовою ратифікації, прийняття чи затвердження з подальшою ратифікацією, прийняттям чи затвердженням; або
- c) приєднання.

3. Конвенція підписується в одного з депозитаріїв. Ратифікаційні грамоти або документи про прийняття, затвердження чи приєднання здаються на зберігання одному з депозитаріїв.

Стаття XI.2

1. Ця Конвенція набирає чинності в перший день місяця, що настає після закінчення одномісячного періоду від дати, на яку п'ять держав, включаючи принаймні три держави - члени Ради Європи і/або європейського регіону ЮНЕСКО, висловили свою згоду на обов'язковість для них цієї Конвенції. Стосовно будь-якої іншої держави Конвенція набирає чинності в перший день місяця, що настає після закінчення одномісячного періоду від дати висловлення цієї державою своєї згоди на обов'язковість для неї цієї Конвенції.

Стаття XI.3

1. Після набрання цієї Конвенцією чинності будь-яка держава, що не належить до однієї з категорій, перелічених у статті XI.1, може подати прохання про приєднання до цієї Конвенції. Кожне таке прохання подається одному з депозитаріїв, який надсилає його Сторонам Конвенції не пізніше, ніж за три місяці до сесії Комітету Конвенції про визнання кваліфікацій з вищої освіти в європейському регіоні. Депозитарій інформує про таке прохання також Комітет міністрів Ради Європи та Виконавчу раду ЮНЕСКО.

2. Рішення запропонувати приєднатися до цієї Конвенції державі, яка звернулася з таким проханням, ухвалюється більшістю у дві третини голосів Сторін.

3. Після набрання цієї Конвенцією чинності Європейське співтовариство може приєднатися до неї на прохання його держав-членів, яке подається одному з депозитаріїв. У такому випадку стаття XI.3.2 не застосовується.

4. Стосовно будь-якої держави, що приєдналася до Конвенції, або Європейського співтовариства Конвенція набирає чинності в перший день місяця, що настає після закінчення одномісячного періоду від дати здачі на зберігання документа про приєднання одному з депозитаріїв.

Стаття XI.4

1. Сторони цієї Конвенції, які також є учасниками однієї чи більше нижченаведених Конвенцій:

Європейської конвенції про еквівалентність дипломів, які надають допуск до університетів (1953 рік, ETS № 15) ([994 487](#)), та Протоколу до неї (1964 рік, ETS № 49) ([994 486](#)),

Європейської конвенції про еквівалентність періодів навчання в університетах (1956 рік, ETS № 21),

Європейської конвенції про академічне визнання університетських кваліфікацій (1959 рік, ETS № 32) ([994 064](#)),

Міжнародної конвенції про визнання курсів навчання, дипломів і звань з вищої освіти в арабських і середземноморських європейських державах (1976 рік) ([998 025](#)),

Конвенції про визнання курсів навчання, дипломів і звань з вищої освіти в державах європейського регіону (1979 рік) ([995 261](#)),

Європейської конвенції про загальну еквівалентність періодів навчання в університетах (1990 рік, ETS № 138) ([994 301](#)),

a) у своїх взаємовідносинах застосовують положення цієї Конвенції;
b) продовжують застосовувати вищезгадані конвенції, учасницями яких вони є, у їхніх відносинах з іншими державами - учасницями цих конвенцій, які не є Сторонами цієї Конвенції.

2. Сторони цієї Конвенції зобов'язуються утримуватися від участі у будь-яких конвенціях, згаданих у пункті 1, якщо вони ще не стали їхніми Сторонами, за винятком Міжнародної конвенції про визнання курсів навчання, дипломів і звань з вищої освіти в арабських і середземноморських європейських державах ([998 025](#)).

Стаття XI.5

1. Будь-яка держава під час підписання або здачі на зберігання своєї ратифікаційної грамоти або документа про прийняття, затвердження чи приєднання може визначити територію (території), до яких застосовуватиметься ця Конвенція.

2. Будь-яка держава може в подальшому у будь-який час заявою на ім'я одного з депозитаріїв поширити дію цієї Конвенції на будь-яку іншу територію, визначену в цій заяві. Щодо такої території Конвенція набирає чинності в перший день місяця, що настає після закінчення одномісячного періоду від дати отримання такої заяви депозитарієм.

3. Будь-яка заява, зроблена відповідно до двох попередніх пунктів, може стосовно будь-якої території, визначеної в цій заяві, бути відкликана шляхом подання відповідного повідомлення на ім'я одного з депозитаріїв. Відкликання набирає чинності в перший день місяця, що настає після закінчення одномісячного періоду від дати отримання такого повідомлення депозитарієм.

Стаття XI.6

1. Будь-яка Сторона може у будь-який час денонсувати цю Конвенцію шляхом подання відповідного повідомлення на ім'я одного з депозитаріїв.

2. Така денонсація набирає чинності в перший день місяця, що настає після закінчення дванадцятимісячного періоду від дати отримання такого повідомлення депозитарієм. Проте така денонсація не зашкоджує рішенням про визнання, схваленим раніше відповідно до положень цієї Конвенції.

3. Припинення або зупинення дії цієї Конвенції внаслідок порушення Стороною будь-якого положення, що має суттєве значення для втілення в життя предмету або мети цієї Конвенції, здійснюється відповідно до міжнародного права.

Стаття XI.7

1. Будь-яка держава, Найсвятіший Престол або Європейське співтовариство під час підписання або здачі на зберігання своєї ратифікаційної грамоти або свого документа про прийняття, затвердження чи приєднання може заявити, що вона залишає за собою право не застосовувати повністю або частково одну чи більше з таких статей цієї Конвенції:

стаття IV.8,

стаття V.3,

стаття VI.3,
стаття VIII.2,
стаття IX.3.

Жодні інші застереження не дозволяються.

2. Будь-яка Сторона, яка заявила застереження відповідно до попереднього пункту, може його відкликати повністю або частково шляхом подання відповідного повідомлення на ім'я одного з депозитаріїв. Відкликання набирає чинності від дати отримання такого повідомлення депозитарієм.

3. Сторона, яка заявила застереження щодо положення цієї Конвенції, не може вимагати застосування цього положення будь-якою іншою Стороною; однак, якщо її застереження є частковим або умовним, вона може вимагати застосування цього положення у тому обсязі, в якому вона сама його прийняла.

Стаття XI.8

1. Комітет Конвенції про визнання кваліфікацій з вищої освіти в європейському регіоні може приймати проекти поправок до цієї Конвенції більшістю у дві третини голосів Сторін. Будь-який прийнятий таким чином проект поправки включається до Протоколу до цієї Конвенції. У Протоколі визначаються умови набрання ним чинності, яке у будь-якому випадку вимагає висловлення згоди Сторонами, для яких Протокол буде обов'язковим.

2. За процедурою, передбаченою у пункті 1 вище, у розділ III цієї Конвенції не може бути внесена жодна поправка.

3. Будь-яка пропозиція про внесення поправок повідомляється одному з депозитаріїв, який надсилає її Сторонам не пізніше, ніж за три місяці до сесії Комітету. Депозитарій інформує про неї також Комітет міністрів Ради Європи та Виконавчу раду ЮНЕСКО.

Стаття XI.9

1. Депозитаріями цієї Конвенції є Генеральний секретар Ради Європи і Генеральний директор Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури.

2. Депозитарій, якому подається будь-який документ, будь-яке повідомлення або сповіщення, повідомляє Сторони Конвенції та інші держави - члени Ради Європи і/або європейського регіону ЮНЕСКО про:

- a) будь-яке підписання;
- b) заду на зберігання будь-якої ратифікаційної грамоти або будь-якого документа про прийняття, затвердження чи приєднання;
- c) будь-яку дату набрання цією Конвенцією чинності відповідно до положень статей XI.2 і XI.3.4;
- d) будь-яке застереження, заявлене на виконання положень статті XI.7, і відкликання будь-якого застереження, заявленого на виконання положень статті XI.7;
- e) будь-яку денонсацію цієї Конвенції на виконання статті XI.6;
- f) будь-які заяви, зроблені відповідно до положень статті II.1 або статті II.2;
- g) будь-які заяви, зроблені відповідно до положень статті IV.5;

h) будь-яке прохання про приєднання, звернене відповідно до положень статті XI.3;
і) будь-яку пропозицію, зроблену відповідно до положень статті XI.8;
j) будь-яку іншу дію, будь-яке повідомлення або сповіщення, які стосуються цієї Конвенції.

3. Депозитарій, що отримує сповіщення або надсилає повідомлення на виконання положень цієї Конвенції, без затримки інформує про це іншого депозитарія.

На посвідчення чого нижчепідписані, належним чином на те уповноважені представники підписали цю Конвенцію.

Вчинено у Ліссабоні одинадцятого дня квітня місяця 1997 р. англійською, іспанською, російською та французькою мовами, причому всі чотири тексти є однаково автентичними, у двох примірниках, один з яких зберігатиметься в архіві Ради Європи, а інший - в архіві Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури. Засвідчена копія цієї Конвенції надсилається всім державам, згаданим у статті XI.1, Найсвятішому Престолу, Європейському співтовариству і Секретаріату Організації Об'єднаних Націй.

1.9. Спільна Декларація «Про гармонізацію архітектури європейської системи вищої освіти» чотирьох міністрів, що представляють Великобританію, Німеччину, Францію і Італію⁹

Париж, Сорбонна, 25 травня 1998 р.

У Європейському процесі зовсім недавно було зроблено декілька надзвичайно важливих кроків вперед. При всій їх доцільності ми не повинні забувати, що **Європа – це не тільки євро, банки і економіка: вона повинна стати також і Європою знань**. Ми повинні будувати і підсилювати інтелектуальну, культурну, соціальну та технічну базу нашого континенту. Більшою мірою це відноситься до університетів, які продовжують грати переломну роль у такому розвитку.

Університети з'явилися в Європі, окремі з них – більш ніж три чверті тисячоліття тому. Наші чотири країни пишаються своїми деякими найстарішими університетами, які зараз святкують свої важливі ювілеї, як це робить сьогодні Університет Парижу.

У ті часи студенти і вчені могли вільно пересуватися і швидко поширювати знання по всьому континенту. У теперішній же час дуже багато хто з наших студентів, все ще закінчують своє навчання, не отримуючи вигоди від часткового навчання поза національними кордонами.

Ми йдемо до періоду істотних змін в освіті і умовах праці, до різноманітності шляхів становлення професійної кар'єри з явною необхідністю навчання і професійної підготовки протягом усього життя. Ми заборгували тим, хто навчається (і нашому суспільству в цілому), таку систему вищої освіти, в якій їм

⁹ Спільна Декларація «Про гармонізацію архітектури європейської системи вищої освіти» чотирьох міністрів, що представляють Великобританію, Німеччину, Францію і Італію. URL: www.edupolicy.org.ua/files/SORBONNE_DECLARATION.doc

надавалися б кращі можливості шукати і знаходити область, в якій вони мали б перевагу перед іншими людьми.

Відкритий простір європейської вищої освіти несе багатство позитивних перспектив, звичайно ж, з повагою до наших відмінностей, але вимагає, з іншого боку, продовження зусиль з ліквідації бар'єрів і розробки таких рамок для викладання та навчання, які розширили б мобільність і зробили співпрацю ближчою, ніж коли-небудь раніше.

Міжнародне визнання і привабливий потенціал наших систем освіти безпосередньо пов'язані з їх зовнішньою та внутрішньою зрозумілістю. Здається, що з'являється необхідність в системі, в якій для міжнародного порівняння і еквівалентності повинні існувати два основні цикли: доступневий та післяступеневий.

У цій системі багато новизни і гнучкості може бути досягнута через використання семестрів та кредитів (як це зроблено в схемі ECTS). Це забезпечить перевірку правильності отриманих кредитів для тих, хто обирає первинну освіту або продовження навчання в різних європейських університетах і хто хотів би мати можливість отримати ступінь в будь-якій слушній для себе час протягом життя. Дійсно, ті, хто навчається, повинні мати право увійти до академічного світу у будь-який час їх професійного життя і поза залежності від їх попередньої підготовки.

Студенти доступневого циклу повинні мати доступ до диверсифікованих програм, що включають можливість міждисциплінарних занять, розвитку знання іноземних мов та використання нових інформаційних технологій.

Міжнародне визнання першого ступеня, як відповідного певному рівню кваліфікації, важливо для успіху цієї спроби, в якій ми хотіли б зробити наші схеми вищої освіти зрозумілими для всіх.

У післяступеневому циклі повинен бути вибір між більш короткою за тривалістю програмою отримання ступеня магістра і більш тривалою програмою отримання докторського ступеня з можливістю переходу від однієї програми до іншої. І в першій і в другій програмах відповідний акцент повинен бути зроблений на дослідницькій та самостійній роботі.

Студенти як доступневого, так і післяступеневого циклів повинні заохочуватися до того, щоб проводити принаймні один семестр в університетах поза своєю власною країною. У той же час, все більша кількість викладацького та дослідницького персоналу повинна працювати в європейських країнах, відмінних від своєї власної. Підтримка Європейським союзом, що зростає, мобільності студентів та викладачів повинна використовуватися повністю.

Більшість країн, і не тільки в межах Європи, стали дуже повно відчувати потребу в такій еволюції. Ці проблеми широко обговорювалися на конференціях європейських ректорів, президентів університетів, груп експертів та вчених в деяких наших країнах.

Минулого року в Лісабоні була узгоджена Конвенція про визнання в Європі кваліфікацій вищої освіти для академічних цілей. Вона ввела багато базових вимог

і підтвердила, що окремі країни можуть брати участь в конструктивнішій схемі визнання. Приймаючи цю позицію, можна користуватися вимогами Конвенції і йти далі. Вже зараз є багато точок дотику в області взаємного визнання ступенів вищої освіти для професійних цілей з використанням перспективних директив Європейського союзу.

Наші уряди, проте, продовжують грати визначальну роль в досягненні цієї мети, заохочуючи способи підтвердження набутих знань і кращого визнання відповідних ступенів. Ми чекаємо, що це сприятиме подальшим між університетським угодам. Прогресивна гармонізація всіх наших ступенів і циклів навчання може бути досягнута через зміцнення вже існуючого досвіду, спільні дипломи, експериментальні ініціативи і діалог зі всіма зацікавленими особами. Ми, тим самим, погоджуємося схвалити створення загальної системи, спрямованої на поліпшення зовнішнього визнання і полегшення мобільності тих, хто навчається, також як і на розширення можливостей їх працевлаштування. Сьогодні тут, у Сорбонні, ювілей Університету Парижа дає нам чудову можливість брати участь у спробі створити простір європейської вищої освіти, де національні особливості і загальні інтереси можуть взаємодіяти і підсилювати один одного для вигоди Європи, тих, хто вчиться і, в більш загальному сенсі, її громадян. Ми закликаємо решту держав, членів Союзу та інших європейських країн, приєднатися до нас для досягнення цієї мети, а всі європейські університети – об'єднатися для посилення становища Європи в світі через плавне регульоване поліпшення і модифікацію освіти для своїх громадян.

1.10. Спільна декларація міністрів освіти Європи¹⁰

Болонья, 19 червня 1999 р.

Європейський процес, завдяки його особливим досягненням упродовж останніх декількох років, стає більш відчутною та значущою реалією для ЄС і його громадян. Перспективи розширення разом з поглибленням відносин з іншими європейськими державами надають цій реалії ще ширших вимірів. Водночас ми є свідками дедалі більшого усвідомлення політиками та науковцями, а також громадськістю, потреби у побудові більш всеохоплюючої та спрямованої у майбутнє Європи, зокрема на основі використання і зміцнення її інтелектуального, культурного, соціального, наукового та технологічного потенціалу.

«Європа знань» є на сьогодні широко визнаним незамінним фактором соціального та людського розвитку, а також невід'ємною складовою зміцнення й інтелектуального збагачення європейських громадян, оскільки саме така Європа спроможна надати їм необхідні знання для протистояння викликам нового

¹⁰ Спільна декларація міністрів освіти Європи. URL: www.edupolicy.org.ua/files/BOLOGNA_DECLARATION.doc

тисячоліття разом із усвідомленням спільних цінностей і належності до єдиної соціальної та культурної сфери.

Загально визнаним є першочергове значення освіти й освітньої співпраці для розвитку та зміцнення стабільних, мирних і демократичних суспільств, що особливо відчувається на прикладі ситуації на південному сході Європи.

У Сорбоннській декларації від 25 травня 1998 р., в основу якої покладено саме такі міркування, наголошується на провідній ролі університетів у розвитку європейського культурного простору.

У ній наголошується, що створення Європейського простору вищої освіти є ключовим шляхом сприяння мобільності та працевлаштуванню громадян, а також розвитку континенту в цілому.

Група європейських держав прийняла запрошення взяти на себе зобов'язання щодо досягнення визначених у Декларації цілей, підписавши її чи висловивши принципову згоду. Спрямованість декількох реформ у сфері вищої освіти, які були паралельно розпочаті в Європі, засвідчили рішучість багатьох урядів діяти.

Зі свого боку, європейські вищі навчальні заклади взяли на себе завдання та головну роль у створенні Європейського простору вищої освіти, у тому числі виходячи з основоположних принципів Болонської університетської хартії 1988 р. Надзвичайно важливим є те, щоб незалежність і автономія університетів забезпечували постійну адаптацію систем вищої освіти і наукових досліджень відповідно до нових потреб, вимог суспільства та розвитку наукових знань.

Обраний курс пролягає у правильному напрямі та має значущу ціль. Досягнення більшої сумісності та порівнянності систем вищої освіти, втім, потребує постійної рушійної сили. Ми повинні підтримувати цей процес, сприяючи реалізації конкретних заходів, аби наші кроки на окресленому шляху приносили відчутні результати. У зустрічі, що відбулася 18 червня, узяли участь авторитетні фахівці та науковці з усіх представлених на ній держав. Було вироблено ряд корисних порад щодо кроків, які потрібно здійснити.

Зокрема, нам слід зосередитися на вирішенні завдання збільшення міжнародної конкурентоспроможності європейської системи вищої освіти. Життєздатність і ефективність будь-якої цивілізації вимірюється її культурним впливом на інші країни. Ми повинні забезпечити існування такої системи вищої освіти в Євро-пі, яка була б привабливою для всього світу і відповідала б особливостям наших культурних і наукових традицій.

Підтверджуючи свою підтримку загальним принципам, викладеним у Сорбоннській декларації, ми координуємо нашу політику з метою досягнення найближчим часом, не пізніше першої декади третього тисячоліття, таких цілей, які, на нашу думку, мають першочергове значення для створення Європейського простору вищої освіти та поширення європейської системи вищої освіти в світі:

1. Затвердження загальноприйнятної та порівнянної системи вчених ступенів, у тому числі шляхом запровадження додатка до диплома, з метою сприяння

працевлаштуванню європейських громадян і міжнародній конкурентоспроможності європейської системи вищої освіти.

2. Запровадження системи на основі двох ключових навчальних циклів: додипломного та післядипломного. Доступ до другого циклу навчання потребуватиме успішного завершення першого, який має тривати щонайменше три роки. Учений ступінь, що присвоюється після завершення першого циклу, на європейському ринку праці сприйматиметься як відповідний рівень кваліфікації. Кінцевим результатом другого навчального циклу має бути вчений ступінь магістра та/або кандидата наук, як у багатьох європейських країнах.

3. Створення системи кредитів на зразок Європейської системи трансферу оцінок (ECTS) як відповідного засобу сприяння більшій мобільності студентів. Кредити можуть бути отримані також поза межами вищих навчальних закладів, включаючи постійне навчання, за умови їхнього визнання з боку відповідного університету-отримувача.

4. Сприяння мобільності через усунення перешкод на шляху ефективного використання права на вільне пересування з безпосередньою метою:

- забезпечення студентам доступу до навчальних можливостей, а також до відповідних послуг;
- забезпечення визнання та зарахування часу, який учитель, дослідник чи член адміністративного персоналу провів у європейському навчальному закладі, досліджуючи, викладаючи та виконуючи відповідну своєму фахові роботу, зі збереженням їхніх законних прав;
- сприяння європейському співробітництву щодо забезпечення якості освіти з метою вироблення порівняльних критеріїв і методологій;
- просування необхідних європейських стандартів у галузі вищої освіти, зокрема щодо розробки навчальних планів, співробітництва між освітніми закладами, схем мобільності й інтегрованих навчальних, дослідних і виховних програм.

Отже, ми беремо на себе зобов'язання досягнути окреслених вище цілей – у межах своєї компетенції та поважаючи відмінності в культурі, мові, національних освітніх системах, а також автономію університетів – з метою зміцнення Європейського простору вищої освіти. Задля цього ми проводитимемо політику міжкурядового співробітництва із залученням європейських неурядових організацій, що функціонують у сфері вищої освіти. Ми сподіваємося на швидку та позитивну відповідь з боку університетів та їхній активний внесок в успішність наших зусиль.

З переконанням у тому, що становлення Європейського простору вищої освіти потребує постійної підтримки, контролю й адаптації до еволюційних потреб, ми вирішили провести ще одну зустріч упродовж наступних двох років з метою оцінки досягнутого та наших нових кроків.

Caspar EINEM

Minister of Science and Transport

(Австрія)

Gerard SCHMIT

Director General of French Community
Ministry for Higher Education and Research
(Бельгія, Французька спільнота)
Jan ADE
Director General
Ministry of the Flemish Community
Department of Education
(Бельгія, Фламандська спільнота)
Anna Mmia TOTOMANOVA
Vice Minister of Education and Science
(Болгарія)
Eduard ZEMAN
Minister of Education, Youth and Sport
(Чеська Республіка)
Margrethe VESTAGER
Minister of Education
(Данія)
Tonis LUKAS
Minister of Education
(Естонія)
Maija RASK
Minister of Education and Science
(Фінляндія)
Claude ALLEGRE
Minister of National Education, Research and Technology
(Франція)
Wolf-Michael CATENHUSEN
Parliamentary State Secretary
Federal Ministry of Education and Research
(Німеччина)
Ute ERDSIEK-RAVE
Minister of Education, Science, Research and Culture
Land Schleswig-Holstein
(Постійна конференція міністрів культури німецьких земель)
Gherassimos ARSENIS
Minister of Public Education and Religious Affairs
(Греція)
Adam KISS
Deputy State Secretary for Higher Education and Science
(Угорщина)
Gudridur SIGURDARDOTTIR
Secretary General

Ministry of Education, Science and Culture
(Ісландія)
Pat BOWLING
Principal Officer
Ministry for Education and Science
(Ірландія)
Ortensio ZECCHINO
Minister of University and Scientific and Technological Research
(Італія)
Tatiana KOKEK
State Minister of Higher Education and Science
(Латвія)
Kornelijus PLATELIS
Minister of Education and Science
(Литва)
Erna HENNICOT-SCHOEPGES
Minister of National Education and Vocational Training
(Люксембург)
Louis GALEA
Minister of Education
(Мальта)
Loek HERMANS
Minister of Education, Culture and Science
(Нідерланди)
Jon LILLETUN
Minister of Education, Research and Church Affairs
(Норвегія)
Wilibald WINKLER
Under Secretary of State of National Education
(Польща)
Eduardo Marzal GRILO
Minister of Education
(Португалія)
Andrei MARGA
Minister of National Education
(Румунія)
Milan FTACNIK
Minister of Education
(Словаччина)
Pavel ZGAGA
State Secretary for Higher Education
(Словенія)

D.Jorge FERNANDEZ DIAZ
Secretary of State of Education, Universities,
Research and Development
(Іспанія)

Agneta BLADH
State Secretary for Education and Science
(Швеція)

Charles KLEIBER
State Secretary for Science and Research
(Швейцарська конфедерація)

Baroness Tessa BLACKSTONE of Stoke Newington
Minister of State for Education and Employment
(Сполучене Королівство Великобританії та Північної Ірландії)

1.11. Послання Саламанкського з'їзду європейських закладів вищої освіти «Формування європейського простору вищої освіти»¹¹

Саламанка, 29–30 березня 2001 р.

Більш ніж 300 європейських вищих навчальних закладів і їх основних представницьких організацій зібралися 29–30 березня 2001 р. в Саламанці для підготовки Празької зустрічі міністрів, відповідальних за вищу освіту в країнах, залучених у Болонський процес, і погодилися з такими цілями, принципами й пріоритетами.

Формування майбутнього

Європейські вищі навчальні заклади знову підтверджують свою підтримку принципів Болонської декларації і свої зобов'язання зі створення до кінця десятиліття Європейського простору вищої освіти. Вони бачать у заснуванні в Саламанці Асоціації європейських університетів (EUA) як символічне, так і практичне значення для більш ефективного донесення свого голосу урядам і суспільству і, тим самим, для підтримки формування свого майбутнього в Європейському просторі вищої освіти.

1. ПРИНЦИПИ

АВТОНОМІЯ З ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ

Розвиток потребує, щоб у європейських університетів була можливість діяти відповідно до керівного принципу автономії у поєднанні з відповідальністю. Як автономні і відповідальні юридичні, освітні й соціальні об'єкти, вони підтверджують свою прихильність принципам Magna Charta Universitatum 1988 р. і, зокрема, академічній свободі. Тому університети повинні мати право формувати свою стратегію, вибирати свої пріоритети в навчанні й провадженні наукових

¹¹ Послання Саламанкського з'їзду європейських закладів вищої освіти «Формування європейського простору вищої освіти». URL: [http://www.edupolicy.org.ua/files/Salamanca_Convention\(2001\).pdf](http://www.edupolicy.org.ua/files/Salamanca_Convention(2001).pdf)

досліджень, розподіляти свої ресурси, профілювати свої програми й встановлювати свої критерії для прийому професорів і студентів. Європейські вищі навчальні заклади готові до конкуренції вдома, у Європі й у світі, але для цього вони мають потребу в необхідній організаційній свободі, ясних і доброзичливих рамках регулювання й достатньому фінансуванні. За протилежного випадку вони не будуть мати можливості співпрацювати й змагатися. Плани завершення створення Європейського простору вищої освіти залишаться невиконаними або призведуть до нерівної конкуренції, якщо в багатьох країнах будуть здійснюватися безпосереднє регулювання, детальний адміністративний і фінансовий контроль стосовно вищої освіти.

Конкуренція, що підтримує якість вищої освіти, не відкидає співробітництва і не може бути зведена до концепції комерції. Університети в деяких країнах Європи перебувають ще не в тому становищі, щоб конкурувати на рівних, і перебувають, зокрема, віч-на-віч із небажаним впливом інтелекту у межах Європи.

ОСВІТА ЯК ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПЕРЕД СУСПІЛЬСТВОМ

Європейський простір вищої освіти має будуватися на європейських традиціях відповідальності освіти перед суспільством; широкого й відкритого доступу як до першого, так і до другого циклів освіти; освіти для розвитку особистості; громадянськості та короткострокової і довгострокової соціальної доцільності.

ВИЩА ОСВІТА, ЗАСНОВАНА НА НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Оскільки наукові дослідження є рушійною силою вищої освіти, то й створення Європейського простору вищої освіти має відбуватися одночасно й паралельно зі створенням Європейського простору досліджень.

ОРГАНІЗОВАНА ДИВЕРСИФІКАЦІЯ

Європейська вища освіта завжди була різноманітною у частині мов, національних систем, типів інститутів, орієнтації профілів підготовки та навчальних планів. У той же час її майбутнє залежить від спроможності організувати те цінне розмаїття так ефективно, щоб одержати позитивні результати, а не труднощі, гнучкість, а не непрозорість. Вищі навчальні заклади хочуть користуватися конвергенцією, – зокрема, у загальних поняттях, загальнодоступних у цій предметній галузі поза кордонами – і мати справу з розмаїтістю як з активом, а не як причиною для невизнання або винятку. Вони віддані створенню достатнього саморегулювання для гарантії мінімального рівня об'єднання так, щоб їхні зусилля до сумісності не були підірвані занадто великою дисперсією у визначенні й застосуванні кредитів, в основних категоріях ступенів і в критеріях якості.

2. КЛЮЧОВІ ПИТАННЯ ЯКІСТЬ ЯК НАРІЖНИЙ КАМІНЬ ФОРМУВАННЯ

Європейський простір вищої освіти потребує будівництва на основі цінностей академічної суті для того, щоб відповідати очікуванням партнерів, тобто, на демонстрації якості. Дійсно, оцінка якості повинна враховувати мету та місію інститутів і програм. Вона потребує балансу між нововведеннями й традиціями, академічними перевагами і соціальною/економічною необхідністю, пов'язаністю програм і свободою вибору студентів. Вона охоплює викладання і наукові

дослідження так само, як керування й адміністрування, сприйнятливість до студентських потреб і забезпечення позанавчальних послуг. Наявної якості не достатньо, вона має потребу в демонстрації й гарантіях, щоб одержати визнання й довіру від студентів, партнерів і суспільства вдома, в Європі та у світі.

Якість – головна умова для довіри, доречності, мобільності, сумісності й привабливості в Європейському просторі вищої освіти.

Формування довіри

Існує міжнародний підхід до оцінки наукових досліджень. Такий само підхід повинен бути й у ставленні до вищої освіти. У Європі забезпечення якості не повинно ґрунтуватися на єдиному погляді щодо використання спільного набору стандартів. Шлях у майбутнє буде складатися в розробці на європейському рівні механізмів для взаємного прийняття результатів забезпечення якості, із «акредитацією» як однієї з можливих форм. Такі механізми повинні шанувати національні, лінгвістичні і дисциплінарні розходження, а також не переобтяжувати університети.

Сумісність

Сумісність із європейським ринком праці повинна відбиватися в програмах різним чином, залежно від того, коли (після першого або другого ступеня) були отримані знання, уміння й навички, необхідні для роботи. Можливість працевлаштування з урахуванням перспективи навчання впродовж життя буде досягнута краще через цінності, властиві якісній освіті; через розмаїття підходів і профілів дисциплін; через гнучкість програм, що дозволяють мати багато можливостей входження і виходу з них; через розвиток різноманітних навичок і умінь, таких як комунікація й мови; через здатність мобілізувати знання, вирішувати проблеми, працювати в команді і розвиватися соціально.

Мобільність

Вільна мобільність студентів, персоналу і випускників є необхідною умовою існування Європейського простору вищої освіти. європейські університети хочуть розвивати велику мобільність як за «горизонталлю», так і за «вертикаллю», і не розглядають віртуальної мобільності, як заміну фізичної мобільності. Вони хочуть використовувати існуючі інструменти визнання й мобільності (ECTS, Лісабонську конвенцію, Додаток до диплома, мережа NARIC/ENIC) позитивним і гнучким засобом. З оглядом на важливість наявності викладацького складу з європейським досвідом, університети хотіли б усунути вимоги до національності та інші перешкоди і перепони для академічної кар'єри в Європі. Проте, також необхідний і загальний європейський підхід до віртуальної мобільності і до транснаціональної освіти.

Сумісні кваліфікації на першому та другому рівнях

Вищі навчальні заклади підтримують рух до сумісних кваліфікацій, що засновані на ключових відмінностях у першому та другому циклах навчання. Достатньо загальною є думка, що для одержання перших ступенів повинна бути виконана навчальна робота, оцінювана в межах від 180 до 240 кредитів ECTS. Перші ступені

сприятимуть зайнятості на ринку праці або, головним чином, будуть підготовчим щаблем для подальшого навчання на другому рівні. За деяких обставин університет може вводити інтегровані навчальні плани, що ведуть безпосередньо до ступеня магістра. Важливу роль у прийнятті таких рішень мають мережі, створені на основі однорідності досліджуваних дисциплін. Університети переконані в доцільності акумулюючої та трансферної кредитної системи, заснованої на ECTS і на базовому праві приймати рішення про доцільність кредитів, отриманих в іншому місці.

Привабливість

Європейські вищі навчальні заклади хочуть стати привабливими для талановитих людей з усього світу. Це потребує дій на інституційному, національному і європейському рівнях.

Специфічні заходи передбачають адаптацію програм; ступені, які ясно розуміються як усередині, так і поза Європою; необхідні засоби забезпечення якості; програми, що викладаються на основних світових мовах; адекватну інформацію і маркетинг; доброзичливий сервіс для іноземних студентів і вчених, а також стратегічну роботу в рамках мереж. Успіх залежить також від швидкої ліквідації перешкоджаючого регулювання імміграції й ринку праці.

Європейські вищі навчальні заклади визнають, що їхні студенти потребують і вимагають кваліфікацій, які вони можуть ефективно використовувати для свого навчання й кар'єри по всій Європі. Інститути, їхні мережі й організації підтверджують свою роль і відповідальність у цьому плані і свідчать про свою готовність належним чином організувати себе в рамках автономії.

Вищі навчальні заклади звертаються до урядів, в національному та європейському контексті, полегшувати і заохочувати зміни, забезпечувати рамки для координації й керівництва зближенням із урахуванням національних і європейських особливостей. Вони підтверджують свою здатність і готовність ініціювати та підтримувати прогрес у спільних спробах:

- провести переоцінку вищої освіти і наукових досліджень для всієї Європи;
- реорганізувати й омолодити програми і вищу освіту в цілому;
- розвивати і базувати вищу освіту на основі наукових досліджень;
- приймати взаємоприйнятні механізми для оцінки, гарантії й підтвердження якості;
- покладатися на загальні терміни європейського виміру і забезпечувати сумісність різних інститутів, навчальних планів і ступенів;
- сприяти мобільності студентів, персоналу і можливості працевлаштування випускників у Європі;
- підтримувати зусилля з модернізації університетів у країнах, де існують великі проблеми входження в Європейський простір вищої освіти;
- проводити зміни будучи відкритими, привабливими і конкурентоспроможними вдома, в Європі та у світі;

- продовжувати вважати за необхідне, щоб вища освіта була відповідальною перед суспільством.

**1.12. До зони європейської Вищої освіти:
Комюніке зустрічі європейських міністрів освіти¹²**

Прага, 19 травня 2001 р.

Через три роки після підписання Сорбонської і два роки після Болонської декларації європейські міністри, що відповідають за вищу освіту і представляють 32 країни, що підписала декларацію, зустрілися в Празі, щоб оцінити досягнення і визначити напрями та пріоритети дій на наступні роки. Міністри знов підтвердили своє зобов'язання із заснування Зони європейської вищої освіти до 2010 р. Вибір Праги для проведення цієї зустрічі символізує їх бажання залучити до цього процесу всю Європу в світлі розширення Європейського союзу.

Міністри вітали і розглянули звіт «Сприяння Болонському процесу», представлений Групою підтримки, і визначили, що цілі, намічені в Болонській декларації, були широко сприйняті і використовувалися як основа для розвитку вищої освіти більшістю країн, що підписали Декларацію, також як університетами, так і іншими установами вищої освіти. Міністри знов підтвердили, що повинні бути продовжені зусилля з підтримки мобільності з тим, щоб дозволити студентам, викладачам, дослідникам та апарату управління отримати вигоду з багатства Зони європейської вищої освіти, що включає її демократичні цінності, різноманіття систем вищої освіти, культур та мов.

Міністри прийняли до уваги Конвенцію європейських вищих навчальних закладів, прийняту в Саламанці 29-30 березня, і рекомендації Конвенції європейських учнів, прийнятою в Гетеборзі 24-25 березня, а також оцінили активне залучення до Болонського процесу Європейської асоціації університетів і Асоціації національних союзів студентів в Європі. Вони також відзначили і оцінили багато інших подібних ініціатив, націлених на майбутнє. Міністри прийняли до уваги також конструктивну допомогу Європейській комісії.

Міністри відзначили, що дії, рекомендовані в Декларації щодо структури ступенів, інтенсивно і широко здійснювалися в більшості країн. Вони особливо оцінили те, як просувається робота над забезпеченням якості. Міністри визнали необхідність в співпраці з питань транснаціональної освіти. Вони також визнали потребу в організації в сфері освіти навчання протягом всього життя.

Подальші дії після досягнення мети Болонського процесу

¹² До зони європейської Вищої освіти: Комюніке зустрічі європейських міністрів освіти. URL: www.edupolicy.org.ua/files/PRAGUE_COMMUNIQUE.doc

Міністри заявили, що, враховуючи ухвалення Болонської декларації та формування Зони європейської вищої освіти є умовою для розширення привабливості та конкурентоспроможності вищих навчальних закладів Європи. Вони підтримали тезу про те, що вища освіта повинна розглядатися як суспільне благо, що воно було, є і залишиться уважним до суспільних зобов'язань, правил тощо і що члени співтовариства вищої освіти, що вчать, – повноправні. З цієї точки зору міністри прокоментували подальший процес таким чином:

Ухвалення системи ступенів, що легко розуміються та є зіставними

Міністри рішуче призвали університети та інші вищі навчальні заклади використовувати всі переваги існуючого національного законодавства і європейських інструментів, спрямованих на полегшення академічного та професійного визнання розділів курсів, ступенів та інших досягнень, так, щоб громадяни могли ефективно використовувати свої кваліфікації, уміння і навички у всій зоні європейської вищої освіти. Міністри призвали існуючі організації і мережі типу NARIC і ENIC сприяти на інституційному, національному і європейському рівнях простому, ефективному і справедливому визнанню, що відображає нижчевикладену різноманітність кваліфікацій.

Ухвалення системи, заснованої, за суттю, на двох основних циклах

Міністри із задоволенням відзначили енергійне обговорення і розвиток структури ступенів, заснованої на двох основних циклах, що чітко формулюють вищу освіту для доступеневого і післяступеневого навчання. Деякі країни вже прийняли цю структуру, а деякі розглядають її з великим інтересом. Важливо відзначити, що в багатьох країнах ступені бакалавра і магістра або дві інші зіставні ступені можуть бути отримані як в університетах, так і в інших вищих навчальних закладах. Програми, що ведуть до ступеня, можуть мати різну орієнтацію і різні конфігурації для пристосування до різноманітності індивідуумів, потребам навчального процесу і ринку праці, як це було визнано на семінарі в Хельсінкі по ступенях бакалаврського рівня (лютий 2001 р.).

Установлення системи кредитів

Міністри підкреслили, що для більшої гнучкості в процесах навчання і отримання кваліфікацій необхідне встановлення загальних наріжних каменів кваліфікацій, підтриманих кредитною системою типу ECTS або іншої ECTS-сумісною системою, що забезпечує як перезалікову, так і накопичувальну функції. Разом із взаємовизнаними системами забезпечення якості такі домовленості полегшать доступ студентів до європейського ринку праці і розширять сумісність із світом праці, привабливість та конкурентоспроможність європейської вищої освіти. Повсюдне використання такої системи кредитів і Додатку до диплома буде підживлювати прогрес в цьому напрямі.

Сприяння мобільності

Міністри знов підтвердили, що поліпшення мобільності студентів, викладачів, дослідників та апарату управління, як це вказано в Болонській декларації, має надзвичайну важливість. Тому вони підтвердили своє зобов'язання вжити всіх

заходів для усунення будь-яких перешкод вільному пересуванню студентів, викладачів, дослідників та апарату управління і підкреслили важливість соціальних питань мобільності. Вони взяли до уваги можливості для мобільності, запропоновані відповідно до програм Європейського співтовариства, і прогрес, досягнутий в цій області, наприклад, запуском Плану дій з мобільності, підтриманого Радою Європи в Найсе у 2000 р.

Сприяння європейській співпраці в забезпеченні якості

Міністри визнали життєво важливу роль, яку відіграють системи забезпечення якості в забезпеченні стандартів високої якості і в полегшенні порівнянності кваліфікацій по всій Європі. Вони також схвалили тіснішу співпрацю між мережами по забезпеченню якості і по визнанню. Вони підкреслили потребу близької європейської співпраці і взаємної довіри в ухваленні національних систем забезпечення якості. Потім вони призвали університети та інші вищі навчальні заклади поширювати приклади кращої практики і розробляти сценарії для взаємного ухвалення механізмів акредитації/сертифікації та оцінки. Міністри призвали університети та інші вищі навчальні заклади, національні агентства і Європейську мережу забезпечення якості у вищій освіті (ENQA), співробітничати в кооперації з відповідними організаціями країн, що не є членами ENQA, у встановленні загальних норм ухвалення рекомендацій і розповсюдження кращої практики.

Сприяння європейському підходу до вищої освіти

Щоб далі підсилювати важливі європейські вимірювання вищої освіти і можливості працевлаштування випускників, міністри призвали сектор вищої освіти збільшувати розвиток модулів, орієнтацією або організацією на всіх рівнях курсів і програм з «європейським» змістом. Особливо це стосується модулів, курсів і програм, пропорованих інститутами різних країн і ступенів, що ведуть до сумісного визнання.

Крім того міністри підкреслили наступні пункти:

Навчання протягом усього життя

Навчання протягом усього життя є істотним елементом Зони європейської вищої освіти. У майбутній Європі, що будується як суспільство і економіка, засновані на знаннях, стратегія навчання протягом усього життя повинна стати лицем до проблем конкурентоспроможності і використання нових технологій, поліпшення соціальної єдності, рівних можливостей та якості життя.

Вищі навчальні заклади і студенти

Міністри вітали і підкреслили необхідність залучення університетів, інших вищих навчальних закладів та студентів як компетентних, активних і конструктивних партнерів до створення та формування Зони європейської вищої освіти. Інститути продемонстрували важливість, яку вони додають створенню сумісної та ефективної, проте різноманітної Зони європейської вищої освіти. Міністри також відзначили, що якість – основна умова для довіри, доцільності, мобільності, сумісності і привабливості Зони європейської вищої освіти. Міністри оцінили

внесок вищих навчальних закладів у розвиток програм навчання, що об'єднують академічну якість із сумісністю до довготривалої можливості працевлаштування, і призвали продовжити їх активну діяльність у цьому напрямі.

Міністри підтвердили, що студенти повинні брати участь і впливати на організацію і зміст освіти в університетах та інших вищих навчальних закладах. Міністри також знов підтвердили відмічену студентами необхідність брати до уваги в Болонському процесі соціальні питання.

Сприяння забезпеченню привабливості Зони європейської вищої освіти

Міністри погодилися з важливістю розширення привабливості європейської вищої освіти для студентів з Європи та інших частин світу. Упізнаність та порівнянність європейських ступенів вищої освіти у всьому світі повинні бути розширені розвитком загальних рамок кваліфікацій та узгодженим забезпеченням якості і механізмами акредитації/сертифікації та збільшенням інформаційних зусиль. Міністри особливо підкреслили, що якість вищої освіти та наукових досліджень є і повинні бути важливим визначальним чинником міжнародної привабливості та конкурентоспроможності Європи. Міністри погодилися, що повинна бути приділена підвищена увага вигоді Зони європейської вищої освіти від існування інститутів і програм різної конфігурації. Вони призвали до збільшення співпраці між європейськими країнами в частині, що стосується можливого значення і перспектив транснаціональної освіти.

Енергійне продовження

Міністри взяли на себе зобов'язання продовжити співпрацю, засновану на цілях, викладених у Болонській декларації, і побудовану на схожих і корисних відмінностях культур, мов та національних систем, що залучає всі можливості міжурядової співпраці та діалогу, що продовжуються, з європейськими університетами, іншими вищими навчальними закладами, студентськими організаціями, а також програмами Співтовариства.

Після заяв міністрів, що представляють країни, для яких відкриті програми Європейського співтовариства Сократес, Леонардо да Вінчі або підпрограми Темпуса, міністри вітали нових членів, що приєдналися до Болонського процесу. Вони прийняли заяви від Кіпру, Туреччини і Хорватії.

Міністри вирішили, що нова зустріч Групи підтримки матиме місце в другій половині 2003 р. в Берліні, на якій буде зроблений огляд прогресу і встановлені напрями і пріоритети для наступних стадій процесу руху до Зони європейської вищої освіти. Вони підтвердили потребу в структурі, що складається з Групи сприяння та Групи підготовки для доведення справи до кінця. Група сприяння повинна бути складена з представників усіх країн, що підписали відповідні документи, нових учасників та Європейської комісії. Вона повинна бути очолювана представником країни, головуючої в цей час в Європейському союзі. Група підготовки повинна бути складена з представників країн, що приймають на попередній та наступній зустрічах на рівні міністрів двох держав – членів Європейського союзу і двох країн, що не входять в Союз. Останні чотири

представники обиратимуться Групою сприяння. Представники головної в Європейському союзі країни і Європейської комісії також входять до Групи підготовки. Група підготовки очолюватиметься представником країни, що приймає наступну зустріч на рівні міністрів.

Європейській асоціації університетів, Європейській асоціації вищих навчальних закладів, Асоціації національних союзів студентів в Європі і Раді Європи необхідно консультиватися з перевірки ходу розвитку процесу.

Для того, щоб процес йшов далі, міністри просили Групу сприяння упорядкувати семінари для проведення досліджень в наступних областях: співпраця, що стосується акредитації і забезпечення якості; визнання результатів навчання і використання кредитів в Болонському процесі; розвиток сумісних ступенів; соціальні питання, із спеціальною увагою до перешкод мобільності, а також розширення Болонського процесу, навчання протягом всього життя і залучення до обговорення студентів.

1.13. Створення зони вищої освіти Європи: Комюніке конференції міністрів освіти¹³

Берлін, 19 вересня 2003 р.

Преамбула

19 червня 1999 р., через рік після прийняття Сорбонської декларації, міністри вищої освіти 29-и європейських країн підписали Болонську декларацію. Були узгоджені важливі спільні кроки для розвитку ефективної та єдиної Зони вищої освіти Європи у період до 2010 р. На Празькій конференції 19 квітня 2001 р. міністри збільшили кількість завдань і підтвердили свій намір про встановлення Зони вищої освіти близько 2010 р.

19 вересня 2003 р. міністри вищої освіти з 33-х європейських країн зібрались у Берліні для того, щоб переглянути досягнення і встановити пріоритети та нові задачі на наступні роки, маючи на меті прискорення реалізації проекту створення Зони вищої освіти Європи. Вони погодились з такими поглядами, принципами, та пріоритетами:

Міністри підтвердили важливість соціального аспекту Болонського процесу. Необхідність підвищення конкурентоспроможності, яка повинна бути урівноважена з поліпшенням соціальних характеристик Зони вищої освіти Європи, що у подальшому приведе до посилення соціальної єдності та зменшення соціальної та гендерної нерівності як на національному, так і на європейському рівнях. У такому контексті міністри підтвердили свою позицію про те, що вища освіта є громадським благом та громадською відповідальністю. Вони наголосили,

¹³ Створення зони вищої освіти Європи: Комюніке конференції міністрів освіти. URL: www.edupolicy.org.ua/files/Berlin_Communique.doc

що в міжнародній освітянській співпраці та обмінах повинні домінувати навчальні цінності.

Міністри приділили належну увагу рішенням Ради Європи у Лісабоні (2000) та Барселоні (2002) щодо перетворення Європи на «найконкурентнішу та найбільш динамічну, ґрунтовану на знаннях економіку, з більшою кількістю робочих місць кращої якості та більшою соціальною єдністю», та закликали до подальших дій і тіснішої співпраці в контексті Болонського процесу.

Міністри взяли до уваги звіт, наданий Групою контролю про розвиток Болонського процесу у період між Празьким та Берлінським самітами. Також до уваги був прийнятий звіт «Тенденції-III», підготовлений Асоціацією Європейських університетів (AUE), і результати семінарів, які були організовані декількома країнами-учасницями та закладами вищої освіти, організаціями та студентами. Також міністри прийняли до уваги Національний звіт, який є свідченням значного прогресу, досягнутого у застосуванні принципів Болонського процесу. На завершення вони звернули увагу на повідомлення Європейської комісії і Ради Європи про їхню підтримку Болонського процесу.

Міністри погодились, що повинні бути вжиті заходи із створення міцних зв'язків між вищою освітою та науково-дослідницькою системою відповідних країн. Створення Зони вищої освіти Європи виграє від поєднання з Зоною Європейських наукових досліджень, посиливши таким чином фундамент створюваної Європи Знаний. Метою такого утворення є збереження культурного та лінгвістичного багатства Європи, яке базується на успадкованій різноманітності традицій, та сприяння потенціалу інновацій, соціальному і економічному розвитку, через зміцнення співробітництва між Європейськими вищими навчальними закладами. Міністри визнали ту первинну роль, яку у створенні Зони вищої освіти Європи відіграють вищі навчальні заклади та студентські спілки. Вони прийняли до уваги інформацію Асоціації європейських університетів (AUE), яка надійшла від конвенту вищих навчальних закладів в Граці (Graz), внески Європейської асоціації вищих навчальних закладів (EURASHE), та повідомлення з ESIB – Національних студентських спілок Європи.

Міністри вітають зацікавленість інших регіонів світу до створення Зони вищої освіти Європи. Особливо бажаною є присутність представників європейських країн, які ще не приєдналися до Болонського процесу, так само, як і представників Європейської комісії, Латинської Америки та Карибського спільного простору вищої освіти в якості гостей конференції.

Прогрес

Міністри вітають ініціативи, що мали місце з моменту проведення Празького самміту вищої освіти, які роблять систему вищої освіти більш прозорою і збільшують якість європейської вищої освіти на рівні навчальних закладів та на національному рівні. Вони високо оцінюють співробітництво та роботу всіх партнерів – університетів, студентства, та інших зацікавлених сторін.

Міністри підкреслюють важливість усіх елементів Болонського процесу для створення Зони європейської вищої освіти та наголошують на необхідності інтенсифікації зусиль на рівні навчальних закладів, а також на національному та європейському рівнях. Міністри докладатимуть зусиль для створення високоефективної системи гарантій якості навчання, а також для ефективного використання дворівневої системи освіти та визнання системи курсів та періодів навчання.

Гарантія якості

Якість вищої освіти, безумовно, є основою створення Зони європейської вищої освіти. Міністри підтримують подальший розвиток гарантій якості на рівні навчальних закладів, національному та європейському рівнях. Вони наголошують на необхідності розвитку критеріїв та методологій для загального користування у сфері якості освіти.

Вони також підкреслюють, що, згідно з принципами автономії навчальних закладів, первинна відповідальність за якість вищої освіти лежить на кожному окремому навчальному закладі, і таким чином забезпечується можливість перевірки якості системи навчання в національних рамках.

Таким чином, вони вважають, що у 2005 р. національні системи гарантії якості повинні включати:

- визначення відповідальності органів та навчальних закладів, які беруть участь;
- оцінку програм закладів, яка включає внутрішній контроль, зовнішню перевірку, участь студентів та публікацію результатів;
- систему акредитації, сертифікації або подібні процедури;
- міжнародну участь, співробітництво та створення спілок.

На європейському рівні міністри звертаються до ENQA та її членів, у співпраці з EUA, EURASHE та ESIB, для розробки узгоджених стандартів, процедур та рекомендацій з питань гарантії якості, а також для впровадження системи рівноправного розгляду та/або акредитації агенцій чи органів, та звітування про досягнуті результати на зустрічі 2005 р. Належний звіт буде прийнятий після випробовування гарантій якості і інших асоціацій та організацій.

Структура ступеня: Прийняття системи, що базується на двох рівнях

Міністри раді відзначити, що відповідно до прийнятої в Болоньї декларації про двоциклічну систему, у Європейському ландшафті вищої освіти відбуваються всебічні зміни. Всі міністри приймають терміном для впровадження системи двох циклів 2005 р.

Міністри підкреслили важливість консолідації досягнутих результатів та прийняття змін шляхом діалогу у межах навчальних закладів, а також між навчальними закладами та їх працівниками.

Міністри заохочують країни-учасниці детально продумати систему сумісних та легко порівняних кваліфікацій для своїх систем вищої освіти.

Кваліфікації повинні описуватись з точки зору обсягу роботи, рівня, навчального результату, компетентності та профілю. Міністри беруть на себе відповідальність виробити загальну систему кваліфікацій для Зони європейської вищої освіти.

В рамках цієї системи ступені повинні мати різновизначені результати. Ступені першого та другого циклу повинні мати різні напрями та профілі, для того, щоб відповідати різноманітності індивідуальних та академічних потреб, а також потребам ринку праці. Ступені першого циклу повинні надавати доступ, в значенні Лісабонської конвенції, до програм другого циклу. Ступені другого циклу даватимуть доступ до здобуття докторського звання.

Міністри підкреслили, що вони всіма шляхами будуть домагатися доступності вищої освіти для всіх.

Підвищення мобільності

Мобільність студентів, а також викладацького та адміністративного складу є важливою умовою створення Зони вищої освіти Європи. Міністри підкреслюють важливість мобільності у навчальній, культурній, а також політичній, соціальній та економічній сферах. Вони раді відзначити, що з часу їхньої останньої зустрічі показники мобільності зросли, значною мірою завдяки значній підтримці програм Євросоюзу. Міністри робитимуть наступні кроки щодо збільшення статистичних показників мобільності студентів.

Вони підтвердили свій намір докласти всіх зусиль до знищення будь-яких перешкод для свободи руху в межах Зони вищої освіти Європи.

Створення кредитної системи

Міністри підкреслюють важливу роль, яку відіграє Європейська кредитна трансферна система (ECTS) у підвищенні мобільності студентства та у розвитку міжнародних навчальних програм. Вони відмічають, що ECTS стає все більш вагомим для національних навчальних систем. Вони схвально очікують її подальший розвиток від просто кредитної системи до трансферно-накопичувальної системи, яка могла б використовуватися у межах Зони вищої освіти Європи.

Визнання ступенів: прийняття співвідносної та легко зрозумілої системи ступенів

Міністри підкреслюють важливість Лісабонської конвенції про визнання дипломів, яку мають ратифікувати всі країни-учасниці Болонського процесу, та закликають спілки ENIC та NARIC, а також повноважні національні відомства до подальшого виконання конвенції.

Вони ставлять за мету, щоб кожний студент, який закінчить університет після 2005 р., автоматично і безкоштовно отримував Доповнення до диплому. Доповнення повинно видаватися широко розповсюдженою європейською мовою.

Вони закликають навчальні заклади та їхніх працівників до широкого використання Доповнень до дипломів, і, таким чином, до використання переваг прозорості та гнучкості системи ступенів вищої освіти для сприяння працевлаштуванню та продовженню освіти.

Вищі навчальні заклади та студентство

Міністри підтримують участь вищих навчальних закладів та студентства у Болонському процесі і вважають, що лише активна участь усіх партнерів в процесі може забезпечити його довгостроковий успіх.

Усвідомлюючи, який внесок авторитетні вищі навчальні заклади можуть зробити в економічний та соціальний розвиток, міністри сходяться на тому, що університети повинні бути уповноваженими приймати рішення щодо своєї внутрішньої організації та управління. Міністри закликають ці навчальні заклади і в подальшому впроваджувати реформи в усі сфери свого життя. Міністри відзначають конструктивну участь студентських спілок в Болонському процесі та підкреслюють необхідність залучення студентства до подальших дій.

Студентство є повноправним партнером в управлінні вищою освітою. Міністри закликають університети та студентство до більш активної участі в управлінні вищою освітою.

Міністри наголошують на необхідності забезпечення гідних умов проживання та навчання для студентів, маючи на увазі, щоб вони могли успішно завершити курс навчання впродовж обумовленого строку, без перешкод, зв'язаних з соціальною та економічною ситуацією в їхніх сім'ях. Також міністри підкреслюють необхідність збору даних про соціальне та економічне положення студентства.

Впровадження європейської тематики у вищу освіту

Міністри відзначають, що, згідно з їх закликом у Празі, в даний час впроваджуються додаткові спецкурси, курси та програми з європейською тематикою або орієнтацією.

Вони відзначають, що університетами в різних європейських країнах була започаткована ініціатива щодо об'єднання їхніх навчальних ресурсів та культурних традицій для розвитку єдиних програм навчання та розробки спільних ступенів на першому, другому та третьому рівнях.

Більш того, вони підкреслили необхідність значного періоду навчання за кордоном в межах програм спільних ступенів, а також для багатомовності та розвитку мовної вправності, для розкриття потенціалу студентів в контексті Європейської єдності та підвищення конкурентоспроможності на ринку робочої сили.

Міністри погоджуються докласти зусиль, щоб усунути на національному рівні юридичні перешкоди, що можуть заважати встановленню та визнанню спільних ступенів, а також активно підтримувати розвиток гарантій якості та єдиних навчальних програм, які ведуть до встановлення таких ступенів.

Підвищення привабливості Зони вищої освіти Європи

Міністри погоджуються, що привабливість та відкритість європейської вищої освіти повинна бути збільшена. Вони підтверджують готовність і в подальшому створювати стипендіальні програми для студентів з країн третього світу.

Міністри заявляють, що міжнародний обмін у вищій освіті повинен орієнтуватися на критерії якості та навчальної цінності, і погодилися сприяти досягненню цієї

мети. У всіх обставинах таке сприяння повинно включати соціальні та економічні аспекти.

Вони заохочують співпрацю з іншими регіонами світу через створення семінарів та конференцій для представників цих регіонів.

Можливість навчатися впродовж всього життя

Міністри підкреслюють важливий внесок вищої освіти у впровадження довічного навчання в реальність. Вони вживають заходи, щоб спрямувати національну політику своїх країн до цієї мети і спонукати вищі навчальні заклади збільшити можливості навчатися незалежно від віку, включаючи визнання попередньої освіти. Вони підкреслюють, що такі дії повинні бути невід'ємною складовою діяльності вищої освіти.

Крім того, міністри наголошують на виробленні кваліфікаційних рамок для Зони вищої освіти Європи, щоб розробити широкий спектр гнучких навчальних шляхів, можливостей та технологій, а також щоб плідно використати кредити ECTS.

Вони підкреслюють необхідність збільшення можливостей для всіх громадян, згідно з їхніми бажаннями та можливостями, прямувати шляхом вищої освіти впродовж всього життя.

Додаткові дії

Зона вищої Європейської освіти й та Зона Європейських досліджень – дві опори суспільства, що базується на знаннях.

Знаючи про необхідність тісних зв'язків між ENEA та ERA у Європі Знань, а також про важливість досліджень як складової частини вищої освіти Європи, **міністри вважають за необхідне дивитись за межі системи двох циклів як мети сьогодення, і включити докторський ступінь як третій цикл Болонського процесу.** Вони підкреслюють важливість досліджень та міждисциплінарності в підвищенні якості вищої освіти та підвищенні конкурентоспроможності європейської вищої освіти взагалі. Міністри закликають до збільшення мобільності на докторському та післядокторському рівнях, та заохочують університети до зміцнення співробітництва у виконанні програм на здобуття докторського ступеня та у підготовці молодих науковців.

Міністри докладатимуть всіх зусиль, щоб європейські університети стали ще привабливішими та ефективнішими партнерами. Тому міністри просять університети приділяти більше уваги дослідженням в технологічних, соціальних, та культурних аспектах розвитку суспільства.

Міністри розуміють, що існують перешкоди, які не можуть бути усунуті вищими навчальними закладами самотужки. Це потребує сильної підтримки, фінансової в тому числі, та сприятливих рішень зі сторони національних урядів та Європейських органів.

На завершення міністри заявляють, що осередкам на докторському рівні повинна надаватися підтримка для заохочення досягнення неперевершеної якості знань, щоб зробити їх еталоном Зони вищої Європейської освіти.

Перевірка результатів

Маючи на увазі цілі, встановлені до 2010 р., очікується перевірка результатів Болонського процесу. Перевірка надасть надійну інформацію про реальний прогрес, а також дасть можливість, при необхідності, внести корективи.

Міністри визначили Групу контролю для організації перевірки під час саміту 2005 р., та для підготовки детального звіту по пріоритетних напрямках:

- гарантія якості
- система двох циклів
- визнання курсів та періодів навчання.

Країни-учасниці будуть, таким чином, готові надати доступ до потрібної інформації для досліджень. Доступ до банків даних буде полегшений.

Нові члени

Міністри вважають за потрібне прийняти статтю про прийняття нових членів у такому вигляді.

Країни-учасниці Європейської культурної конвенції можуть бути прийнятими у члени Зони вищої освіти Європи, довівши своє бажання і готовність слідувати меті Болонського процесу в їх власній системі освіти. Їх заяви мають включати інформацію про те, як вони слідують принципам та цілям декларації.

Міністри вирішили прийняти заяви Албанії, Андорри, Боснії та Герцеговини, Ватикану, Росії, Сербії та Чорногорії, у минулому «Югославської республіки Македонії», та привітати їх в якості нових членів, таким чином поширюючи процес у 40 європейських країнах.

Міністри визнають, що членство у Болонському процесі спричиняє значні зміни та реформи у всіх країнах, що приєднуються. Вони згодні підтримувати нових членів на теоретичному та практичному рівнях.

Контролююча структура

Міністри уповноважують виконання всіх питань, порушених в Комюніке, а також загальне керування Болонським процесом, включаючи підготовку до наступної зустрічі міністрів Групі контролю, яка буде складатися з представників Болонського процесу та Європейської комісії, з Радою Європи, EUA, EURASHE, ESIB, та UNESCO/CEPES в якості членів-консультантів. Ця група повинна скликатися не менше двох разів на рік і має очолюватися президентською владою ЄС у країні проведення наступної зустрічі міністрів.

Правління, також очолюване президентською владою ЄС, повинне наглядати за роботою у періоди між зустрічами. Правління має складатися з голови, віце-голови, попередніх та наступних президентів ЄС, представників трьох країн-учасниць, вибраних строком на один рік, представників Європейської комісії, UEA, EURASHE, ESIB в якості консультантів. Група та правління можуть скликати спеціальні робочі групи так часто, як вони вважатимуть це за потрібне.

Загальна робота буде виконуватися Секретаріатом, організованим країною наступної зустрічі міністрів.

На першій зустрічі після Берлінської конференції групі доручається визначити обов'язки правління та завдання секретаріату.

Програма роботи на 2003 - 2005 роки

Міністри просять Групу скоординувати свою діяльність таким чином, щоб досягти результатів, зазначених у комюніке, та звітувати про досягнуте протягом наступної зустрічі міністрів у 2005 р.

Наступна конференція

Міністри вирішили провести наступну конференцію в Бергені (Норвегія) у травні 2005 р.

1.14. Декларація Глазго¹⁴

Європейська асоціація університетів, Брюссель, 15 квітня 2005 р.

ПЕРЕДМОВА

Декларація Глазго є результатом дебатів, що відбулися під час третього з'їзду вищих навчальних закладів Європейської асоціації університетів, який проходив у трьох університетах Глазго з 31 березня по 2 квітня 2005 р. Декларація була офіційно прийнята Радою Європейської асоціації університетів 15 квітня. Понад шістсот представників вищих навчальних закладів з сорока семи країн були присутні в Глазго, щоб обговорити власне майбутнє та свій внесок у формування європейського суспільства знань.

Декларація є основою для послання, яке Європейська асоціація університетів представить міністрам освіти країн-членів ЄС на зустрічі в Бергені 19/20 травня для обговорення наступних кроків у Болонському процесі, а також визначає політичний порядок денний для спільноти вищої освіти на найближчі роки. Вона стане основою для політичного діалогу на високому рівні між органами державної влади та університетами підкреслив Президент Комісії Жозе Мануель Баррозу в Глазго, і підкреслює нашу готовність працювати з партнерами у забезпеченні майбутнього європейських університетів, оскільки, за словами Президента Баррозу, «безсумнівно, є одним з головних пріоритетів Європи».

Декларація підкреслює прихильність університетів до просування реформ та важливість розробки диференційованих цілей і профільних напрямків діяльності для відповідального вирішення викликів глобальної конкуренції та соціальної згуртованості. Уряди закликають надати європейським університетам необхідну їм автономію – юридичну, адміністративну чи фінансову, щоб дозволити їм впроваджувати реформи, в той час як університети визнають важливість покращення управління та зміцнення лідерства на всіх рівнях.

Вперше Європейська асоціація університетів звертається до важливої теми фінансування, чітко заявляючи, що належне фінансування є передумовою майбутнього університетів, а отже, і їхньої спроможності просувати культурні,

¹⁴ Декларація Глазго. Сильні університети для сильної Європи. URL: <https://eua.eu/downloads/publications/glasgow%20declaration%20%20strong%20universities%20for%20a%20strong%20europe%202005%20en%20fr%20de%20es%20it.pdf>. Переклад з англійської А.М. Острянка.

соціальні та технологічні інновації. У Декларації підкреслюється, що Європа не може сподіватися на конкуренцію з освітніми системами в інших частинах світу, якщо бюджети на вищу освіту і наукові дослідження не будуть розглядатися як інвестиції в майбутнє і не будуть терміново збільшені. На інституційному рівні університети зобов'язуються вдосконалювати свої управлінські структури та компетенції керівництва, щоб підвищити свою ефективність та інноваційну спроможність, а також досягти своїх численних цілей.

Це ті виклики, які новообрані Президент та Правління EUA будуть вирішувати в найближчі роки. Я радий, що ми можемо почати з того, що Декларація Глазго доступна п'ятьма мовами. Тому я хотів би скористатися цією можливістю, щоб подякувати всім тим хто долучився до успіху Конвенції в Глазго та підготовки цієї багатомовної публікації.

Професор Георг Вінклер

Президент

Сильні університети для сильної Європи

I. ПРЕАМБУЛА

1. Декларація Глазго забезпечує основу для постійного політичного діалогу на високому рівні між університетами - в найширшому сенсі - і державними органами влади, до якого закликав у Глазго Президент Комісії Жозе Мануель Баррозу з метою забезпечення, як одного з головних пріоритетів Європи, майбутнього європейських університетів.

2. Декларація Глазго визначає дії, які дозволять Університетам зробити свій повноцінний внесок у розбудову Європи як головного гравця в глобальному середовищі. Ця Програма дій є продовженням роботи, розпочатої EUA в Саламанці (2001) та Граці (2003).

3. Європі потрібні сильні та креативні університети як ключові гравці у формуванні європейського суспільства знань через їх прихильність до широкої участі та навчання впродовж життя, а також заохочення якості та досконалості у викладанні, навчанні, дослідженнях та інноваційній діяльності.

4. Це буде досягнуто завдяки впевненості у собі інституціям, здатним визначати власний розвиток та сприяти соціальному, культурному та економічному добробуту на регіональному, національному, європейському та глобальному рівнях.

5. Університети налаштовані на вдосконалення своїх управлінських структур та компетенцій керівництва, щоб підвищити свою ефективність та інноваційну спроможність задля досягнення своїх численних цілей.

II. МЕТА ТА ЦІННОСТІ СИЛЬНИХ ІНСТИТУЦІЙ

6. Численні цілі університетів включають в себе створення, збереження, оцінювання, поширення та використання знань. Сильні університети потребують сильних академічних та соціальних цінностей, які лежать в основі їхнього внеску у

суспільство. Університети поділяють зобов'язання щодо соціального підґрунтя економічного зростання та етичних аспектів вищої освіти та досліджень.

7. Університети розробляють диференційовані цілі та профілі, щоб відповідати на виклики глобальної конкуренції зберігаючи при цьому прихильність до доступу та соціальної згуртованості. Диверсифікація та посилення конкуренції врівноважуються міжінституційною співпрацею, що базується на спільному прагненні до якості.

8. Міжінституційна співпраця стала візитною карткою європейських університетів і набуває все більшого значення у глобалізованому та конкурентному середовищі. Університети визнають, що європейська інтеграція має супроводжуватися зміцненням міжнародного співробітництва, що базується на спільності інтересів.

9. Університети відкриті до співпраці з суспільством. Інституційна автономія та різноманітність цілей є важливими передумовами для забезпечення ефективної взаємодії.

III. ПОЛІТИЧНІ РАМКИ – СУСПІЛЬСТВО ЗНАТЬ ЧЕРЕЗ ВИЩУ ОСВІТУ ТА НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ

10. Університети продемонстрували нерозривний зв'язок між впровадженням Болонських реформ і досягненням дослідницьких та інноваційних цілей Лісабонського порядку денного. Ці дві політичні програми необхідно терміново розглядати разом, щоб кожна з них була успішною в довгостроковій перспективі.

11. Визнання цього спільного порядку денного у сфері досліджень та вищої освіти передбачає переосмислення ролі урядів у їхніх відносинах з університетами. Уряди повинні наголошувати на довірі та розширенні прав і можливостей, надавати стимули для підтримки і керувати сектором вищої освіти, а також зосередитися на наглядовій, а не регуляторній ролі.

12. Важливість інвестицій в освіту, інновації та дослідження та дослідження у досягненні Лісабонських цілей, а також центральна роль університетів означає, що політичні дискусії між університетами та національними органами влади повинні відбуватися на рівні урядів в цілому, а також на рівні окремих міністерств.

IV. ПЕРЕОРІЄНТАЦІЯ БОЛОНСЬКОГО ПРОЦЕСУ НА ШЛЯХУ ДО 2010 Р.

13. Болонські реформи переорієнтовуються на вищі навчальні заклади, оскільки законодавча база в основному створена на місцях. Університети охоче беруть на себе відповідальність за просування новацій протягом наступних п'яти років і закликають уряди визнати, що цей процес потребує часу, а також фінансових і людських ресурсів, щоб забезпечити сталий розвиток у довгостроковій перспективі.

14. Університети зобов'язуються подвоїти свої зусилля для впровадження інноваційних методів навчання, переорієнтувати навчальні програми на діалог з роботодавцями та прийняти виклик академічної та професійної освіти, навчання впродовж життя та визнання попереднього навчання. Уряди закликають надати університетам автономію, необхідну для впровадження узгоджених реформ.

15. Для того, щоб підвищити рівень визнання кваліфікацій першого циклу кваліфікацій першого циклу, уряди повинні взяти на себе ініціативу переглянути кар'єрні шляхи в державному секторі відповідно до цього.

16. Університети зобов'язуються активізувати свої зусилля для просування студентоцентрованого навчання, впроваджувати результати навчання у розробці навчальних програм, впроваджувати ECTS та забезпечувати гнучке впровадження модуляризації. Уряди повинні залучати університети до постійних зусиль, спрямованих на розроблення національних та європейських рамок кваліфікацій. Вони повинні бути достатньо широкими і прозорими щоб сприяти інституційним інноваціям і мати достатньо часу для їх адекватного розвитку та узгодження спільної термінології.

17. Переорієнтовуючи Болонський процес, університети зобов'язуються надавати вищий пріоритет соціальному виміру як фундаментальному зобов'язанню, розробляти політики, спрямовані на збільшення та розширення можливостей для доступу та підтримки недостатньо представленим групам, а також сприяти проведенню досліджень з метою інформування політики та цільових дій для подолання нерівності в системах вищої освіти. Уряди покликані усунути правові перешкоди на шляху реалізації цієї політики.

18. Забезпечення стимулів для мобільності студентів на всіх циклах навчання, а також мобільності викладачів та адміністративного персоналу, має вирішальне значення. EUA виступає за європейські схеми фінансування які націлені на студентів з найбільшими фінансовими потребами. Університети повинні використовувати можливості, які пропонують існуючі мережі та схеми співпраці. Уряди повинні вирішувати такі проблеми, як обмежувальні візові правила, правила стажування та регулювання ринку праці, які перешкоджають обміну студентами та працівниками, в тому числі питання, пов'язані з соціальним забезпеченням і пенсійним забезпеченням зокрема. Питання синхронізації академічних календарів синхронізації академічних календарів має бути вирішене.

19. Щоб виконати ці зобов'язання, університети підкреслюють важливість залучення студентів як повноправних партнерів у цьому процесі і прагнуть зміцнювати це партнерство у майбутньому.

20. Університети посилять європейський підхід до освіти різними способами, наприклад, шляхом бенчмаркінгу навчальних програм, розробляючи спільні ступені з використанням європейських інструментів, покращуючи міжкультурні та багатомовні навички. Університети закликають уряди забезпечити усунення бар'єрів, що залишилися на шляху розвитку спільних ступенів та запровадити відповідну мовну політику, починаючи зі шкільного рівня.

V. ПОСИЛЕННЯ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ІННОВАЦІЙ

21. Університети беруть на себе відповідальність за надання широкої освіти, заснованої на дослідженнях, для студентів на всіх рівнях у відповідь на зростаючу потребу суспільства в науковій та технологічній інформації та розумінні.

22. Університети повинні виконувати свої власні зобов'язання щодо посилення досліджень та інновацій через оптимальне використання ресурсів та розробки інституційних дослідницьких стратегій. Їх різноманітні профілі гарантують, що вони дедалі більше залучаються до дослідницького та інноваційного та інновацій, працюючи з різними партнерами.

23. Університети рішуче підтримують створення Європейської дослідницької ради (ERC) для підвищення якості та досконалості європейських досліджень і закликають національні уряди та Європейську Комісію якнайшвидше створити її в рамках Сьомої рамкової програми. За підсумками виявлених передових практик у кількох європейських країнах та у Шостій Рамковій програмі, уряди повинні усвідомлювати необхідність відкриття та координації національного фінансування.

24. Університети усвідомлюють, що існує протиріччя між необхідним зміцненням дослідницьких університетів та необхідністю забезпечити ресурси для викладання, заснованого на дослідженнях в усіх університетах. Уряди закликають визнати особливу роль університетів як важливих вузлів у системах, що сприяють інноваціям і трансферу знань на регіональному рівні, а також надавати їм необхідну фінансову підтримку для зміцнення цього процесу.

VI. НАУКОВА ПІДГОТОВКА ТА КАР'ЄРА ДОСЛІДНИКА

25. Структура докторських програм має забезпечити, щоб, хоча центральним елементом докторських програм залишається поглиблення знань через дослідження, докторська підготовка повинна відповідати потребам ринку праці, який є ширшим, ніж академічний, через розвиток дослідницької компетентності та навичок, які можна передавати; щоб докторські програми відповідали трьом-чотирьом рокам повної зайнятості; щоб спільні транснаціональні докторські програми зміцнювалися; і щоб докторанти розглядалися і як студенти, і як дослідники на ранніх стадіях з відповідними правами.

26. Університети вітають прийняття «Європейської Хартії дослідників / Кодексу працевлаштування наукових працівників» і підкреслюють свою ключову роль у діалозі щодо покращення дослідницької кар'єри в Європі, не в останню чергу для того, щоб уникнути «відтоку мізків».

VII. ЯКІСТЬ ДЛЯ СИЛЬНИХ ІНСТИТУЦІЙ

27. Університети наголошують на зв'язку між систематичною якісною культурою, обсягом автономії та рівнем фінансування, і закликають уряди визнати, що ширша автономія та адекватний рівень фінансування є важливими для підвищення загальної якості європейських університетів.

28. Університети прагнуть розвивати, підтримувати та впроваджувати внутрішню культуру якості, яка відповідає їхній інституційній місії та цілям. Це зобов'язання демонструється зростаючою кількістю інституцій залучених до діяльності Європейської асоціації університетів, пов'язаної з якістю. Університети переконані, що легітимність і довіра до зовнішніх процедур забезпечення якості походять від партнерства між усіма зацікавленими сторонами (студенти,

університети, національні органи влади) та спільної згоди щодо цих процедур, їхніх цілей та подальших дій.

29. Університети виступають за баланс між автономією та підзвітністю через процедури інституційного аудиту, які: втілюють підхід відповідно цілям, які є культурно адаптованими до країн та інституцій, та відповідають їхнім різним місіям і профілям; спрямовані на стратегічне вдосконалення та зміни, а не на контроль якості і призначені для розвитку європейського виміру за допомогою європейських груп з оцінювання та врахування взаємодії з суспільством і прихильності до соціального виміру Болонського процесу.

30. Університети прагнуть до діалогу та партнерства, на європейському рівні в форматі «E4» (що включає ENQA, ESIB, EUA та EURASHE) з метою посилення підзвітності процедур, які б зміцнили загальну якість європейських університетів. Європейська асоціація університетів підтримує звіт ENQA для Бергена, включаючи стандарти та керівні принципи для забезпечення якості, створення європейського реєстру агенцій із забезпечення якості та Європейського Реєстрового Комітету.

VIII. ФІНАНСУВАННЯ СИЛЬНИХ ІНСТИТУЦІЙ

31. Європейські університети недостатньо фінансуються і не можуть конкурувати з іншими системами без співставного рівня фінансування. В даний час країни ЄС витрачають на університети близько половини свого ВВП порівняно зі Сполученими Штатами. Хоча європейські Лісабонські цілі є амбітними, державне фінансування досліджень та вищої освіти в кращому випадку перебуває в стагнації. Університети стверджують, що ослаблення державної підтримки підриває їхню роль у підтримці демократії та їхню здатність просувати культурні, соціальні та технологічні інновації. Уряди повинні забезпечити належний рівень фінансування для підтримки та підвищення якості інституцій.

32. Університети працюють над диверсифікацією джерел фінансування. Вони прагнуть розглянути комбіновані державні/приватні моделі фінансування та запровадити структуроване фінансування та науково обґрунтовану дискусію в рамках Європейської асоціації університетів та із зацікавленими сторонами. Вони розроблятимуть повні економічні моделі витрат та закликатимуть уряди виділяти кошти відповідно до них.

33. В інтересах підзвітності та прозорості університети зобов'язуються вивчати передовий досвід, а також посилювати лідерство та зміцнювати професійне управління.

IX. ВИСНОВОК

34. Університети мають намір ініціювати стратегічні дебати щодо їхньої ролі в Європі знань. Університети закликають уряди розглядати бюджети на вищу освіту та наукові дослідження як інвестиції в майбутнє. Університети вітають діалог, який розпочався в Глазго на найвищому європейському політичному рівні і передають сигнал про те, що сильна Європа потребує сильних університетів.

**1.15. Загальноєвропейський простір освіти – досягнення мети:
Комюніке Конференції європейських міністрів освіти¹⁵**

Берген, 19-20 Травня 2005 р.

Ми, міністри освіти країн-учасниць Болонського процесу, зустрілися для обговорення поточного прогресу і визначення пріоритетів на період до 2010 р. На конференції ми вітаємо Вірменію, Азербайджан, Грузію, Молдову та Україну, що приєдналися до Болонському процесу. Ми всі поділяємо загальне розуміння принципів, цілей і зобов'язань процесу, відображених у Болонській декларації та Комюніке конференцій міністрів у Празі та Берліні. Ми підтверджуємо готовність координувати нашу політику із створення Загальноєвропейського простору вищої освіти (ЗПВО) до 2010 р. в рамках Болонського процесу і виражаємо готовність допомагати країнам, що приєдналися, в реалізації цілей процесу.

I. Партнерство

Ми підкреслюємо центральну роль установ вищої освіти, їх співробітників та студентів як партнерів у Болонському процесі. Їх роль в реалізації процесу стає більш значущою на етапі, коли значною мірою реалізовані законодавчі реформи; ми закликаємо їх продовжувати і підсилювати діяльність із створення ЗПВО. Ми вітаємо прихильність інституцій вищої освіти цілям процесу по всій Європі і визнаємо, що потрібен певний час для оптимізації впливу структурних змін на навчальні плани та для забезпечення введення інноваційних технологій навчання, необхідних Європі.

Ми вітаємо підтримку організацій, що представляють бізнес та соціальних партнерів, і сподіваємося на посилення співпраці, спрямованої на досягнення мети Болонського процесу. Ми також вітаємо внесок міжнародних інституцій та організацій, які є партнерами процесу.

II. Аналізуючи досягнуте

Ми відзначаємо значний прогрес в досягненні поставленої мети, відображений в загальній доповіді 2003-2005, представленому робочою групою, в доповіді Європейської Асоціації Університетів «Тенденції-IV» і доповіді «Болонья очима студентів» Об'єднання національних студентських союзів.

На нашому засіданні в Берліні ми просили робочу групу представити середньостроковий аналіз, звертаючи увагу на три пріоритети: систему ступенів, забезпечення якості і визнання дипломів та періодів навчання.

Доповідь свідчить, що значний прогрес був досягнутий у всіх трьох пріоритетних сферах. Важливо забезпечити стійкий розвиток у всіх країнах-учасницях. Тому ми вважаємо необхідним інтенсифікувати обмін досвідом для створення умов реалізації поставлених цілей як на інституційному, так і на національному рівні.

Система ступенів

¹⁵ Загальноєвропейський простір освіти – досягнення мети: Комюніке Конференції європейських міністрів освіти. Берген, 19-20 Травня 2005 р. URL: www.edupolicy.org.ua/files/Bergen_Communique.doc

Ми із задоволенням відзначаємо широке впровадження дворівневої системи ступенів, в рамках якої проходить навчання більше половини студентів у більшості країн.

Проте, як і раніше, існують перешкоди до наступності між ступенями. Крім того, існує необхідність інтенсивнішого діалогу між урядами, інституціями та соціальними партнерами з метою підвищення можливостей працевлаштування випускників з кваліфікацією бакалавра, включаючи відповідні позиції в державній службі.

Ми приймаємо загальну рамку кваліфікацій в ЗПВО, що складається з трьох рівнів (включаючи можливість проміжних кваліфікацій з урахуванням національних контекстів), і принцип загального опису кваліфікацій кожного циклу у вигляді результатів, компетенцій та об'єму кредитів. Ми приймаємо зобов'язання до 2010 р. розробити національні рамки кваліфікацій, зіставні із загальноєвропейською рамкою кваліфікацій, робота над якими почнеться у 2007 р.

Ми просимо робочу групу підготувати доповідь про впровадження та подальшу розробку загальної кваліфікаційної рамки. Ми підкреслюємо значення забезпечення компліментарності між загальною рамкою кваліфікацій і запропонованою ширшою рамкою кваліфікацій для освіти протягом усього життя, що включає як загальну освіту, так і професійну освіту та підготовку. Рамка кваліфікації для освіти протягом усього життя в даний час розробляється в Європейському Союзі та країнах-учасниках. Ми просимо Європейську Комісію вести консультації з усіма учасниками Болонського процесу в ході реалізації цієї роботи.

Забезпечення якості

Практично всі країни створили умови для забезпечення якості, заснованої на критеріях, відображених в Берлінському Комюніке. Проте необхідно забезпечити подальший розвиток, зокрема, за такими напрямками як залучення студентів та міжнародна співпраця.

Крім того, ми закликаємо інституції вищої освіти докласти зусиль для підвищення якості їх діяльності через системне впровадження внутрішніх механізмів контролю якості та їх прямий взаємозв'язок із зовнішніми системами забезпечення якості.

Ми приймаємо стандарти і принципи забезпечення якості в ЗПВО, запропоновані Європейською мережею із забезпечення якості. Ми приймаємо зобов'язання ввести запропоновану модель взаємної оцінки агентствами із забезпечення якості на національному рівні з урахуванням загальноприйнятих принципів та критеріїв. Ми вітаємо принцип введення загальноєвропейського реєстру агентств із забезпечення якості, заснованого на національних звітах.

Ми просимо Європейську мережу із забезпечення якості розробити практичну сторону реалізації даної мети в співпраці з EUA, Європейською Асоціацією інституцій вищої освіти та Об'єднанням національних студентських союзів і представити нам доповідь через робочу групу. Ми підкреслюємо значення

співпраці між національно визнаними агентствами, спрямованої на підвищення рівня взаємного визнання і рішень із забезпечення якості.

Визнання ступенів та періодів навчання

Ми відзначаємо, що 36 з 45 країн, що беруть участь у Болонському процесі, ратифікували Лісабонську конвенцію про визнання. Ми закликаємо країни, що не ратифікували її, не відкладати ратифікацію.

Ми приймаємо зобов'язання забезпечити повне виконання її принципів та їх інкорпорацію в національне законодавство. Ми закликаємо всі країни-учасниці спрямувати зусилля на проблеми, сформульовані Європейською інформаційною мережею та Мережею національних інформаційних центрів з академічного визнання (ENIC/NARIC).

Ми підготуємо плани дій з підвищення якості процесів, пов'язаних з визнанням іноземних кваліфікацій. Ці плани складуть частину національних доповідей до наступної конференції міністрів. Ми виражаємо підтримку текстів, що доповнюють Лісабонську Конвенцію про визнання, і закликаємо всі національні власті та інших учасників визнати подвійні дипломи, що присуджуються в двох або більше країнах ЗПВО.

Ми розглядаємо впровадження загальноєвропейської та національних кваліфікаційних рамок як можливість подальшого впровадження навчання протягом усього життя у вищу освіту.

Ми працюватимемо з інституціями вищої освіти та іншими структурами над вдосконаленням системи визнання попереднього навчання, як частини програм вищої освіти, для забезпечення доступності.

III. Майбутні виклики та пріоритети

Вища освіта та дослідження

Ми підкреслюємо значення вищої освіти в розвитку досліджень та значення досліджень як фундаменту в реалізації ролі вищої освіти в економічному та культурному розвитку нашого суспільства і його соціальної згуртованості.

Ми відзначаємо, що зусилля з введення структурних змін і підвищення якості викладання не повинні відволікати від зусиль по зміцненню досліджень та інновацій. Ми підкреслюємо значення досліджень та дослідницької підготовки в підтримці та підвищенні якості і посилення конкурентоспроможності та привабливості ЗПВО. Ми визнаємо необхідність підвищення синергії між сектором вищої освіти та дослідницькими секторами у всіх країнах і між ЗПВО та загальноєвропейським дослідницьким простором (ЗДП).

Для досягнення цієї мети необхідно повністю приєднати до кваліфікаційної рамки ЗПВО докторський рівень, використовуючи підхід, що ґрунтується на результатах. Ключовий компонент підготовки доктора полягає в просуванні знання через оригінальне дослідження. Ураховуючи потребу в структурованих докторських програмах і необхідність прозорого керівництва та оцінки, ми відзначаємо, що нормальна тривалість третього рівня в більшості країн складатиме 3-4 р. повного навчання.

Ми закликаємо університети забезпечити розвиток міждисциплінарної підготовки через докторські програми і розвиток навиків з тим, щоб забезпечити можливість ширшого працевлаштування. Ми повинні забезпечити загальне підвищення кількості кандидатів в доктори, що працюють у сфері досліджень в ЗПВО. Ми розглядаємо учасників третього ступеня і як студентів, і як дослідників, що починають. Ми доручаємо робочій групі спільно з EUA та іншими зацікавленими сторонами під керівництвом робочої групи підготувати доповідь про подальший розвиток основних принципів реалізації докторських програм і представити її міністрам у 2007 р. Необхідно уникати підвищеної регуляції докторських програм.

Соціальне вимірювання

Соціальне вимірювання Болонського процесу є складовою частиною ЗПВО і необхідною умовою підвищення його привабливості та конкурентоспроможності. Ми ще раз підтверджуємо нашу прихильність меті забезпечення доступності вищої освіти для всіх і підкреслюємо необхідність створення відповідних умов для студентів, з тим, щоб вони могли завершувати навчання без перешкод, пов'язаних із соціальними та економічними обставинами.

Соціальне вимірювання включає заходи, що вживаються урядами з фінансової та економічної допомоги студентам, особливо тим, що знаходяться в соціально несприятливих умовах, а також забезпечення консультаційними послугами з метою розширення доступності освіти.

Мобільність

Ми вважаємо, що мобільність студентів та викладачів в країнах- учасницях залишається одним з ключових завдань Болонського процесу. Зважаючи на багато ще не вирішених проблем, ми підтверджуємо наші зобов'язання сприяти мобільності грантів та позик, при необхідності координуючи зусилля з тим, щоб мобільність в рамках ЗПВО перетворилася на реальність.

Ми укріпимо наші зусилля з подолання перешкод до мобільності через спрощення візових процедур та процедур по отриманню дозволів на роботу, а також сприяючи участі в програмах мобільності. Ми закликаємо інституції та студентів повністю використовувати можливості програм мобільності, підтримуючи повне визнання періодів навчання в рамках таких програм.

Привабливість ЗПВО і співпраця з іншими країнами миру

Загальноєвропейський простір вищої освіти повинен бути відкритим і привабливим для всіх частин світу. Наш внесок у досягнення мети освіти для всіх повинен бути заснований на принципі стійкого розвитку і реалізовуватися відповідно до поточної міжнародної діяльності з розробки принципів забезпечення якості при наданні міжнародних освітніх послуг. Ми ще раз підкреслюємо, що в міжнародній академічній співпраці повинні превалювати академічні цінності.

Ми розглядаємо ЗПВО як партнера систем вищої освіти в інших регіонах світу, сприяючого збалансованому студентському та академічному обміну і співпраці між інституціями вищої освіти.

Ми підкреслюємо значення міжкультурного розуміння та поваги. Ми сподіваємося на розширення розуміння Болонського процесу на інших континентах через обмін досвідом процесу реформування із сусідніми країнами. Ми підкреслюємо необхідність діалогу з питань, що представляють взаємний інтерес. Ми бачимо необхідність визначення регіонів-партнерів і посилення обміну ідеями та досвідом з цими регіонами. Ми просимо робочу групу розробити і погодити стратегію зовнішнього вимірювання.

IV. Аналіз прогресу до 2007 р.

Ми доручаємо робочій групі продовжити та розширити процес моніторингу і підготувати доповідь до наступної конференції міністрів. Ми очікуємо, що оцінка буде заснована на методиці, що відповідає завданню, і включатиме систему ступенів, забезпечення якості і визнання дипломів та періодів навчання і що до 2007 р. реалізація цих трьох пріоритетів буде в основному завершена. Зокрема, ми розраховуємо на прогрес у:

- впровадженні стандартів і принципів забезпечення якості відповідно до пропозицій доповіді Європейської мережі із забезпечення якості;
- впровадженні національних кваліфікаційних рамок;
- присудженні та визнанні подвійних дипломів, зокрема, на рівні доктора;
- створенні можливостей для гнучких траєкторій навчання у вищій освіті, включаючи процедури визнання попереднього навчання.

Ми доручаємо робочій групі підготувати зіставні дані по мобільності персоналу та студентів, а також про соціальний та економічний стан студентів в країнах-учасницях, як основи для аналізу та звіту на наступній конференції міністрів. Аналіз повинен включати соціальне вимірювання відповідно до положень, викладених вище.

V. Підготовка до 2010 р.

Спираючись на досягнуте, ми маємо намір створити Загальноєвропейський простір вищої освіти, заснований на принципах якості та прозорості. Ми повинні берегти нашу багату спадщину і культурну різноманітність, здійснюючи внесок у створення суспільства, заснованого на знаннях.

Ми виражаємо прихильність принципу державної відповідальності за вищу освіту в контексті складних сучасних суспільств. Вища освіта знаходиться на перехресті досліджень, освіти та інновацій і є ключем до конкурентоспроможності Європи. По мірі просування до 2010 р., ми приймаємо необхідність забезпечити автономію інституцій вищої освіти, достатню для виконання узгоджених реформ; ми також визнаємо необхідність стійкого фінансування інституцій.

Загальноєвропейський простір вищої освіти структурований на основі трьох рівнів, у якому кожен рівень має завдання підготовки студента до ринку праці, подальшого розвитку компетенцій та активної громадянської позиції. Загальна

кваліфікаційна рамка, узгоджений набір європейських стандартів та принципів забезпечення якості і визнання дипломів та періодів навчання є ключовими характеристиками структури ЗПВО.

Ми схвалюємо структуру моніторингу, прийняту в Берліні, що включає Панєвропейську структуру Міжнародної освіти, Європейську асоціацію із забезпечення якості у вищій освіті, Союз промисловців і Європейську Конфедерацію працедавців як нових консультативних членів робочої групи з моніторингу.

Болонський процес рухається до створення ЗПВО у 2010 р., і ми повинні розглянути, які механізми необхідні для підтримки його розвитку після 2010 р., для чого доручаємо робочій групі вивчити це питання.

Ми проведемо наступну конференцію міністрів в Лондоні у 2007 р.

Примітка

У Болонському процесі беруть участь і є членами групи супроводу Болонського процесу 45 країн: Албанія, Андорра, Вірменія, Австрія, Азербайджан, Бельгія (фламандське і французьке співтовариства), Боснія і Герцеговина, Болгарія, Хорватія, Кіпр, Республіка Чехія, Данія, Естонія, Фінляндія, Франція, Грузія, Німеччина, Греція, Ватикан, Угорщина, Ісландія, Ірландія, Італія, Латвія, Ліхтенштейн, Литва, Люксембург, Мальта, Молдова, Нідерланди, Норвегія, Польща, Португалія, Румунія, Російська Федерація, Сербія і Чорногорія, Республіка Словаччина, Словенія, Іспанія, Швеція, Швейцарія, «колишня югославська республіка Македонія», Туреччина, Україна та Великобританія. Більше того, Європейська комісія є членом даної групи з правом голосу.

Рада Європи, Національні об'єднання студентів в Європі (ESIB), Панєвропейська структура міжнародної освіти (EI), Європейська Асоціація забезпечення якості вищої освіти (ENQA), Європейська Асоціація університетів (EUA), Європейська Асоціація інституцій вищої освіти (EURASHE), Європейський Центр вищої освіти (UNESCO-CEPES) і Об'єднання Промислових і Робочих Конфедерацій Європи (UNICE) є консультативними членами даної групи (Follow-up Group).

1.16. На шляху до Європейського простору вищої освіти: відповіді на виклики глобалізації

Комюніке Конференції Міністрів європейських країн, відповідальних за сферу вищої освіти¹⁶

Лондон, 16-19 травня 2007 р.

1. Вступ

1.1. Ми, міністри, які відповідають за вищу освіту в країнах-учасниках, зустрілися в Лондоні з метою обговорення досягнутого прогресу з часу нашої останньої зустрічі в Бергені у 2005 р.

¹⁶ На шляху до Європейського простору вищої освіти: відповіді на виклики глобалізації. Комюніке Конференції Міністрів європейських країн, відповідальних за сферу вищої освіти. URL: www.edupolicy.org.ua/files/London_Communique.doc

1.2. Ми вітаємо Республіку Чорногорію з нагоди її приєднання до Болонського процесу на основі дотримання загальних критеріїв членства країн.

1.3. Досягнення останніх двох років значно наблизили нас до реалізації ідеї Європейського простору вищої освіти (ЄПВО). Спираючись на багату та різноманітну європейську культурну спадщину, ми створюємо ЄПВО, що базується на інституційній автономії, академічній свободі, рівних можливостях та демократичних принципах, які сприятимуть мобільності, підвищуватимуть можливості працевлаштування, а також привабливість та конкурентоспроможність Європи. Коли ми дивимося в майбутнє, ми розуміємо, що в світі, який постійно змінюється, зростатиме потреба в адаптації наших систем вищої освіти, підтримці конкурентоспроможності ЄПВО, а також можливості ЄПВО належним чином відповідати на виклики глобалізації. Ми розуміємо, що у найближчій перспективі запровадження Болонських реформ – це нелегке завдання, і вдячні всім учасникам за підтримку і виконання своїх зобов'язань. Ми вдячні за внесок робочих груп та семінарів, які сприяють просуванню Болонських реформ. Ми погоджуємося працювати надалі разом як партнери, допомагаючи один одному у досягненні спільної мети й обмінюючись корисним досвідом.

1.4. Ми знову підтверджуємо наші зобов'язання підвищувати порівнянність і відповідність систем вищої освіти, одночасно поважаючи їхню різноманітність. Ми усвідомлюємо важливість впливу вищих навчальних закладів на розвиток наших суспільств, що ґрунтуються на традиціях, які є ключовими для навчання, дослідження, творчості і передачі знань, а також для визначення і передачі цінностей, які є основоположними для нашого суспільства. Наша мета – забезпечити продовження виконання вищими навчальними закладами своїх цілей в повному обсязі. Ці цілі включають підготовку студентів до життя в якості активних громадян демократичного суспільства, підготовку студентів для побудови їх майбутньої кар'єри, а також забезпечення можливостей для особистісного розвитку; побудову і вдосконалення широкої та сучасної бази знань, стимулювання дослідницької діяльності і використання інновацій.

1.5. Саме тому ми підкреслюємо важливість існування потужних різноманітних, самостійних, відповідальних закладів з належним фінансуванням. Принципи недопущення дискримінації і рівного доступу мають визнаватися та поширюватися в усьому ЄПВО. Ми обіцяємо дотримуватися цих принципів і виключати будь-які прояви дискримінації по відношенню до студентів, викладачів чи адміністрації.

2. Досягнення ЄПВО

2.1. Наш аналітичний звіт разом із звітом Асоціації європейських університетів (EUA) «Тенденції-V» (Trends V), оглядом «Болонья очима студентів», звітом Освітньої інформаційної мережі Європейської комісії «Eurydice» «Погляд на структуру вищої освіти в Європі» свідчать про чималий прогрес за останні два роки. Ми усвідомлюємо, що значні успіхи цього процесу стануть важливим

кроком до створення вищої освіти, орієнтованої на студента, а не на викладача і в подальшому будемо підтримувати цю важливу тенденцію.

Мобільність

2.2. Мобільність викладацького складу, студентів і випускників є одним з основних положень Болонського процесу, що створює можливості для особистісного розвитку, розвитку міжнародної співпраці між фізичними особами та установами, покращення якості вищої освіти і наукової діяльності та сприяння Європейському виміру.

2.3. Починаючи з 1999 р., було досягнуто значного прогресу, проте ще залишається чимало проблем. Серед найбільших перешкод на шляху до забезпечення мобільності залишаються питання імміграції, визнання, недостатнього фінансового заохочення і негнучкий механізм виплат допомоги. Ми визнаємо відповідальність урядів окремих країн щодо спрощення процедури видачі віз, дозволів на проживання та на належну роботу. У питаннях, які не входять до нашої компетенції як Міністрів вищої освіти, ми зобов'язуємось проводити відповідну роботу в наших урядах з метою досягнення переконливого прогресу в цій сфері. На національному рівні ми працюватимемо над впровадженням повністю погоджених механізмів і процедур визнання та будемо розглядати шляхи сприяння мобільності як серед викладачів, так і серед студентів. Це передбачає створення умов для суттєвого збільшення кількості спільних програм і запровадження навчальних гнучких програм, а також вимагає підвищення відповідальності всіх вищих навчальних закладів за забезпечення мобільності викладацького складу і студентів, яка має бути однаковою в усіх країнах ЄПВО.

Структура ступенів

2.4. Багато успішних кроків здійснюється на шляху до досягнення нашої цілі – ЄПВО, що базується на трицикловій системі ступенів як на рівні країн, так і на рівні навчальних закладів. Значно зросла кількість студентів, які були зараховані на навчальні курси перших двох циклів, а також спостерігається зменшення кількості структурних перешкод при переході від циклу до циклу. Подібним чином зросла кількість структурованих докторських програм. Ми підкреслюємо важливість внесення змін до навчальних програм з метою приведення кваліфікацій у відповідність до потреб ринку праці та уможливлення подальшого навчання. У майбутньому треба зосередити зусилля на усуненні перешкод до рівного доступу до освіти та переходу від циклу до циклу, належному впровадженні європейської кредитно-трансферної системи (ECTS), що ґрунтується на результатах навчання та навчальному навантаженні студентів. Ми наголошуємо на необхідності вдосконалення системи працевлаштування випускників, одночасно зазначаючи, що в майбутньому інформацію, накопичену з цього питання, необхідно доповнювати.

Визнання

2.5. Справедливе визнання кваліфікацій вищої освіти, періодів навчання, попереднього навчання, включаючи неформальне та неофіційне навчання, є

основними завданнями ЄПВО як у межах окремої країни, так і в міжнародних масштабах. Зрозумілі та порівняні ступені, а також доступна інформація про системи освіти та системи кваліфікацій є передумовами для мобільності громадян і забезпечення привабливості та конкурентоспроможності ЄПВО. Незважаючи на те, що ми задоволені тим, що 38 членів Болонського процесу, включаючи Чорногорію, наразі ратифікували Конвенцію Ради Європи/ЮНЕСКО про визнання кваліфікацій вищої освіти в Європі (Лісабонську конвенцію про визнання), ми закликаємо решту країн-учасниць якомога швидше ратифікувати її.

2.6. Було досягнуто певних успіхів у запровадженні положень Лісабонської конвенції про визнання, ECTS і додатку до диплома, проте підходи до визнання як на державному рівні, так і на рівні навчальних закладів мають бути більш послідовними. З метою вдосконалення процедури визнання ми звертаємося з проханням до Групи супроводу Болонського процесу (BFUG) доручити Європейській мережі з визнання (ENIC/NARIC) ретельно проаналізувати наші національні плани дій та поширити позитивний досвід.

Системи кваліфікацій

2.7. Системи кваліфікацій є важливим інструментом досягнення порівнянності та прозорості в межах ЄПВО і покращення переміщення студентів як всередині, так і між системами вищої освіти. Ці системи кваліфікацій також допомагатимуть вищим навчальним закладам у розробці модулів та навчальних програм, що базуються на результатах навчання та кредитах, а також сприятимуть визнанню як кваліфікацій, так і попереднього навчання, включаючи неформальне та неофіційне навчання.

2.8. Ми відмічаємо те, що вже досягнуто певних успіхів у запровадженні національних систем кваліфікацій, але наразі залишається ще багато завдань. Ми зобов'язуємося запровадити в повному обсязі такі національні системи кваліфікацій, які відповідають загальній системі кваліфікацій ЄПВО, до 2010 р. Розуміючи, що це дуже складне завдання, ми просимо Раду Європи надати допомогу в обміні досвідом щодо розробки національних систем кваліфікацій.

2.9. Ми задоволені тим, що національні системи кваліфікацій, сумісні з загальною системою кваліфікацій ЄПВО, також будуть узгоджені з пропозицією Європейської Комісії щодо Європейської системи кваліфікацій навчання впродовж життя.

2.10. Ми вважаємо загальну систему кваліфікацій ЄПВО, про яку ми домовилися в Бергені, основною складовою успішності Європейської вищої освіти у світовому масштабі.

Навчання впродовж життя

2.11. Аналітичний звіт показує, що в більшості країн існують певні елементи гнучкого навчання, проте систематична робота з розробки шляхів гнучкого навчання впродовж життя знаходиться ще на початковому етапі. Тому ми просимо BFUG сприяти обміну позитивним досвідом та працювати в напрямку досягнення загального розуміння ролі вищої освіти в процесі навчання впродовж життя. Можна сказати, що лише в декількох країнах ЄПВО успішно запроваджені

механізми визнання попереднього навчання для доступу до освіти та присвоєння кредитів. Співпрацюючи з ENIC/NARIC, ми звертаємося до BFUG з проханням внести пропозиції щодо покращення визнання попереднього навчання.

Забезпечення якості та Європейський Реєстр агенцій із забезпечення якості

2.12. Стандарти та рекомендації з питання Забезпечення якості в ЄПВО, затверджені в Бергені (ЄСР – Європейські стандарти та рекомендації), стали визначальним чинником змін у забезпеченні якості. Їх почали запроваджувати всі країни і деякі з них мають значний прогрес. Зокрема в сфері зовнішнього забезпечення якості досягнуто більше ніж будь-коли. Із 2005 р. зросла участь студентів на всіх рівнях, хоча ця сфера все ще потребує суттєвих змін. Вищі навчальні заклади повинні продовжувати розробку внутрішніх систем забезпечення якості. Ми визнаємо прогресивні зрушення щодо взаємного визнання акредитацій та рішень щодо забезпечення якості, а також підтримуємо ідею активної міжнародної співпраці агенцій із забезпечення якості.

2.13. Перший Європейський форум із забезпечення якості, організований спільно EUA, ENQA, EURASHE та ESIB (Група Е4) у 2006 р., сприяв обговоренню досягнень в сфері забезпечення якості в Європі. Ми підтримуємо ці чотири організації у справі проведення щорічних Європейських форумів із забезпечення якості, а також у сприянні обміну позитивним досвідом і забезпеченні покращення якості в ЄПВО і надалі.

2.14. Ми вдячні Групі Е4 за практичне втілення нашої ідеї створення Реєстру агенцій із забезпечення якості європейської вищої освіти. Мета реєстру – надати відкритий доступ до достовірних даних про агенції забезпечення якості, які працюють відповідно до вимог Європейських стандартів та рекомендацій, усім зацікавленим особам, а також широкій громадськості. Таким чином це підвищить довіру до вищої освіти в ЄПВО та поза його межами, а також полегшить процедуру взаємного визнання рішень із забезпечення якості та акредитації. Ми вітаємо створення реєстру Групою Е4, яка працює у партнерстві, що ґрунтується на запропонованій членами цієї групи робочій моделі. Реєстр буде добровільним, функціонувати за рахунок самофінансування, а також незалежним та прозорим. Заявки на включення до реєстру мають оцінюватися на основі повної відповідності вимогам Європейських стандартів та рекомендацій, що звичайно підтверджуються даними національного наглядового органу. Ми просимо Групу Е4 регулярно доповідати нам про стан справ через BFUG, а також забезпечити зовнішню оцінку реєстру через два роки його роботи з урахуванням думок усіх зацікавлених осіб.

Докторанти та дослідники-початківці

2.15. Важливою метою залишається більш тісна співпраця ЄПВО з Європейським науковим простором (ЄНП). Ми розуміємо важливість для ЄПВО розробки та підтримки великої кількості різноманітних докторських програм, що базуються на загальній системі кваліфікацій, уникаючи при цьому надмірного регулювання. Разом з тим ми розуміємо, що сприяння розвитку третього циклу, підвищення

статусу, перспектив кар'єрного росту та фінансування дослідників-початківців є необхідними передумовами досягнення європейських цілей щодо покращення можливостей здійснення наукової діяльності, підвищення якості та конкурентоспроможності вищої освіти в Європі.

2.16. Тому ми звертаємося до вищих навчальних закладів з проханням докласти зусиль щодо запровадження докторських програм як складової власної стратегії та політики, а також розробити відповідні шляхи побудови кар'єри та надати можливості кар'єрного зростання для докторантів та дослідників-початківців.

2.17. Ми запрошуємо EUA і надалі надавати підтримку в рамках обміну досвідом серед вищих навчальних закладів стосовно низки інноваційних докторських програм, що створюються на всій території Європи, а також стосовно інших принципово важливих питань, таких як питань прозорого доступу до освіти, процедур нагляду та оцінювання, розвитку взаємозамінних навичок та шляхів покращення працевлаштування. Ми шукатимемо належних можливостей сприяння більш широкому обміну інформацією стосовно джерел фінансування та з інших питань, що обговорюються урядами наших держав, а також іншими установами, які займаються політикою фінансування.

Соціальний вимір

2.18. Вища освіта має відігравати важливу роль у сприянні соціальній єдності, зменшенні нерівності, підвищенні рівня знань, умінь та компетентності в суспільстві. Політика, таким чином, має бути спрямована на максимальне розкриття потенціалу людей з точки зору їх особистісного зростання та вкладу в стає та демократичне суспільство знань. Ми поділяємо прагнення суспільства, щоб студентство, яке вступає до вищих навчальних закладів, отримує вищу освіту та закінчує навчання на всіх її рівнях, мало відображати суспільну різноманітність. Отже ми і в подальшому докладатимемо зусиль, щоб забезпечити більш відповідні потребам студентства послуги, створити більш гнучкі підходи до навчання в системі вищої освіти, а також розширити доступ до вищої освіти на всіх рівнях, забезпечуючи при цьому рівні можливості.

Європейський простір вищої освіти в контексті глобалізації

2.19. Ми з задоволенням зазначаємо, що в багатьох частинах світу Болонські реформи викликали неабияку зацікавленість та породили дискусії серед європейських та міжнародних партнерів стосовно широкого кола питань. Ці питання включають визнання кваліфікацій, переваги співпраці, заснованої на партнерстві, взаємодовіру та взаєморозуміння, а також ті цінності, які є підґрунтям Болонського процесу. Більше того, ми визнаємо той факт, що в деяких країнах інших частин світу було докладено зусиль для того, щоб привести свої системи вищої освіти у відповідність до положень Болонського процесу.

2.20. Ми підтверджуємо стратегію «Європейського простору вищої освіти в глобальному вимірі» та продовжимо подальшу роботу за такими основними стратегічними напрямками: покращення інформування про ЄПВО, сприяння покращенню привабливості та конкурентоспроможності ЄВО, посилення

співробітництва на основі партнерства, інтенсифікація стратегічного діалогу, покращення процедури визнання. Ця робота має розглядатися відповідно до Рекомендацій OECD/UNESCO щодо забезпечення якості у вищій освіті.

3. Пріоритети на 2009 рік

3.1. Упродовж наступних двох років ми погоджуємося зосередити увагу на завершенні узгоджених раніше напрямів діяльності, включаючи нинішні пріоритети трициклової системи ступенів, забезпечення якості, визнання ступенів та періодів навчання. Ми зосередимося зокрема на наступних напрямках діяльності:

Мобільність

3.2. У наших національних звітах за 2009 рік ми звітуватимемо про заходи, що були вжиті на національному рівні щодо покращення мобільності студентів та викладачів, включаючи заходи щодо майбутнього оцінювання. Ми зосередимо увагу на основних національних пріоритетах і завданнях, викладених вище в параграфі 2.3. Ми також погодилися створити мережу національних експертів з метою обміну інформацією та підтримки у визначенні та подоланні перешкод при наданні грантів та позик.

Соціальний вимір

3.3. Також ми звітуватимемо про нашу національну стратегічну політику щодо соціального виміру, включаючи плани дій та заходів щодо здійснення оцінки їх ефективності. Ми запросимо всі зацікавлені сторони до участі та сприяння цій діяльності на національному рівні.

Збір інформації

3.4. Ми визнаємо необхідність покращення збору даних щодо мобільності та соціального виміру в усіх країнах, які беруть участь в Болонському процесі. Тому ми просимо Європейську комісію (Євростат, Eurostat) у співпраці з Євростудент (Eurostudent) розробити порівнянні та надійні індикатори (показники) та дані для визначення прогресу на шляху досягнення загальної мети стосовно соціального виміру та мобільності студентів і викладачів в усіх країнах Болонського процесу. Такі дані мають стосуватися рівних можливостей участі у вищій освіті та працевлаштування випускників. Це завдання необхідно виконати у співпраці з Групою супроводу Болонського процесу (BFUG) і подати звіт на конференцію міністрів, що відбудеться у 2009 р.

Можливості працевлаштування

3.5. У зв'язку із запровадженням трициклової системи ступенів ми просимо BFUG більш ґрунтовно розглянути питання покращення працевлаштування на кожному з трьох циклів та в контексті навчання впродовж життя. Це сприятиме посиленню відповідальності всіх зацікавлених сторін. Урядам та вищим навчальним закладам потрібно буде більше обговорювати з роботодавцями та зацікавленими сторонами питання щодо обґрунтування необхідності впровадження реформ. Ми будемо працювати разом із нашими урядами для того, щоб зробити систему працевлаштування та кар'єри в державному секторі повністю сумісною з новою системою ступенів. Ми наполягаємо на тому, щоб освітні заклади й надалі розвивали

партнерство та співпрацю з роботодавцями в процесі інноваційних змін навчальних планів, які створюються на основі результатів навчання.

Європейський простір вищої освіти в контексті глобалізації

3.6. Ми висловлюємо прохання на адресу BFUG надати нам звіт про загальні тенденції розвитку в ЄПВО на європейському, національному та інституційному рівнях до 2009 р. Усі зацікавлені сторони повинні відігравати визначену роль відповідно до сфери діяльності, за яку вони несуть відповідальність. У звіті про впровадження стратегії ЄПВО у глобальному контексті, BFUG має зосередитись на двох пріоритетах. По-перше, вдосконалення наявної інформації про ЄПВО шляхом створення веб-сайту Болонського Секретаріату та Довідника Болонського процесу, укладеного EUA; по-друге, вдосконалення процедури визнання. Ми закликаємо вищі навчальні заклади, центри ENIC/NARIC та інші компетентні установи з питань визнання в межах ЄПВО проводити оцінку кваліфікацій, отриманих поза межами ЄПВО з такою самою неупередженістю, яку б вони очікували щодо оцінювання європейських кваліфікацій будь-де в світі, та керуватися при цьому принципами Лісабонської конвенції з визнання.

Аналіз поточних змін

3.7. Ми висловлюємо прохання в адресу BFUG продовжити процес аналізу поточних змін з урахуванням національних звітів до часу проведення конференції міністрів у 2009 р. Ми прагнемо подальшого вдосконалення якісного аналізу, зокрема стосовно мобільності, Болонського процесу в глобальному контексті та соціального виміру. Аналіз поточних змін повинен і в подальшому торкатися системи ступенів та можливостей працевлаштування випускників, визнання ступенів, періодів навчання та запровадження усіх аспектів забезпечення якості відповідно до Європейських стандартів та рекомендацій. З огляду на розвиток більш результативного, орієнтованого на студента, навчання, наступним завданням буде вирішення питань, які пов'язані з національними кваліфікаціями, результатами навчання, кредитами, навчанням впродовж життя та визнанням попереднього навчання.

4. Дорогою у 2010 рік і далі

4.1. У міру того, як ЄПВО продовжує розвиватись та відповідати на виклики глобалізації, ми передбачаємо, що необхідність в співпраці буде існувати і після 2010 р.

4.2. Ми сповнені рішучості у 2010 р., який стане роком переходу від Болонського процесу до ЄПВО, ще раз підтвердити наші наміри зробити вищу освіту ключовим елементом сталого розвитку наших суспільств, як на національному, так і на європейському рівні. Ми вбачаємо 2010 р. як можливість для перегляду бачення, яке надихнуло нас на започаткування Болонського процесу у 1999 р., і зробити так, щоб дії ЄПВО ґрунтувалися на цінностях та баченнях, які не обмежуються лише структурою та засобами. Ми скористаємося 2010 роком як можливістю трансформувати наші системи вищої освіти таким чином, що вони будуть здатні

не лише вирішувати нагальні питання, але й прогнозувати проблеми, з якими ми можемо зустрітися в майбутньому.

4.3. Ми також просимо BFUG окреслити загальну перспективу розвитку ЄПВО після 2010 р. Це передбачає можливість створення відповідних допоміжних структур, навіть зважаючи на той факт, що зараз неофіційні договори про співробітництво виконуються належним чином і це призводить до безпрецедентних змін.

4.4. Виходячи з попереднього аналітичного звіту, звітів «Тенденції» (Trends), «Болонья очима студентів», ми запрошуємо BFUG розглянути питання щодо підготовки звіту на 2010 р. у співпраці з дорадчими членами організації, надаючи оцінку загальним темпам просування Болонського процесу в межах ЄПВО, починаючи з 1999 р.

4.5. Ми уповноважуємо BFUG прийняти рішення впродовж першої половини 2008 р. стосовно форми, змісту та місця проведення засідання міністрів, що заплановане на 2010 р.

4.6. Наше чергове засідання буде організоване країнами Бенілюкс в Лювені (Leuven/Louvain-la-Neuve) 28-29 квітня 2009 р.

1.17. Комюніке конференції європейських міністрів вищої освіти¹⁷ Лювен та Лювен-ля-Ньов, 28-29 квітня 2009 р.

Ми, міністри, відповідальні за питання вищої освіти у 46 країнах Болонського процесу, зібралися у містах Лювен та Лювен-ля-Ньов, Бельгія, 28-29 квітня 2009 р., аби здійснити огляд досягнень Болонського процесу та визначити пріоритети розвитку Європейського простору вищої освіти (ЕНЕА) у новому десятилітті.

Преамбула

1. У наступному десятилітті Європейська вища освіта має здійснити істотний внесок для побудови високо креативної та інноваційної Європи знань. Стикаючись із викликом старіння населення, Європа може досягти успіху у своїх зусиллях тільки тоді, коли надасть якнайбільшого розвитку талантам та здібностям усіх своїх громадян та повною мірою вдасться до розвитку навчання впродовж всього життя навчання і розширення залученості (participation) до вищої освіти.

2. Європейська вища освіта також стикається із великими викликами та прагне скористатися можливостями глобалізації і пришвидшеного технологічного розвитку, шукаючи нових надавачів освітніх послуг, нових учнів та нових типів навчання. Студентоцентроване навчання (student-centred learning) та мобільність допоможуть студентам розвивати компетенції, яких вони потребують у нинішньому динамічному ринку праці, та дозволять їм стати активними та відповідальними громадянами.

¹⁷ Комюніке конференції європейських міністрів вищої освіти. Лювен та Лювен-ля-Ньов, 28-29 квітня 2009 р. URL: [http://www.edupolicy.org.ua/files/Louvain_Communique\(2009\).pdf](http://www.edupolicy.org.ua/files/Louvain_Communique(2009).pdf)

3. Нині наші суспільства стикаються із наслідками всесвітньої фінансової та економічної кризи. Аби створити умови для стабільного економічного відновлення та для стабільного розвитку, динамічна та гнучка вища освіта Європи намагатиметься стати інноваційною, інтегруючи – на всіх своїх рівнях – освіту та дослідницьку діяльність. Ми визнаємо, що якщо ми прагнемо впоратися із викликами, з якими стикаємося, та якщо ми маємо сприяти культурному та соціальному розвитку наших суспільств, вища освіта має відігравати ключову роль. Тому ми вважаємо, що державне та суспільне інвестування (public investment) у вищу освіту має першорядний пріоритет.

4. Ми залишаємося цілковито відданими цілям Європейського простору вищої освіти, який є простором, де вища освіта перебуває у сфері державної та суспільної відповідальності (public responsibility), і де усі інституції вищої освіти, крізь розмаїття своїх місій, відповідають на ширші потреби суспільства. Наша мета полягає у забезпеченні того, аби інституції вищої освіти мали потрібні ресурси для продовження реалізації повного спектру своїх цілей – підготування студентів до їхнього подальшого життя в якості активних громадян у демократичному суспільстві; створювання та підтримування широкої та найсучаснішої бази знань, а також стимулювання дослідницької діяльності та інноваційності. Впроваджувана нині необхідна реформа систем та політик вищої освіти продовжуватиме бути тісно пов'язаною із європейськими цінностями інституційної автономії, академічної свободи та соціальної справедливості, і вимагатиме повного залучення студентів та адміністрації до цих процесів.

I. Досягнення та консолідація

5. Протягом останнього десятиліття ми досягли розвитку Європейського простору вищої освіти, забезпечуючи його глибоке вкорінення в інтелектуальних, наукових та культурних досягненнях та амбіціях Європи. Цей простір характеризується постійною співпрацею між урядами, інституціями вищої освіти, студентами, адміністрацією, працедавцями та іншими залученими сторонами. Внесок європейських інституцій та організацій до процесу реформ також був суттєвим.

6. Болонський процес веде до більшої сумісності та співставності систем вищої освіти. Він створює умови для того, аби учні (learners) могли бути мобільними, а інституції – приваблювати студентів та дослідників з інших континентів. Вища освіта модернізується завдяки запровадженню трициклової структури, що також включає, в межах національних контекстів, можливість набувати пов'язані із першим циклом проміжні кваліфікації. Крім того, модернізація вищої освіти уможливорюється впровадженням Європейських стандартів та настанов для забезпечення якості освіти. Відбулося також створення Європейського реєстру агенцій з забезпечення якості вищої освіти та запровадження національних структур кваліфікацій, пов'язаних із загальною Структурою Європейського простору вищої освіти – [структурою кваліфікацій, що ґрунтується на оцінці] результатів навчання та обсягу навчальної роботи. Поза тим, Болонський процес створив умови для запровадження Додатку до диплому та Європейської системи

взаємного зарахування та накопичення [освітніх] кредитів (European Credit Transfer and Accumulation System), аби ще більше підвищити прозорість та взаємовизнання [ступенів та періодів навчання].

7. Цілі, що їх визначила Болонська декларація, а також політики, запроваджені після її підписання, сьогодні зберігають свою значущість. Оскільки не всіх цілей було повністю досягнуто, повна та адекватна реалізація цих завдань на європейському, національному та інституційному рівнях вимагатиме у наступному десятилітті сильніших імпульсів та більшої відданості.

II. Навчання заради майбутнього: пріоритети вищої освіти у наступному десятилітті

8. Прагнучи найвищого рівня в усіх аспектах вищої освіти, ми відповідаємо на виклики нової епохи. Це вимагає постійної уваги до проблеми якості. Мало того, підтримуючи таке цінне розмаїття наших освітніх систем, політики органів влади (public policies) мають повністю визнавати цінність розмаїття місій вищої освіти – від навчання та дослідницької діяльності до розвитку громад і залучення до забезпечення соціального гуртування та культурного розвитку. Всі студенти та працівники адміністрацій інституцій вищої освіти мусять мати достатню підготовку для відповіді на змінювані потреби суспільства, що швидко еволюціонує.

• Соціальний вимір: рівний доступ та завершення навчання

9. Студентство європейських вищих навчальних закладів має відображати розмаїття населення Європи. Тому ми підкреслюємо соціальні характеристики вищої освіти та нашу мету забезпечити рівні можливості для якісної освіти. Доступ до вищої освіти має бути розширеним завдяки підтриманню потенціалу студентів з тих соціальних груп, що недостатньо представлені в вищих навчальних закладах, та завдяки наданню адекватних умов для завершення їхніх студій. Це завдання передбачає поліпшення умов навчання, усунення всіх перепон для навчання та створення належних економічних умов для студентів, завдяки яким вони зможуть на всіх рівнях використовувати свої навчальні можливості. Кожна країна-учасниця встановить доступні вимірюванню та перевірці орієнтири щодо розширення загального доступу до вищої освіти та підвищення доступу тих груп, які недостатньо у ній представлені. Ці орієнтири мають бути досягнуті до кінця наступного десятиліття. Зусилля щодо досягнення справедливості (equity) у вищій освіті мають бути доповнені діями щодо інших складових освітньої системи.

• Навчання впродовж всього життя

10. Розширення залученості (participation) громадян до вищої освіти слід також досягти завдяки розвитку навчання впродовж всього життя – невіддільної складової наших освітніх систем. Навчання впродовж всього життя підпадає під принцип державної та суспільної відповідальності (public responsibility). [У сучасному суспільстві] слід забезпечувати доступність, якість надання та прозорість знань та інформації. Навчання впродовж всього життя передбачає набуття кваліфікацій, розширення знань та розуміння, набуття нових навичок та компетенцій чи збагачення розвитку особистості. Навчання впродовж всього

життя передбачає, що кваліфікації можна набути через гнучкі дороги навчання, зокрема студії з частковою зайнятістю чи навчання на роботі.

11. Впровадження політик щодо розвитку навчання впродовж всього життя вимагає тісного партнерства між органами влади (public authorities), інституціями вищої освіти, студентами, працедавцями та працівниками. Хартія європейських університетів щодо навчання впродовж всього життя, розроблена Європейською асоціацією університетів, є корисною точкою відліку для визначення такого партнерства. Успішні політики щодо розвитку навчання впродовж всього життя передбачатимуть досягнення базових принципів та процедур для визнання попередніх періодів навчання на основі їхніх результатів – безвідносно до того, чи було досягнуто відповідних знань, навичок та компетенцій у рамках формального, неформального чи позаформального навчання. Навчання впродовж всього життя підтримуватиметься адекватними організаційними структурами та адекватним фінансуванням. Навчання впродовж всього життя, підтримуване державою політикою, має бути характерним елементом (inform) практики інституцій вищої освіти.

12. Розробка національних структур кваліфікацій є важливим кроком до розвитку навчання впродовж всього життя. Наша мета полягає у тому, аби не пізніше 2012 р. національні структури кваліфікацій були завершені та підготовані до самосертифікації відносно загальної Структури кваліфікацій Європейського простору вищої освіти. Це вимагатиме тривалої координації на рівні Європейського простору вищої освіти, а також з Європейською структурою кваліфікацій для навчання впродовж всього життя. У рамках національних контекстів, проміжні кваліфікації у першому циклі можуть бути засобом розширення доступу до вищої освіти.

• **Працевлаштовність**

13. Оскільки нині ринки праці дедалі більше потребують навичок високого рівня та перехресних компетенцій, вища освіта має надавати студентам найновіші знання, навички та компетенції, яких вони потребують у своєму професійному житті. Здатність бути працевлаштованим надає індивідові можливість повністю використати можливості, що з'являються на динамічних ринках праці. Нашою метою є підвищення рівня початкових кваліфікацій, а також підтримування та оновлення кваліфікованої робочої сили завдяки тісній співпраці між урядами, інституціями вищої освіти, соціальними партнерами та студентами. Це дозволить вищим навчальним закладам ліпше відповідати потребам працедавців, а працедавцями – ліпше розуміти перспективи в освітній сфері. Інституції вищої освіти, у співпраці з урядами, урядовими агенціями та працедавцями, мають поліпшити надання, доступність та якість своїх служб, що займаються орієнтацією студентів і випускників щодо їхнього працевлаштування та кар'єрного розвитку. Ми заохочуємо запровадження до освітніх програм стажування на робочому місці та навчання на роботі.

• **Студентоцентроване навчання та викладацька місія вищої освіти**

14. Ми ще раз наголошуємо на важливості викладацької місії інституцій вищої освіти та на потребі продовження реформи навчальних програм, що спрямовуватимуться на розвиток результатів навчання. Центроване на студенті навчання вимагає надання особливої ваги особам, що здобувають освіту; воно також вимагає нових підходів до викладання і навчання, ефективних структур підтримки та орієнтування, а також навчальних програм, більш сфокусованих на учневі (learner) у рамках усіх трьох циклів вищої освіти. Реформа навчальних програм відтак триватиме і вестиме до якісніших, гнучкіших та індивідуальніших освітніх шляхів. Представники університетів, у тісній співпраці зі представниками студентів та працедавців, продовжуватимуть розробляти систему результатів навчання та міжнародних орієнтирів для дедалі більшої кількості освітніх сфер. Ми просимо інституції вищої освіти приділити особливу увагу поліпшенню викладацької якості їхніх навчальних програм на всіх рівнях. Це має бути пріоритетом у подальшій реалізації Європейських стандартів та настанов для забезпечення якості освіти.

• **Освіта, дослідницька діяльність та інновації**

15. Вища освіта, на всіх її рівнях, має ґрунтуватися на найсучасніших розробках у галузі дослідницької діяльності та розвитку, сприяючи посиленню інноваційних та креативних елементів у суспільстві. Ми визнаємо потенціал програм вищої освіти щодо стимулювання інноваційності – зокрема тих програм, що ґрунтуються на прикладних науках. Як наслідок, число людей із дослідницькими компетенціями має зростати. Докторські програми мусять створювати умови для високоякісних досліджень у рамках конкретних дисциплін, але також дедалі більше доповнюватися міждисциплінарними та міжсекторальними програмами. Понад це, органи влади та інституції вищої освіти мають підвищити привабливість кар'єрного розвитку для молодих дослідників.

• **Міжнародна відкритість**

16. Ми закликаємо європейські інституції вищої освіти ще більше інтернаціоналізувати свою діяльність та долучитися до всесвітньої співпраці з забезпечення стабільного та гармонійного розвитку (sustainable development). Привабливість та відкритість європейської вищої освіти підкреслюватимуть спільні європейські дії. Конкуренція на всесвітній арені має бути доповнена посиленням діалогом у сфері освітньої політики та партнерською співпрацею з іншими регіонами світу, зокрема завдяки організації Болонських форумів освітньої політики, що залучатимуть розмаїття залучених сторін.

17. Транснаціональна освіта має керуватися Європейськими стандартами та настановами з забезпечення якості освіти, що застосовуються в рамках Європейського простору вищої освіти, та відповідати Настановам ЮНЕСКО/ОЕСР щодо забезпечення якості у транскордонній вищій освіті.

• **Мобільність**

18. Ми вважаємо, що мобільність студентів, молодих дослідників та адміністрації університетів зміцнює якість програм та рівень досліджень; крім того, вони

посилюють академічну та культурну інтернаціоналізацію Європейської вищої освіти. Мобільність важлива для розвитку особистості та її перспектив працевлаштування; крім того, вона спонукає шанувати розмаїття та наділяє здатністю спілкуватися з іншими культурами. Вона спонукає до мовного плюралізму, підтримуючи багатомовні традиції Європейського простору вищої освіти, а також підвищує співпрацю та конкуренцію між інституціями вищої освіти. З цих причин мобільність має бути ознакою Європейського простору вищої освіти. Ми закликаємо кожну конкретну країну підвищити рівень мобільності, забезпечити високу якість цієї мобільності та урізноманітнити її типи та її масштаб. У 2020 р. принаймні 20% випускників університетів у межах Європейського простору вищої освіти мусять мати за своїми плечима проведений закордоном період навчання чи професійних студій.

19. У межах кожного з трьох циклів освіти слід створити можливості для мобільності в рамках програм, що надають академічні ступені. Спільні ступені та програми, а також вікна для мобільності, мають стати більш поширеною практикою. Крім того, політики щодо розвитку мобільності мають ґрунтуватися на цілій низці практичних інструментів щодо фінансового забезпечення мобільності, визнання [дипломів та періодів навчання], доступної інфраструктури, норм щодо візового режиму та дозволу на роботу. Необхідними вимогами тут мають бути гнучкі навчальні шляхи, активна інформаційна політика, повне визнання результатів навчання, підтримка навчання та цілковита портативність ґрантів та кредитів. Мобільність також має вести до збалансованішого потоку студентів, що приїжджають та від'їжджають, у межах Європейського простору вищої освіти. Ми також прагнемо поліпшення рівня участі різних студентських груп.

20. Привабливі умови роботи та кар'єрних шляхів, а також відкриті міжнародні процедури прийняття на роботу потрібні для приваблення висококваліфікованих викладачів та дослідників до роботи в інституціях вищої освіти. Зважаючи на те, що в цьому контексті викладачі є ключовими гравцями, кар'єрні структури мають адаптуватися до того, аби спрощувати мобільність викладачів, молодих дослідників та інших працівників адміністрацій вищих навчальних закладів. Слід створити рамкові умови для забезпечення належного доступу до соціального забезпечення та уможливити портативність пенсій і додаткових пенсійних прав для мобільних працівників університетів, якнайліпше використовуючи наявні правові рамки.

- **Збирання даних**

21. Поліпшення та зміцнення збирання даних допоможе здійснювати моніторинг поступу, здійсненого для досягнення цілей, що встановлені у сферах соціального виміру, працевлаштованості, мобільності та в інших сферах освітньої політики. Це, своєю чергою, стане ґрунтом як для оцінювання поступу, так і для визначення подальших орієнтирів.

- **Багатовимірні засоби забезпечення прозорості**

22. Ми зазначаємо, що нині існують кілька ініціатив, спрямованих на розвиток механізмів для надання детальнішої інформації про вищі навчальні заклади на всьому Європейському просторі вищої освіти. Ці механізми спрямовані на те, аби упрозорити розмаїття вищих навчальних закладів. Ми вважаємо, що будь-які подібні механізми, зокрема ті, що допомагають системам та інституціям вищої освіти ідентифікувати та порівнювати свої потужності, мають бути розроблені у тісних консультаціях з ключовими залученими сторонами. Ці інструменти прозорості мають тісно співвідноситися із принципами Болонського процесу, зокрема щодо забезпечення якості освіти та визнання [дипломів та періодів навчання], які залишатимуться нашими пріоритетами. Крім того, ці інструменти прозорості мають ґрунтуватися на даних, що їх можна порівняти між собою, та адекватних індикаторах, які дозволять описати розмаїті характеристики вищих навчальних закладів та їхніх програм.

• Фінансування

23. Вищі навчальні заклади здобули більшу автономію, але водночас стикаються із дедалі більшими очікуваннями того, що вони відповідатимуть суспільним потребам та будуть підзвітними [суспільству]. У рамках принципу суспільної та державної відповідальності (public responsibility) ми підтверджуємо, що державне та суспільне фінансування (public funding) залишається головним пріоритетом для гарантування рівного доступу та подальшого стабільного і гармонійного розвитку (sustainable development) автономних вищих навчальних закладів. Слід приділити більшу увагу пошукові нових та диверсифікованих джерел та методів фінансування.

III. Організаційна структура та наступні дії

24. Міністри підтримали ідею, що нинішня організаційна структура Болонського процесу, яка характеризується співпрацею між урядами, академічною спільнотою (разом зі структурами, що її репрезентують) та іншими залученими сторонами, відповідає своїй меті. У майбутньому в Болонському процесі головуватимуть країна-голова ЄС та країна, що не є членом ЄС.

25. Для взаємодії з іншими сферами політики, Група супроводу Болонського процесу (BFUG) підтримуватиме зв'язок з експертами та виробниками політики з інших ділянок, зокрема дослідницької діяльності, імміграції, соціального забезпечення та працевлаштування.

26. Ми доручаємо Групі супроводу Болонського процесу підготувати план роботи на період до 2012 р., аби прискорити реалізацію пріоритетів, визначених у нинішньому Комюніке, та втілення рекомендацій доповідей, підготованих для нинішньої Міністерської конференції, що дозволить у майбутньому інтегрувати результати незалежного оцінювання Болонського процесу.

Зокрема, міністри попросили Групу супроводу Болонського процесу:

- Збираючи дані [моніторингу Болонського процесу], визначити індикатори, потрібні для вимірювання та моніторингу мобільності та соціального виміру [вищої освіти];

- Проаналізувати, як у межах Європейського простору вищої освіти можна досягти збалансованої мобільності;
- Здійснити моніторинг розвитку механізмів прозорості та зробити доповідь про цей розвиток на міністерській конференції 2012 р.;
- Використовуючи наявні структури, створити мережу для ліпшого інформування про Болонський процес та популяризації Болонського процесу поза межами Європейського простору вищої освіти;
- Здійснити подальшу роботу щодо рекомендацій до аналізу національних планів дій щодо визнання [дипломів та періодів навчання].

27. Підготування доповідей про поступ у виконанні Болонського процесу буде здійснюватися у координований спосіб.

- Аналіз поступу вдосконалив свою методологію, що ґрунтується на емпіричних даних.
- Міністри попросять ЄВРОСТАТ, у співпраці з проектом «Євростудент» та мережею «Eurydice», здійснити свій внесок через відповідне зібрання даних.
- Робота над доповіддю [щодо поступу Болонського процесу] відбуватиметься під наглядом Групи супроводу Болонського процесу та вестиме до підготування загальної доповіді, що об'єднає всі перераховані джерела, для міністерської конференції 2012 р.

28. Ми просимо Групу Є4 (Європейська асоціація університетів, Європейська асоціація забезпечення якості вищої освіти, Європейська асоціація інституцій вищої освіти та Європейський студентський союз) продовжувати свою співпрацю для подальшого розвитку Європейського виміру забезпечення якості освіти, зокрема для забезпечення зовнішньої оцінки Європейського реєстру агенції з забезпечення якості, враховуючи думки залучених сторін.

29. Ми проведемо свою наступну зустріч під час конференції, яка святкуватиме десяту річницю Болонського процесу і яка відбудеться у Будапешті та Відні 11-12 березня 2010 р. Чергова міністерська конференція [Болонського процесу] відбудеться у Бухаресті, Румунія, 27-28 квітня 2012 р. Наступні конференції відбудуться 2015, 2018 та 2020 р.

1.18. Будапештсько-Віденська Декларація про створення Європейського простору вищої освіти¹⁸

Будапешт, Відень, 12 березня 2010 р.

1. Ми, Міністри, відповідальні за вищу освіту у країнах-учасниках Болонського процесу, зустрілися в Будапешті та Відні 11-12 березня 2010 р. для того, щоб створити Європейський простір вищої освіти, що передбачалося Болонською Декларацією у 1999 р.

¹⁸ Будапештсько-Віденська Декларація про створення Європейського простору вищої освіти, Будапешт, Відень, 12 березня 2010 р. URL: [http://www.edupolicy.org.ua/files/Budapest-Vienna_Declaration\(2010\).pdf](http://www.edupolicy.org.ua/files/Budapest-Vienna_Declaration(2010).pdf)

2. Відповідно до погоджених нами критеріїв щодо членства країни, ми вітаємо Казахстан, як нову країну-учасника Європейського простору вищої освіти.

3. Болонська декларація 1999 р. поклала перспективу створення у 2010 р. конкурентоспроможного на міжнародному рівні та привабливого Європейського простору вищої освіти, в якому вищі навчальні заклади, за підтримки відданих викладачів і студентів, можуть здійснювати свої різноманітні місії у суспільстві знань; і в якому студенти, користуючись перевагою мобільності з безперешкодним і справедливим визнанням кваліфікацій, можуть знайти найбільш підходящу траєкторію отримання освіти.

4. Починаючи з 1999 р., 47 учасників Європейської культурної конвенції, погодилися з цим баченням і зробили істотний крок у напрямку досягнення запланованих цілей. В унікальній співпраці між державними установами, вищими навчальними закладами, студентами і викладачами, разом з роботодавцями, агенціями із забезпечення якості вищої освіти, міжнародними організаціями і європейськими установами, ми залучені до ряду реформ з метою побудови Європейського простору вищої освіти, який ґрунтується на довірі, співпраці і повазі до розмаїтості культур, мов і систем вищої освіти.

5. Болонський процес і новостворений Європейський простір вищої освіти, будучи безпрецедентними прикладами регіональної, транскордонної співпраці у сфері вищої освіти, спричинили значну зацікавленість у інших частинах світу і зробили європейську вищу освіту помітнішою на світовій мапі. Ми вітаємо цю зацікавленість і сподіваємося на посилення нашого стратегічного діалогу і співпраці з партнерами в усьому світі.

6. Ми взяли до відома результати незалежного оцінювання і звіти зацікавлених сторін. Ми вітаємо їх висновок про те, що вищі навчальні заклади, їхній персонал та студенти, все більше ідентифікуються з цілями Болонського процесу. Хоча багато що було досягнуто в реалізації Болонських реформ, ці звіти також показують, що такі напрямки діяльності у ЄПВО, як реформа ступенів і навчальних програм, забезпечення якості, визнання, мобільність, соціальний вимір – запроваджені і оцінюються у різній мірі. Недавні акції протесту в деяких країнах, частково спрямовані проти подій і заходів, не пов'язаних з Болонським процесом, нагадали нам про те, що деякі з цілей Болонської реформи не були належним чином реалізовані і роз'яснені. Ми визнаємо і будемо прислухатися до критики серед працівників вищих навчальних закладів та студентів. Ми відзначаємо необхідність коректив і подальшої роботи за участю працівників вищих навчальних закладів і студентів на європейському, національному і, особливо, інституційному рівні, для побудови Європейського простору вищої освіти таким, як ми його бачимо.

7. Ми, міністри, віддані повному і належному впровадженню узгоджених цілей і порядку денного для наступної декади, визначеного Льовенським/Лувен-ла-Ньовським Комюніке. У тісній співпраці з вищими навчальними закладами, їх працівниками, студентами та іншими зацікавленими сторонами, ми збільшимо

наші зусилля для завершення реформ, які вже проводяться, щоб надати можливість студентам і викладачам бути мобільними, поліпшити викладання та навчання у вищих навчальних закладах, підвищити можливості працевлаштування випускників, а також забезпечити якісну вищу освіту для всіх. На національному рівні ми також прагнемо поліпшення взаємодії та розуміння Болонського процесу серед усіх зацікавлених сторін і в суспільстві в цілому.

8. Ми, Міністри, ще раз засвідчуємо відданість академічній свободі, так само як автономності та відповідальності вищих навчальних закладів, як принципів Європейського простору вищої освіти, і підкреслюємо роль вищих навчальних закладів, яку вони відіграють у зміцненні мирних демократичних суспільств і посиленні суспільної єдності.

9. Ми визнаємо ключову роль академічної спільноти – керівників закладів, викладачів, дослідників, адміністративного персоналу та студентів, – у втіленні Європейського простору вищої освіти, забезпечуючи тих, хто навчається, можливостями для отримання знань, умінь і компетенцій для побудови їхньої кар'єри та життя як громадян демократичних країн, а також для їх особистісного розвитку. Ми усвідомлюємо потребу в сприятливіших умовах для виконання своїх завдань працівниками вищих навчальних закладів. Ми зобов'язуємося працювати над більшим залученням працівників вищої освіти та студентів до запровадження і подальшого розвитку Європейського простору вищої освіти. Ми повністю підтримуємо участь працівників вищих навчальних закладів та студентів у структурах, що приймають рішення, на європейському, національному та інституційному рівнях.

10. Це також потребує співпраці викладачів та дослідників на міжнародному рівні.

11. Ми, Міністри, підтверджуємо, що вища освіта є публічною відповідальністю, і зобов'язуємося, незважаючи на важкий час економічних випробувань, забезпечувати вищі навчальні заклади усіма необхідними ресурсами у встановлених і контрольованих органами влади рамках. Ми переконані, що вища освіта є основним рушієм для нововведень та економічного і соціального розвитку у стрімко зростаючому, зорієнтованому на знання світі. Тому ми збільшимо наші зусилля в контексті соціального виміру для забезпечення рівних можливостей отримання якісної освіти, звертаючи особливу увагу на мало представлені групи.

12. Ми, Міністри, відповідальні за Європейський простір вищої освіти, просимо Групу супроводу Болонського процесу запропонувати заходи для сприяння належному і повному запровадженню узгоджених Болонських принципів та напрямів діяльності у Європейському просторі вищої освіти, особливо на національному та інституційному рівнях, серед іншого, шляхом розробки додаткових методів роботи, таких як взаємне навчання, навчальні візити та іншої діяльності для поширення інформації. Шляхом постійного розвитку, розширення та зміцнення Європейського простору вищої освіти і його взаємодії з

Європейським дослідницьким простором, Європа буде в змозі успішно відповідати на виклики, що постануть перед нею в наступному десятилітті.

13. Наша наступна зустріч Міністрів для оцінення прогресу та просування Льовенського/Лувен-ла-Ньовського порядку денного, відбудеться в Румунії у Бухаресті 26-27 квітня 2012 р.

1.19. Бухарестське Комюніке

Використання нашого потенціалу з найбільшою користю: консолідація Європейського простору вищої освіти¹⁹

Бухарест, 27 квітня 2012 р.

Ми, Міністри, відповідальні за вищу освіту у 47 країнах Європейського простору вищої освіти (ЄПВО), зустрілися в Бухаресті 26 та 27 квітня 2012 р., щоб розглянути досягнення Болонського процесу та домовитися про майбутні пріоритети ЄПВО.

Інвестиції у вищу освіту заради майбутнього

Європа переживає фінансово-економічну кризу з руйнівними суспільними наслідками. У галузі вищої освіти криза впливає на доступність адекватного фінансування та робить перспективи працевлаштування випускників більш невизначеними.

Вища освіта є важливою складовою вирішення наших поточних труднощів. Потужні та відповідальні системи вищої освіти забезпечують основу для суспільств знань, що швидко розвиваються. Вища освіта повинна знаходитись в самому центрі наших зусиль, спрямованих на подолання кризи – зараз більше, ніж коли-небудь.

Пам'ятаючи про це, ми зобов'язуємося забезпечувати найвищий можливий рівень фінансування вищої освіти, вдаючись до всіх відповідних джерел, як інвестиції в наше майбутнє. Ми будемо підтримувати наші заклади в освіті творчих, інноваційних, критично мислячих і відповідальних випускників, необхідних для економічного зростання та стійкому розвитку наших демократій. Ми беремо на себе зобов'язання співпрацювати в цьому напрямі, щоб зменшити безробіття серед молоді.

ЄПВО вчора, сьогодні та завтра

Болонські реформи змінили обличчя вищої освіти по всій Європі завдяки залученню та відданості вищих навчальних закладів, їх працівників і студентів.

Структури вищої освіти в Європі тепер є більш сумісними та порівнюваними. Системи забезпечення якості сприяють побудові довіри, кваліфікації вищої освіти все більш визнані між кордонами, а участь у вищій освіті розширилася. Сьогодні студенти користуються більш широким спектром освітніх можливостей та стають

¹⁹ Бухарестське Комюніке Використання нашого потенціалу з найбільшою користю: консолідація Європейського простору вищої освіти. 27 квітня 2012 р. URL: [http://www.edupolicy.org.ua/files/Bucharest_Communique\(2012\).pdf](http://www.edupolicy.org.ua/files/Bucharest_Communique(2012).pdf)

все більш мобільними. Бачення інтегрованого ЄПВО знаходиться в межах досяжного.

Проте, як свідчить звіт про впровадження Болонського процесу, ми повинні вживати подальших зусиль, щоб укріпити та поглибити цей прогрес. Ми будемо намагатися досягнути більшої узгодженості в нашій політиці, особливо у завершенні переходу до трициклової системи, використання кредитів ECTS, видачі Додатків до дипломів, удосконалення забезпечення якості та запровадження рамок кваліфікацій, у тому числі визначення та оцінювання результатів навчання.

Ми будемо переслідувати такі цілі: забезпечення якісної вищої освіти для всіх, покращення здатності випускників до працевлаштування та посилення мобільності як засобів кращого навчання.

Наші дії на досягнення цих цілей будуть спиратися на постійні зусилля з узгодження національної практики з цілями та напрямками політики ЄПВО, зокрема у тих сферах політики, де потрібна подальша робота. У 2012-2015 рр. ми особливо зосередимося на повній підтримці наших вищих навчальних закладів і стейкхолдерів у їх зусиллях з проведення змістовних змін і просування всебічного впровадження всіх напрямів дії Болонського процесу.

Забезпечення якісної вищої освіти для всіх

Розширення доступу до вищої освіти є передумовою суспільного прогресу та економічного розвитку. Ми домовляємося вжити заходи на національному рівні з розширення загального доступу до якісної вищої освіти. Ми будемо працювати в напрямі підвищення відсотку тих, хто успішно завершує освіту, та забезпечення своєчасного просування у вищій освіті в усіх країнах ЄПВО.

Основна частина вступників і випускників вищих навчальних закладів повинна відображати різноманітність населення Європи. Ми спрямуємо наші зусилля на групи, що недостатньо представлені, щоб розвинути **соціальний вимір** вищої освіти, зменшити нерівність і забезпечити адекватні послуги підтримки для студентів, консультування та керування, гнучкі навчальні траєкторії та альтернативні шляхи доступу, в тому числі визнання попереднього навчання. Ми заохочуємо використання взаємного колегіального навчання в розрізі соціального виміру та прагнемо відслідковувати прогрес у цій галузі.

Ми знову повторюємо наше зобов'язання сприяти **студентоцентрованому навчанню** у вищій освіті, що характеризується інноваційними методами викладання через залучення студентів як активних учасників процесу свого власного навчання. Разом з інституціями, студентами та працівниками ми сприятимемо робочому та навчальному середовищу, що підтримує й надихає.

Вища освіта повинна бути відкритим процесом, в якому студенти розвивають інтелектуальну незалежність та упевненість в собі поряд з професійними знаннями та навичками. Займаючись академічним навчанням і дослідженнями, студенти повинні набувати здатність упевнено оцінювати ситуації та обґрунтовувати свої дії на основі критичного мислення.

Забезпечення якості є надзвичайно важливим для побудови довіри та посилення привабливості пропозицій ЄПВО, у тому числі забезпечення закордонної освіти. Ми зобов'язуємося підтримувати відповідальність держави за забезпечення якості, а також активно залучати широке коло стейкхолдерів до цього процесу. Ми визнаємо звіт ENQA, ESU, EUA та EURASHE (групи E4) із запровадження та застосування «Європейських стандартів та рекомендацій із забезпечення якості» (ESG). Ми переглянемо ESG задля удосконалення їх зрозумілості, придатності та корисності, включаючи їх сферу застосування. Перегляд буде ґрунтуватися на початковій пропозиції, яку має підготувати група E4 разом з Організацією міжнародної освіти (Education International), Конфедерацією європейського бізнесу (BUSINESS EUROPE) та Європейським реєстром забезпечення якості у вищій освіті (European Quality Assurance Register for Higher Education, EQAR), що буде представлена для розгляду Групі супроводу Болонського процесу (Bologna Follow-Up Group).

Ми вітаємо зовнішнє оцінювання EQAR та закликаємо агенції із забезпечення якості звертатися за реєстрацією. Ми дозволимо агенціям, зареєстрованим EQAR, здійснювати свою діяльність в усьому ЄПВО, дотримуючись при цьому національних вимог. Зокрема, ми маємо на меті визнавати рішення агенцій, зареєстрованих EQAR, щодо забезпечення якості за програмами спільних (joint degree) і подвійних (double degree) дипломів.

Ми підтверджуємо наше зобов'язання підтримувати відповідальність держави за вищу освіту та визнаємо необхідність відкрити діалог щодо **фінансування та урядування (governance)** у вищій освіті. Ми визнаємо важливість подальшого розвитку належних інструментів фінансування заради досягнення наших спільних цілей. Більше того, ми наголошуємо на важливості розвитку більш ефективних структур урядування (governance) та управління (management) у вищих навчальних закладах. Ми зобов'язуємося підтримувати залучення студентів і працівників до структур урядування на всіх рівнях та підтверджуємо наш вибір на користь автономних і підзвітних вищих навчальних закладах, що обирають академічну свободу.

Покращення здатності до працевлаштування задля задоволення потреб Європи
Сьогоднішні випускники мають поєднувати наскрізні, мультидисциплінарні та інноваційні навички і компетентності з сучасним спеціальними професійними знаннями, що надає можливість їм задовольняти більш широкі потреби суспільства та ринку праці. Ми прагнемо покращити **здатність до працевлаштування (employability)** та особистий і професійний розвиток випускників протягом усієї їх кар'єри. Ми досягнемо цього, покращуючи співпрацю між роботодавцями, студентами та вищими навчальними закладами, особливо стосовно розвитку навчальних програм, що допомагають підвищити інноваційний, підприємницький та дослідницький потенціал випускників. Навчання впродовж життя – один з важливих факторів задоволення потреб ринку праці, що змінюється, а вищі навчальні заклади відіграють центральну роль у

передачі знань і посиленні регіонального розвитку, в тому числі шляхом постійного розвитку компетентностей та посилення альянсів знань (knowledge alliances).

Нашим суспільствам потрібно, щоб вищі навчальні заклади інноваційно сприяли стійкому розвитку, а тому вища освіта повинна забезпечити міцніший зв'язок між дослідженнями, викладанням і навчанням на всіх рівнях. Навчальні програми повинні відображати дослідницькі пріоритети, що змінюються, та нові напрями, що розвиваються, а дослідження повинні підводити фундамент для викладання й навчання. У цьому відношенні ми будемо підтримувати різноманітність докторських програм. Беручи до уваги «II Зальцбурзькі рекомендації» («Salzburg II recommendations») та Принципи інноваційної докторської підготовки (Principles for Innovative Doctoral Training), ми будемо досліджувати, як сприяти якості, прозорості, здатності до працевлаштування та мобільності на третьому циклі, оскільки освіті та підготовці кандидатів на ступінь доктора належить особлива роль у наближенні ЄПВО та Європейського дослідницького простору (ЄДП) (European Research Area, ERA). Наступною після докторської підготовки необхідною передумовою для успішного поєднання викладання, навчання та досліджень є високоякісні програми другого циклу. Зберігаючи широке розмаїття та в той же час покращуючи зрозумілість, ми зможемо також розглянути подальші можливі спільні принципи для магістерських програм ЄПВО, урахувавши попередню роботу.

Для консолідації ЄПВО необхідне свідоме запровадження **результатів навчання (learning outcomes)**. Розвиток, розуміння та практичне використання результатів навчання є вирішальним для успіху ECTS, Додатку до диплому, визнання, рамок кваліфікації та забезпечення якості, які є взаємозалежними. Ми закликаємо інституції надалі прив'язувати навчальні кредити як з результатами навчання, так і з навантаженням студентів, а також включати досягнення результатів навчання до процедур оцінювання. Ми будемо працювати над забезпеченням того, щоб Довідник користувача з ECTS (ECTS Users' Guide) повністю відображав стан роботи, що ведеться з результатів навчання і визнання попереднього навчання.

Ми вітаємо прогрес у розробленні **рамок кваліфікацій (qualifications frameworks)**; вони покращують прозорість і дають можливість системам вищої освіти стати більш відкритими та гнучкими. Ми визнаємо, що реалізація всіх переваг рамок кваліфікацій на практиці може виявитися більш проблематичною, ніж розвиток структур. Розвиток рамок кваліфікацій має продовжуватися так, щоб вони стали повсякденною реальністю для студентів, працівників та роботодавців. У той же час деякі країни стикаються з викликами у наданні остаточної форми національним рамкам та забезпеченні через самосертифікацію сумісності з Рамкою кваліфікацій ЄПВО (QF-EHEA) до кінця 2012 р. Цим країнам потрібно подвоїти їх зусилля та скористатися перевагами підтримки та досвіду інших, щоб досягнути цієї мети.

Спільне розуміння рівнів наших рамок кваліфікацій є суттєвим для визнання як для академічних, так і для професійних цілей. Кваліфікації по закінченні школи, що дають доступ до вищої освіти, будуть вважатися четвертим рівнем Європейської рамки кваліфікацій (ЄРК) (European Qualifications Framework, EQF) або еквівалентними рівнями для тих країн, де EQF не є обов'язковою, де натомість вони включені до Національних рамок кваліфікацій. Надалі ми зобов'язуємося прив'язати кваліфікації першого, другого та третього циклів до 6, 7 та 8 рівнів EQF відповідно або до еквівалентних рівнів для країн, де EQF не є обов'язковою. Ми розглянемо, як QF-EHEA може враховувати кваліфікації короткого циклу (5 рівень EQF) та закликаємо країни використовувати QF-EHEA для прив'язки цих кваліфікацій, де вони існують, до національних умов. Ми звертаємось з проханням до Ради Європи та Європейської Комісії продовжити координацію зусиль, щоб відповідні рамки кваліфікацій добре запрацювали на практиці.

Ми вітаємо чітке посилання на ECTS, Європейську рамку кваліфікацій та на результати навчання у пропозиції Європейської Комісії щодо перегляду Директиви ЄС з визнання **професійних кваліфікацій**. Ми підкреслюємо важливість відповідного врахування цих елементів у рішеннях щодо визнання.

Посилення мобільності для кращого навчання

Навчальна мобільність є необхідною для забезпечення якості вищої освіти, покращення здатності до працевлаштування студентів та розширення міжнародного співробітництва як усередині ЄПВО, так і за його межами. Ми приймаємо стратегію «Мобільність для кращого навчання» як доповнення, в тому числі її мету мобільності як невід'ємну частину наших зусиль щодо сприяння елементу інтернаціоналізації в усій вищій освіті.

Достатня фінансова підтримка студентів є суттєвою для забезпечення рівного доступу та можливостей мобільності. Ми підтверджуємо наші зобов'язання щодо повної **можливості переносу** національних грантів та позичок по всьому ЄПВО та закликаємо Європейський Союз підтримати це прагнення у своїй політиці.

Чесне академічне і професійне **визнання**, в тому числі визнання неформального та інформального навчання, знаходиться в центрі уваги ЄПВО. Це пряма користь для академічної мобільності студентів, визнання підвищує шанси професійної мобільності для випускників та представляє адекватну міру досягнутого ступеня зближення та довіри. Ми повні рішучості усунути серйозні перешкоди, що гальмують ефективно та належно визнання та готові співпрацювати в напрямі автоматичного визнання порівнюваних академічних ступенів як довготермінової цілі ЄПВО, ґрунтуючись на інструментах Болонської системи. Ми таким чином зобов'язуємося переглянути наше національне законодавство в світлі його відповідності Лісабонській конвенції про визнання (Lisbon Recognition Convention). Ми вітаємо Посібник Європейського простору визнання (ЄПВ) (European Area of Recognition, EAR) та рекомендуємо використовувати його як набір рекомендацій для визнання іноземних кваліфікацій та збірник гарних практик, а також закликаємо вищі навчальні заклади та агенції з забезпечення

якості оцінити процедури інституційного визнання у зовнішньому та внутрішньому забезпеченні якості.

Ми прагнемо до відкритих систем вищої освіти та більш **збалансованої мобільності** в ЄПВО. Якщо дисбаланси мобільності між країнами ЄПВО здаються неприйнятними хоча б одній стороні, ми закликаємо причетні країни спільно шукати рішення у відповідності до Стратегії мобільності ЄПВО.

Ми заохочуємо вищі навчальні заклади надалі розвивати **спільні програми та ступені** як складову більш широкого підходу ЄПВО. Ми проаналізуємо національні правила та практики щодо спільних програм і ступенів як шлях усунення перешкод до співпраці і мобільності, вбудованих в національному контексті.

Співпраця з іншими регіонами світу та **міжнародна відкритість** є ключовими факторами розвитку ЄПВО. Ми зобов'язуємося надалі досліджувати глобальне розуміння цілей та принципів ЄПВО згідно з стратегічними пріоритетами, встановленими стратегією щодо «ЄПВО у глобальному оточенні» 2007 р. Ми оцінимо впровадження стратегії до 2015 р. з метою забезпечити керівні рекомендації для подальшого розвитку інтернаціоналізації. Болонський політичний форум (Bologna Policy Forum) триватиме як можливість діалогу, а його формат буде надалі розвиватися з нашими глобальними партнерами.

Покращення збору даних і прозорості на підтримку політичних цілей

Ми вітаємо покращену якість даних та інформації щодо вищої освіти. Ми наполягаємо на більш цільовому зборі даних та прив'язки до спільних індикаторів, зокрема щодо здатності до працевлаштування, соціального виміру, навчання впродовж життя, інтернаціоналізації, мобільності грантів/кредитів, а також мобільності студентів і працівників. Ми закликаємо Eurostat, Eurydice та Eurostudent проводити моніторинг упровадження реформ та доповісти про його результати у 2015 р.

Ми будемо заохочувати розвиток системи добровільного колегіального («від рівного рівному») навчання і перегляду в країнах, що потребують цього. Це допоможе оцінити рівень упровадження Болонських реформ та просуватиме гарні практики як динамічний спосіб відповіді на виклики, що постають перед Європейською вищою освітою.

Ми докладемо зусиль, щоб зробити системи вищої освіти більш зрозумілими для громадськості, а особливо для студентів і роботодавців. Ми будемо підтримувати покращення існуючих та розроблення нових інструментів прозорості, щоб зробити їх більш керованими користувачами та обґрунтувати їх емпіричними даними. Ми прагнемо досягнути узгодження щодо спільних принципів прозорості до 2015 р.

Установлення пріоритетів на 2012-2015 рр.

Визначивши основні цілі ЄПВО на наступні роки, ми встановлюємо такі пріоритети діяльності до 2015 р.

На національному рівні разом із відповідними стейкхолдерами і, особливо, з вищими навчальними закладами, ми домовляємось:

- Ретельно розглянути висновки Звіту з упровадження Болонського процесу 2012 р. та врахувати його висновки й рекомендації.
- Посилити політику розширення загального доступу та підвищення частки успішного завершення навчання, включаючи заходи, що мають на меті більшу участь груп, що недостатньо представлені.
- Створити умови, що сприяють студентоцентрованому навчання, інноваційним методам викладання та сприятливому робочому й навчальному середовищу, що надихає, продовжуючи в той же час залучати студентів і працівників до структур урядування на всіх рівнях.
- Дозволити агенціям із забезпечення якості, зареєстрованим EQAR, здійснювати свою діяльність в усьому ЄПВО, водночас дотримуючись національних вимог.
- Працювати над підвищенням здатності до працевлаштування, навчання впродовж життя, навичок прийняття рішень та підприємницьких навичок шляхом кращої співпраці з роботодавцями, особливо стосовно розвитку освітніх програм.
- Забезпечити запровадження рамок кваліфікацій, ECTS і Додатку до диплому, що ґрунтуються на результатах навчання.
- Запросити країни, які не можуть завершити запровадження національних рамок кваліфікацій, сумісних із QF-EHEA до кінця 2012 р., подвоїти їх зусилля та подати переглянуті дорожні карти для цього завдання.
- Виконати рекомендації стратегії «Мобільність для кращого навчання» та працювати в напрямі можливості повного перенесення національних грантів і позичок в ЄПВО.
- Переглянути національне законодавство в світлі його повної відповідності Лісабонській конвенції про визнання та заохочувати використання Посібника з ЄПВ для вдосконалення практик визнання.
- Сприяти альянсам на основі знань в ЄПВО, сфокусованих на дослідженнях і технологіях.

На європейському рівні, готуючись до Конференції на рівні міністрів у 2015 р. та разом із відповідними стейкхолдерами, ми домовляємося:

- Запросити Eurostat, Eurydice та Eurostudent проводити моніторинг прогресу в упровадженні реформ Болонського процесу та стратегії «Мобільність для кращого навчання».
- Розробити систему добровільного колегіального («від рівного рівному») навчання та розгляду до 2013 р. у країнах, як потребують цього, та ініціювати пілотний проект з підтримки колегіального («від рівного рівному») навчання з соціального виміру вищої освіти.
- Розробити пропозицію щодо оновленої версії ESG для прийняття.

- Сприяти якості, прозорості, здатності до працевлаштування та мобільності на третьому циклі, в той же час будуючи додаткові зв'язки між ЄПВО та ЄДП.
- Працювати над забезпеченням того, щоб Довідник користувача з ECTS повністю відображав стан роботи, що проводиться, з результатів навчання та визнання попереднього навчання.
- Координувати роботу із забезпечення того, що рамки кваліфікацій працюють на практиці, підкреслюючи їх зв'язок з результатами навчання, та проаналізувати, як QF-EHEA може врахувати кваліфікації короткого циклу в національному контексті.
- Підтримати роботу дослідницької групи країн, що досліджує шляхи досягнення автоматичного академічного визнання порівнюваних ступенів.
- Проаналізувати національне законодавство і практики, що стосуються спільних програм і ступенів, як шлях усунення перешкод до співпраці і мобільності, вбудованих у національні контексти.
- Оцінити впровадження стратегії «ЄПВО у глобальному оточенні».
- Розробити рекомендації ЄПВО щодо політики прозорості та й надалі проводити моніторинг існуючих інструментів прозорості та таких, що розробляються.

Наступна Конференція ЄПВО на рівні міністрів пройде в Єревані, Вірменія, у 2015 р., де будуть розглянуті досягнення з визначених вище пріоритетів.

1.20. Комюніке Єреванської конференції Міністрів країн Європейського простору вищої освіти²⁰

Єреван, 15 травня 2015 р.

Ми, міністри, які зустрілися в Єревані 14-15 травня 2015 р., з гордістю відзначаємо, що бачення, яке надихало наших попередників у Болоньї, призвело до створення Європейського простору вищої освіти (ЄПВО), у якому 47 країн з різними політичними, культурними та академічними традиціями співпрацюють на основі відкритого діалогу, спільних цілей та зобов'язань. Разом ми беремо участь у процесі добровільного зближення та скоординованого реформування наших систем вищої освіти. Цей процес ґрунтується на державній відповідальності за вищу освіту, академічній свободі, інституційній автономії та зобов'язаннях щодо доброчесності. Він спирається на потужне державне фінансування і реалізується через єдину структуру ступенів, спільне розуміння принципів і процесів забезпечення якості та визнання, а також низку спільних інструментів.

Завдяки Болонським реформам було досягнуто прогресу в наданні можливості студентам і випускникам пересуватися в межах ЄПВО з визнанням їхніх

²⁰ Комюніке Єреванської конференції Міністрів країн Європейського простору вищої освіти. URL: https://www.ehea.info/media.ehea.info/file/2015_Yerevan/70/7/YerevanCommuniqueFinal_613707.pdf. Переклад з англійської А.М. Острянка.

кваліфікацій і періодів навчання; навчальні програми надають випускникам знання, навички та компетенції для продовження навчання або виходу на європейський ринок праці; інституції стають дедалі активнішими в міжнародному контексті; науковці співпрацюють у спільних програмах викладання та досліджень. ЄПВО відкрив діалог з іншими регіонами світу і вважається зразком структурованої співпраці.

Тим не менше, впровадження структурних реформ відбувається нерівномірно, а інструменти іноді використовуються неправильно або бюрократично і поверхнево. Подальше вдосконалення наших систем вищої освіти та ширше залучення академічних спільнот необхідні для розкриття повного потенціалу ЄПВО. Ми прагнемо завершити цю роботу і визнаємо необхідність надання нового імпульсу нашій співпраці.

Сьогодні ЄПВО стикається з серйозними викликами. Він стикається з тривалою економічною та соціальною кризою, драматичним рівнем безробіття, зростаючою маргіналізацією молоді, демографічними змінами, новими міграційними тенденціями, конфліктами всередині та між країнами, а також екстремізмом та радикалізацією. З іншого боку, більша мобільність студентів і співробітників сприяє взаєморозумінню, а швидкий розвиток знань і технологій, що впливає на суспільства і економіку, відіграє все більш важливу роль у трансформації вищої освіти і наукових досліджень.

ЄПВО має відігравати ключову роль у вирішенні цих викликів і максимізації цих можливостей через європейську співпрацю та обмін, переслідуючи спільні цілі та в діалозі з партнерами в усьому світі. Ми повинні відновити наше оригінальне бачення і консолідувати структуру ЄПВО.

Оновлене бачення: наші пріоритети

До 2020 р. ми сповнені рішучості досягти ЄПВО, де наші спільні цілі реалізуються в усіх країнах-членах для забезпечення довіри до систем вищої освіти одна одної; де автоматичне визнання кваліфікацій стало реальністю, щоб студенти і випускники могли легко пересуватися по ньому; де вища освіта ефективно сприяє побудові інклюзивних суспільств, заснованих на демократичних цінностях і правах людини; і де освітні можливості забезпечують компетенції та навички, необхідні для європейського громадянства, інновацій та працевлаштування. Ми підтримуватимемо та захищатимемо студентів і співробітників у реалізації їхнього права на академічну свободу та забезпечуватимемо їхнє представництво як повноправних партнерів в управлінні автономними вищими навчальними закладами. Ми підтримуватимемо вищі навчальні заклади в їхніх зусиллях щодо сприяння міжкультурному розумінню, критичному мисленню, політичній та релігійній толерантності, гендерній рівності, демократичним та громадянським цінностям з метою зміцнення європейського та глобального громадянства і закладання основ інклюзивних суспільств. Ми також зміцнюватимемо зв'язки між ЄПВО та Європейським дослідницьким простором.

У найближчі роки нашим колективним прагненням буде досягнення цих однаково важливих цілей у новому контексті:

- **Підвищення якості та значущості навчання і викладання** є основною місією ЄПВО. Ми заохочуватимемо та підтримуватимемо вищі навчальні заклади та їхній персонал у просуванні педагогічних інновацій у студентсько-орієнтованому навчальному середовищі та у повному використанні потенційних переваг цифрових технологій для навчання та викладання. Ми сприятимемо зміцненню зв'язку між викладанням, навчанням і дослідженнями на всіх рівнях навчання та заохочуватимемо навчальні заклади, викладачів і студентів до активізації діяльності, що розвиває творчість, інновації та підприємництво. Навчальні програми повинні давати студентам можливість розвивати компетентності, які найкраще відповідають особистим прагненням і суспільним потребам, через ефективну навчальну діяльність. Це має бути підкріплено прозорим описом результатів навчання та навчального навантаження, гнучкими траєкторіями навчання та відповідними методами викладання й оцінювання. Важливо визнавати і підтримувати якісне викладання, а також надавати можливості для підвищення викладацьких компетенцій викладачів. Крім того, ми будемо активно залучати студентів, як повноправних членів академічної спільноти, а також інших зацікавлених осіб, до розробки навчальних програм та забезпечення якості.
- **Сприяння працевлаштуванню випускників протягом усього їхнього трудового життя** на швидкозмінному ринку праці, що характеризується технологічним розвитком, появою нових профілів робочих місць і збільшенням можливостей для працевлаштування та самозайнятості, є основною метою ЄПВО. Ми повинні забезпечити, щоб наприкінці кожного циклу навчання випускники володіли компетенціями, потрібними для виходу на ринок праці, які також дозволять їм розвивати нові компетенції, що можуть знадобитися їм для працевлаштування впродовж усього трудового життя. Ми будемо підтримувати вищі навчальні заклади у вивченні різноманітних заходів для досягнення цих цілей, наприклад, шляхом посилення їхнього діалогу з роботодавцями, впровадження програм з хорошим балансом між теоретичними та практичними компонентами, сприяння розвитку підприємницьких та інноваційних навичок студентів та відстеження кар'єрного розвитку випускників. Ми сприятимемо міжнародній мобільності для навчання та працевлаштування як потужному засобу розширення спектру компетенцій та можливостей працевлаштування студентів.
- **Зробити наші системи більш інклюзивними** є важливою метою ЄПВО, оскільки наше населення стає дедалі більш диверсифікованим, у тому числі через імміграцію та демографічні зміни. Ми зобов'язуємося розширювати участь у вищій освіті та підтримувати навчальні заклади, які забезпечують належну навчальну діяльність у відповідних контекстах для різних типів студентів, включаючи навчання впродовж життя. Ми покращимо

взаємопроникність і взаємодію між різними секторами освіти. Ми посилюватимемо соціальний вимір вищої освіти, покращуватимемо гендерний баланс і розширюватимемо можливості для доступу та завершення освіти, включаючи міжнародну мобільність, для студентів із соціально незахищених верств населення. Ми надаватимемо можливості для мобільності студентам і співробітникам із зон конфліктів, працюючи над тим, щоб вони могли повернутися додому, як тільки це дозволять умови. Ми також хочемо сприяти мобільності студентів педагогічних навчальних закладів з огляду на важливу роль, яку вони відіграватимуть у навчанні майбутніх поколінь європейців.

- **Впровадження узгоджених структурних реформ** є передумовою для консолідації ЄПВО і, в довгостроковій перспективі, для його успіху. Спільна структура ступенів і кредитна система, спільні стандарти і керівні принципи забезпечення якості, співпраця з метою мобільності та спільні програми і ступені є основою ЄПВО. Ми розробимо більш ефективну політику визнання кредитів, отриманих за кордоном, кваліфікацій для академічних і професійних цілей, а також попереднього навчання. Повна і послідовна реалізація узгоджених реформ на національному рівні вимагає спільної відповідальності та відданості політиків і академічних спільнот, а також більш активного залучення зацікавлених сторін. Недостатня ефективність реформ у деяких країнах підриває функціонування та довіру до всього ЄПВО. Нам потрібне більш точне вимірювання ефективності як основа для звітності країн-членів. За допомогою політики діалогу та обміну передовим досвідом ми надаватимемо цілеспрямовану підтримку країнам-членам, які відчують труднощі у виконанні узгоджених цілей, і надамо можливість тим, хто бажає піти далі, зробити це.

Управління та методи роботи ЄПВО повинні розвиватися, щоб відповідати цим викликам. Ми просимо BFUG переглянути і спростити свої методи управління і роботи, залучити практиків вищої освіти до своєї робочої програми, а також подати пропозиції щодо вирішення проблеми невиконання ключових зобов'язань вчасно до нашої наступної зустрічі.

Ми з вдячністю приймаємо зобов'язання Франції провести нашу наступну зустріч у 2018 р. та забезпечити роботу Секретаріату ЄПВО з липня 2015 р. по червень 2018 р. Міністри вітають заявку Білорусі на вступ до ЄПВО і, зокрема, її зобов'язання здійснити реформи, через 16 років після запуску Болонського процесу, щоб зробити свою систему і практику вищої освіти сумісною з системами і практиками інших країн ЄПВО. Виходячи з цього, міністри вітають Білорусь як члена ЄПВО і сподіваються на співпрацю з національними органами влади та зацікавленими сторонами з метою реалізації реформ, визначених BFUG і включених в узгоджену дорожню карту, що додається до вступу Білорусі до ЄПВО. Міністри просять BFUG прозвітувати про виконання дорожньої карти вчасно до міністерської конференції 2018 р.

Насамкінець, ми зі схваленням приймаємо до відома звіти робочих груп з імплементації, структурних реформ, мобільності та інтернаціоналізації, соціального виміру та навчання впродовж життя, а також групи «Першопроходець» (Pathfinder) з питань автоматичного визнання. Ми приймаємо заходи, включені в Додаток, і користуємося цією можливістю, щоб підкреслити важливість повної участі всіх членів і консультативних членів у роботі BFUG та їх внеску в робочу програму ЄПВО.

Додатки

I. Політичні заходи, що були вжиті

- переглянуті Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG);
- Європейський підхід до забезпечення якості спільних програм;
- Переглянутий Посібник користувача ЄКТС як офіційний документ ЄПВО.

II. Зобов'язання

- включити кваліфікації короткого циклу до загальної рамки кваліфікацій Європейського простору вищої освіти (РК-ЄПВО) на основі Дублінських дескрипторів для кваліфікацій короткого циклу та забезпечення якості відповідно до ESG, щоб передбачити визнання кваліфікацій короткого циклу у власних системах, навіть якщо вони не включають такі кваліфікації;
- забезпечити, щоб вимоги до компетентності при працевлаштуванні на державні посади передбачали справедливий доступ для власників дипломів першого циклу, та заохочувати роботодавців до належного використання всіх кваліфікацій вищої освіти, включаючи кваліфікації першого циклу;
- забезпечити, у співпраці з навчальними закладами, надійну та змістовну інформацію про кар'єру випускників та їх просування на ринку праці, яка повинна надаватися керівникам навчальних закладів, потенційним студентам, їхнім батькам та суспільству в цілому;
- переглянути національне законодавство з метою повної відповідності Лісабонській конвенції про визнання, прозвітувавши про це Болонському секретаріату до кінця 2016 р. і попросивши Комітет Конвенції у співпраці з мережами ENIC і NARIC підготувати аналіз звітів до кінця 2017 р., взявши до уваги моніторинг Конвенції, що здійснюється Комітетом Конвенції;
- усунути перешкоди для визнання попереднього навчання з метою забезпечення доступу до програм вищої освіти та полегшення присвоєння кваліфікацій на основі попереднього навчання, а також заохочення закладів вищої освіти до підвищення їхньої спроможності визнавати попереднє навчання;
- переглянути національні рамки кваліфікацій з метою забезпечення того, щоб навчальні траєкторії в рамках цих рамок належним чином забезпечували визнання попереднього навчання;
- створити групу країн та організацій-добровольців з метою сприяння професійному визнанню;

- сприяти мобільності персоналу з урахуванням рекомендацій Робочої групи з мобільності та інтернаціоналізації;
- сприяти мобільності грантів і кредитів з урахуванням рекомендацій Робочої групи з мобільності та інтернаціоналізації;
- зробити нашу вищу освіту більш соціально інклюзивною шляхом реалізації стратегії соціального виміру ЄПВО;
- забезпечити автоматичне визнання кваліфікацій з інших країн ЄПВО на тому ж рівні, що й відповідних національних кваліфікацій;
- надати можливість нашим вищим навчальним закладам використовувати відповідну агенцію, зареєстровану в EQAR, для зовнішнього забезпечення якості, поважаючи національні механізми прийняття рішень щодо результатів забезпечення якості.

1.21. Заява п'ятого форуму Болонської політики ²¹

Париж, 25 травня 2018 р.

Ми, міністри, відповідальні за вищу освіту, а також глави делегацій, установ та організацій, які беруть участь у 5-му Форумі Болонської політики, рішуче підтримуємо незмінну цінність, яку вища освіта має для суспільства. У все більш взаємопов'язаному та інтернаціоналізованому світі вища освіта і наукові дослідження відіграють центральну роль у нашому майбутньому процвітання, миру та прогресу. Взаємодія вищої освіти з суспільством є життєво важливою в той час, коли всі наші суспільства стикаються з викликами, починаючи від соціальної ізоляції, безробіття серед молоді та гендерної нерівності до зростаючого популізму, переміщення народів, зміни клімату і самого майбутнього нашої планети. Форум Болонської політики в Парижі в травні 2018 р. надав важливу можливість для багатостороннього діалогу між членами Європейського простору вищої освіти (ЄПВО), міністрами з інших країн та низкою зацікавлених сторін.

Вища освіта має давні традиції налагодження міжнародних зв'язків, і існує багато прикладів продуктивного партнерства між нашими країнами. Вищі навчальні заклади та зацікавлені сторони є одними з ключових рушіїв міжнародного співробітництва через мобільність персоналу та студентів, міжнародні дослідницькі товариства, міжнародну наукову співпрацю, транснаціональну освіту та співробітництво у пошуку рішень для глобальних викликів. Таким чином, вища освіта забезпечує міцну основу для взаємозбагачення ідеями та передовим досвідом. Обміну ідеями та передовим досвідом, які сприяють вирішенню глобальних проблем.

²¹ Заява П'ятого форуму Болонської політики. Париж, 25 травня 2018 р. URL: https://www.ehea.info/media.ehea.info/file/2018_Paris/36/8/BPFStatement_with_Annex_958368.pdf. Переклад з англійської А.М. Острянка.

ЄПВО є прикладом того, якого прогресу можна досягти, об'єднавши велику кількість країн, що діють на добровільних засадах. Він забезпечив рамки та практичні інструменти, які модернізували та покращили якість надання вищої освіти - такі як результати навчання, додаток до диплома, рамки кваліфікацій, а також підвищення та забезпечення якості. Подібні підходи були запроваджені в інших регіонах Південно-Східної Азії, Африки, Середземномор'я та Латинської Америки, які брали активну участь у розробці національних або регіональних інтеграційних інструментів, таких як рамки якості, системи перезарахування кредитів і рамки кваліфікацій, з метою підвищення якості та сприяння внутрішньорегіональному визнанню і мобільності. Процес Азійсько-Європейської зустрічі (ASEM) є прикладом успішної ініціативи транснаціонального співробітництва між Азією та Європою, так само як і партнерство Африка-ЄС, що підкреслює відмінну співпрацю на обох континентах. Ми віримо, що Форум Болонської політики, підтриманий міністрами та міжнародними організаціями, може забезпечити більш систематичний та сталий рівень міжнародної співробітництва. Ця співпраця повинна враховувати різноманітність наших регіонів, включаючи різні внутрішні соціальні та політичні контексти вищої освіти, а також її ширший геополітичний вимір. Вона повинна визначати реалістичні амбіції і цілі, які можуть бути досягнуті в дусі обміну та взаємного навчання. Для тих, хто несе відповідальність за вищу освіту, важливо слухати, вчитися і брати участь у вирішенні спільних питань. До них відносяться якість, академічна свобода, участь студентів, соціальна інтеграція, статус, автономія і ширша роль вищих навчальних закладів. П'ятий Форум Болонської політики започаткував глобальний політичний діалог, зосереджений на двох із цих спільних аспектах – соціальній інтеграції та ширшій громадянській ролі вищої освіти. Хоча відсоток населення, що відвідує вищі навчальні заклади, зростає в більшості країн, соціальна інтеграція та розширення доступу до вищої освіти все ще залишається проблемою в усьому світі. Вразливі групи населення, зокрема мігранти та біженці, стикаються з додатковими труднощами не лише в отриманні доступу до вищої освіти, але й у досягненні успіху в навчанні. Тому дебати про соціальну інклюзію стосуються не лише справедливого доступу, але й успіху у вищій освіті – це включає в себе утримання, просування по службі, успішне завершення навчання та гарні можливості працевлаштування для всіх наших студентів і випускників. Сучасні соціальні виклики вимагають участі на місцевому, регіональному та глобальному рівнях. Вищі навчальні заклади відіграють життєво важливу роль у підтримці економіки своєї місцевості, регіону або країни. Ми погоджуємося, що вони можуть і повинні відігравати ще більшу соціальну, культурну та лідерську роль у своїх громадах. У цій життєво важливій громадянській ролі заклади вищої освіти можуть сприяти розбудові соціальної згуртованості, надаючи студентам цінності, навички та здібності, які сприяють громадянській участі, соціальній інтеграції, сталому розвитку та глобальному громадянству. Ми, міністри, зобов'язуємося підтримувати цей постійний, успішний міжрегіональний діалог з питань, що становлять спільний інтерес для політиків,

зацікавлених організацій, студентів, співробітників та вищих навчальних закладів. Ми пропонуємо створити Глобальну робочу групу в рамках наступної Болонської робочої програми на 2018-2020 рр. для просування цього порядку денного, і ми запрошуємо країни висловити свою зацікавленість у проведенні семінарів високого рівня на щорічній основі для продовження діалогу щодо соціальної інклюзії та ширшої ролі вищої освіти. Ми також зобов'язуємося продовжувати співпрацювати, обмінюватися досвідом і визначати майбутні цілі шляхом проведення спільних семінарів, конференцій і, що важливо, взаємного навчання для пошуку інноваційних відповідей на наші спільні виклики. З метою подальшого розвитку міжнародного партнерства ми закликаємо вищі навчальні заклади вивчити всі можливості, що надаються двосторонніми заходами та багатосторонні програми мобільності та співробітництва, такі як фінансовані ЄС програми Erasmus+ або дослідницькі програми «Горизонт 2020», щоб співпрацювати над пошуком рішень для наших спільних викликів.

Додатки

Країни-учасниці в алфавітному порядку

Австрія	Ісландія	Перу
Азербайджан	Іспанія	Польща
Албанія	Італія	Португалія
Алжир	Казахстан	Російська Федерація
Андорра	Катар	Румунія
Аргентина	Кенія	Сальвадор
Бельгія	Киргизстан	Святий Престол
Білорусь	Кіпр	Сенегал
Болгарія	Колумбія	Сербія
Боснія і Герцеговина	Кот-д'Івуар	Словацька Республіка
Бразилія	Куба	Словенія
Вірменія	Латвія	Сполучене
Габон	Литва	Королівство
Гана	Ліхтенштейн	Таїланд
Греція	Люксембург	Туніс
Грузія	Мадагаскар	Туреччина
Данія	Малі	Туркменістан
Домініканська	Мальта	Угорщина
Республіка	Мексика	Узбекистан
Естонія	Молдова	Україна
Єгипет	Нігерія	Фінляндія
Ізраїль	Нідерланди	Франція
Індія	Німеччина	Хорватія
Ірак	Норвегія	Чехія
Ірландія	Пакистан	Чорногорія

Швейцарія

Швеція

Японія

Установи та організації-учасники:

Business Europe

EUROCADRES

EURODOC

EUROSCIENCES

Eurostudent

Азійсько-Європейська зустріч (ASEM)

Американська асоціація колегіальних реєстраторів та приймальних комісій (AACRAO)

Асоціація академічного співробітництва (ACA)

Всеафриканський студентський союз (AASU)

Еввідіка (Eurydice)

Європейська асоціація закладів вищої освіти (EURASHE)

Європейська асоціація із забезпечення якості вищої освіти (ENQA)

Європейська асоціація міжнародної освіти (EAIE)

Європейська асоціація університетів (EUA)

Європейська асоціація університетів дистанційного навчання (EADTU)

Європейська комісія

Європейський реєстр забезпечення якості вищої освіти (EQAR)

Європейський Союз - Фонд Латинської Америки та Карибського басейну (EU-LAC)

Європейський студентський союз (ESU)

Іберо-американський генеральний секретаріат (SEGIB)

Інститут міжнародної освіти (IIE)

Інтернаціонал освіти (EI-IE)

Комісія Африканського Союзу

Ліга європейських дослідницьких університетів (LERU)

Мережа забезпечення якості АСЕАН (AQAN)

Міжнародна асоціація університетів (MAU)

Міжнародна мережа агенцій із забезпечення якості вищої освіти (INQAAHE)

Міжуніверситетська рада зі Східної Африки (IUCEA)

Обсерваторія Великої хартії вільностей

Організаційний центр міністрів освіти країн Південно-Східної Азії (SEAMEO RIHED)

Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР)

Організація іберо-американських держав з питань освіти, науки і культури (OEI)

Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО)

Постійний академічний форум Латинська Америка та Карибський басейн –
Європейський Союз (FAP ALC- UE)

Рада Європи

Світовий банк

Середземноморський союз (UfM)

Союз середземноморських університетів (UNIMED)

1.22. Комюніке Римської конференції Міністрів країн Європейського простору вищої освіти²²

Рим, 19 листопада 2020 р.

Ми, міністри, відповідальні за вищу освіту, зустрічаючись онлайн 19 листопада 2020 р., відзначаємо досягнення 21 року з моменту підписання Болонської декларації. Ми підтверджуємо нашу прихильність до розвитку більш інклюзивного, інноваційного, взаємопов'язаного та стійкого Європейського простору вищої освіти (ЄПВО).

Ми дякуємо Італії за її ключову роль у підготовці та проведенні нашої конференції, а також за її адаптацію до викликів пандемії COVID-19.

ЄПВО – це унікальна співпраця, побудована на довірі, де органи державної влади та зацікавлені сторони у сфері вищої освіти працюють разом для визначення та досягнення спільних цілей. Завдяки різноманітності наших культур, мов і середовищ, а також спільному прагненню до якості, прозорості та мобільності, наші системи вищої освіти пропонують неперевершені можливості для навчання, викладання, досліджень та інновацій.

Наші суспільства стикаються з безпрецедентними викликами, пов'язаними з глобальним поширенням COVID-19 та його наслідками. Пандемія показала, наскільки ми взаємозалежні і наскільки вразливі. Вона наочно продемонструвала, що ми всі є частиною одного світу, де людська солідарність є імперативом. Ми високо цінуємо і визнаємо зусилля спільноти вищої освіти, спрямовані на вирішення цих проблем, і підтверджуємо нашу рішучість забезпечувати інклюзивну якісну вищу освіту, що відповідає повному спектру її цілей, навіть у часи кризи.

Ми сповнені рішучості надати нашим вищим навчальним закладам можливість взаємодіяти з нашими суспільствами для подолання численних загроз глобальному миру, демократичним цінностям, свободі інформації, здоров'ю та добробуту - не в останню чергу створених або загострених пандемією. Ми зобов'язуємося продовжувати і збільшувати наші інвестиції в освіту, щоб забезпечити заклади вищої освіти належним фінансуванням для розробки рішень для подолання поточної кризи, посткризового відновлення та загалом для переходу до «зеленої», стійкої та життєздатної економіки і суспільства.

Ми прагнемо подолати соціальну нерівність, яка все ще обмежує досягнення повністю інклюзивного ЄПВО. Діджиталізація дозволила більшості наших систем продовжувати функціонувати під час пандемії COVID-19, хоча інтенсифікація

²² Комюніке Римської конференції Міністрів країн Європейського простору вищої освіти. 19 листопада 2020 р. URL: <https://ehea2020rome.it/pages/documents>. Переклад з англійської А.М. Острянка.

використання цифрових засобів виявила певні обмеження. Завдяки своєму консолідованому досвіду транснаціонального та міжнародного співробітництва і досліджень, вища освіта повинна відігравати провідну роль у вивченні та консультуванні щодо того, як вирішувати і долати ці обмеження.

Ми дивимося в 2030 р. з рішучістю і оптимізмом, впевнені, що нам вдасться досягти успіху в сприянні більш ефективному співробітництву і більш тісному діалогу між нашими країнами, нашими системами та закладами вищої освіти, а також з ширшою спільнотою вищої освіти.

Ми раді вітати Сан-Марино як нового члена ЄПВО. Сан-Марино отримає підтримку у виконанні своїх зобов'язань згідно з узгодженою дорожньою картою.

Наша концепція

Ми бачимо ЄПВО як простір, в якому студенти, викладачі та випускники можуть **вільно пересуватися** з метою навчання, викладання та проведення досліджень. **ЄПВО нашого бачення повністю поважатиме фундаментальні цінності вищої освіти, демократії та верховенства права.** Він заохочуватиме творчість, критичне мислення, вільний обіг знань і розширюватиме можливості, які надає технологічний розвиток для навчання і викладання, що ґрунтуються на дослідженнях. Він гарантуватиме, що наші системи вищої освіти надаватимуть усім студентам рівні можливості відповідно до їхнього потенціалу та прагнень. Ми усвідомлюємо, що досягнення цього вимагатиме прийняття політики та впровадження заходів у наших національних рамках, деякі з яких виходитимуть за рамки наших систем вищої освіти і вимагатимуть узгодження більш широких національних економічних, фінансових і соціальних стратегій.

Для досягнення нашого бачення ми зобов'язуємося побудувати інклюзивний, інноваційний і взаємопов'язаний ЄПВО до 2030 р., здатний стати основою сталої, згуртованої і мирної Європи:

- **Інклюзивний**, тому що кожен учень матиме рівний доступ до вищої освіти і буде повністю підтриманий у завершенні навчання та професійної підготовки;
- **Інноваційний**, тому що він запроваджуватиме нові та краще узгоджені методи та практики навчання, викладання та оцінювання, тісно пов'язані з науковими дослідженнями;
- **Взаємопов'язаний**, тому що наші спільні рамки та інструменти будуть продовжувати сприяти та посилювати міжнародне співробітництво та реформи, обмін знаннями та мобільність викладачів і студентів.

Вищі навчальні заклади мають потенціал для здійснення основних змін – покращення знань, навичок та компетенцій студентів і суспільства, щоб сприяти сталому розвитку, захисту довкілля та досягненню інших важливих цілей. Вони повинні готувати студентів до того, щоб **стати активними, критично мислячими**

і відповідальними громадянами, і пропонувати їм можливості для навчання впродовж усього життя, щоб підтримати їхню роль у суспільстві.

Вища освіта стане ключовою ланкою у досягненні **Цілей сталого розвитку Організації Об'єднаних Націй (ЦСР) до 2030 р.** Ми зобов'язуємося підтримувати наші заклади вищої освіти у використанні їхнього освітнього, дослідницького та інноваційного потенціалу для досягнення цих фундаментальних глобальних цілей, а також спрямовувати ресурси на забезпечення того, щоб наші системи вищої освіти сприяли досягненню **ЦСР**. Рух до кліматичної нейтральності є важливий для всіх нас, і студенти повинні бути готовими до нових «зелених» робочих місць і видів діяльності. Їм необхідно запропонувати можливості для підвищення кваліфікації та перекваліфікації в перспективі навчання впродовж усього життя, а також надавати їм можливість розробляти та застосовувати нові технології та підходи.

Якісна освіта і надалі залишатиметься візитною карткою ЄПВО. Міцна культура академічної та наукової доброчесності, яка блокує всі форми академічного шахрайства і спотворення наукової істини, буде підтримуватися всіма вищими навчальними закладами та всіма органами державної влади.

Фундаментальні цінності

Ми підтверджуємо нашу відданість просуванню та захисту наших **спільних фундаментальних цінностей у всьому ЄПВО шляхом посилення політичного діалогу та співпраці** як необхідної основи для якісного навчання, викладання та досліджень, а також для демократичних суспільств.

досліджень, а також для демократичних суспільств. Ми зобов'язуємося підтримувати інституційну автономію, академічну свободу і доброчесності, участі студентів і співробітників в управлінні вищою освітою, а також суспільну відповідальність за вищу освіту та відповідальність суспільства за неї.

Ми просимо BFUG розробити **рамки** для зміцнення фундаментальних цінностей ЄПВО, які сприятимуть самоаналізу, конструктивному діалогу та взаємному навчанню між національними органами влади, вищими навчальними закладами та організаціями, а також дадуть змогу оцінити, наскільки цих цінностей дотримано і імplementовано в наші системи. Ми приймаємо **визначення академічної свободи** як свободи науково-педагогічних працівників і студентів займатися дослідженнями, викладанням, навчанням і комунікацією в суспільстві та з суспільством без втручання та без страху перед репресіями (**Додаток I**).

Ми підтверджуємо нашу прихильність сприянню етиці, прозорості та доброчесності в освіті та дослідженнях, а також через них і відзначаємо, що Платформа Ради Європи з етики, прозорості та доброчесності в освіті (ETINED) пропонує можливість для всіх членів ЄПВО, консультативних членів і партнерів співпрацювати для досягнення цієї мети.

Будівництво майбутнього Інклюзивний ЄПВО

Соціально інклюзивна вища освіта залишатиметься в центрі ЄПВО і вимагатиме надання можливостей та підтримки для справедливого залучення осіб з усіх верств суспільства. Студенти з різним соціально-економічним, професійним, культурним та освітнім досвідом, повинні мати можливість та інструменти для пошуку та використання у будь-який час життя найбільш корисних для них освітніх опцій.

Ми зобов'язуємося посилювати соціальну інтеграцію та підвищувати якість освіти, повністю використовуючи нові можливості, які надає діджиталізація. У той час як наші суспільства дедалі більше покладаються на інноваційні технології, зокрема штучний інтелект, ми повинні гарантувати, що вони дотримуються етичних стандартів, прав людини та сприяють інклюзії. Ми визнаємо, що діджиталізація не пропонує універсальних рішень, і просимо BFUG запропонувати шляхи, за допомогою яких всі здобувачі освіти можуть скористатися перевагами нових технологій.

Ми приймаємо «**Принципи і рекомендації щодо посилення соціального виміру вищої освіти в ЄПВО**» (Додаток II), які ґрунтуються на розширеному розумінні соціального виміру, і зобов'язуємося впроваджувати їх у наших системах. Ми будемо брати участь у широкому політичному діалозі про впровадження цих принципів і рекомендацій повною мірою на національному рівні. Ми підтримуватимемо наші вищі навчальні заклади в їх інтеграції в їхню інституційну культуру та основні місії: навчання та викладання, дослідження та інновації, поширення знань та інформаційно-просвітницьку діяльність, інституційне управління та менеджмент. Ми просимо BFUG прозвітувати нам у 2024 р. про вжиті зусилля та пов'язані з ними заходи моніторингу для забезпечення науково обґрунтованої подальшої діяльності.

Ми визнаємо важливість захисту прав студентів за допомогою законодавства; ми зобов'язуємося розвивати і підтримувати їх у наших національних системах за допомогою спеціальних заходів і структур, таких як студентські омбудсмени або подібні рішення, що вже існують у країнах ЄПВО. Ми зобов'язуємося сприяти створенню таких механізмів в наших країнах і системах вищої освіти і будемо заохочувати співпрацю в рамках Європейської мережі омбудсменів у вищій освіті (ENOHE).

Інноваційний ЄПВО

Ми підтримуємо наші вищі навчальні заклади в інтенсифікації їхнього пошуку **відповідей на виклики, з якими стикаються наші суспільства. Соціальні, гуманітарні та творчі науки і мистецтво** повинні продовжувати відігравати свою життєво важливу роль, надаючи глибину нашому життю і даючи нам можливість розуміти і діяти у світі, що змінюється. Наші заклади вищої освіти повинні взаємодіяти зі своїми громадами, щоб здійснювати взаємовигідну та соціально відповідальну спільну діяльність.

Швидке оновлення знань, навичок та компетенцій буде необхідним для того, щоб відповісти на виклики та розвивати можливості, які принесе нове

десятиліття. Вищі навчальні заклади продовжуватимуть урізноманітнювати свої навчальні пропозиції та впроваджувати інновації у змісті та способи надання освіти, щоб відповідати зростаючим потребам в інноваційному та критичному мисленні, емоційному інтелекті, лідерських якостях, умінні працювати в команді та вирішувати проблеми, а також підприємницькому підході.

Гнучкі та відкриті навчальні траєкторії, що були частиною первісного натхнення Болонського процесу, є важливими аспектами **навчання, орієнтованого на студента**, і користуються підвищеним попитом у нашому суспільстві. На додаток до програм повного ступеня, багато вищих навчальних закладів пропонують або планують пропонувати **менші одиниці навчання**, які дозволяють студентам розвивати або оновити свої культурні, професійні та міждисциплінарні навички і компетенції на різних етапах свого життя. Ми просимо BFUG дослідити, як і в якій мірі ці **менші, гнучкі одиниці, в тому числі ті, що ведуть до мікрокредитів**, можуть бути визначені, розроблені та впроваджені, можуть бути визначені, розроблені, впроваджені та визнані нашими закладами за допомогою інструментів ЄПВО.

Ми приймаємо **«Рекомендації національним органам влади щодо вдосконалення навчання і викладання у вищій освіті в ЄПВО» (Додаток III)** і зобов'язуємося дотримуватися їх, підтримуючи вищі навчальні заклади у подальшому впровадженні студентоцентрованого навчання і викладання. Рекомендації передбачають посилення підтримки для всіх студентів, а також для викладацького та непедагогічного персоналу. Науково-педагогічні працівники, в тому числі молоді науковці, потребують стабільної зайнятості та можливостей кар'єрного зростання, рівної, поваги до викладання та досліджень, привабливих умов праці, доступу до сучасного розвитку персоналу та визнання їхніх досягнень. У всіх цих аспектах ми будемо сприяти діалогу та співпраці з питань навчання і викладання в наших національних системах і на рівні ЄПВО.

Ми зобов'язуємося підтримувати наші заклади вищої освіти у використанні цифрових технологій для навчання, викладання та оцінювання, а також для академічної комунікації та досліджень, і інвестувати в **розвиток цифрових навичок і компетенцій для всіх**. Ми зобов'язуємося розвивати відкриту науку та освіту, щоб сприяти обміну знаннями та **відкритими ліцензованими матеріалами**, якими можна легко ділитися між зацікавленими сторонами у сфері вищої освіти, які можуть адаптувати та використовувати їх для власних потреб.

Взаємопов'язаний ЄПВО

Співпраця та мобільність об'єднують наші системи та сприяють розвитку міжкультурних та мовних компетентностей, ширших знань і розуміння нашого світу. Прямі контакти і синергія між нашими різноманітними культурами і системами вищої освіти через мобільність викладачів і студентів сприяють підвищенню якості та значимості вищої освіти в ЄПВО, роблячи її привабливою та конкурентоспроможною на світовому рівні. Ми визнаємо важливість і переваги фізичної мобільності для студентів, докторантів і співробітників.

Незважаючи на існуючі труднощі, пов'язані з пандемією COVID-19, ми підтверджуємо нашу мету, що принаймні **20% випусників вищих навчальних закладів ЄПВО** повинні мати досвід навчання або стажування за кордоном, і **надалі зобов'язуємося надати можливість усім здобувачам освіти набутти міжнародні та міжкультурні компетентності через інтернаціоналізацію навчальних програм** або участь в інноваційному міжнародному середовищі в їхніх рідних закладах, а також **отримати досвід мобільності** в тій чи іншій формі чи то у фізичному, цифровому (віртуальному) або змішаному форматі.

Цифрові рішення сприятимуть безпечному, ефективному та прозорому **обміну даними**. Необхідні спільні цифрові підходи для покращення визнання, забезпечення якості та мобільності. Ми просимо BFUG визначити існуючі та знайти нові рішення для підвищення інтероперабельності цифрових систем та обміну студентськими та інституційними даними з повною повагою до конфіденційності та безпеки, беручи до уваги досвід Ініціативи Європейського студентського квитка та інших ініціатив.

Поглиблення співпраці між закладами вищої освіти допоможе вирішити вищезазначені завдання через спільне викладання та дослідження. Ми будемо прагнути усунути перешкоди для співпраці на національних рівнях і дати можливість усім вищим навчальним закладам в ЄПВО отримати від цього користь. Альянси, сформовані в рамках Європейської університетської ініціативи є одним із важливих способів дослідження глибшої, масштабнішої системної співпраці, яка може виявитися корисною для виявлення та подолання перешкод на шляху до тіснішої транснаціональної співпраці між вищими навчальними закладами в майбутньому.

Реалізація

Ми беремо до уваги результати, описані у **Звіті про імплементацію Болонського процесу**, щодо прогресу, досягнутого за останні два десятиліття. Досягнення вражають. Тим не менше, необхідна подальша робота для того, щоб гарантувати, що ЄПВО побудований на міцному фундаменті, здатному підтримувати взаємопов'язану, інноваційну та інклюзивну вищу освіту в наступному десятилітті.

Ми розраховуємо на постійну підтримку Програми Еразмус та інших програм мобільності та співробітництва у виконанні наших зобов'язань.

На Паризькій конференції міністрів 2018 р. ми вирішили докласти особливих зусиль для завершення впровадження трьох **«Ключових зобов'язань»**, необхідних для функціонування ЄПВО: Рамки кваліфікацій і ЄКТС, Лісабонської конвенції про визнання і додатку до диплома, а також забезпечення якості відповідно до стандартів та Рекомендацій щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG).

Ми підтверджуємо нашу рішучість у повному виконанні **«Ключових зобов'язань»**. Ми просимо BFUG продовжувати використовувати **метод**

взаємної підтримки для досягнення цієї мети. Ми зобов'язуємося і надалі брати участь у цій роботі та робити свій внесок у цих зусиллях.

Ми зобов'язуємося завершити і надалі розвивати **національні рамки кваліфікацій**, сумісні з **Загальною рамкою кваліфікацій Європейського простору вищої освіти (QF-EHEA)** і просимо BFUG оновити критерії самосертифікації, включивши в них посилений елемент експертного оцінювання національних звітів. Ми доручаємо **Мережі кореспондентів рамок кваліфікацій (QF)** продовжувати свою роботу, сприяючи подальшому розвитку QF-EHEA та самосертифікації національних рамок кваліфікацій відповідно до неї.

Ми будемо посилювати імплементацію **Лісабонської конвенції Ради Європи/ЮНЕСКО** про визнання і застосування її принципів до кваліфікацій і періодів навчання за межами ЄПВО, використовуючи спільні критерії оцінювання та звіти, у співпраці з Комітетом Лісабонської конвенції про визнання та мережами ENIC і NARIC.

Ми забезпечимо **автоматичне визнання академічних кваліфікацій та періодів навчання в ЄПВО**, щоб студенти, викладачі та випускники могли вільно пересуватися для навчання, викладання та проведення досліджень. Ми внесемо необхідні зміни до законодавства, щоб гарантувати автоматичне визнання на системному рівні кваліфікацій, отриманих у країнах ЄПВО, де система забезпечення якості відповідає вимогам ESG і де створена повністю функціонуюча національна рамка кваліфікацій. Ми також заохочуємо застосування узгоджених і безпечних систем цифрової сертифікації та комунікації, таких як блокчейн, а також подальший розвиток Бази даних результатів зовнішнього забезпечення якості (DEQAR) для сприяння автоматичному визнанню.

Ми зобов'язуємося переглянути наше власне законодавство, правила та практику для забезпечення справедливого визнання кваліфікацій біженців, переміщених осіб та осіб у ситуаціях, подібних до ситуації біженців, навіть якщо вони не можуть бути повністю задокументовані, відповідно до статті VII Лісабонської конвенції про визнання кваліфікацій. Ми вітаємо **Європейський кваліфікаційний паспорт для біженців** і будемо підтримувати подальше розширення його використання в наших системах.

Ми визнаємо прогрес, досягнутий у розвитку **систем забезпечення якості**, узгоджених з ESG, і зобов'язуємося усунути перешкоди, що залишилися, в тому числі пов'язані з транскордонною діяльністю агентств, зареєстрованих в EQAR, і застосуванням Європейського підходу до забезпечення якості спільних програм. Ми зобов'язуємося забезпечити, щоб наші механізми зовнішнього забезпечення якості охоплювали транснаціональну вищу освіту в ЄПВО за тими самими стандартами, що й внутрішню. З огляду на необхідність підвищення гнучкості та відкритості навчальних траєкторій, менших одиниць навчання та більшої синергії між вищими навчальними закладами, ми заохочуємо **використання ESG**,

орієнтоване на вдосконалення, для підтримки інновацій у вищій освіті та забезпечення її якості.

Ми зобов'язуємося зміцнювати співпрацю з **Європейським дослідницьким простором**. Ми закликаємо BFUG тісно співпрацювати з Європейським дослідницьким простором та інноваційним комітетом (ERAC) для посилення синергії та узгодженості між освітою, дослідженнями та інноваційною політикою. Основна увага буде зосереджена, зокрема, на розвитку навчання, заснованого на дослідженнях, гарантуванні академічної та наукової свободи, а також на сприянні досягненню Цілей сталого розвитку Організації Об'єднаних Націй.

Ми зобов'язуємося **будувати більш тісно пов'язану і стійку спільноту вищої освіти**, яка сприяє інклюзії, комунікації, співпраці та солідарності, що є важливими для **релевантності та успішності майбутнього ЄПВО**. Для цього ми зобов'язуємося інформувати наші національні сектори вищої освіти про розвиток ЄПВО та залучати їх до цього процесу, а також тісно співпрацювати зі студентськими асоціаціями та мережами вищих навчальних закладів у розробці та впровадженні національних реформ. Ми визнаємо важливість широких консультацій, проведених з метою визначення пріоритетів для майбутнього ЄПВО, і просимо BFUG організувати заходи ЄПВО, такі як **транснаціональні семінари, воркшопи та слухання** за участю широкої спільноти вищої освіти (студентів, викладачів та зовнішніх зацікавлених сторін), для обговорення поточних і майбутніх цілей та вивчення спільних шляхів їх досягнення.

ЄПВО в глобальному контексті

Хоча пандемія COVID-19 унеможливила проведення Глобального політичного форуму, як планувалося, ми раді що наша конференція включає глобальну сесію. Ми підтверджуємо свою прихильність до міжнародного діалогу щодо цінностей, політики та реформ у сфері вищої освіти, спираючись на досвід ЄПВО, а також інших регіонів світу, і просимо BFUG продовжувати розвивати та зміцнювати Глобальний діалог у наступному робочому періоді.

Ми вітаємо прийняття **Глобальної конвенції ЮНЕСКО про визнання кваліфікацій з вищої освіти і зобов'язуємося якнайшвидше її ратифікувати**, щоб сприяти справедливому визнанню кваліфікацій і періодів навчання за межами ЄПВО, використовуючи критерії оцінювання та звіти, що відповідають Лісабонській конвенції про визнання.

Ми цінуємо включення до нещодавно оновленої **Magna Charta Universitatum** глобальних цінностей розмаїття та соціальної і громадянської відповідальності.

Висновки

Ми закликаємо BFUG розглянути дії та пріоритети, зазначені на наступне десятиліття, із загальною метою створення **Європейського простору вищої освіти, який відповідає нашому баченню та досягненню наших цілей до 2030 р.**

До нашої Конференції у 2024 р. ми доручаємо BFUG підготувати звіт про імплементацію з оцінкою прогресу у виконанні наших узгоджених зобов'язань. Ми з вдячністю приймаємо пропозицію Албанії прийняти наступну Міністерську конференцію ЄПВО та Глобальний політичний форум у 2024 р.

Додатки

Додаток I до Римського комюніке міністрів: Заява про академічну свободу

Цей текст, розроблений BFUG у консультації з низкою експертів та зацікавлених організацій, має на меті окреслити спільне розуміння академічної свободи в ЄПВО, а також забезпечити першу основу для майбутньої розробки індикаторів. Академічна свобода є невід'ємним аспектом якісного навчання, викладання та досліджень у вищій освіті, а також демократії. Це необхідна умова для того, щоб заклади вищої освіти виробляли і передавали знання як суспільне надбання на благо суспільства. Вона гарантує викладачам і студентам свободу думки і пошуку для поглиблення знань за допомогою досліджень і відкритого обміну ними, а також свободу поширення результатів досліджень в рамках академічних установ і програм і поза ними.

Академічна свобода є особливим, фундаментальним демократичним правом, яке частково ґрунтується на праві на освіту і має спільні елементи зі свободою думки, переконань і вираження поглядів. Академічна свобода має ґрунтуватися на суворих наукових і професійних стандартах, повазі до прав інших, етичній поведінці та усвідомленні впливу досліджень на людину і навколишнє середовище. Вона має вирішальне значення для розвитку стандартів академічних дисциплін і галузей досліджень. Таким чином, академічна свобода захищає не лише індивідуальну наукову діяльність і самовираження, а й вільне функціонування академічних інституцій у демократичних суспільствах. Інституційна автономія є конститутивною для академічної свободи.

Академічна свобода означає свободу академічної спільноти, включаючи академічний персонал та студентів, щодо досліджень, викладання і навчання та, в ширшому сенсі, поширення результатів досліджень і викладання як у секторі вищої освіти, так і за його межами. По суті, концепція гарантує, що академічна спільнота може займатися дослідженнями, викладанням, навчанням і комунікацією в суспільстві без страху перед репресіями.

Академічна свобода також є важливим елементом демократії. Суспільство не може бути по-справжньому демократичним без поваги до академічної свободи та інституційної автономії. У той же час, фундаментальні цінності ЄПВО не можуть бути повністю реалізовані інакше, як у демократичних суспільствах. Академічна свобода подібна до свободи вираження поглядів, і обидві вони ґрунтуються на стандартах академічних дисциплін, а також забезпечують умови для оскарження цих стандартів на основі результатів досліджень.

Ця концепція, хоч і здається простою, насправді дуже складна і тісно пов'язана з іншими фундаментальними цінностями, такими як інституційна автономія та суспільна відповідальність за вищу освіту і її розвиток. Академічна свобода – це

універсальна цінність, що ґрунтується на прагненні до знань та істини. Її основні принципи не можна розуміти і тлумачити по-різному в різних національних контекстах або типах вищих навчальних закладів. Але академічна свобода не є абсолютною цінністю, і її реалізація формується інституціями, в яких ми працюємо, і суспільствами, в яких ми живемо. Таким чином, діапазон поведінки та межі дослідження і вираження, які захищає академічна свобода, часто є джерелом дискусій.

Академічну свободу можна розуміти як свободу вчитися, викладати і досліджувати, причому кожна з цих свобод передбачає свободу мислити, ставити під сумнів і ділитися ідеями як всередині, так і за межами сектору вищої освіти. Надання сенсу і життя цим свободам у реальності академічного середовища автоматично порушує низку питань. Свобода викладання може бути конкретно реалізована лише в поєднанні з державною і соціальною відповідальністю та інституційною автономією. Державні органи влади несуть відповідальність за те, щоб громадянам були запропоновані відповідні програми вищої освіти, в той час як автономні вищі навчальні заклади беруть на себе велику відповідальність за дослідження, що лежать в основі програм, і за те, як ці програми викладаються. Науково-педагогічні працівники також несуть велику відповідальність за розробку навчальних планів і компонентів програм, а також за розробку методів викладання.

Управління вищою освітою також впливає на свободу вчитися, викладати і досліджувати, і має бути організоване свідомо, з повагою до академічної свободи. У Європі співіснують різні моделі управління, в яких викладачі та студенти по-різному представлені в керівних органах та органах, що ухвалюють рішення. Участь у керівних органах може сприяти навчальній та дослідницькій місії закладу, а може відображати мету ширшого залучення суспільства. Незалежно від конкретної моделі, викладачі та студенти повинні брати дієву участь у процесах вироблення рішень і мати право висловлювати свої погляди на політику та пріоритети закладу без страху перед репресіями.

Цінності взаємопов'язані, і свобода викладання також породжує питання про те, кого навчати, а отже, тісно пов'язана зі свободою навчання. У свою чергу, ці цінності пов'язані зі справедливим доступом, а низка питань щодо критеріїв та умов доступу до вищої освіти потребує вирішення через суспільний діалог та адміністративні процедури.

Аналогічним чином необхідно поставити питання про те, хто займається викладанням і дослідженнями, а також про те, як відбувається процес прийняття рішень щодо найму та утримання академічного персоналу. Важливо забезпечити академічному персоналу достатньо безпечні умови праці, щоб вони могли користуватися академічною свободою. Науково-педагогічні працівники не повинні зазнавати погроз, звільнення чи інших санкцій у зв'язку зі змістом їхніх досліджень, викладанням чи висловленими професійними поглядами.

Свобода досліджень включає право, згідно з професійними стандартами відповідної дисципліни, визначати: що має (або не має) досліджуватися; як має досліджуватися; хто має досліджувати, з ким і з якою метою має досліджувати; методи, за допомогою яких і шляхи, через які мають бути поширені результати дослідження.

Ці питання не можуть бути адресовані у вакуумі. Визначення того, які дослідницькі програми чи дисципліни пропонуються в тій чи іншій установі, є складним питанням, що ставить державні органи та установи перед складним стратегічним вибором. Дослідження потребують фінансування - яке може надходити як з державних, так і з приватних джерел – і в багатьох випадках також вимагає ретельного розгляду етичних питань.

Хоча академічна свобода є невід'ємною складовою якісної вищої освіти, вона не є цінністю, яку можна прийняти автоматично. Навпаки, взаємодію різних елементів і умов, які забезпечують реалізацію академічної свободи, необхідно вибудовувати, регулярно оцінювати, захищати і просувати.

Додаток II до Римського комюніке міністрів: Принципи та рекомендації щодо посилення соціального виміру вищої освіти в ЄПВО.

Підготовлено Консультативною групою 1 з питань соціального виміру VFUG

Вступ

Паризьке комюніке 2018 р. визнало необхідність надання країнам-членам рекомендацій щодо того, як визначати та впроваджувати політику для покращення соціального виміру ЄПВО. У цьому документі викладено основні принципи та рекомендації, які, на нашу думку, є фундаментальними для подальшого розвитку соціального виміру у вищій освіті. Цей документ бере за відправну точку визначення соціального виміру, надане в Лондонському комюніке 2007 р., а саме, що склад студентства, яке вступає, бере участь і завершує вищу освіту на всіх рівнях, повинен відповідати гетерогенному соціальному профілю суспільства в цілому в країнах ЄПВО. Консультативна група з питань соціального виміру також вийшла за рамки вищезгаданого визначення і розширила його, підкресливши, що соціальний вимір охоплює створення інклюзивного середовища у вищій освіті, яке сприяє рівності, різноманітності та реагує на потреби місцевих громад.

Принципи та рекомендації, викладені в цьому документі, доповнюють стратегію ЄПВО-2020 «Розширення участі задля справедливості та зростання»²³, яку міністри прийняли в Єревані у 2015 р. як засіб подальшого зміцнення соціального виміру та одночасного сприяння підвищенню якості вищої освіти. Соціальний вимір має пов'язувати принципи доступності, справедливості, різноманітності та

²³ Доступно за посиланням:

http://www.ehea.info/media.ehea.info/file/2015_Yerevan/71/5/Widening_Participation_for_Equity_and_Growth_A_Strategy_for_the_Development_of_the_SD_and_LLL_in_the_EHEA_to_2020_613715.pdf

інклюзивності з усіма законами, політикою і практикою у сфері вищої освіти таким чином, щоб доступ, участь, прогрес і завершення вищої освіти залежали насамперед від здібностей студентів, а не від їхніх особистих характеристик чи обставин, що перебувають поза межами їхнього безпосереднього впливу. З огляду на це, органи державної влади повинні підтримувати впровадження цих Принципів і рекомендацій, пропонуючи правові, фінансові, адміністративні та інформаційні рамки, які можуть ініціювати процеси їх реалізації на місцевому рівні. Ці рамки сприятимуть впровадженню інклюзивних стратегій, які передбачають як конкретну підтримку вразливих, незахищених і недостатньо представлених студентів²⁴, так і висвітлюють ширші заходи та політику, які можуть бути взаємовигідними для студентства та персоналу, зайнятого у вищих навчальних закладах.

Збільшення участі вразливих, незахищених і недостатньо представлених груп у вищій освіті приносить ширші можливості для скорочення соціального забезпечення, покращення стану здоров'я та посилення громадської активності. У сукупності ці ширші переваги підтримують згуртоване, демократичне суспільство, в якому переважають соціальна справедливість, суспільне благо, громадська відповідальність і соціальна мобільність. Вища кваліфікація, яку отримує ширше коло громадян, означає кращі перспективи працевлаштування, вищі надбавки до заробітної плати та передачу розуміння переваг вищої освіти наступному поколінню та місцевим громадам. Окрім виконання зобов'язань, взятих на себе ЄПВО, застосування цілісного та проактивного підходу до покращення соціального виміру вищої освіти також сприяє прискоренню прогресу в досягненні Цілей сталого розвитку ООН.

Ці Принципи і рекомендації визначають курс на наступне десятиліття ЄПВО для органів державної влади та вищих навчальних закладів з метою інтеграції цих принципів в основні місії вищої освіти: навчання і викладання, дослідження, інновації, обмін знаннями та просвітницьку діяльність, інституційне управління та менеджмент, а також у політику розширення прав і можливостей нинішніх і майбутніх студентів та працівників вищої освіти. Покращення соціального виміру шляхом виходу за рамки положень про розширення доступності та зосередження на концепції «нікого не залишити позаду» є вирішальним кроком вперед у зміцненні наших суспільств і демократій. Підтримка різноманітних навчальних середовищ є необхідністю і повинна розглядатися як інвестиція в суспільство, а державні органи влади повинні взяти на себе відповідальність за забезпечення консультацій щодо запропонованих принципів і рекомендацій, їх адаптацію до національних реалій і впровадження, щоб гарантувати краще майбутнє для наших систем вищої освіти.

²⁴ Глосарій термінів і визначень, пов'язаних з визначеннями вразливих, неблагополучних і недостатньо представлених здобувачів освіти знаходиться в кінці цього документа.

Принципи в наведеному нижче тексті слід розуміти як заяви високого рівня, які слугують основою для концептуалізації різних політик, спрямованих на посилення соціального виміру. Керівні принципи - це рекомендації, призначені для надання порад особам, відповідальним за розробку політики, щодо того, як ці принципи мають бути реалізовані на практиці. Тому весь цей документ не слід розглядати як контрольний список, а радше як основу для постійного вдосконалення політики та її ефективного впровадження на національному та інституційному рівнях.

Принципи

- 1. Соціальний вимір має бути центральним у стратегіях вищої освіти на системному та інституційному рівнях, а також на рівні ЄПВО та ЄС.** Посилення соціального виміру вищої освіти і сприяння рівності та інклюзивності для відображення різноманітності суспільства є обов'язком системи вищої освіти в цілому і має розглядатися як постійне зобов'язання.

Настанови:

Стратегічне зобов'язання щодо соціального виміру вищої освіти має бути узгоджене з конкретними цілями, які можуть бути або інтегровані в існуючу політику вищої освіти, або розроблені паралельно. Ці цілі мають бути спрямовані на розширення доступу, підтримку участі та завершення навчання для всіх нинішніх і майбутніх здобувачів вищої освіти.

У процесі створення стратегій має відбуватися широкий діалог між органами державної влади, закладами вищої освіти, представниками студентів і співробітників та іншими ключовими зацікавленими сторонами, зокрема соціальними партнерами, неурядовими організаціями та представниками вразливих, неблагополучних і недостатньо представлених груп. Цей широкий діалог має забезпечити створення інклюзивних стратегій вищої освіти, які сприятимуть рівності та різноманітності, а також відповідатимуть потребам широкого загалу.

- 2. Правові норми або політичні документи повинні дозволяти і надавати можливість вищим навчальним закладам розробляти власні стратегії для виконання своїх суспільних зобов'язань щодо розширення доступу, участі та завершення навчання у вищій освіті.**

Настанови:

Правові норми та адміністративні правила повинні забезпечувати достатню гнучкість у розробці, організації та реалізації навчальних програм, щоб відображати розмаїття потреб здобувачів освіти. Заклади вищої освіти повинні мати можливість організовувати денну та заочну форми навчання, гнучкі режими навчання, змішане та дистанційне навчання а також визнавати попереднє навчання (RPL), щоб задовольнити різноманітні потреби студентської молоді.

Органи державної влади повинні сприяти визнанню попереднього неформального та інформального навчання (ВПН) у вищій освіті, оскільки

воно має позитивний вплив на розширення доступу, переходу та завершення навчання, рівність та інклюзивність, мобільність та можливість працевлаштування. ВПН уможлиблює гнучкі форми навчання впродовж життя в усьому освітньому секторі, включаючи вищу освіту. Впровадження ВПН вимагатиме ефективної співпраці між системою вищої освіти, роботодавцями та широкою громадськістю, а для цього національні рамки кваліфікацій повинні сприяти прозорому визнанню результатів навчання та надійним процедурам забезпечення якості.

3. Інклюзивність всієї системи освіти має бути покращена шляхом розробки узгодженої політики, починаючи з дошкільної освіти, через шкільне навчання, вищу освіту та навчання впродовж усього життя.

Настанови:

Важливо створити синергію з усіма рівнями освіти та суміжними сферами політики (такими як фінанси, зайнятість, охорона здоров'я та соціальний захист, житло, міграція тощо), щоб розробити політичні заходи, які створять інклюзивне середовище в усьому освітньому секторі, яке сприятиме рівності, різноманітності та інклюзії, а також відповідатиме потребам широких кіл громадськості.

Політика соціального виміру повинна підтримувати не лише нинішніх студентів, а й потенційних здобувачів вищої освіти під час їхньої підготовки та переходу до вищої освіти. Участь у вищій освіті має бути опцією на все життя, в тому числі для дорослих, які вирішать повернутися до вищої освіти або вступити до неї на більш пізніх етапах свого життя. Інклюзивний підхід має залучати громадськість, заклади вищої освіти та інші зацікавлені групи для спільного створення шляхів до вищої освіти.

Справедливість, різноманітність та інклюзія повинні відігравати ключову роль у підготовці викладачів передвищої освіти.

4. Надійні дані є необхідною передумовою для науково обґрунтованого вдосконалення соціального виміру вищої освіти. Системи вищої освіти повинні визначати мету і завдання збору певних типів даних, беручи до уваги особливості національної системи законодавства. Необхідно розвивати відповідний потенціал для збору, обробки та використання таких даних з метою інформування та підтримки соціального виміру вищої освіти.

Настанови:

Для розробки ефективної політики необхідний постійний збір даних на національному рівні. У межах національного законодавства такий збір даних має надавати інформацію про склад студентства, доступ та участь, відсів та здобуття вищої освіти, включаючи перехід на ринок праці після завершення навчання, а також дозволяти ідентифікувати вразливі, неблагополучні та недостатньо представлені групи населення.

Для того, щоб забезпечити порівнянність такого збору даних на міжнародному рівні, на рівні ЄПВО слід розробити категорії для збору

адміністративних даних, які стосуються соціального виміру, за допомогою опитувань Eurostudent або аналогічних опитувань. З метою раціоналізації процесу та уникнення адміністративного навантаження на органи державного управління та вищі навчальні заклади, ця робота повинна враховувати існуючі національні практики та відповідні процеси збору даних. Такі національні заходи зі збору даних можуть, за необхідності, доповнюватися проведенням вищими навчальними закладами додаткових опитувань, досліджень та аналізу для кращого розуміння вразливості, несприятливого становища та недостатнього представництва в освіті, а також переходів студентів у межах освітньої системи.

5. **Державні органи влади повинні проводити політику, яка дозволяє вищим навчальним закладам забезпечувати ефективне консультування та орієнтацію потенційних та зарахованих студентів з метою розширення їх доступу, участі та завершення навчання у вищих навчальних закладах.** Ці послуги мають бути узгодженими в рамках усієї системи освіти, з особливою увагою до переходу між різними освітніми рівнями, навчальними закладами та виходом на ринок праці.

Настанови:

Органи державної влади повинні створити умови для співпраці між різними державними установами, які надають послуги з консультування та профорієнтації, та вищими навчальними закладами з метою створення синергії та уникнення дублювання подібних послуг. Ці послуги повинні відповідати принципам зрозумілості та зручності для користувачів, оскільки кінцеві користувачі повинні бути здатні легко в них розібратися.

Серед студентського загалу особливу увагу слід приділяти тим студентам, які мають проблеми з фізичним та психологічним здоров'ям. Вони повинні мати доступ до професійної підтримки для забезпечення їхнього успіху в отриманні та завершенні навчання у вищому навчальному закладі. Особливу увагу слід приділяти профілактиці психологічних проблем, спричинених організацією навчання та умовами проживання студентів.

Державні органи влади також повинні розглянути можливість створення інституцій типу омбудсмена, які матимуть можливість і знання для посередництва в будь-яких конфліктах, особливо пов'язаних з питаннями рівності, що можуть виникнути під час доступу до вищої освіти або участі в ній, або в конфліктах, що перешкоджають завершенню навчання.

6. **Органи державної влади повинні забезпечити достатнє і стале фінансування та фінансову автономію закладів вищої освіти, що дозволить їм розбудовувати належний потенціал для сприйняття різноманіття і сприяти рівності та інклюзивності у вищій освіті.**

Настанови:

Системи фінансування вищої освіти повинні сприяти досягненню стратегічних цілей, пов'язаних із соціальним виміром вищої освіти. Заклади вищої освіти

повинні отримувати підтримку та винагороду за досягнення узгоджених цілей у розширенні доступу, збільшенні участі та завершенні навчання у вищій освіті, зокрема, щодо вразливих та непередставлених груп населення. Механізми досягнення цих цілей не повинні мати негативних фінансових наслідків для основного фінансування закладів вищої освіти.

Системи фінансової підтримки повинні бути універсальними для всіх студентів, однак, якщо це неможливо, державні системи фінансової підтримки студентів повинні в першу чергу базуватися на потребах і робити вищу освіту доступною для всіх студентів, сприяти доступу до вищої освіти та надавати можливості для досягнення успіху в навчанні. Вони повинні переважно сприяти покриттю як прямих витрат на навчання (плата за навчання та навчальні матеріали), так і непрямих витрат (наприклад, проживання, яке стає все більш проблематичним для студентів у ЄПВО через зростання вартості житла, проживання, транспортних витрат тощо).

7. Органи державної влади повинні допомагати вищим навчальним закладам зміцнювати їхню спроможність реагувати на потреби більш різноманітного студентського та викладацького складу, створювати інклюзивне навчальне середовище та інклюзивну інституційну культуру.

Настанови:

Органи державної влади повинні підтримувати вищі навчальні заклади та надавати їм необхідні кошти для покращення початкової та безперервної професійної підготовки академічного та адміністративного персоналу, щоб вони могли професійно та на засадах рівності працювати з різноманітним студентським та викладацьким корпусом.

За можливості, системи зовнішнього забезпечення якості повинні враховувати як соціальний вимір, різноманітність, доступність, справедливість та інклюзивність відображаються в інституційних цілях закладів вищої освіти, поважаючи при цьому принцип автономії закладів вищої освіти.

8. Програми міжнародної мобільності у вищій освіті повинні бути структуровані та реалізовані таким чином, щоб сприяти різноманітності, рівності та інклюзії, і особливо сприяти участі студентів і співробітників з вразливих, неблагополучних або недостатньо представлених верств населення.

Настанови:

Міжнародний досвід завдяки навчальній мобільності покращує якість результатів навчання у вищій освіті. Органи державної влади та вищі навчальні заклади повинні забезпечити рівний доступ для всіх до можливостей навчання, що пропонуються національними та міжнародними програмами навчальної та професійної мобільності, а також активно усувати перешкоди на шляху до мобільності для вразливих, незахищених або недостатньо представлених груп студентів та персоналу.

Окрім подальшої підтримки фізичної мобільності, включаючи повну мобільність грантів і кредитів у ЄПВО, органи державної влади та заклади вищої освіти повинні сприяти використанню інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) для підтримки змішаної мобільності та сприяти інтернаціоналізації на національному рівні шляхом включення міжнародного онлайн співробітництва в навчальні курси. Змішана мобільність - це поєднання періоду фізичної мобільності та періоду онлайн-навчання. Така онлайн-співпраця може бути використана для розширення результатів навчання та посилення впливу фізичної мобільності, наприклад, шляхом об'єднання більш різноманітних груп учасників, або для пропозиції ширшого спектру варіантів мобільності.

9. Вищі навчальні заклади повинні забезпечити, щоб залучення громадськості до вищої освіти сприяло різноманітності, справедливості та інклюзивності.

Настанови:

Взаємодію з громадою слід розглядати як процес, за допомогою якого заклади вищої освіти взаємодіють із зовнішніми зацікавленими сторонами з громадськості для проведення спільних заходів, які можуть бути взаємовигідними. Як і політика соціального виміру, залучення громадськості має бути невід'ємною частиною основних місій вищої освіти. Вона має охоплювати викладання і навчання, дослідження, надання послуг та обмін знаннями, студентів і співробітників, а також керівництво закладів вищої освіти. Така взаємодія забезпечує цілісну основу, на якій університети можуть задовольняти широкий спектр суспільних потреб, включаючи потреби вразливих, знедолених і недостатньо представлених груп, одночасно покращуючи свої викладацькі, дослідницькі та інші основні функції.

Зацікавлені сторони громади (наприклад, місцеві органи влади, культурні організації, неурядові організації, бізнес, громадяни) повинні мати можливість конструктивно взаємодіяти з суб'єктами вищої освіти через відкритий діалог. Це уможливить справжнє партнерство між університетами та громадою, яке може ефективно долати соціальні та демократичні виклики.

10. Державні органи влади повинні брати участь у політичному діалозі з вищими навчальними закладами та іншими відповідними зацікавленими сторонами щодо того, як вищезазначені принципи та рекомендації можуть бути перекладені та впроваджені як на рівні національної системи, так і на інституційному рівні.

Настанови:

Такий політичний діалог має дозволити розробити відповідні політичні заходи, які поважатимуть інституційну автономію, уникатимуть будь-якого непотрібного адміністративного тиску і, таким чином, сприятимуть

конкретному прогресу на шляху до різноманітності, рівності та інклюзивності у вищій освіті.

У рамках вищезазначених принципів і рекомендацій, підтримка колег і обмін передовим досвідом між країнами ЄПВО мають вирішальне значення для сприяння прогресу на шляху до інклюзивності систем вищої освіти.

Словник термінів та визначень

У цьому глосарії наведено визначення трьох центральних термінів цього документа, а саме: недостатньо представлені, неблагополучні та вразливі здобувачі освіти. Ці визначення не слід розуміти як юридичні дефініції і, отже, вони не суперечать жодним існуючим правовим нормам, скоріше, вони призначені для пояснення змісту Принципів та керівних положень.

Недостатньо представлені здобувачі освіти:

Група студентів є недостатньо представленою за певними характеристиками (наприклад, стать, вік, національність, географічне походження, соціально-економічне походження, етнічні меншини), якщо її частка серед студентів є нижчою, ніж частка порівнянної групи в загальній чисельності населення. Це може бути задокументовано під час вступу, під час навчання або під час випуску. Зазвичай особи мають кілька недостатньо представлених характеристик, тому завжди слід враховувати комбінації недостатньо представлених характеристик («перехресність»). Крім того, недостатня представленість може мати вплив на різних рівнях вищої освіти – навчальна програма, факультет або кафедра, вищий навчальний заклад, система вищої освіти.

Це визначення доповнює Лондонське комюніке про те, що «студентський контингент, який вступає, навчається і завершує вищу освіту на всіх рівнях, повинен відображати різноманітність нашого населення», але не охоплює його повністю.

Студенти з неблагополучних сімей:

Студенти з неблагополучних сімей часто стикаються з особливими проблемами порівняно зі своїми однолітками у вищій освіті. Це може мати різні форми (наприклад, інвалідність, низький дохід сім'ї, незначна підтримка сім'ї або її відсутність, сирітство, численні переїзди, психічне здоров'я, вагітність, менше часу на навчання через необхідність заробляти на життя роботою або обов'язками по догляду за дитиною). Неприятливі умови можуть бути постійними, виникати час від часу або лише протягом обмеженого періоду.

Студенти з неблагополучних сімей можуть належати до недостатньо представленої групи, але не обов'язково. Таким чином, неблагополучні та недостатньо представлені не є синонімами.

Вразливі здобувачі освіти:

Вразливі здобувачі освіти можуть перебувати в зоні ризику (див. вище) і, крім того, мати особливі потреби (у захисті). Наприклад, через те, що вони страждають на хворобу (в тому числі психічну) або мають інвалідність, через те, що вони неповнолітні, через те, що їхній дозвіл на проживання залежить від успіхів у навчанні (а отже, і від рішень, прийнятих окремими викладачами), через те, що вони піддаються ризику дискримінації. Ці учні є вразливими в тому сенсі, що вони можуть бути не в змозі забезпечити своє особисте благополуччя, або що вони можуть бути не в змозі захистити себе від шкоди або експлуатації і потребують додаткової підтримки або уваги.

Додаток III до Римського комюніке міністрів: Рекомендації національним органам влади щодо вдосконалення навчання і викладання у вищій освіті в ЄПВО.

Підготовлено Консультативною групою 2 з питань навчання та викладання BFUG

У Паризькому комюніке міністрів 2018 р. міністри оголосили, що «співпраця в галузі інноваційного навчання та викладання є ще однією особливістю ЄПВО».

З цією метою міністрам і національним органам влади пропонуються рекомендації щодо дій, спрямованих на посилення співпраці та партнерства в рамках європейських систем вищої освіти та між ними.

Рекомендації повністю поважають фундаментальні цінності ЄПВО, які востаннє були висловлені в Паризькому комюніке від 24-25 травня 2018 р. наступним чином: «Академічна свобода і доброчесність, інституційна автономія, участь студентів і персоналу в управлінні вищою освітою, а також суспільна відповідальність за вищу освіту та її розвиток становлять основу ЄПВО».

У контексті кризи у сфері охорони здоров'я, спричиненої Covid-19, ще більше підкреслюється важливість рекомендацій Групи в кількох аспектах. Особливо актуальними є ті, що стосуються необхідності педагогічних інновацій та подальшого розвитку онлайн-освіти і відкритих освітніх ресурсів, а також зміцнення зв'язку між освітніми дослідженнями та викладанням.

Рекомендації, наведені нижче, структуровані навколо потреби в навчанні, орієнтованому на студента, вдосконаленні викладання та всеосяжної важливості національного і міжнародного діалогу за участі всіх зацікавлених сторін. Ці три теми взаємопов'язані та однаково важливі.

Рекомендації також підкреслюють надзвичайну важливість посилення інструментів Болонського процесу, особливо ЄКТС, для визначення досягнутих результатів навчання та пов'язаного з ними навчального навантаження, а також інших ключових зобов'язань Болонського процесу. Державні органи, відповідальні за вищу освіту, повинні взяти на себе відповідні зобов'язання:

1. Зробити навчання, орієнтоване на студента, реальністю, шляхом:

підтримки закладів вищої освіти в їхніх зусиллях розпочати або продовжувати структурований діалог щодо інновацій та вдосконалення

навчання і викладання, залучаючи студентів, викладачів, а також відповідні зовнішні зацікавлені сторони. Питання, що розглядаються, повинні включати розробку навчальних програм, результатів навчання, оцінювання та забезпечення якості, з належною увагою до навичок, необхідних для вирішення поточних і майбутніх викликів суспільства;

сприяння в рамках дисциплінарних курсів розвитку «м'яких навичок» (soft skills) та навичок, необхідних для освіченого громадянина 21 століття, щоб розуміти виклики складного світу та поважати інших людей і навколишнє середовище;

вивчення шляхів стимулювання транскордонного обміну передовим досвідом для підтримки підвищення якості навчання та викладання, з акцентом на активні методи;

створення сприятливого середовища, як з точки зору фінансування, так і регулювання, що дозволяє вищим навчальним закладам адаптувати освітні послуги до потреб різних типів студентів (тих, хто навчається впродовж життя, тих, хто навчається з неповним робочим днем, студентів з недостатньо представлених і неблагополучних груп), а також розвитку культури рівності та інклюзивності. Це включає створення гнучких шляхів навчання (в тому числі мікрокредитів) на інституційному та національному рівнях і в межах ЄПВО, а також вивчення можливостей, які надають цифрові технології для цього;

заохочення та підтримки розробки та впровадження національних та інституційних стратегій і підходів до відкритої освіти та використання відкритих освітніх ресурсів;

стимулювання студентів до мобільності поза межами заздалегідь визначених угод між університетами.

2. Сприяти постійному вдосконаленню викладання, шляхом:

включення вдосконалення навчання і викладання до національних стратегій і підходів у сфері вищої освіти. Розроблення та впровадження таких стратегій і підходів має слугувати основою для структурованого і безперервного діалогу з вищими навчальними закладами та іншими зацікавленими сторонами з боку тих, хто навчається і тих, хто навчає.

підтримки стратегічного розвитку та інноваційного потенціалу навчання і викладання як на національному, так і на інституційному рівнях шляхом проведення емпіричних освітніх досліджень, проектів і пілотних програм, а також збору і використання даних про освіту з дотриманням конфіденційності даних;

вивчення шляхів стимулювання та підтримки транскордонного обміну передовим досвідом на національному рівні та в межах ЄПВО, наприклад, за допомогою платформ для обміну та співпраці;

виділення необхідного і стабільного фінансування та ресурсів, а також прийняття відповідної нормативно-правової бази за потреби, щоб дати

можливість вищим навчальним закладам розвивати інноваційне та високоякісне середовище для викладання і навчання.

У своєму наступному робочому плані Група з моніторингу Болонського процесу (BFUG) має підтримати впровадження рекомендацій щодо навчання та викладання з метою досягнення спільного прогресу в ЄПВО, а також повідомити про результати в рамках Звіту про імплементацію Болонського процесу до 2024 р.

1.23. З Стратегічного плану 2020-2024 Генеральної дирекції з питань освіти, молоді, спорту та культури²⁵ (DG EAC)

ЧАСТИНА 1. Реалізація пріоритетів Комісії

А. МІСІЯ

«Люди дбають про майбутнє наших дітей і нашого суспільства. Культура та освіта – це те, що пов'язує нашу історію з нашим майбутнім. Це те, що робить нас унікальними. Наша душа, наша культура, наше розмаїття, наша спадщина».

Урсула фон дер Ляєн, 27 листопада
2019 р., промова в Європейському
парламенті

DG EAC виконує свою місію під керівництвом Комісара Габріеля, відповідального за Генеральну дирекцію з питань освіти, молоді, спорту та культури, відповідно до загальних цілей та політичних керівних принципів Європейської Комісії. Її місія спрямована на сприяння розвитку Європи, заснованої на знаннях, з метою досягнення конкурентоспроможної економіки та інклюзивного суспільства, одночасно вирішуючи питання як зеленого переходу, так і цифрової трансформації.

У зв'язку з цим DG EAC розробляє політичні заходи та сприяє співпраці з державами-членами за підтримки відповідних програм:

- сприяти справедливості, досконалості та гнучкості освітніх систем;
- просувати культуру як каталізатор європейських цінностей;
- стимулювати конкурентоспроможні дослідження та інновації;
- розширювати можливості молодих людей стати активними громадянами в демократичному житті;
- розвивати європейський вимір у спорті;
- зміцнювати міжнародне співробітництво.

²⁵ Strategic Plan 2020-2024 Directorate general for education, youth, sport, and culture. URL: https://commission.europa.eu/system/files/2020-10/eac_sp_2020_2024_en.pdf. Переклад з англійської А.М. Острянка.

Для досягнення своїх цілей DG EAC впроваджує п'ять флагманських програм ЄС: Еразмус+, Європейський корпус солідарності, Креативна Європа, а також програми імені Марії Складовської-Кюрі та Європейський інститут інновацій та технологій, які є частиною програми «Горизонт». Генеральний директорат також відповідає за дві корпоративні служби: програму стажувань Blue Book Traineeships та Бібліотеку.

У різних сферах діяльності DG EAC прагне підтримувати та стимулювати розвиток компетенцій, навчальну мобільність людей, взаємне навчання через посилення транскордонного співробітництва та залучення зацікавлених сторін, а також реформування політики в державах-членах та країнах-партнерах по всьому світу.

...

С. Стратегія

Глобальні цілі та компетенції ЄС

Уроки, винесені з поточної кризи, спричиненої COVID-19, чітко демонструють необхідність залучення освітніх, креативних, дослідницьких та інноваційних ресурсів для служіння нашим суспільствам. **Жодна країна не може діяти самотужки, щоб захистити себе від зовнішніх потрясінь.** Спільним інтересом усіх держав-членів ЄС є використання повного потенціалу освіти, культури та спорту як рушіїв створення робочих місць, економічного зростання та покращення соціальної згуртованості, а також як засобу пізнання європейської ідентичності в усьому її розмаїтті.

Попри те, що компетенція Європейського Союзу в цих сферах обмежена Договором про ЄС, як підкреслено в місійному листі Комісара Габріеля, Генеральний директорат з питань Східної та Центральної Європи робить свій внесок в основному в реалізацію пріоритету Комісії «**Сприяння європейському способу життя**» в питаннях, що стосуються освіти, культури, молоді та спорту, а також в реалізацію пріоритету Комісії «**Європа, придатна для цифрової епохи**» в питаннях, що стосуються наукових досліджень та інновацій. Як показано нижче, Генеральний директорат DG EAC також робить внесок у реалізацію інших пріоритетів Комісії в різних сферах, політиках і програмах.

Виклики

Подвійний цифровий та «зелений» переходи поступово змінюватимуть набір необхідних компетенцій, а також способи створення, виробництва, просування, споживання та монетизації культури. Освіта та професійна підготовка, тобто освітяни, а також митці та творці, мають відігравати фундаментальну роль, якщо Європа хоче однаковою мірою відповісти на ці виклики та скористатися можливостями. Технології та майбутнє роботи, діджиталізація суспільства і навчання або перехід до циркулярної економіки вимагають, щоб системи освіти і навчання по всій Європі могли надавати знання і навички, в тому числі цифрові навички та сталу освіту, необхідні людям для повноцінної участі в житті суспільства. У зв'язку з цим високоякісна та інклюзивна освіта і навчання для всіх є єдиним шляхом вперед, якщо Європа хоче залишатися

конкурентоспроможною та інноваційною на глобальному рівні, водночас зберігаючи вірність своїм спільним цінностям у створенні більш справедливого і сталого світу.

Справедливість і рівний доступ до освіти та навчання означають, що відмінності в результатах учнів не повинні бути пов'язані з їхнім походженням або іншими обставинами, які вони не можуть контролювати. У більшості країн це не так. Результати останнього дослідження Програми ОЕСР з міжнародного оцінювання учнів (PISA) показують, що більшість освітніх систем не в змозі зменшити нерівність, пов'язану з соціально-економічним статусом. Криза, спричинена COVID-19, посилює соціальну нерівність і ще більше підкреслює цифрову нерівність.

Стратегія «Європа 2020» зробила важливий внесок у соціально-економічний розвиток ЄС з моменту її запуску в 2010 р., враховуючи уроки **фінансової кризи** 2008 р. З 2010 р. ЄС відновився. Всупереч своїй стратегії зростання і створення робочих місць, ЄС не лише досягнув цілей щодо викидів парникових газів, але й цільового показника вищої освіти. Європейці йдуть в ногу зі своєю метою щодо раннього закінчення школи, а також з цілями у сфері відновлюваної енергетики та енергоефективності. Проте їм все ще потрібно досягти прогресу в залученні більших інвестицій у дослідження і розробки, зменшенні частки тих, хто не досягає мінімального рівня базових навичок, а також у боротьбі з бідністю та соціальною ізоляцією.

Пандемія COVID-19 драматичним чином підкреслила критичну роль освіти і науки у реагуванні на глобальні загрози за допомогою спільних рішень. Безпосередній вплив цієї кризи на сектори освіти і навчання в Європі також підкреслив надзвичайну важливість багатостороннього співробітництва, обміну науково обґрунтованими знаннями, взаємного навчання на основі досвіду, цифрової освіти, дистанційного та змішаного навчання, віртуальної мобільності та онлайн-ресурсів для підтримки безперервності навчання. Незважаючи на безпрецедентний і дуже важкий вплив на культурні та креативні сектори, пандемія також продемонструвала потенціал цих секторів адаптуватися, впроваджувати інновації та реагувати на потреби суспільства та індивідуальний добробут.

Стратегічна відповідь

Пріоритети ЄС, визначені в Європейському зеленому курсі та **Щорічній стратегії сталого зростання** у грудні 2019 р., а саме стабільність, справедливість, продуктивність та сталість, спрямовані на вирішення цих проблем та забезпечення необхідних стратегічних рамок для європейської моделі зростання після 2020 р. Багато європейців опиняться під загрозою втратити свої навички та роботу в умовах глобального «зеленого» та цифрового переходу. Перехід до сталого суспільства вимагає глибоких змін у поведінці людей. Освіта, професійна підготовка та навчання дорослих, зокрема, стануть ключовими факторами, які допоможуть їм впоратися з цим викликом.

Пріоритети ЄС також включають **Європейський стовп соціальних прав** з його акцентом на освіті та навчанні, рівних можливостях та доступі до ринку праці. Якщо європейці хочуть процвітати разом, вони повинні вийти за рамки успішного спільного ринку і побудувати більш справедливую і менш поляризовану Європу, де гендерна рівність є реальністю. Існує сильна кореляція між рівнем освіти та соціальними результатами. Люди, які мають лише базову освіту, майже втричі частіше живуть у бідності або соціальній ізоляції, ніж люди з вищою освітою.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

1. Дайте характеристику освітніх систем країн Європи до початку реалізації Болонського процесу. Оцініть стартові можливості європейських країн на початку Болонського процесу.
2. Використовуючи технологію складання ментальних карт, на основі наведених у Розділі 1 документів сформулюйте цілі, сутність та основні тенденції Болонського процесу до 2010 р.
3. На основі документів схарактеризуйте системність та наступність у творенні образу майбутнього освітнього простору Європи, перехід від простих до складних форм, від термінових до довготермінових завдань.
4. Схарактеризуйте основні параметри сучасного Європейського простору вищої освіти.
5. Розкрийте ціннісні засади конструювання сучасного простору вищої освіти в Європі.
6. На сайті Великої хартії університетів знайдіть заявку на вступ до цієї організації. Оцініть шанси Вашого університету на приєднання до Великої хартії, складіть «дорожню карту» для реалізації цього проєкта.
7. Дайте характеристику основних інструментів Болонського процесу.
8. Схарактеризуйте роль державних інституцій, університетів, громадянського суспільства у становленні Європейського простору вищої освіти.
9. Яке місце посідають проблеми вищої освіти у стратегічних планах розвитку Європейського Союзу.
10. Визначте проблеми, з якими зіткнулися країни-учасники Болонського процесу в запровадженні, визначених керівними документами, норм та правил.
11. Проведіть ділову гру «Європейський освітній простір очима його учасників». Учасники гри – представники міністерств відповідальних за вищу освіту країн-учасниць Болонського процесу – повинні оцінити рівень імплементації засадничих принципів та інструментів Болонського процесу в країні (за вибором), вказати на проблеми, з якими країна зіткнулася в ході адаптації норм Болонського процесу, а також викласти перспективи подальшої роботи над творенням Європейського простору вищої освіти в масштабах країни. За підсумком обговорення, учасники гри повинні скласти підсумкове комюніке.

РОЗДІЛ 2. ШЛЯХ УКРАЇНИ ДО ЄВРОПИ: ОСВІТНІЙ ВИМІР

2.1. Указ

Президії Верховної Ради Української РСР

Про ратифікацію Конвенції про визнання учбових курсів, дипломів про вищу освіту та вчених ступенів у державах регіону Європи ²⁶

Президія Верховної Ради Української РСР постановляє:

Подану Радою Міністрів Української РСР на ратифікацію Конвенцію про визнання учбових курсів, дипломів про вищу освіту та вчених ступенів у державах регіону Європи, підписану від імені Української РСР у Парижі 21 грудня 1979 р., ратифікувати.

Голова Президії Верховної Ради
Української РСР
О. ВАТЧЕНКО

Секретар Президії Верховної Ради
Української РСР
Я. КОЛОТУХА

м. Київ
11 січня 1982 р.
№ 2993-Х

2.2. Постанова Верховної Ради України

Про участь України в Європейській культурній конвенції 1954 р. ²⁷

Відповідно до статті 7 Закону України «Про правонаступництво України» ([1543-12](#)) від 12 вересня 1991 р., а також беручи до уваги запрошення Комітету Міністрів Ради Європи про приєднання України до Європейської культурної конвенції 1954 р., Верховна Рада України **постановляє**

1. Погодитись з пропозицією Президента України щодо участі України в Європейській культурній конвенції 1954 р. ([994 213](#)) і вважати цю Конвенцію

²⁶ Указ Президії Верховної Ради Української РСР «Про ратифікацію Конвенції про визнання учбових курсів, дипломів про вищу освіту та вчених ступенів у державах регіону Європи». URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/f822993?an=2&ed=1982_01_11

²⁷ Про участь України в Європейській культурній конвенції 1954 р. Постанова Верховної Ради України від 24.02.1994 № 4030-XII. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, № 27, ст.230. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4030-12>

обов'язковою для України як однієї з держав- правонаступниць колишнього Союзу РСР.

2. Доручити Міністерству закордонних справ України повідомити Генерального секретаря Ради Європи про участь України в Європейській культурній конвенції 1954 р. як однієї з держав- правонаступниць колишнього Союзу РСР.

Голова Верховної Ради України І.ПЛЮЩ
м. Київ, 24 лютого 1994 р.
№ 4030-XII

2.3. Закон України Про ратифікацію Конвенції про визнання кваліфікацій з вищої освіти в Європейському регіоні²⁸

Верховна Рада України постановляє:

Конвенцію про визнання кваліфікацій з вищої освіти в Європейському регіоні, підписану від імені України 11 квітня 1997 р. в м. Лісабоні (Португалія) (994_308), ратифікувати.

Голова Верховної Ради України О.ТКАЧЕНКО
м. Київ, 3 грудня 1999 р.
№ 1273-XIV

2.4. Закон України Про вищу освіту²⁹ (зі змінами і доповненнями)

17 січня 2002 р.

Стаття 1. Основні терміни та їх визначення

У цьому Законі наведені нижче терміни вживаються у такому значенні:
вища освіта – рівень освіти, який здобувається особою у вищому навчальному закладі в результаті послідовного, системного та цілеспрямованого процесу засвоєння змісту навчання, який ґрунтується на повній загальній середній освіті й завершується здобуттям певної кваліфікації за підсумками державної атестації;

²⁸ Закон України «Про ратифікацію Конвенції про визнання кваліфікацій з вищої освіти в Європейському регіоні». Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1999, № 51, ст.459. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1273-14#Text>

²⁹ Закон України «Про вищу освіту. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002, № 20, ст. 134. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2984-14#Text>

зміст вищої освіти – обумовлена цілями та потребами суспільства система знань, умінь і навичок, професійних, світоглядних і громадянських якостей, що має бути сформована в процесі навчання з урахуванням перспектив розвитку суспільства, науки, техніки, технологій, культури та мистецтва;

зміст навчання – структура, зміст і обсяг навчальної інформації, засвоєння якої забезпечує особі можливість здобуття вищої освіти і певної кваліфікації;

державна атестація осіб, які закінчують вищі навчальні заклади – встановлення відповідності рівня якості отриманої ними вищої освіти вимогам стандартів вищої освіти по закінченню навчання за напрямом, спеціальністю;

нормативний термін навчання – термін навчання за денною (очною) формою, необхідний для засвоєння особою нормативної та вибіркової частин змісту навчання і встановлений стандартом вищої освіти;

стандарт вищої освіти – сукупність норм, які визначають зміст вищої освіти, зміст навчання, засіб діагностики якості вищої освіти та нормативний термін навчання;

освітній рівень вищої освіти – характеристика вищої освіти за ознаками ступеня сформованості інтелектуальних якостей особи, достатніх для здобуття кваліфікації, яка відповідає певному освітньо-кваліфікаційному рівню;

освітньо-кваліфікаційний рівень вищої освіти – характеристика вищої освіти за ознаками ступеня сформованості знань, умінь та навичок особи, що забезпечують її здатність виконувати завдання та обов'язки (роботи) певного рівня професійної діяльності;

рівень професійної діяльності – характеристика професійної діяльності за ознаками певної сукупності професійних завдань та обов'язків (робіт), які виконує фахівець;

професійна підготовка – здобуття кваліфікації за відповідним напрямом підготовки або спеціальністю;

вищий навчальний заклад – освітній, освітньо-науковий заклад, який заснований і діє відповідно до законодавства про освіту, реалізує відповідно до наданої ліцензії освітньо-професійні програми вищої освіти за певними освітніми та освітньо-кваліфікаційними рівнями, забезпечує навчання, виховання та професійну підготовку осіб відповідно до їх покликання, інтересів, здібностей та нормативних вимог у галузі вищої освіти, а також здійснює наукову та науково-технічну діяльність;

вищий навчальний заклад державної форми власності – вищий навчальний заклад, заснований державою, що фінансується з державного бюджету і підпорядковується відповідному центральному органу виконавчої влади;

вищий навчальний заклад, що перебуває у власності Автономної Республіки Крим, – вищий навчальний заклад, заснований органами влади Автономної Республіки Крим, що фінансується з бюджету Автономної Республіки Крим і підпорядкований органам влади Автономної Республіки Крим;

вищий навчальний заклад комунальної форми власності – вищий навчальний заклад, заснований місцевими органами влади, що фінансується з місцевого бюджету і підпорядкований місцевим органам влади;

вищий навчальний заклад приватної форми власності – вищий навчальний заклад, заснований на приватній власності і підпорядкований власнику (власникам);

освітня діяльність – діяльність, пов'язана з наданням послуг для здобуття вищої освіти, з видачею відповідного документа;

ліцензування – процедура визнання спроможності вищого навчального закладу певного типу розпочати освітню діяльність, пов'язану із здобуттям вищої освіти та кваліфікації, відповідно до вимог стандартів вищої освіти, а також до державних вимог щодо кадрового, науково-методичного та матеріально-технічного забезпечення;

ліцензований напрям – напрям, за яким вищий навчальний заклад певного типу визнаний спроможним провадити освітню діяльність, пов'язану із здобуттям вищої освіти та кваліфікації;

ліцензована спеціальність – спеціальність відповідного освітньо-кваліфікаційного рівня, за якою вищий навчальний заклад певного типу визнаний спроможним провадити освітню діяльність, пов'язану із здобуттям вищої освіти та кваліфікації;

акредитація – процедура надання вищому навчальному закладу певного типу права провадити освітню діяльність, пов'язану із здобуттям вищої освіти та кваліфікації, відповідно до вимог стандартів вищої освіти, а також до державних вимог щодо кадрового, науково-методичного та матеріально-технічного забезпечення;

рівень акредитації – рівень спроможності вищого навчального закладу певного типу провадити освітню діяльність, пов'язану із здобуттям вищої освіти та кваліфікації;

акредитований напрям – напрям, за яким вищий навчальний заклад певного типу отримав право провадити освітню діяльність, пов'язану із здобуттям вищої освіти та кваліфікації;

акредитована спеціальність – спеціальність відповідного освітньо-кваліфікаційного рівня, за якою вищий навчальний заклад певного типу отримав право провадити освітню діяльність, пов'язану із здобуттям вищої освіти та кваліфікації;

акредитований вищий навчальний заклад – вищий навчальний заклад, що визнаний спроможним провадити освітню діяльність, пов'язану із здобуттям вищої освіти та кваліфікації, за напрямами і спеціальностями відповідних освітньо-кваліфікаційних рівнів, не менше двох третин з яких є акредитованими; якість вищої освіти – сукупність якостей особи з вищою освітою, що відображає її професійну компетентність, ціннісну орієнтацію, соціальну спрямованість і

обумовлює здатність задовольняти як особисті духовні і матеріальні потреби, так і потреби суспільства;

якість освітньої діяльності – сукупність характеристик системи вищої освіти та її складових, яка визначає її здатність задовольняти встановлені і передбачені потреби окремої особи або(та) суспільства.

професійний стандарт – затверджені в установленому порядку вимоги до знань, умінь та навичок випускників вищих навчальних закладів, що визначаються роботодавцями і слугують основою для формування кваліфікацій. Професійні стандарти співвідносяться з рівнями національної і галузевих рамок кваліфікацій і групуються за галузевими ознаками.

Стаття 2. Законодавство України про вищу освіту

Законодавство України про вищу освіту базується на Конституції України ([254к/96-ВР](#)) і складається з законів України «Про освіту» ([1060-12](#)), «Про наукову і науково-технічну діяльність» ([1977-12](#)), цього Закону та інших нормативно-правових актів, прийнятих відповідно до нього.

Якщо міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені законодавством про вищу освіту, то застосовуються правила міжнародних договорів.

Стаття 3. Державна політика у галузі вищої освіти

1. Державна політика у галузі вищої освіти визначається Верховною Радою України.

2. Державна політика у галузі вищої освіти ґрунтується на принципах: доступності та конкурсності здобуття вищої освіти кожним громадянином України; незалежності здобуття вищої освіти від впливу політичних партій, громадських і релігійних організацій; інтеграції системи вищої освіти України у світову систему вищої освіти при збереженні і розвитку досягнень та традицій української вищої школи; наступності процесу здобуття вищої освіти; державної підтримки підготовки фахівців для пріоритетних напрямів фундаментальних і прикладних наукових досліджень; гласності при формуванні структури та обсягів освітньої та професійної підготовки фахівців.

3. Реалізація державної політики у галузі вищої освіти забезпечується шляхом: збереження і розвитку системи вищої освіти та підвищення її якості; підвищення рівня освіченості громадян України, розширення їх можливостей для отримання вищої освіти; створення та забезпечення рівних умов доступності до вищої освіти; надання цільових, пільгових державних кредитів особам для здобуття вищої освіти у порядку ([916-2003-п](#)), визначеному Кабінетом Міністрів України; забезпечення збалансованої структури та обсягів підготовки фахівців з вищою освітою, що здійснюється у вищих навчальних закладах державної та

комунальної форм власності, за кошти відповідних бюджетів, фізичних і юридичних осіб, з урахуванням потреб особи, а також інтересів держави та територіальних громад;

надання особам, які навчаються у вищих навчальних закладах, пільг та соціальних гарантій у порядку, встановленому законодавством;

належної підтримки підготовки фахівців з числа інвалідів на основі спеціальних освітніх технологій.

Стаття 4. Право громадян на вищу освіту

1. Громадяни України мають право на здобуття вищої освіти.

Громадяни України мають право безоплатно здобувати вищу світу в державних і комунальних вищих навчальних закладах на конкурсній основі в межах стандартів вищої освіти, якщо певний освітньо-кваліфікаційний рівень громадянин здобуває вперше. Вони вільні у виборі форми здобуття вищої освіти, вищого навчального закладу, напряму підготовки і спеціальності.

2. Іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, мають право на здобуття вищої освіти, крім права на здобуття вищої освіти за рахунок коштів Державного бюджету України, місцевих бюджетів, якщо інше не встановлено міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

3. Особа, яку визнано біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, має рівне з громадянами України право на здобуття вищої освіти.

{Статтю 4 доповнено частиною третьою згідно із Законом № 5290-VI (5290-17) від 18.09.2012 }

...

Стаття 6. Структура вищої освіти

1. До структури вищої освіти входять освітні й освітньо-кваліфікаційні рівні:

1) освітні рівні:

неповна вища освіта;

базова вища освіта;

повна вища освіта;

2) освітньо-кваліфікаційні рівні:

молодший спеціаліст;

бакалавр;

спеціаліст, магістр.

2. У вищих навчальних закладах підготовка за напрямами і спеціальностями фахівців всіх освітніх та освітньо-кваліфікаційних рівнів здійснюється за відповідними освітньо-професійними програмами ступенево або неперервно залежно від вимог до рівня оволодіння певною сукупністю умінь та навичок, необхідних для майбутньої професійної діяльності.

Стаття 7. Освітні рівні вищої освіти

1. Неповна вища освіта – освітній рівень вищої освіти особи, який характеризує сформованість її інтелектуальних якостей, що визначають розвиток особи як

особистості і є достатніми для здобуття нею кваліфікацій за освітньо-кваліфікаційним рівнем молодшого спеціаліста.

2. Базова вища освіта – освітній рівень вищої освіти особи, який характеризує сформованість її інтелектуальних якостей, що визначають розвиток особи як особистості і є достатніми для здобуття нею кваліфікацій за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра.

3. Повна вища освіта – освітній рівень вищої освіти особи, який характеризує сформованість її інтелектуальних якостей, що визначають розвиток особи як особистості і є достатніми для здобуття нею кваліфікацій за освітньо-кваліфікаційним рівнем спеціаліста або магістра.

4. Вищу освіту мають особи, які завершили навчання у вищих навчальних закладах, успішно пройшли державну атестацію відповідно до стандартів вищої освіти і отримали відповідний документ про вищу освіту державного зразка.

Державна атестація осіб, які закінчують вищі навчальні заклади усіх форм власності, здійснюється державною екзаменаційною комісією. Положення про державну екзаменаційну комісію ([z0955-13](#)) затверджується центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері освіти.

Стаття 8. Освітньо-кваліфікаційні рівні вищої освіти

1. Молодший спеціаліст – освітньо-кваліфікаційний рівень вищої освіти особи, яка на основі повної загальної середньої освіти здобула неповну вищу освіту, спеціальні уміння та знання, достатні для здійснення виробничих функцій певного рівня професійної діяльності, що передбачені для первинних посад у певному виді економічної діяльності.

Особам, які завершили навчання в акредитованому вищому професійному училищі, центрі професійно-технічної освіти, може присвоюватись освітньо-кваліфікаційний рівень молодшого спеціаліста за відповідним напрямом (спеціальністю), з якого також здійснюється підготовка робітників високого рівня кваліфікації. Особи, які мають базову загальну середню освіту, можуть одночасно навчатися за освітньо-професійною програмою підготовки молодшого спеціаліста і здобувати повну загальну середню освіту.

2. Бакалавр – освітньо-кваліфікаційний рівень вищої освіти особи, яка на основі повної загальної середньої освіти здобула базову вищу освіту, фундаментальні і спеціальні уміння та знання щодо узагальненого об'єкта праці (діяльності), достатні для виконання завдань та обов'язків (робіт) певного рівня професійної діяльності, що передбачені для первинних посад у певному виді економічної діяльності.

Підготовка фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавра може здійснюватися на основі освітньо-кваліфікаційного рівня молодшого спеціаліста. Особи, які в період навчання за освітньо-професійною програмою підготовки бакалавра у вищих навчальних закладах другого – четвертого рівнів акредитації припинили подальше навчання, мають право за індивідуальною програмою

здобути освітньо-кваліфікаційний рівень молодшого спеціаліста за однією із спеціальностей, відповідних напряму підготовки бакалавра, у тому самому або іншому акредитованому вищому навчальному закладі.

3. Спеціаліст – освітньо-кваліфікаційний рівень вищої освіти особи, яка на основі освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавра здобула повну вищу освіту, спеціальні уміння та знання, достатні для виконання завдань та обов'язків (робіт) певного рівня професійної діяльності, що передбачені для первинних посад у певному виді економічної діяльності.

4. Магістр – освітньо-кваліфікаційний рівень вищої освіти особи, яка на основі освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавра здобула повну вищу освіту, спеціальні уміння та знання, достатні для виконання професійних завдань та обов'язків (робіт) інноваційного характеру певного рівня професійної діяльності, що передбачені для первинних посад у певному виді економічної діяльності.

Підготовка фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня магістра може здійснюватися на основі освітньо-кваліфікаційного рівня спеціаліста.

Особи, які в період навчання за освітньо-професійною програмою підготовки магістра припинили подальше навчання, мають право за індивідуальною програмою здобути освітньо-кваліфікаційний рівень спеціаліста за такою ж або спорідненою спеціальністю у тому самому або іншому акредитованому вищому навчальному закладі.

5. Підготовка фахівців освітньо-кваліфікаційних рівнів спеціаліста та магістра медичного та ветеринарно-медичного спрямувань може здійснюватися на основі повної загальної середньої освіти.

...

Стаття 10. Післядипломна освіта

1. Післядипломна освіта – спеціалізоване вдосконалення освіти та професійної підготовки особи шляхом поглиблення, розширення і оновлення її професійних знань, умінь і навичок або отримання іншої спеціальності на основі здобутого раніше освітньо-кваліфікаційного рівня та практичного досвіду.

Післядипломна освіта створює умови для безперервності та наступності освіти і включає:

перепідготовку – отримання іншої спеціальності на основі здобутого раніше освітньо-кваліфікаційного рівня та практичного досвіду;

спеціалізацію – набуття особою здатностей виконувати окремі завдання та обов'язки, які мають особливості, в межах спеціальності;

розширення профілю (підвищення кваліфікації) – набуття особою здатностей виконувати додаткові завдання та обов'язки в межах спеціальності;

стажування – набуття особою досвіду виконання завдань та обов'язків певної спеціальності.

Особа, яка пройшла перепідготовку і успішно пройшла державну атестацію, отримує відповідний документ про вищу освіту.

Особа, яка успішно пройшла стажування або спеціалізацію чи розширила профіль (підвищила кваліфікацію), отримує відповідний документ про післядипломну освіту.

Зразки документів про післядипломну освіту затверджуються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері освіти.

2. Післядипломна освіта здійснюється вищими навчальними закладами післядипломної освіти або структурними підрозділами вищих навчальних закладів відповідного рівня акредитації, в тому числі на підставі укладених договорів.

...

Стаття 13. Галузеві стандарти вищої освіти

1. Освітньо-кваліфікаційна характеристика випускника вищого навчального закладу відображає цілі вищої освіти та професійної підготовки, визначає місце фахівця в структурі галузей економіки держави і вимоги до його компетентності, інших соціально важливих якостей, систему виробничих функцій і типових завдань діяльності й умінь для їх реалізації.

Професійний стандарт визначає компетентність випускника вищого навчального закладу, систему виробничих функцій і типових завдань діяльності, знань, умінь та навичок, необхідних для їх реалізації. *{ Частина першу статті 13 доповнено новим абзацом другим згідно із Законом № 5026-VI ([5026-17](#)) від 22.06.2012 }*

Освітньо-кваліфікаційні характеристики випускників вищих навчальних закладів затверджуються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері освіти, за погодженням із центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері трудових відносин.

2. Освітньо-професійна програма підготовки визначає нормативний термін та нормативну частину змісту навчання за певним напрямом або спеціальністю відповідного освітньо-кваліфікаційного рівня, встановлює вимоги до змісту, обсягу та рівня освіти й професійної підготовки фахівця.

Освітньо-професійні програми підготовки затверджуються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері освіти.

Нормативний термін навчання за освітньо-професійною програмою підготовки встановлюється відповідно до визначеного рівня професійної діяльності.

Нормативний термін навчання за освітньо-професійною програмою підготовки молодшого спеціаліста для осіб, які мають повну загальну середню освіту та освітньо-кваліфікаційний рівень кваліфікованого робітника за спорідненою професією, зменшується на один рік.

Нормативний термін навчання за освітньо-професійною програмою підготовки бакалавра для осіб, які мають освітньо-кваліфікаційний рівень молодшого

спеціаліста за відповідною до напряму підготовки бакалавра спеціальністю, може зменшуватися до двох років.

Нормативний термін навчання за освітньо-професійною програмою підготовки магістра для осіб, які мають освітньо-кваліфікаційний рівень спеціаліста за відповідною спеціальністю, не може перевищувати одного року.

Нормативний термін навчання фахівців освітньо-кваліфікаційних рівнів спеціаліста та магістра медичного та ветеринарно-медичного спрямувань визначається відповідним центральним органом виконавчої влади, який має у своєму підпорядкуванні вищі навчальні заклади, за погодженням із центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері освіти.

Якщо вищий навчальний заклад має відповідні угоди з навчальними закладами іноземних держав, що передбачають взаємовизнання документів про вищу освіту за умови інших термінів навчання, такі терміни можуть бути встановлені відповідним центральним органом виконавчої влади, який має у своєму підпорядкуванні вищі навчальні заклади, за погодженням із центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері освіти.

3. Засоби діагностики якості вищої освіти визначають стандартизовані методики, які призначені для кількісного та якісного оцінювання досягнутого особою рівня сформованості знань, умінь і навичок, професійних, світоглядних та громадянських якостей.

Засоби діагностики якості вищої освіти використовуються для встановлення відповідності рівня якості вищої освіти вимогам стандартів вищої освіти і затверджуються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері освіти.

Стаття 14. Стандарти вищої освіти вищих навчальних закладів

1. Вищі навчальні заклади визначають спеціалізації за спеціальностями, за якими здійснюється підготовка фахівців освітньо-кваліфікаційних рівнів молодшого спеціаліста, спеціаліста та магістра. Назви спеціалізацій за спеціальностями відображають відмінності у засобах, умовах та продуктах діяльності в межах спеціальності.

2. Варіативні частини освітньо-кваліфікаційних характеристик випускників вищих навчальних закладів, освітньо-професійних програм підготовки та засобів діагностики якості вищої освіти забезпечують підготовку фахівців за спеціалізаціями за спеціальностями з урахуванням особливостей суспільного поділу праці в Україні та мобільності системи освіти щодо задоволення вимог ринку праці.

Зміст варіативних частин освітньо-кваліфікаційних характеристик випускників вищих навчальних закладів, освітньо-професійних програм підготовки, засобів діагностики якості вищої освіти, навчальних планів, програм навчальних дисциплін визначається вищим навчальним закладом у межах структури та

форми, встановлених центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері освіти.

3. Навчальні плани визначають графік навчального процесу, перелік, послідовність та час вивчення навчальних дисциплін, форми навчальних занять та терміни їх проведення, а також форми проведення підсумкового контролю.

4. Програми навчальних дисциплін визначають їх інформаційний обсяг, рівень сформованості вмінь та знань, перелік рекомендованих підручників, інших методичних та дидактичних матеріалів, критерії успішності навчання та засоби діагностики успішності навчання.

5. Навчальні плани та програми навчальних дисциплін розробляються вищим навчальним закладом відповідно до освітньо-професійних програм підготовки і затверджуються керівником вищого навчального закладу.

...

Стаття 22. Мета і головні завдання діяльності вищого навчального закладу

1. Основною метою діяльності вищого навчального закладу є забезпечення умов, необхідних для отримання особою вищої освіти, підготовка фахівців для потреб України.

2. Головними завданнями вищого навчального закладу є:

здійснення освітньої діяльності певного напрямку, яка забезпечує підготовку фахівців відповідних освітньо-кваліфікаційних рівнів і відповідає стандартам вищої освіти;

здійснення наукової і науково-технічної (для вищих навчальних закладів третього і четвертого рівнів акредитації), творчої, мистецької, культурно-виховної, спортивної та оздоровчої діяльності;

забезпечення виконання державного замовлення та угод на підготовку фахівців з вищою освітою;

здійснення підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів та їх атестація в акредитованих вищих навчальних закладах третього та четвертого рівнів акредитації;

вивчення попиту на окремі спеціальності на ринку праці і сприяння працевлаштуванню випускників;

забезпечення культурного і духовного розвитку особистості, виховання осіб, які навчаються у вищих навчальних закладах, в дусі українського патріотизму і поваги до Конституції України ([254к/96-ВР](#));

підвищення освітньо-культурного рівня громадян.

...

Стаття 24. Рівні акредитації вищих навчальних закладів

Встановлюються такі рівні акредитації вищих навчальних закладів:

вищий навчальний заклад першого рівня акредитації – вищий навчальний заклад, у якому здійснюється підготовка фахівців за спеціальностями освітньо-кваліфікаційного рівня молодшого спеціаліста;

вищий навчальний заклад другого рівня акредитації – вищий навчальний заклад, у якому здійснюється підготовка фахівців за спеціальностями освітньо-кваліфікаційного рівня молодшого спеціаліста та за напрямками підготовки освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавра;

вищий навчальний заклад третього рівня акредитації – вищий навчальний заклад, у якому здійснюється підготовка фахівців за напрямками освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавра, спеціальностями освітньо-кваліфікаційного рівня спеціаліста, а також за окремими спеціальностями освітньо-кваліфікаційного рівня магістра;

вищий навчальний заклад четвертого рівня акредитації – вищий навчальний заклад, у якому здійснюється підготовка фахівців за напрямками освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавра, спеціальностями освітньо-кваліфікаційних рівнів спеціаліста, магістра.

Стаття 25. Типи вищих навчальних закладів

Відповідно до існуючих напрямів освітньої діяльності в Україні діють вищі навчальні заклади таких типів:

1) університет – багатопрофільний вищий навчальний заклад четвертого рівня акредитації, який провадить освітню діяльність, пов'язану із здобуттям певної вищої освіти та кваліфікації широкого спектра природничих, гуманітарних, технічних, економічних та інших напрямів науки, техніки, культури і мистецтв, проводить фундаментальні та прикладні наукові дослідження, є провідним науково-методичним центром, має розвинуту інфраструктуру навчальних, наукових і науково-виробничих підрозділів, відповідний рівень кадрового і матеріально-технічного забезпечення, сприяє поширенню наукових знань та здійснює культурно-просвітницьку діяльність.

Можуть створюватися класичні та профільні (технічні, технологічні, економічні, педагогічні, медичні, аграрні, мистецькі, культурологічні тощо) університети;

2) академія – вищий навчальний заклад четвертого рівня акредитації, який провадить освітню діяльність, пов'язану із здобуттям певної вищої освіти та кваліфікації у певній галузі науки, виробництва, освіти, культури і мистецтва, проводить фундаментальні та прикладні наукові дослідження, є провідним науково-методичним центром у сфері своєї діяльності і має відповідний рівень кадрового та матеріально-технічного забезпечення;

3) інститут – вищий навчальний заклад третього або четвертого рівня акредитації або структурний підрозділ університету, академії, який провадить освітню діяльність, пов'язану із здобуттям певної вищої освіти та кваліфікації у певній галузі науки, виробництва, освіти, культури і мистецтва, проводить наукову, науково-методичну та науково-виробничу діяльність і має відповідний рівень кадрового та матеріально-технічного забезпечення;

4) консерваторія (музична академія) – вищий навчальний заклад третього або четвертого рівня акредитації, який провадить освітню діяльність, пов'язану із здобуттям певної вищої освіти та кваліфікації у галузі культури і мистецтва –

музичних виконавців, композиторів, музикознавців, викладачів музичних дисциплін, проводить наукові дослідження, є провідним центром у сфері своєї діяльності і має відповідний рівень кадрового та матеріально-технічного забезпечення;

5) коледж – вищий навчальний заклад другого рівня акредитації або структурний підрозділ вищого навчального закладу третього або четвертого рівня акредитації, який провадить освітню діяльність, пов'язану із здобуттям певної вищої освіти та кваліфікації у споріднених напрямках підготовки (якщо є структурним підрозділом вищого навчального закладу третього або четвертого рівня акредитації або входить до навчального чи навчально-науково-виробничого комплексу) або за кількома спорідненими спеціальностями і має відповідний рівень кадрового та матеріально-технічного забезпечення;

б) технікум (училище) – вищий навчальний заклад першого рівня акредитації або структурний підрозділ вищого навчального закладу третього або четвертого рівня акредитації, який провадить освітню діяльність, пов'язану із здобуттям певної вищої освіти та кваліфікації за кількома спорідненими спеціальностями, і має відповідний рівень кадрового та матеріально-технічного забезпечення.

...

Стаття 37. Органи громадського самоврядування у вищих навчальних закладах

1. Вищим колегіальним органом громадського самоврядування вищого навчального закладу третього або четвертого рівня акредитації є загальні збори (конференція) трудового колективу, включаючи виборних представників з числа осіб, які навчаються у вищому навчальному закладі. *{ Абзац перший частини першої статті 37 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1798-VI ([1798-17](#)) від 19.01.2010 }*

Порядок скликання вищого колегіального органу громадського самоврядування та його роботи визначається статутом вищого навчального закладу.

У вищому колегіальному органі громадського самоврядування повинні бути представлені всі категорії працівників вищого навчального закладу, представники з числа осіб, які навчаються у вищому навчальному закладі. При цьому не менш як 75 відсотків загальної чисельності делегатів (членів) виборного органу повинні становити науково-педагогічні працівники вищого навчального закладу, які працюють у цьому вищому навчальному закладі на постійній основі, і не менш як 10 відсотків – виборні представники з числа осіб, які навчаються у вищому навчальному закладі. *{ Абзац третій частини першої статті 37 в редакції Закону № 1798-VI ([1798-17](#)) від 19.01.2010 }*

Вищий колегіальний орган громадського самоврядування скликається не рідше ніж один раз на рік.

Вищий колегіальний орган громадського самоврядування:

за поданням Вченої ради вищого навчального закладу приймає статут вищого навчального закладу, а також вносить зміни до нього;

обирає претендента на посаду керівника вищого навчального закладу шляхом таємного голосування і подає свої пропозиції власнику (власникам) або уповноваженому ним (ними) органу (особі);

щорічно заслуховує звіт керівника вищого навчального закладу та оцінює його діяльність;

обирає комісію з трудових спорів відповідно до Кодексу законів про працю України;

за мотивованим поданням Наглядової ради або Вченої ради вищого навчального закладу розглядає питання про дострокове припинення повноважень керівника вищого навчального закладу;

затверджує правила внутрішнього розпорядку вищого навчального закладу;

затверджує положення про органи студентського самоврядування;

розглядає інші питання діяльності вищого навчального закладу.

Органом громадського самоврядування факультету у вищому навчальному закладі третього або четвертого рівня акредитації є збори (конференція) трудового колективу факультету, включаючи виборних представників з числа осіб, які навчаються у вищому навчальному закладі. *{Абзац чотирнадцятий частини першої статті 37 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1798-VI (1798-17) від 19.01.2010}*

Порядок скликання органу громадського самоврядування факультету та його роботи визначається статутом вищого навчального закладу.

В органі громадського самоврядування факультету повинні бути представлені всі категорії працівників факультету та виборні представники з числа осіб, які навчаються у вищому навчальному закладі. При цьому не менш як 75 відсотків загальної чисельності делегатів (членів) виборного органу повинні становити науково-педагогічні працівники факультету і не менш як 10 відсотків – виборні представники з числа осіб, які навчаються у вищому навчальному закладі. *{Абзац шістнадцятий частини першої статті 37 в редакції Закону № 1798-VI (1798-17) від 19.01.2010 }*

Орган громадського самоврядування факультету скликається не рідше ніж один раз на рік.

Орган громадського самоврядування факультету:

дає оцінку діяльності керівника факультету;

затверджує річний звіт про діяльність факультету;

вносить пропозиції керівнику вищого навчального закладу про відкликання з посади керівника факультету;

обирає виборних представників до вченої ради факультету;

обирає кандидатури до вищого колегіального органу громадського самоврядування вищого навчального закладу;

обирає кандидатури до Вченої ради вищого навчального закладу.

2. Вищим колегіальним органом громадського самоврядування вищого навчального закладу першого або другого рівня акредитації є загальні збори

(конференція) трудового колективу, включаючи виборних представників з числа осіб, які навчаються у вищому навчальному закладі. { *Абзац перший частини другої статті 37 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1798-VI (1798-17) від 19.01.2010* }

У вищому колегіальному органі громадського самоврядування вищого навчального закладу першого або другого рівня акредитації повинні бути представлені всі категорії працівників вищого навчального закладу та представники з числа осіб, які навчаються у вищому навчальному закладі. При цьому не менш як 75 відсотків загальної чисельності делегатів (членів) виборного органу повинні становити педагогічні працівники вищого навчального закладу, які працюють у цьому вищому навчальному закладі на постійній основі, і не менш як 10 відсотків – виборні представники з числа осіб, які навчаються у вищому навчальному закладі. { *Частину другу статті 37 доповнено новим абзацом згідно із Законом № 1798-VI (1798-17) від 19.01.2010* }

Вищий колегіальний орган громадського самоврядування скликається не рідше ніж один раз на рік.

Вищий колегіальний орган громадського самоврядування:

приймає статут вищого навчального закладу, а також вносить зміни до нього;

обирає претендентів на посаду керівника вищого навчального закладу;

вносить подання власнику (власникам) про дострокове звільнення керівника вищого навчального закладу;

щорічно заслуховує звіт керівника вищого навчального закладу та оцінює його діяльність;

обирає виборних представників до складу конкурсної комісії під час обрання керівника вищого навчального закладу;

обирає комісію із трудових спорів відповідно до Кодексу законів про працю України;

затверджує правила внутрішнього розпорядку вищого навчального закладу;

затверджує положення про органи студентського самоврядування;

розглядає інші питання діяльності вищого навчального закладу.

Стаття 38. Студентське самоврядування

1. У вищих навчальних закладах та їх структурних підрозділах діє студентське самоврядування, яке є невід'ємною частиною громадського самоврядування відповідних навчальних закладів.

У студентському самоврядуванні беруть участь особи, які навчаються у вищому навчальному закладі. Усі особи, які навчаються у вищому навчальному закладі, мають рівне право на участь у студентському самоврядуванні.

Студентське самоврядування забезпечує захист прав та інтересів осіб, які навчаються у вищому навчальному закладі, та їхню участь в управлінні вищим навчальним закладом.

Студентське самоврядування здійснюється особами, які навчаються у вищому навчальному закладі, безпосередньо та через органи студентського самоврядування, що обираються шляхом таємного голосування.

2. У своїй діяльності органи студентського самоврядування керуються законодавством, рішеннями центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері освіти, та відповідного центрального органу виконавчої влади, в підпорядкуванні якого знаходиться вищий навчальний заклад, статутом вищого навчального закладу.

3. Органи студентського самоврядування:

приймають акти, що регламентують їхню організацію та діяльність;

проводять організаційні, наукові, культурно-масові, спортивні, оздоровчі та інші заходи;

сприяють працевлаштуванню осіб, які навчаються у вищому навчальному закладі;

розпоряджаються коштами та іншим майном, що знаходяться на їхньому балансі та банківських рахунках;

виконують інші функції.

За погодженням з органом студентського самоврядування у вищому навчальному закладі приймається рішення про:

відрахування осіб, які навчаються у вищому навчальному закладі, та їх поновлення на навчання;

переведення осіб, які навчаються у вищому навчальному закладі за державним замовленням, на навчання за контрактом за рахунок коштів фізичних та юридичних осіб;

переведення осіб, які навчаються у вищому навчальному закладі за контрактом за рахунок коштів фізичних та юридичних осіб, на навчання за державним замовленням;

призначення заступника декана, проректора, які відповідають за роботу із студентами;

поселення осіб, які навчаються у вищому навчальному закладі, в гуртожиток і виселення з гуртожитку;

затвердження рішень з питань студентських містечок та гуртожитків для проживання осіб, які навчаються у вищому навчальному закладі.

4. Студентське самоврядування здійснюється на рівні студентської групи, факультету, гуртожитку, вищого навчального закладу. Залежно від контингенту студентів, типу та специфіки вищого навчального закладу студентське самоврядування може здійснюватися на рівні курсу, спеціальності, студентського містечка, структурних підрозділів вищого навчального закладу.

5. Вищим органом студентського самоврядування є загальні збори (конференція) осіб, які навчаються у вищому навчальному закладі та які: ухвалюють Положення про студентське самоврядування;

обирають виконавчі органи студентського самоврядування та заслуховують їх звіти;

визначають структуру, повноваження та порядок обрання виконавчих органів студентського самоврядування.

6. Керівник вищого навчального закладу має всебічно сприяти створенню належних умов для діяльності органів студентського самоврядування (надання приміщення, меблів, оргтехніки, забезпечення телефонним зв'язком, постійним доступом до мережі Інтернет, відведення місць для встановлення інформаційних стендів тощо).

Фінансовою основою студентського самоврядування є кошти, визначені Вченою радою вищого навчального закладу в розмірі не менше 0,5 відсотка коштів спеціального фонду відповідного вищого навчального закладу.

Кошти органів студентського самоврядування спрямовуються на виконання їх завдань і повноважень. Не менш як 30 відсотків коштів мають витратитися на підтримку наукової діяльності осіб, які навчаються у вищому навчальному закладі.

7. Органи студентського самоврядування можуть мати різноманітні форми (сенат, парламент, старостат, студентська навчальна (наукова) частина, студентські деканати, ради тощо).

...

Стаття 42. Форми навчання у вищих навчальних закладах

Навчання у вищих навчальних закладах здійснюється за такими формами:

денна (очна);

вечірня;

заочна, дистанційна;

екстернатна.

Форми навчання можуть бути поєднані. Терміни навчання за відповідними формами визначаються можливостями виконання освітньо-професійних програм підготовки фахівців певного освітньо-кваліфікаційного рівня.

Екстернатна форма навчання – особлива форма навчання, що передбачає самостійне вивчення навчальних дисциплін, складання у вищому навчальному закладі заліків, екзаменів та проходження інших форм підсумкового контролю, передбачених навчальним планом.

Стаття 43. Форми організації навчального процесу

Навчальний процес у вищих навчальних закладах здійснюється у таких формах:

навчальні заняття;

самостійна робота;

практична підготовка;

контрольні заходи.

Основними видами навчальних занять у вищих навчальних закладах є:

лекція;

лабораторне, практичне, семінарське, індивідуальне заняття;

консультація.

Вищим навчальним закладом може бути встановлено інші види навчальних занять.

...

Стаття 59. Наукові ступені і вчені звання

1. Науковими ступенями є:

кандидат наук;

доктор наук.

Наукові ступені присуджують спеціалізовані вчені ради на підставі прилюдного захисту дисертацій. Рішення спеціалізованих вчених рад про присудження наукових ступенів затверджуються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері освіти.

2. Вченими званнями є:

старший науковий співробітник;

доцент;

професор.

Вчене звання на основі рішення Вченої (наукової, науково-технічної, технічної) ради, яка діє в системі міністерства, іншого центрального органу виконавчої влади або установи, присвоює центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері освіти, у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України. *{ Абзац п'ятий частини другої статті 59 в редакції Закону № 5460-VI ([5460-17](#)) від 16.10.2012 }*

{ Абзац шостий частини другої статті 59 виключено на підставі Закону № 5460-VI ([5460-17](#)) від 16.10.2012 }

Зразки документів про присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань затверджуються Кабінетом Міністрів України.

3. Присудження наукового ступеня або присвоєння вченого звання особі є визнанням рівня її наукової кваліфікації.

Стаття 60. Спеціалізовані вчені ради

1. Спеціалізовані вчені ради є основною ланкою в системі атестації наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації.

Спеціалізовані вчені ради утворюються за рішенням центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері освіти, у вищих навчальних закладах третього та четвертого рівнів акредитації, у інших установах, які проводять наукові, науково-технічні дослідження, а також мають високий рівень кадрового та матеріально-технічного забезпечення для підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації.

2. До складу спеціалізованих вчених рад для захисту дисертацій включаються вчені, які мають науковий ступінь доктора наук.

До складу спеціалізованих вчених рад для захисту кандидатських дисертацій також можуть бути включені вчені, які мають науковий ступінь кандидата наук.

3. Порядок створення і діяльності спеціалізованих вчених рад визначається центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері освіти.

...

Стаття 66. Державна політика у галузі міжнародного співробітництва у галузі вищої освіти

Держава сприяє міжнародному співробітництву у галузі вищої освіти і здійснює заходи щодо розвитку та зміцнення взаємовигідного міжнародного співробітництва у галузі вищої освіти в рамках двосторонніх і багатосторонніх міжнародних договорів і угод.

Держава створює умови для міжнародного співробітництва вищих навчальних закладів усіх форм власності, наукових, проектних, виробничих, клінічних, медико-профілактичних, культурно-освітніх організацій та установ, які забезпечують функціонування та розвиток системи вищої освіти, органів управління вищою освітою, шляхом бюджетного фінансування, надання пільг по сплаті податків та зборів (обов'язкових платежів), пов'язаних із закупівлею та ввезенням на митну територію України навчального, наукового та виробничого обладнання, приладдя та матеріалів, для здійснення освітньої, наукової та науково-технічної діяльності.

Стаття 67. Основні напрями міжнародного співробітництва у галузі вищої освіти

1. Вищі навчальні заклади мають право здійснювати міжнародне співробітництво, укладати договори про співробітництво, встановлювати прямі зв'язки з вищими навчальними закладами іноземних держав, міжнародними організаціями, фондами тощо відповідно до законодавства.

2. Головними напрямками міжнародного співробітництва вищих навчальних закладів є:

участь у програмах двостороннього та багатостороннього міждержавного обміну студентами, аспірантами, педагогічними, науково-педагогічними та науковими працівниками;

проведення спільних наукових досліджень;

організація міжнародних конференцій, симпозіумів, конгресів та інших заходів;

участь у міжнародних освітніх та наукових програмах;

спільна видавнича діяльність;

надання послуг, пов'язаних із здобуттям вищої та післядипломної освіти, іноземцям в Україні; *{Абзац сьомий частини другої статті 67 із змінами, внесеними згідно із Законом № 5460-VI ([5460-17](#)) від 16.10.2012 }*

відрядження за кордон науково-педагогічних кадрів для викладацької та наукової роботи відповідно до міжнародних договорів України, а також прямих договорів вищих навчальних закладів з іноземними партнерами.

Стаття 68. Зовнішньоекономічна діяльність у галузі вищої освіти

1. Зовнішньоекономічна діяльність вищого навчального закладу здійснюється відповідно до законодавства шляхом укладення договорів з іноземними юридичними та фізичними особами.

2. Основними видами зовнішньоекономічної діяльності вищого навчального закладу є:

організація фахової підготовки і стажування студентів;

провадження освітньої діяльності, пов'язаної з навчанням іноземних студентів, а також підготовка наукових кадрів для іноземних держав;

проведення науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт за замовленням іноземних юридичних та фізичних осіб;

створення спільних з іноземними партнерами підприємств, центрів, лабораторій, технопарків тощо.

3. Валютні та матеріальні надходження від зовнішньоекономічної діяльності вищого навчального закладу використовуються для забезпечення виконання статутних завдань.

2.5. Міністерство освіти і науки України Наказ³⁰

23 січня 2004 р. № 48

Про проведення педагогічного експерименту
з кредитно-модульної системи
організації навчального процесу

З метою організації проведення педагогічного експерименту щодо запровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу у вищих навчальних закладах III–IV рівнів акредитації

НАКАЗУЮ:

1. Затвердити:

- Програму проведення педагогічного експерименту щодо впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу у вищих навчальних закладах III–IV рівнів акредитації, що додається;
- Тимчасове положення про організацію навчального процесу в кредитно-модульній системі підготовки фахівців, що додається;
- Перелік вищих навчальних закладів III–IV рівнів акредитації – учасників педагогічного експерименту, що додається;
- Перелік регіональних базових вищих навчальних закладів, що додається;
- Склад координаційної ради МОН для супроводу та узагальнення результатів педагогічного експерименту, що додається.

2. Встановити, що перелік вищих навчальних закладів – учасників педагогічного експерименту може доповнюватися з ініціативи навчального закладу за погодженням з МОН.

³⁰ Наказ МОН «Про проведення педагогічного експерименту з кредитно-модульної системи організації навчального процесу». № 48, 23 січня 2004 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0048290-04#Text>

3. Покласти координацію роботи щодо впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу у вищих навчальних закладах III–IV рівнів акредитації регіону на регіональні базові вищі навчальні заклади.

4. Ректорам вищих навчальних закладів – учасників педагогічного експерименту:

4.1. Забезпечити проведення педагогічного експерименту щодо впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу.

4.2. Визначити перелік напрямів і спеціальностей для проведення педагогічного експерименту та подати інформацію департаменту вищої освіти до 1 лютого 2004 р. за формою, що додається.

4.3. Створити робочу групу з числа науково-педагогічних працівників для організаційного та методичного супроводження експерименту.

4.4. Розробити методичні матеріали для науково-педагогічних працівників та студентів з кредитно-модульної системи організації навчального процесу.

4.5. Забезпечити підготовку та видання навчально-методичних посібників, періодичних видань, збірників з питань упровадження в систему вищої освіти України основних ідей, викладених у Болонській декларації.

4.6. Створити в бібліотеках навчальних закладів інформаційні експозиції, присвячені Болонському процесу, та електронні сторінки з матеріалами Болонського процесу на веб-сайтах навчальних закладів.

4.7. Організувати вивчення Програми проведення педагогічного експерименту та Тимчасового положення про організацію навчального процесу в кредитно-модульній системі з науково-педагогічними працівниками та студентами вищих навчальних закладів – учасників експерименту.

5. Ректорам регіональних базових вищих навчальних закладів:

5.1. Запровадити постійно діючий семінар з питань кредитно-модульної системи організації навчального процесу та обміну досвідом.

5.2. Забезпечити систематичне висвітлення досвіду з упровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу та питань, пов'язаних з Болонським процесом, у засобах масової інформації та в електронних інформаційних мережах.

6. Департаменту вищої освіти (Болюбаш Я. Я.), науково-методичному центру вищої освіти (Левківський К. М.):

6.1. Забезпечити організаційно-методичне супроводження педагогічного експерименту та систематичний моніторинг його результатів.

6.2. Передбачити проведення науково-практичних семінарів, конференцій з підготовки фахівців у кредитно-модульній системі організації навчального процесу.

6.3. Запровадити на веб-сайті МОН спеціальну рубрику для висвітлення питань кредитно-модульної системи організації навчального процесу та забезпечити регулярне оновлювання інформації.

7. Контроль за виконанням наказу покласти на заступника Міністра М.Ф. Степка.

Міністр В. Г. Кремень

**Програма
проведення педагогічного експерименту
щодо впровадження кредитно-модульної системи
організації навчального процесу у вищих
навчальних закладах III-IV рівнів акредитації**

Термін проведення експерименту:

Перший етап (2003-2004 роки) передбачає розроблення навчально-методичних матеріалів, змісту освіти, форм організації навчального процесу тощо, їх апробація в експериментальних групах, визначених напрямів підготовки, спеціальностей.

Другий етап (2005-2008 роки) передбачає внесення коректив до експериментальних матеріалів та їх апробація на більшому масиві учасників експерименту.

Тема експерименту - кредитно-модульна система організації навчального процесу у вищих навчальних закладах України.

Актуальність експерименту - створення передумов для входження освіти України до єдиного європейського та світового освітнього і наукового простору шляхом впровадження в систему вищої освіти України основних ідей, сформульованих Болонською декларацією 1999 р. та іншими документами Болонського процесу:

- побудова Європейської зони вищої освіти як передумови розвитку мобільності громадян з можливістю їх працевлаштування;
- формування та зміцнення інтелектуального, культурного, соціального та науково-технічного потенціалу України як складової Європи;
- посилення міжнародної конкурентоспроможності як національної, так і Європейської систем вищої освіти, підвищення їх престижності у світі;
- конкуренція з іншими системами вищої освіти за студентів, вплив та престиж;
- підвищення визначальної ролі вищих навчальних закладів у розвитку національних та Європейських культурних цінностей (вищі навчальні заклади як носії національної та Європейської свідомості).

Об'єкт експерименту - система вищої освіти України.

Предмет експерименту - кредитно-модульна система організації навчального процесу (далі – КМСОНП) у вищих навчальних закладах III-IV рівнів акредитації.

Мета експерименту - розробити та експериментально перевірити технологію застосування елементів Європейської кредитно-трансферної та акумулюючої системи (далі – ECTS) в системі вищої освіти України та створення сучасної системи управління якістю освітньої діяльності суб'єктів навчального процесу.

Робоча гіпотеза полягає у тому, що існуюча в Україні система вищої освіти забезпечує якісну підготовку студентів, їх конкурентоспроможність на національному і міжнародному ринках праці, але потребує адаптації до вимог, які передбачені ECTS.

Для досягнення мети експерименту та перевірки робочої гіпотези ставляться такі завдання:

На рівні Міністерства освіти і науки України

1. Завершити розроблення та введення в дію державного стандарту вищої освіти, галузевих стандартів вищої освіти за напрямками, які включені до експерименту.
2. Забезпечити фінансування педагогічного експерименту.
3. Створити координаційну раду Міністерства освіти і науки України для забезпечення проведення експерименту і впровадження його результатів.
4. Визначити перелік напрямів підготовки та вищих навчальних закладів - учасників експерименту.
5. Довести до вищих навчальних закладів - учасників експерименту матеріали щодо організації навчального процесу в європейських університетах за системою ECTS та нормативно-методичні матеріали, що регламентують організацію і технологію проведення експерименту.

На рівні вищого навчального закладу

1. Вжити заходів щодо проведення експерименту.
2. Створити робочу групу для організаційного та методичного супроводження експерименту.
3. Ознайомити науково-педагогічних працівників зі змістом та умовами проведення експерименту.
4. Підготувати план заходів щодо проведення експерименту, що включає адаптацію освітньо-професійних програм підготовки за відповідними напрямками до академічно-орієнтованих програм європейських університетів, розробку нормативних та методичних матеріалів з дисциплін навчальних планів на основі залікових кредитів України та ECTS тощо.

Очікувані результати:

- підвищення якості вищої освіти, конкурентоспроможності випускників та престижу національної вищої освіти;
- введення в дію системи стандартів вищої освіти з урахуванням специфіки кредитно-модульної системи;
- створення системи оцінювання якості освіти студентів, яка найбільш адаптована до вимог Болонської декларації;
- нормативно-методичне забезпечення академічної мобільності студентів у вітчизняному та європейському освітянському просторі й створення передумов взаємного визнання дипломів державного зразка про вищу освіту на принципах, передбачених ECTS;
- відпрацювання робочого варіанту КМСОНП освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавра та необхідної науково-методичної документації з експериментальних напрямів.

Директор департаменту
вищої освіти

Я.Я.Болюбаш

**Тимчасове положення
про організацію навчального процесу
в кредитно-модульній системі підготовки фахівців**

Вступ

Подальші соціально-економічні й політичні зміни в суспільстві, зміцнення державності України, входження її в цивілізоване світове співтовариство неможливі без структурної реформи національної системи вищої освіти, спрямованої на забезпечення мобільності, працевлаштування та конкурентоспроможності фахівців з вищої освіти.

Однією із передумов входження України до єдиної Європейської зони вищої освіти є досягнення системою вищої освіти України цілей Болонського процесу. На виконання першочергових завдань, що випливають з вищезазначеного, рішенням Колегії Міністерства освіти і науки України від 28 лютого 2003 р. (протокол № 2/3-4) (v03-4290-03) та від 24 квітня 2003 р. (протокол № 5/5-4) (v05_4290-03) передбачено проведення з 2003/2004 навчального року педагогічного експерименту щодо впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу (далі - КМСОНП) у вищих навчальних закладах III-IV рівнів акредитації.

При розробці цього положення враховано засади Європейської кредитно-трансферної та акумулюючої системи (далі - ECTS).

1. Основні терміни, поняття та їх визначення

У положенні використано терміни, що подані у Законах України «Про вищу освіту» від 17.01.2002 р. № 2984-III (2984-14) та «Про інноваційну діяльність» від 04.07.2002 р. № 40-IV (40-15), Державному класифікаторі професій ДК 003-95 (v0257217-95), Державному класифікаторі видів економічної діяльності ДК 009-96 (v0441217-96), Комплексі нормативних документів для розробки складових системи стандартів вищої освіти (додаток № 1 до наказу Міносвіти України від 31.07.98 р. № 285 (v0285281-98) зі змінами та доповненнями, що введені розпорядженням Міністерства освіти і науки України від 05.03.2001 р. № 28-р) та введені нові терміни відповідно до цілей цього положення, а саме:

- кредитно-модульна система організації навчального процесу – це модель організації навчального процесу, яка ґрунтується на поєднанні модульних технологій навчання та залікових освітніх одиниць (залікових кредитів);
- заліковий кредит – це одиниця виміру навчального навантаження необхідного для засвоєння змістових модулів або блоку змістових модулів;

- модуль – це задокументована завершена частина освітньо-професійної програми (навчальної дисципліни, практики, державної атестації), що реалізується відповідними формами навчального процесу;
- змістовий модуль – це система навчальних елементів, що поєднана за ознакою відповідності певному навчальному об'єктові.

2. Мета та завдання

Метою впровадження КМСОНП є підвищення якості вищої освіти фахівців і забезпечення на цій основі конкурентоспроможності випускників та престижу української вищої освіти у світовому освітньому просторі.

Основними завданнями КМСОНП є:

- адаптація ідей ECTS до системи вищої освіти України для забезпечення мобільності студентів у процесі навчання та гнучкості підготовки фахівців, враховуючи швидкозмінні вимоги національного та міжнародного ринків праці;
- забезпечення можливості навчання студентів за індивідуальною варіативною частиною освітньо-професійної програми, що сформована за вимогами замовників та побажаннями студента і сприяє його саморозвитку і відповідно підготовці до життя у вільному демократичному суспільстві;
- стимулювання учасників навчального процесу з метою досягнення високої якості вищої освіти;
- унормування порядку надання можливості студенту отримання професійних кваліфікацій відповідно до ринку праці.

3. Загальні положення

3.1. Для впровадження КМСОНП вищий навчальний заклад повинен мати три основних елемента ECTS:

- інформаційний пакет - загальна інформація про університет, назва напрямів, спеціальностей, спеціалізацій спеціальностей, анотації (змістові модулі) із зазначенням обов'язкових та вибіркових курсів, методики і технології викладання, залікові кредити, форми та умови проведення контрольних заходів, система оцінювання якості освіти тощо;
- договір про навчання між студентом і вищим навчальним закладом (напряму, освітньо-кваліфікаційний рівень, порядок і джерела фінансування, порядок розрахунків);
- академічна довідка оцінювання знань, що засвідчує досягнення студента в системі кредитів і за шкалою успішності на індивідуальному рівні та за системою ECTS.

3.2. Формування індивідуального навчального плану студента здійснюється на підставі переліку змістових модулів (блоків змістових модулів навчальних дисциплін), що сформовані на основі структурно-логічної схеми підготовки фахівців. Навчальна дисципліна формується як система змістових модулів, передбачених для засвоєння студентом, об'єднаних в блоки змістових модулів - розділи навчальної дисципліни.

3.3. Реалізація індивідуального навчального плану студента здійснюється протягом часу, який не перевищує граничного терміну навчання. Нормативний термін навчання визначається на підставі галузевих стандартів вищої освіти. Граничний термін може перевищувати нормативний на 1 рік. Різниця між граничним і нормативним термінами не фінансується з державного бюджету.

3.4. Індивідуальний навчальний план студента включає нормативні та вибіркові змістові модулі, що можуть поєднуватися у певні навчальні дисципліни.

Нормативні змістові модулі необхідні для виконання вимог нормативної частини освітньо-кваліфікаційної характеристики.

Вибіркові змістові модулі забезпечують підготовку для виконання вимог варіативної частини освітньо-кваліфікаційної характеристики, у тому числі відповідність обсягу підготовки, передбаченому нормативним терміном навчання. Вони дають можливість здійснювати підготовку за спеціалізацією певної спеціальності та сприяють академічній мобільності і поглибленій підготовці в напрямках, визначених характером майбутньої діяльності. Сукупність нормативних змістових модулів визначає обов'язкову складову індивідуального навчального плану студента.

3.5. Змістові модулі нормативних навчальних дисциплін гуманітарного та соціально-економічного циклу і природничо-наукового циклу при підготовці студентів на споріднених напрямках повинні бути уніфікованими в установленому порядку.

3.6. Індивідуальний навчальний план студента за певним напрямом формується особисто студентом під керівництвом куратора в КМСОНП.

3.7. При формуванні індивідуального навчального плану студента на наступний навчальний рік враховується фактичне виконання студентом індивідуальних навчальних планів поточного і попередніх навчальних років.

Формування індивідуального навчального плану студента за певним напрямом передбачає можливість індивідуального вибору змістових модулів (дисциплін) з дотриманням послідовності їх вивчення відповідно до структурно-логічної схеми підготовки фахівців. При цьому сума обсягів обов'язкових та вибірових змістових модулів, передбачених для вивчення протягом навчального року, повинна становити не більше 44 кредитів (не менше 60 залікових кредитів).

Система дає змогу здійснювати перехід студента в межах споріднених напрямів підготовки (певної галузі знань).

3.8. Спорідненість напрямів підготовки визначається спільністю переліку змістових модулів, які відносяться до нормативної складової індивідуального навчального плану студента цих напрямів підготовки, коли різниця між обсягами необхідних змістових модулів може бути засвоєна студентом у межах граничного терміну підготовки.

3.9. Зарахування змістових модулів (дисциплін), включених в індивідуальний навчальний план, здійснюється за результатами певного виду контролю якості

освіти студента протягом навчального року, як правило, без організації заліково-екзаменаційних сесій.

3.10. Система оцінювання якості освіти студента (зарахування залікових кредитів) має бути стандартизованою та формалізованою.

4. Принципи

4.1. Для впровадження КМСОНП слід дотримуватися таких принципів:

- Порівняльній трудомісткості кредитів, який полягає в досягненні кожним студентом встановлених ECTS норм, які забезпечують академічну мобільність студентів, державне й міжнародне визнання результатів освіти на конкретних етапах виконання студентом індивідуального навчального плану.
- Кредитності полягає в декомпозиції змісту освіти й навчання на відносно єдині та самостійні за навчальним навантаженням студентів частки, які забезпечують:

а) на рівні індивідуального навчального плану - набір (акумуляція) заданої трудомісткості кількості кредитів, які відповідають розрахунковій нормі виконання студентом навчального навантаження в умовах кредитно-модульної організації навчального процесу;

б) на рівні вивчення навчальної дисципліни - набір (акумуляція) заданої для даної дисципліни кількості кредитів, що включають в себе виконання необхідних видів робіт, які передбачені програмою вивчення навчальної дисципліни.

- Модульності визначає підхід до організації оволодіння студентом змістовими модулями і проявляється через специфічну для модульного навчання організацію методів і прийомів навчально-виховних заходів, основним змістом яких є активна самостійно-творча пізнавальна діяльність студента.
- Методичного консультування - полягає в науковому та інформаційно-методичному забезпеченні діяльності учасників освітнього процесу.
- Організаційної динамічності полягає в забезпеченні можливостей зміни змісту навчання з урахуванням динаміки соціального замовлення і потреб ринку праці.
- Гнучкості та партнерства полягає в побудові системи освіти так, щоб зміст навчання й шляхи досягнення цілей освіти та професійної підготовки відповідали індивідуальним потребам і можливостям студента.
- Пріоритетності змістової й організаційної самостійності та зворотного зв'язку полягає у створенні умов організації навчання, що вимірюється та оцінюється результатами самостійної пізнавальної діяльності студентів.
- Науковості та прогностичності полягає у побудові (встановленні) стійких зв'язків змісту навчання з науковими дослідженнями.
- Технологічності та інноваційності полягає у використанні ефективних педагогічних й інформаційних технологій, що сприяє якісній підготовці фахівців з вищою освітою та входженню в єдиний інформаційний та освітній простір.

- Усвідомленої перспективи полягає в забезпеченні умов для глибокого розуміння студентом цілей освіти та професійної підготовки, а також можливості їх успішного досягнення.
- Діагностичності полягає в забезпеченні можливості оцінювання рівня досягнення та ефективності, сформульованих і реалізованих в системі, цілей освіти та професійної підготовки.

5. Форми організації навчання

Формами організації процесу в умовах КМСОНП є: лекційні, практичні, семінарські, лабораторні та індивідуальні заняття, всі види практик та консультацій, виконання самостійних завдань студентів та інші форми і види навчальної та науково-дослідницької діяльності студентів.

6. Організаційно-методичне забезпечення

Організаційно-методичне забезпечення КМСОНП передбачає використання всіх документів, регламентованих чинною нормативною базою щодо вищої освіти, адаптованих і доповнених з урахуванням особливостей цієї системи.

7. Контроль успішності студента

Контроль успішності студента здійснюється з використанням методів і засобів, що визначаються вищим навчальним закладом.

Академічні успіхи студента визначаються за допомогою системи оцінювання, що використовується у вищому навчальному закладі, реєструється прийнятим у вищому навчальному закладі чином з обов'язковим переведенням оцінок до національної шкали та шкали ECTS.

Оцінки студентів можна виставляти так:

За шкалою ECTS	За національною шкалою	За шкалою навчального закладу
A	5	90-100
BC	4	75-89
DE	3	60-74
FX	2 (незадовільно) з можливістю повторного складання	35-59
F	2 (незадовільно) з обов'язковим повторним курсом	1-34

FX означає: «незадовільно» - необхідно виконати певну додаткову роботу для успішного складання;

F означає: «незадовільно» - необхідна значна подальша робота.

Державна атестація студентів проводиться відповідно до чинної нормативної бази.

8. Особливості переведення, відрахування, поновлення студентів та переривання їхнього навчання

8.1. Загальний порядок переведення, відрахування, поновлення студентів та переривання їхнього навчання зазначений у «Положенні про порядок переведення, відрахування та поновлення студентів вищих закладів освіти», затвердженого Міністерством освіти від 15.07.96 р. № 245 (з0427-96).

8.2. При переведенні (п. 10) студент додатково додає до заяви копію договору про навчання в попередньому навчальному закладі, академічну довідку за весь період навчання, з обов'язковим зазначенням назв дисциплін, загальної кількості годин, залікових кредитів, передбачених на їх вивчення та форм контролю.

При позитивному розгляді ректором заяви, деканат проводить перезарахування результатів навчання з дисциплін шляхом порівняння кількості залікових кредитів і обсягу змістових модулів та визначає академічну різницю нормативних змістових модулів, яка не повинна перевищувати, як правило, 10 навчальних дисциплін.

8.3. Відрахування студента за академічну неуспішність здійснюється у випадках невиконання студентом індивідуального навчального плану, незарахованих результатів семестрових контролів 3-х змістових модулів або у зв'язку з неможливістю сформулювати студентом індивідуального плану на наступний рік внаслідок незарахування йому запланованих змістових модулів та обмежень, накладених структурно-логічною схемою підготовки, а також за порушення умов договору про навчання.

8.4. Студент може взяти перерву у навчанні (академічну відпустку, повторний курс), згідно з порядком надання академічної відпустки та повторного курсу, зазначеного у «Положенні про академічні відпустки та повторне навчання у вищих закладах освіти» від 06.06.96 р. № 191 (з0325-96).

9. Стипендіальне забезпечення студентів

9.1. Стипендіальне забезпечення студентів здійснюється за підсумками виконання індивідуального навчального плану, виходячи з основних положень: «Порядку призначення, виплати та розмірів стипендіального забезпечення учнів, студентів, курсантів, слухачів, клінічних ординаторів, аспірантів і докторантів», затвердженого Кабінетом Міністрів України від 08.08.2001 р. № 950 (950-2001-п).

9.2. При перевищенні граничного терміну навчання стипендія студентам не назначається у зв'язку з відсутністю фінансування з бюджету цього етапу навчання.

10. Контроль за індивідуальним навчальним планом студента

10.1. Надання кваліфікованих консультацій щодо формування індивідуального навчального плану студента, його реалізації протягом всього періоду навчання покладається на куратора.

10.2. Куратором може бути науково-педагогічний працівник випускової кафедри, як правило, професор або доцент, ґрунтовно ознайомлений з вимогами відповідних галузевих стандартів вищої освіти.

Куратор призначається наказом ректора вищого навчального закладу за поданням декана відповідного факультету (директора інституту). У рамках виконання своїх функцій куратор підпорядкований заступнику декана факультету (заступнику директора інституту), який відповідає за формування індивідуального навчального плану студента.

10.3. На куратора покладається виконання таких основних завдань:

- ознайомлення студентів з нормативно-методичними матеріалами (інформаційним пакетом тощо), які регламентують організацію навчального процесу за кредитно-модульною системою.
- надання рекомендацій студентам щодо формування їх індивідуального навчального плану з урахуванням засвоєних змістових модулів (навчальних дисциплін) за час перебування в інших вищих навчальних закладах України або за кордоном.
- погодження індивідуального навчального плану студента та подання його на затвердження деканові факультету (директорові інституту).
- контроль за реалізацією індивідуального навчального плану студента на підставі відомостей про зараховані студенту залікові кредити з подальшим поданням пропозицій щодо продовження навчання студента або щодо його відрахування.

10.4. Куратор має право:

- відвідувати всі види занять студента згідно з його індивідуальним навчальним планом;
- подавати пропозиції деканові факультету (директорові інституту) щодо переведення на інший курс, відрахування та заохочення студента;
- брати участь у засіданнях кафедри та вчених рад факультетів (інститутів);
- подавати пропозиції щодо покращення навчального процесу та діяльності кураторів.

11. Особливості нормування навчального навантаження

В умовах проведення педагогічного експерименту з КМСОНП встановлюються норми часу:

- для проведення підсумкової атестації із залікового кредиту – 0,25 годин на одного студента;
- за керівництво куратору – 4 години на кожного студента за навчальний рік.

Інші норми часу регламентовані наказом МОН від 07.08.2002 р. № 450 (z0698-02) «Про затвердження норм часу для планування і обліку навчальної роботи та переліків основних видів методичної, наукової й організаційної роботи педагогічних і науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів».

Директор департаменту вищої освіти Я.Я.Болюбаш

ЗАТВЕРДЖЕНО

Наказ МОН України

23.01.2004 № 48

ПЕРЕЛІК

вищих навчальних закладів, що заявили
про участь в педагогічному експерименті щодо
запровадження кредитно-модульної системи
організації навчального процесу

1. Донецький національний університет
2. Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу
3. Київський національний економічний університет
4. Київський національний торговельно-економічний університет
5. Київський національний університет будівництва та архітектури
6. Київський національний університет ім. Тараса Шевченка:
 - Національна академія внутрішніх справ України
 - Національний університет фізичного виховання і спорту України
 - Житомирський державний університет імені Івана Франка
 - Ніжинський державний педагогічний університет імені Миколи Гоголя
 - Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди
 - Академія праці і соціальних відносин федерації професійних спілок України
7. Київський національний університет технологій та дизайну
8. Київський національний лінгвістичний університет
9. Львівський національний університет ім. Івана Франка
10. Луганський національний педагогічний університет ім. Тараса Шевченка
11. Національна академія оборони України
12. Національна металургійна академія України
13. Національний авіаційний університет
14. Національний аграрний університет
15. Національний аерокосмічний університет ім. М.Є. Жуковського «ХАІ»
16. Національний гірничий університет:
 - Дніпропетровський національний університет
 - Дніпропетровський національний університет залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна
 - Донецький державний університет економіки і торгівлі імені М. Туган-Барановського
 - Приазовський державний технічний університет
 - Кіровоградський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка
 - Донбаський гірничо-металургійний інститут
17. Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»
18. Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут»:
 - Національний університет харчових технологій

- Національний фармацевтичний університет
- Державний університет інформаційно-комунікаційних технологій
- Європейський університет фінансів, інформаційних систем, менеджменту і бізнесу
- Черкаський державний технологічний університет
- 19. Національний університет «Львівська політехніка»:
 - Національний університет «Острозька академія»
 - Луцький державний технічний університет
 - Львівський державний інститут фізичної культури
- 20. Національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова
- 21. Одеська національна академія зв'язку ім. О.С. Попова
- 22. Одеський національний морський університет
- 23. Севастопольський національний інститут ядерної енергії та промисловості
- 24. Східноукраїнський національний університет ім. Володимира Даля
- 25. Сумський національний аграрний університет
- 26. Ужгородський національний університет
- 27. Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна
- 28. Харківський національний університет радіоелектроніки:
 - Харківська національна академія міського господарства
 - Українська державна академія залізничного транспорту
- 29. Чернівецький національний університет ім. Юрія Федьковича
- 30. Білоцерківський державний аграрний університет
- 31. Донбаська державна академія будівництва і архітектури
- 32. Донбаський гірничо-металургійний інститут
- 33. Донецька державна академія управління
- 34. Дрогобицький державний педагогічний університет ім. Івана Франка
- 35. Кам'янець-Подільський державний університет
- 36. Київський університет ринкових відносин
- 37. Кримський інженерно-педагогічний університет
- 38. Львівський банківський інститут
- 39. Народна українська академія
- 40. Одеський державний екологічний університет
- 41. Одеський державний економічний університет:
 - Південноукраїнський державний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського
 - Одеська державна академія холоду
 - Херсонський державний університет
 - Миколаївський державний університет імені В.О. Сухомлинського
 - Миколаївський державний гуманітарний університет імені Петра Могили
 - Миколаївський аграрний університет
 - Феодосійська фінансово-економічна академія
- 42. Подільська державна аграрно-технічна академія

43. Рівненський державний гуманітарний університет
 44. Тернопільський державний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка:
 - Хмельницький інститут бізнесу
 45. Тернопільський державний технічний університет ім. Івана Пулюя
 46. Тернопільська академія народного господарства
 47. Український державний морський технічний університет імені адмірала Макарова
 48. Уманський державний педагогічний університет ім. Павла Тичини
 49. Харківський державний технічний університет сільського господарства
 50. Харківський гуманітарний інституту «Народна українська академія»
 51. Харківський державний педагогічний університет ім. Григорія Сковороди
 52. Харківський інститут управління
 53. Хмельницький державний університет
 54. Черкаська академія менеджменту
 55. Чернівецький торговельно-економічний інститут
 56. Чернігівський державний педагогічний університет ім. Тараса Шевченка
 57. Чернігівський державний технологічний університет
 58. Ялтинський інститут менеджменту
- (Перелік із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки № 415 v0415290-04) від 21.05.2004)

ЗАТВЕРДЖЕНО

Наказ МОН України

23.01.2004 № 48

ПЕРЕЛІК

регіональних базових вищих навчальних закладів

- I. Київський національний університет ім. Тараса Шевченка:
 - Київський національний економічний університет
 - Київський національний торговельно-економічний університет
 - Київський національний лінгвістичний університет
 - Національна академія оборони України
 - Національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова
 - Київський університет ринкових відносин
 - Чернігівський державний педагогічний університет ім. Тараса Шевченка
 - Уманський державний педагогічний університет ім. Павла Тичини
 - Черкаська академія менеджменту

II. Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут»:

- Київський національний університет будівництва та архітектури
- Київський національний університет технологій та дизайну
- Національний авіаційний університет
- Національний аграрний університет
- Білоцерківський державний аграрний університет
- Чернігівський державний технологічний університет

III. Національний університет «Львівська політехніка»:

- Львівський національний університет ім. Івана Франка
- Львівський банківський інститут
- Ужгородський національний університет
- Дрогобицький державний педагогічний університет ім. Івана Франка
- Рівненський державний гуманітарний університет

IV. Тернопільський державний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка:

- Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу
- Чернівецький національний університет ім. Юрія Федьковича
- Тернопільський державний технічний університет ім. Івана Пулюя
- Тернопільська академія народного господарства
- Чернівецький торговельно-економічний інститут
- Хмельницький державний університет
- Кам'янець-Подільський державний університет
- Подільська державна аграрно-технічна академія

V. Харківський національний університет радіоелектроніки:

- Національний аерокосмічний університет ім. М.Є. Жуковського «ХАІ»
- Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»
- Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна
- Народна українська академія
- Харківський гуманітарний інститут «Народна українська академія»
- Харківський державний педагогічний університет ім. Григорія Сковороди
- Харківський інститут управління
- Харківський державний технічний університет сільського господарства
- Сумський національний аграрний університет

VI. Одеський державний економічний університет:

- Одеська національна академія зв'язку ім. О.С. Попова
- Одеський національний морський університет
- Кримський інженерно-педагогічний університет
- Одеський державний екологічний університет
- Севастопольський національний інститут ядерної енергії та промисловості

- Український державний морський технічний університет імені адмірала Макарова
- Ялтинський інститут менеджменту

VII. Національний гірничий університет:

- Луганський національний педагогічний університет ім. Тараса Шевченка
- Національна металургійна академія України
- Східноукраїнський національний університет ім. Володимира Даля
- Донбаська державна академія будівництва і архітектури
- Донбаський гірничо-металургійний інститут
- Донецька державна академія управління
- Донецький національний університет

ЗАТВЕРДЖЕНО

Наказ МОН України

23.01.2004 № 48

СКЛАД

координаційної ради для супроводу та
узагальнення результатів педагогічного експерименту

Степко
Михайло Филімонович

заступник Міністра освіти і науки,
голова ради

Болюбаш
Ярослав Якович

директор департаменту вищої освіти МОН,
заступник голови ради

Члени координаційної ради

Андрущенко
Віктор Петрович

ректор Національного педагогічного
університету ім. М.П. Драгоманова

Антоненко
Григорій Якович

проректор Київського національного
університету будівництва і архітектури

Грубінко
Василь Васильович

проректор Тернопільського державного
педагогічного університету ім. Володимира
Гнатюка

Євтух
Микола Борисович

академік-секретар відділення педагогіки
вищої школи АПН України (за згодою)

Калиновська Лариса Євгеніївна	начальник навчального відділу Київського національного торговельно-економічного університету
Колот Анатолій Михайлович	проректор Київського національного економічного університету
Костробій Петро Петрович	перший проректор Національного університету «Львівська політехніка»
Салов Володимир Олександрович	начальник навчально-методичного управління Національного гірничого університету
Третяк Олег Васильович	перший проректор Київського національного університету ім. Тараса Шевченка
Шинкарук Василь Дмитрович	заступник директора департаменту вищої освіти МОН
Якименко Юрій Іванович	перший проректор Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»

2.6. Міністерство освіти і науки України³¹

Наказ
м. Київ

№ 49 від 23.01.2004р.

***Про затвердження Програми дій
щодо реалізації положень Болонської
декларації в системі вищої освіти
і науки України на 2004-2005 роки***

З метою реалізації положень Болонської декларації в системі вищої освіти і науки України

³¹ Наказ МОН Про затвердження Програми дій щодо реалізації положень Болонської декларації в системі вищої освіти і науки України на 2004-2005 роки № 49 від 23.01.2004р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0049290-04#Text>

НАКАЗУЮ:

1. Затвердити Програму дій щодо реалізації положень Болонської декларації в системі вищої освіти і науки України на 2004-2005 роки, що додається.
2. Департаментам вищої освіти (Болюбаш Я. Я.), міжнародного співробітництва та європейської інтеграції (Сухолиткий О. С.), науково-технологічного розвитку (Свіженко В. О.), інноваційного розвитку (Гончаренко М. Ф.), кадрової роботи (Биковський В.Т.), економіки та фінансування (Куліков П. М.), управлінню ліцензування, акредитації та нострифікації (Домніч В. І.), державній інспекції навчальних закладів (Бурлаков О. М.) забезпечити виконання Програми дій та систематичний моніторинг її результатів.
3. Вищим навчальним закладам III-IV рівнів акредитації розробити у місячний термін заходи щодо реалізації положень Болонської декларації в системі вищої освіти і науки України.
4. Контроль за виконанням наказу покласти на заступника Міністра Степка М.Ф.

Міністр

В. Г. Кремень

Затверджено
наказом МОН
від 23.01.04 р. № 49

Програма дій щодо реалізації положень Болонської декларації в системі вищої освіти і науки України

ВСТУП

Розвиток України визначається у загальному контексті Європейської інтеграції з орієнтацією на фундаментальні цінності загальносвітової культури: парламентаризм, права людини, права національних меншин, лібералізацію, свободу пересування, свободу здобуття освіти будь-якого рівня та інше, що є невід'ємним атрибутом громадянського демократичного суспільства.

Інтеграційний процес полягає у впровадженні європейських норм і стандартів в освіті, науці і техніці, поширенні власних культурних і науково-технічних здобутків в ЄС. У кінцевому результаті такі кроки спрацьовуватимуть на підвищення в Україні європейської культурної ідентичності та інтеграцію до загальноєвропейського інтелектуально-освітнього та науково-технічного простору.

Здійснення даного завдання передбачає взаємне зняття будь-яких принципових, на відміну від технічних, обмежень на контакти і обміни та поширення інформації.

Основними цілями реформ в Україні є підвищення життєвого рівня населення, передусім завдяки переходу до ринкової економіки, забезпечення захисту

громадянських прав і розширення індивідуальних свобод особи. Ринок праці і соціальна політика є найважливішими компонентами досягнення цих цілей, тому що вони необхідні для забезпечення продуктивності сучасної економіки.

У цьому контексті реформування вищої освіти і науки в Україні передбачає:

- перехід до динамічної ступеневої системи підготовки фахівців, що дасть змогу задовольняти можливості особистості в здобутті певного освітнього та кваліфікаційного рівня за бажаним напрямом відповідно до її здібностей та забезпечити її мобільність на ринку праці;
- формування мережі вищих навчальних закладів, яка за формами, програмами, термінами навчання і джерелами фінансування задовольняла б потреби кожної людини і держави в цілому;
- підвищення освітнього і культурного рівня суспільства, створення умов для навчання впродовж усього життя;
- запровадження в системі вищої освіти і науки України передового досвіду розвинутих країн світу та її інтеграція у міжнародне науково-освітнє співтовариство;
- пошук рівноваги між масовою фундаментальною та елітарною освітою, з одного боку, та вузькою спеціалізацією і професійною досконалістю, з іншого.

МЕТА ТА ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ

Головною метою Програми дій є вжиття заходів для входження національної системи освіти і науки в європейський простір з реалізацією таких вимог, критеріїв і стандартів:

- постійне навчання впродовж усього життя;
- мотивоване залучення студентів до навчання;
- сприяння привабливості та конкурентоспроможності Європейського простору вищої освіти і науки для інших регіонів світу.

Для реалізації концептуальних засад Болонського процесу в Україні необхідно:

- удосконалити двоступеневу структуру вищої освіти;
- прийняти прозорі та зрозумілі градації дипломів, ступенів та кваліфікацій;
- використати єдину систему кредитних одиниць і додатка до диплома;
- врахувати європейську практику організації акредитації та контролю якості освіти;
- підтримувати і розвивати європейські стандарти якості;
- ліквідувати перепони для розширення мобільності студентів, викладачів і дослідників;
- запровадити сучасні підходи інтеграції вищої освіти і науки у справі підготовки магістрів та аспірантів;
- забезпечити подальший розвиток автономності та самоврядування у системі вищої освіти та науки.

ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ ВИКОНАННЯ ЗАХОДІВ

Реалізація Програми дій надасть можливість:

- провести системну модернізацію системи освіти в цілому;
- наблизити якість освіти до вимог стандартів, що напрацьовані європейською спільнотою для впровадження до 2010 р.;
- запровадити в Україні загальноєвропейську систему наукових ступенів;
- запровадити систему кредитів сумісну із Європейською кредитно-трансферною системою навчання;
- сприяти мобільності громадян України, які здобувають освіту або надають освітні послуги.

Організація виконання Програми дій покладається на Департаменти вищої освіти, міжнародного співробітництва та європейської інтеграції, кадрової роботи, науково-технологічного розвитку, інноваційного розвитку, економіки та фінансування, управління ліцензування, акредитації та нострифікації, Науково-методичний центр вищої освіти, Центр міжнародної освіти.

Затверджено
наказом МОН
від 23.01.04 р. № 49

ЗАХОДИ

щодо реалізації положень Болонської декларації в системі вищої освіти і науки України на 2004-2005 роки

Зміст напрямку діяльності	Зміст завдання	Терміни виконання, роки	Відповідальні виконавці
1. Модернізація системи вищої освіти і науки України відповідно до ідей та документів Болонського процесу	1.1. Підготувати методичні посібники для вищих навчальних закладів з роз'ясненням вимог документів Болонського процесу.	2004	Департамент вищої освіти, вищі навчальні заклади
	1.2. Створити в Україні регіональні центри супроводження Болонського процесу (Дніпропетровськ, Донецьк, Тернопіль, Київ, Львів, Одеса, Харків).	2004-2005	Департаменти вищої освіти, міжнародного співробітництва та європейської інтеграції, інноваційного розвитку, базові вищі навчальні заклади

Зміст напрямку діяльності	Зміст завдання	Терміни виконання, роки	Відповідальні виконавці
	1.3 Провести педагогічний експеримент щодо впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу на основі критеріїв ECTS та тестування у вищих навчальних закладах.	2004-2005	Департамент вищої освіти, Науково-методичний центр вищої освіти, базові вищі навчальні заклади
	1.4. Завершити розробку нормативних документів з проведення педагогічного експерименту щодо впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу.	III-IV кв. 2004	Департамент вищої освіти, Науково-методичний центр вищої освіти
	1.5. Розробити пропозиції щодо вдосконалення багаторівневої структури вищої освіти в Україні на основі співставлення структури вищої освіти в Європі, досвіду української системи освіти і науки та задекларованих країнами-учасницями Болонського процесу принципів і напрямів щодо майбутньої системи освітньо-кваліфікаційних рівнів вищої освіти.	II кв. 2004	Департамент вищої освіти, Науково-методичний центр вищої освіти, вищі навчальні заклади
	1.6. Розробити проекти нормативних документів, що регламентують ступеневість системи вищої освіти (внесення змін до законодавства).	2004-2005	Департамент вищої освіти, Науково-методичний центр вищої освіти

Зміст напрямку діяльності	Зміст завдання	Терміни виконання, роки	Відповідальні виконавці
	1.7. Завершити розробку стандартів вищої освіти у відповідності до вимог Болонського процесу.	2004-2005	Департамент вищої освіти, Науково-методичний центр вищої освіти, базові вищі навчальні заклади
	1.8. Удосконалити Перелік напрямів та спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах, на основі вивчення тенденцій розвитку потреб національного та світового ринків праці.	2004-2005	Департамент вищої освіти, Науково-методичний центр вищої освіти
	1.9. Провести аналіз зарубіжного та вітчизняного досвіду використання освітніх кредитів.	2004	Департамент вищої освіти, Науково-методичний центр вищої освіти, базові вищі навчальні заклади
	1.10. Підготувати інформаційні матеріали для вищих навчальних закладів про практику впровадження освітніх кредитів ECTS.	2004	Департамент вищої освіти, Науково-методичний центр вищої освіти
	1.11. Провести науково-методичні конференції, семінари для працівників вищої школи щодо впровадження кредитно-модульної системи.	2004-2005	Департамент вищої освіти, Науково-методичний центр вищої освіти
	1.12. Удосконалити Web-сайт з інформацією про стан реалізації положень Болонської декларації в системі вищої освіти України	2004	Департамент вищої освіти, Український інститут науково-технічної та економічної інформації, базові вищі навчальні заклади
2. Введення додатка до диплома (Diploma Supplement)	2.1. Розробити додаток до диплома про вищу освіту відповідно до загальноєвропейського зразка «Додаток до диплома (Diploma Supplement)».	2004	Департаменти вищої освіти, міжнародного співробітництва та європейської інтеграції, Науково-методичний центр вищої освіти, базові вищі навчальні заклади

Зміст напрямку діяльності	Зміст завдання	Терміни виконання, роки	Відповідальні виконавці
	2.2. Запровадити додаток до диплома про вищу освіту відповідно до загальноєвропейського зразка «Додаток до диплома (Diploma Supplement)».	2005	Департамент вищої освіти, Управління ліцензування, акредитації та нострифікації
3. Створення порівняльної системи визнання іноземних документів про вищу освіту в Україні та впровадження національних документів про освіту в державах-учасницях Болонського процесу	<p>3.1. Підготувати пропозиції щодо створення системи визначення рівня компетентності випускників вищих навчальних закладів в Україні:</p> <ul style="list-style-type: none"> • вивчити досвід об'єктивної оцінки компетентності випускників в країнах-учасницях Болонського процесу; • розробити методи об'єктивної оцінки рівня компетентності фахівців певних освітньо-кваліфікаційних рівнів в Україні. 	2004	Управління ліцензування, акредитації та нострифікації, Департаменти вищої освіти, міжнародного співробітництва та європейської інтеграції
	3.2. Сприяти укладанню угоди між вищими навчальними закладами України та закордону і реалізувати спільні програми вищої освіти з метою отримання подвійних дипломів за відповідними напрямами та спеціальностями.	2004-2005	Департаменти міжнародного співробітництва та європейської інтеграції, вищої освіти, вищі навчальні заклади

Зміст напрямку діяльності	Зміст завдання	Терміни виконання, роки	Відповідальні виконавці
4. Проблеми якості освіти та розробка порівняльних методологій і критеріїв оцінки	4.1. Запровадити на Web-сайті МОН висвітлення інформації про українську систему визнання документів про вищу освіту українською, російською, англійською, французькою і німецькою мовами.	2004-2005	Управління ліцензування, акредитації та нострифікації, Департаменти міжнародного співробітництва та європейської інтеграції, вищої освіти, Український інститут науково-технічної та економічної інформації
	4.2. Розробити пропозиції щодо відповідності української системи оцінки якості освіти європейським системам.	2004-2005	Департамент вищої освіти, Науково-методичний центр вищої освіти
	4.3. Розробити нормативні документи, які визначають організацію навчального процесу в умовах кредитно-модульної системи організації навчання та основні принципи, підходи і систему оцінки якості результатів підготовки фахівців з вищою освітою.	2004	Департамент вищої освіти
	4.4. Розробити процедури акредитації освітніх програм з врахуванням переходу на кредитно-модульну систему організації навчального процесу з метою забезпечення визнання результатів якості освіти і підвищення мобільності студентів.	2005	Управління ліцензування, акредитації та нострифікації

Зміст напрямку діяльності	Зміст завдання	Терміни виконання, роки	Відповідальні виконавці
	4.5. Запровадити механізми вдосконалення діючої системи контролю якості вищої освіти з урахуванням переходу на кредитно-модульну систему організації навчального процесу.	2005	Управління ліцензування, акредитації та нострифікації, Департамент вищої освіти, Науково-методичний центр вищої освіти
	4.6. Створити банк даних освітніх програм українських та зарубіжних вищих навчальних закладів і результатів їх оцінювання при акредитації.	2005	Управління ліцензування, акредитації та нострифікації, Департаменти вищої освіти, міжнародного співробітництва та європейської інтеграції, Науково-методичний центр вищої освіти
	4.7. Провести робочі семінари Міжнародної мережі агентств з гарантії якості вищої освіти INQAAHE (2006 р.) і Мережі акредитаційних агентств країн Центральної і Східної Європи CEENET (2005 р.) в Україні.	2005	Управління ліцензування, акредитації та нострифікації, Департаменти вищої освіти, міжнародного співробітництва та європейської інтеграції
5.Удосконалення системи забезпечення якості освіти	5.1. Вивчити питання про управління якістю освіти, присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань в розвинутих країнах світу з метою вдосконалення діючих в Україні систем ліцензування, атестації, акредитації освітніх послуг та пошуку організаційних можливостей інтеграції до світової системи освіти.	2005	Управління ліцензування, акредитації та нострифікації, Департамент кадрової роботи

Зміст напрямку діяльності	Зміст завдання	Терміни виконання, роки	Відповідальні виконавці
	<p>5.2. Удосконалити систему моніторингу якості освіти на засадах запровадження:</p> <ul style="list-style-type: none"> • ефективного механізму громадського рейтингу навчальних закладів та навчальних програм; • експертних і тестових методів оцінювання; • багатоступеневої системи контролю особистих досягнень студентів; • забезпечення доступності результатів моніторингу для широкої громадськості. 	2005	Державна інспекція навчальних закладів, Управління ліцензування, акредитації та нострифікації, Департамент вищої освіти
6.Розвиток співробітництва з державами-учасницями Болонського процесу щодо визнання документів про освіту	6.1. Проаналізувати укладені двосторонні угоди із зарубіжними країнами (Болгарія, Естонія, Словачка Республіка, Румунія, Угорщина) про взаємовизнання документів про освіту та при необхідності ініціювати внесення змін відповідно до сучасного стану освітніх систем держав-сторін.	2004	Департамент міжнародного співробітництва та європейської інтеграції, Управління ліцензування, акредитації та нострифікації, Державна інспекція навчальних закладів
	6.2. Ініціювати підготовку двосторонніх угод про взаємовизнання документів про освіту, присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань країн-учасниць Болонського процесу, що не приєдналися до Лісабонської конвенції.	2004-2005	Департаменти міжнародного співробітництва та європейської інтеграції, кадрової роботи, Управління ліцензування, акредитації та нострифікації

Зміст напрямку діяльності	Зміст завдання	Терміни виконання, роки	Відповідальні виконавці
	6.3. Проаналізувати акредитовані освітні програми із напрямів та спеціальностей держав-сторін Болонського процесу, що становлять інтерес для розвитку українського суспільства з метою укладання взаємовигідних спеціалізованих угод про визнання документів про освіту.	2005	Департамент міжнародного співробітництва та європейської інтеграції, Управління ліцензування, акредитації та нострифікації
	6.4. Вивчити досвід нострифікації у державах – учасниках Болонського процесу, що приєдналися до Лісабонської конвенції, для реалізації в національній практиці визнання іноземних документів про освіту.	2005	Управління ліцензування, акредитації та нострифікації

2.7. Міністерство освіти і науки України

Наказ

м. Київ
№ 812

від 20 жовтня 2004 р.

Про особливості впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу

З метою забезпечення проведення педагогічного експерименту щодо впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу та на виконання Програми заходів щодо реалізації положень Болонської декларації в системі вищої освіти і науки України на 2004-2005 рр. (накази Міністерства освіти і науки від 23 січня 2004 р. № 48, 49)

НАКАЗУЮ:

1. Затвердити:

– перелік вищих навчальних закладів, у яких проводиться педагогічний експеримент за напрямами і спеціальностями, що додається;

– структуру інформаційного пакету напряму підготовки (спеціальності), що додається.

2. Ректорам вищих навчальних закладів-учасників педагогічного експерименту:

2.1. Забезпечити проведення педагогічного експерименту з кредитно-модульної системи організації навчального процесу за визначеними напрямами підготовки і спеціальностями.

2.2. До 1 січня 2005 р. розробити інформаційні пакети з напрямів (спеціальностей), за якими проводиться педагогічний експеримент.

2.3. Створити тимчасові робочі групи для розробки змістових модулів за напрямами підготовки (спеціальностями), з яких проводиться експеримент.

2.4. Забезпечити моніторинг результатів педагогічного експерименту та їх постійне висвітлення в науково-методичних виданнях, засобах масової інформації та на Веб-сторінках вищих навчальних закладів.

3. Встановити, що:

– ціна кредиту ECTS для напрямів підготовки (спеціальностей), з яких проводиться педагогічний експеримент, складає 36 академічних годин. Нормативна кількість залікових одиниць на один навчальний рік – 60 кредитів ECTS;

– кількість кредитів ECTS на навчальну дисципліну визначається діленням загального обсягу годин з навчальної дисципліни на ціну кредиту (з округленням до 0,5 кредиту). Загальний обсяг годин з навчальної дисципліни повинен включати час на проведення лекцій, практичних, семінарських та лабораторних занять, консультацій, практик, самостійної та індивідуальної роботи і контрольних заходів;

– у навчальних та робочих планах експериментальних напрямів підготовки (спеціальностей) вводиться додаткова графа «Кредити ECTS»;

– в академічній довідці в графі «Години» через дріб зазначається кількість кредитів ECTS, а в графі «Оцінки» через дріб – оцінка за шкалою ECTS.

4. Ректорам регіональних базових вищих навчальних закладів:

4.1. Забезпечити координацію з проведення педагогічного експерименту у регіональній групі вищих навчальних закладів та моніторинг його результатів.

4.2. Систематично проводити методичні семінари з питань реалізації педагогічного експерименту.

5. Департаменту вищої освіти (Болюбаш Я.Я.) спільно з науково-методичним центром вищої освіти (Левківський К.М.) та вищими навчальними закладами-учасниками педагогічного експерименту:

5.1. До кінця 2004/2005 навчального р. упорядкувати термінологію кредитно-модульної системи організації навчального процесу та укласти тлумачний словник.

6. Департаменту вищої освіти (Болюбаш Я.Я.) спільно з департаментом економіки і фінансування (Куліков П.М.), юридичним відділом (Свириденко А.М.) адаптувати Договір про підготовку фахівців з вищою освітою

на умовах повного відшкодування витрат на навчання (фізичними, юридичними особами) до вимог ECTS.

7. Контроль за виконанням наказу покласти на заступника Міністра Степка М.Ф.

Міністр

В.Г. Кремень

2.8. Національна доповідь щодо вступу України в Болонський процес³²

Україна на шляху до Болоньї

У сучасному світі Україна розглядає свій розвиток у загальному контексті Європейської інтеграції з орієнтацією на фундаментальні цінності культури, насамперед: парламентаризм, права людини, лібералізацію, свободу пересування, рівність доступу до якісної освіти будь-якого рівня та інше, що є невід'ємним атрибутом громадянського демократичного суспільства. Україна прагне бути повноправним учасником процесу Європейської інтеграції. Тому модернізація вищої освіти здійснюється у повній відповідності до положень Лісабонської угоди, яку Україна підписала й ратифікувала, та принципів Болонського процесу.

Основні напрями державної політики у сфері вищої освіти визначені Конституцією України, Законами України «Про освіту» та «Про вищу освіту», «Про наукову і науково-технічну діяльність»; актами Президента України та Кабінету Міністрів України, зокрема:

- Указами Президента України від 11.06.98 № 615/98 «Про стратегію інтеграції України до Європейського Союзу», від 12.09.95 № 832 «Про основні напрями реформування вищої освіти в Україні», від 23.01.96 № 77/96 «Про заходи щодо реформування системи підготовки спеціалістів та працевлаштування випускників вищих навчальних закладів», від 08.02.01 З 78/2001 «Про програму роботи з обдарованою молоддю на 2001-2005 роки», від 17.02.04 № 199/2004 «Про заходи щодо вдосконалення системи вищої освіти в Україні», яким всі міністерства і відомства зобов'язані здійснити ефективні заходи щодо забезпечення приєднання до Болонського процесу. На виконання цього Указу створена Державна міжвідомча комісія (склад додається);
- Постановами Кабінету Міністрів України від 03.11.93 № 896 «Про Державну національну програму «Освіта (Україна XXI століття)», від 12.11.97 № 1260 «Про документи про освіту та вчені звання», від 24.05.97 № 507 «Про перелік напрямів та спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за відповідними освітньо-кваліфікаційними

³² Національна доповідь щодо вступу України в Болонський процес / Відп. ред. М.Ф.Степка. К.: Освіта України, 2004. 32 с. URL: http://library.zntu.edu.ua/Bolon_process/dopovid.pdf

рівнями», від 20.01.98 № 65 «Про затвердження Положення про освітньо-кваліфікаційні рівні (ступеневу освіту)», від 07.08.98 № 1247 «Про розроблення державних стандартів вищої освіти».

Нормативною базою реформування вищої освіти є Закон України «Про вищу освіту», який спрямований на сприяння процесам демократизації взаємовідносин на всіх рівнях функціонування галузі, визначає повноваження та права всіх суб'єктів вищої освіти, принципи автономії вищих навчальних закладів, врегульовує відносини у сфері навчання, виховання, підготовки громадян України, створює умови для самореалізації особистості, забезпечення потреб суспільства й держави у кваліфікованих фахівцях.

Законом уведено кілька принципово нових демократичних положень функціонування вищої школи України. Насамперед, це обов'язковість створення вищого колегіального органу громадського самоврядування вищого навчального закладу, який приймає Статут закладу, щорічно заслуховує звіти ректора щодо результатів діяльності. Закон передбачає також, що заміщення посад керівників вищих навчальних закладів відбувається тільки за відкритими конкурсом. Претенденти на посаду керівника обираються таємним голосуванням вищим колегіальним органом громадського самоврядування закладу. Новим законодавством суттєво розширено повноваження органів студентського самоврядування, їх компетенція визначена окремою статтею Закону України «Про вищу освіту».

Документом загальнодержавного значення, що визначив систему поглядів на стратегію й основні напрями розвитку освіти в Україні у першій чверті XXI століття стала Національна доктрина розвитку освіти в Україні, схвалена на II Всеукраїнському з'їзді працівників освіти (2001р.). Відповідно до цієї доктрини зростання освітнього потенціалу суспільства та випереджувальний розвиток освіти забезпечать впровадження новітніх виробничих та інформаційних технологій, що дасть змогу протягом наступних 10-15 років суттєво наблизитись до рівня й способу організації життєдіяльності розвинутих країн світу.

Асоціація ректорів університетів України у своєму зверненні підтримала напрями приєднання до Болонського процесу. Міністерством освіти і науки України затверджена і запроваджена у 2004 р. навчальна програма «Вища освіта України і Болонський процес». Пріоритетні напрями приєднання України до Болонського процесу широко розглянуті на міжнародних науково-практичних конференціях у регіонах України з розвинутою мережею університетів: м. Києві (двічі), м. Дніпропетровську, м. Харкові, м. Львові.

Організація управління системою освіти. Національні органи

Нова модель управління освітою стала більш відкритою й демократичною. Управління в галузі вищої освіти в Україні здійснює Кабінет Міністрів України (Уряд) через систему органів виконавчої влади, яку складають: Міністерство освіти і науки – спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади в галузі освіти, інші центральні органи виконавчої влади, які мають у своєму

підпорядкуванні вищі навчальні заклади, а також Вища атестаційна комісія; органи місцевого самоврядування; органи громадського самоврядування.

Акти Міністерства освіти і науки України, Вищої атестаційної комісії України, що прийняті у межах їх повноважень, є обов'язковими для інших органів управління, вищих навчальних незалежно форм власності. Повноваження власника (власників) щодо управління вищим навчальним закладом визначаються в межах законів статутом вищого навчального закладу.

Відповідно до Закону України «Про вищу освіту» в Україні можуть діяти вищі навчальні заклади різних форм власності (державної, комунальної, приватної) та типів: університети, академії, інститути, консерваторії (музичні академії) – III-IV рівень акредитації, коледжі та технікуми (училища) – I-II рівень акредитації.

Вищі навчальні заклади I-II рівнів акредитації готують фахівців на рівні молодшого спеціаліста, підготовка яких на базі 11 класів навчання у середній загальноосвітній школі триває 3 роки.

Вищі навчальні заклади III-IV рівнів акредитації пропонують на першому циклі навчальні програми підготовки бакалаврів (з тривалістю навчання 3,5-4 роки) та програми другого циклу підготовки фахівців із повною вищою освітою (університетський рівень освіти з тривалістю навчання 1-2 роки після завершення навчання за програмою бакалавра). Завершується навчання видачею диплома спеціаліста або магістра. Щоб досягти більшої відповідності структури освітніх програм Болонським вимогам з 2005/2006 навчального року, здійснюється перехід на підготовку лише магістрів.

Державному вищому навчальному закладу IV рівня акредитації відповідно до законодавства може бути наданий статус національного, а за рішенням Кабінету Міністрів України – певні додаткові повноваження. Статус національного в Україні має 81 університет. Така диверсифікація типів навчальних закладів України та програм підготовки значною мірою обумовлена історичними традиціями, потребами ринку праці, а також прагненням України більш динамічно інтегруватися до Європейського освітнього простору. Порядок створення, реорганізації та ліквідації вищих навчальних закладів визначено Законом України «Про вищу освіту» та відповідними постановами Кабінету Міністрів України і здійснюється за обов'язковими процедурами ліцензування та акредитації для закладів. Вищі навчальні заклади III або IV рівня акредитації державної форми власності створюються Кабінетом Міністрів України (як засновником).

Вищі навчальні заклади I або II рівнів акредитації державної форми власності створюються Міністерством освіти і науки України та центральним органом виконавчої влади за підпорядкуванням закладу, ті, що перебувають у власності Автономної Республіки Крим – органами влади Автономної Республіки Крим, заклади комунальної форми власності – органами місцевого самоврядування.

Сьогодні система вищої освіти налічує 1009 вищих навчальних заклади I-IV рівнів акредитації (училища, технікуми, коледжі, інститути, академії, університети), з них:

- 670 закладів I-II рівнів акредитації, в тому числі 586 – державної форми власності та 84 – інших форм власності. Загальна чисельність студентів таких закладів становить 593 тис., або у розрахунку на 10 тис. населення – 125 осіб.
- 339 закладів III-IV рівнів акредитації, у тому числі 235 – державної форми власності і 104 – інших форм власності. Серед них функціонує 141 університет, 63 академії, 135 інститутів, де навчається 1,8 млн студентів, або у розрахунку на 10 тис. населення – 387 осіб.

За кошти державного бюджету у вищих навчальних закладах України навчається 38% від загальної чисельності студентів.

Вищі навчальні заклади України IV рівня акредитації відповідно до законодавства іноземних держав та за згодою Міністерства освіти і науки України можуть створювати за кордоном свої структурні підрозділи. Вищі навчальні заклади іноземних держав можуть з дозволу Міністерства освіти і науки України створювати свої підрозділи на території України. Слід зазначити, що усі типи вищих навчальних закладів України III-IV рівнів акредитації пропонують програми повної вищої освіти університетського типу.

В Україні сформована система післядипломної освіти (підвищення кваліфікації, перепідготовка, друга вища освіта), яка налічує 563 інституції та розглядається в сучасному суспільстві як основна складова системи неперервної освіти, що дає кожній особистості можливість для удосконалення та оновлення знань упродовж усього життя.

Надання освітніх послуг у сфері вищої освіти регулюється однаковими положеннями для навчальних закладів державної та приватної форми власності. Однак, приватні навчальні заклади у інших сферах господарської діяльності, а також під час створення керуються також Законами України «Про підприємства в Україні» та «Про підприємництво», що надає власникам додаткові повноваження в реалізації принципів самоврядності.

Гарантії якості

Національна система гарантії якості освіти в Україні базується на основі вимог щодо необхідності дотримання стандартів освіти та оцінки освітніх послуг. Контроль якості вищої освіти передбачає внутрішню та зовнішню оцінку, які здійснюються, відповідно, вищими навчальними закладами, органами державного контролю й громадськістю. Вищі навчальні заклади за власною ініціативою використовують інноваційні моделі управління якістю освіти на основі стандартів ISO серії 9000. Їх досягнення оцінюються також громадськими організаціями (зокрема, Українською Асоціацією якості) під час проведення щорічних конкурсів, рейтингів тощо.

Згідно з діючим законодавством основними формами зовнішньої оцінки є державна атестація студентів, державне інспектування, а також ліцензування та

акредитація освітньо-професійних програм і навчальних закладів. Постійно діючими органами державного контролю є Міністерство освіти і науки України, як спеціально уповноважений центральний державний орган виконавчої влади – Державна інспекція навчальних закладів та державно-громадський орган – Державна акредитаційна комісія.

Державна інспекція навчальних закладів здійснює інспектування шляхом аналізу і оцінки рівня навчально-виховної, наукової та методичної роботи, використання наукового, науково-педагогічного кадрового потенціалу, розвитку матеріально-технічної бази і соціальної сфери, дотримання державних стандартів щодо якості підготовки студентів тощо. Державна атестація студентів здійснюється державною екзаменаційною комісією після завершення навчання за певною освітньо-професійною програмою. При цьому кожен випускник складає Державні іспити і, як правило, захищає дипломну роботу чи дипломний проект. Питання якості освіти та адаптивності освітніх програм, їх змісту та можливості практичної реалізації, визнання документів про освіту належать до проблем, пов'язаних із стандартизацією освіти, ґрунтуються на її кращих традиціях, досягненнях, що враховує вимоги й досвід світової освітньої спільноти.

Відповідно до ст. 11 Закону України «Про вищу освіту» стандарти освіти встановлюють вимоги до змісту, обсягу й рівня освітньої та фахової підготовки. Вони є основою оцінки освітнього та освітньо-кваліфікаційного рівня громадян незалежно від форми здобуття освіти. Відповідно до Державного класифікатора професій України, кваліфікація фахівця визначається рівнем освіти та спеціалізацією. Таким чином, існує певний зв'язок між кваліфікацією (рівнем професійної діяльності) і рівнем вищої освіти. Структура стандартів вищої освіти є ієрархічною сукупністю взаємопов'язаних компонент, що встановлюють вимоги на рівні держави, на рівні галузі, на рівні вищого навчального закладу.

Державний стандарт вищої освіти. Він затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 24 травня 1997 № 507 і визначає переліки кваліфікацій, напрямів та спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за відповідними освітньо-кваліфікаційними рівнями, загальні вимоги до кожного освітньо-кваліфікаційного та освітнього рівня. На сьогодні переліком напрямів та спеціальностей установлено 76 напрямів підготовки бакалаврів і понад 500 назв спеціальностей підготовки магістрів.

Розробники переліку у назвах напрямів підготовки освітньо-кваліфікаційних рівнів бакалавра та спеціальностей освітньо-кваліфікаційних рівнів підготовки магістра відобразили узагальнений об'єкт діяльності, на який має бути спрямована праця фахівця. Спеціальності переліку, що характеризуються високим ступенем спорідненості змісту освіти, поєднуються в окремі напрями (бакалаврати). Структури галузей знань та напрямів підготовки певною мірою відповідають наведеним у Міжнародній Стандартній Класифікації Освіти, що спрощує процес визнання нострифікації документів про освіту.

Ринок праці, що формується в державі вимагає визначення державного переліку спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців із вищою освітою в Україні, і який відповідає переліку кваліфікацій для їх первинних посад. Удосконалення останнього буде завершено в Україні у 2005 р. Сьогодні, як складова державного стандарту використовуються Державний класифікатор професій. На підставі цих документів встановлюється відповідність окремої професії певному освітньо-кваліфікаційному рівню.

Галузевий стандарт вищої освіти України – це комплекс із трьох послідовних складових. Перша складова галузевого стандарту вищої освіти – освітньо-кваліфікаційна характеристика формується на підставі кваліфікаційних характеристик (вимог сфери праці) та вимог щодо соціально значущих рис та якостей випускника вищого навчального закладу (вимоги суспільства) як модель компетентності фахівця.

Освітньо-кваліфікаційна характеристика трансформується у модель підготовки фахівця, що становить другу складову галузевого стандарту вищої освіти – освітньо-професійну програму підготовки. В ній встановлюються вимоги до змісту, обсягу, рівня освіти і професійної підготовки фахівця (у формі системи назв модулів змісту навчання) та нормативний термін навчання відповідно до визначеного рівня професійної діяльності.

Третьою складовою галузевого стандарту вищої освіти є *засоби діагностики* якості освіти - стандартизовані методики об'єктивного оцінювання якості освіти, яку особа здобула в результаті реалізації освітньо-професійної програми підготовки та визначення ступеня відповідності показників якості вищої освіти вимогам освітньо-кваліфікаційної характеристики за критеріями досягнення кінцевих цілей освіти та професійної підготовки.

Стандарти вищих навчальних закладів є невід'ємною складовою системи стандартів з вищої освіти. Вони розробляються й затверджуються самим закладом і є нормативно-методичними документами, що регламентують навчальну роботу у закладі (навчальні плани, програми навчальних дисциплін тощо). Стандарти вищого навчального закладу ґрунтуються на відповідних освітньо-кваліфікаційних характеристиках та освітньо-професійних програмах підготовки.

Особливе відображення у стандартах знаходить гуманістичне спрямування вищої освіти. Зокрема, ними передбачається нормативна частина змісту освіти, якою забезпечується обов'язкове вивчення соціально-гуманітарних дисциплін: права, екології, етики, філософії, світової та вітчизняної культури тощо. Ці дисципліни складають до 20% навчального часу підготовки фахівців.

Якість підготовки фахівців в Україні визначається під час встановлених процедур ліцензування й акредитації напрямів та спеціальностей, а також атестації і професійної сертифікації випускників вищого навчального закладу із застосуванням засобів діагностики.

Державні гарантії якості освіти реалізуються через уведену у 1992 р. систему ліцензування та акредитації, яка постійно вдосконалюється. Механізми ліцензування та акредитації освітньої діяльності навчального закладу і його окремих спеціальностей та програм підготовки належать в Україні до основних інструментів, що забезпечують внутрішню й зовнішню оцінку якості організації підготовки на національному та міжнародному рівнях.

Відповідно до Закону України «Про вищу освіту» *освітня діяльність* на території України здійснюється вищими навчальними закладами лише за умов наявності ліцензій, що видаються у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України. Ліцензії засвідчують спроможність навчального закладу здійснювати підготовку на рівні стандартів, що захищає молодь від неякісних освітніх послуг. Вони видаються на підставі результатів ліцензійної експертизи, що здійснюється безпосередньо в навчальному закладі відповідною комісією. У ліцензіях визначаються назва напрямку, спеціальності, освітньо-кваліфікаційний рівень та дозволені обсяги підготовки, термін дії, а також юридичні адреси закладу та його відокремлених структурних підрозділів (філій).

Акредитація напрямку або спеціальності – це державне визнання відповідності рівня підготовки (перепідготовки) фахівців за напрямом або спеціальністю державним вимогам, що надає право видавати документи про вищу освіту державного зразка. Акредитація напрямів або спеціальностей проводиться з ініціативи вищого навчального закладу на заключному етапі підготовки фахівців. В Україні проводиться також *акредитація вищого навчального закладу в цілому (інституціональна)*. Це процедура державного визначення його статусу. Вищий навчальний заклад може бути акредитованим за певним рівнем акредитації, якщо не менше двох третин спеціальностей, за якими він здійснює освітню діяльність, є акредитованими за цим рівнем. Закон України «Про вищу освіту» встановлює чотири рівні акредитації вищих навчальних закладів (із I по IV). (Головними критеріями для акредитації вищого навчального закладу в цілому за IV рівнем є ефективна діяльність його аспірантури і докторантури, високий рівень наукової та науково-технічної діяльності (зокрема, залучення до неї студентів). Вищі навчальні заклади III-IV рівнів акредитації включені до державного реєстру наукових установ.

Акредитація вищого навчального закладу в цілому або з окремого напрямку чи спеціальності на сьогодні складається з трьох основних етапів: проведення вищим навчальним закладом самоаналізу; проведення зовнішньої громадсько-державної експертизи; розгляд з справи в Державній акредитаційній комісії з прийняттям відповідного рішення щодо видачі сертифіката. Термін дії сертифіката не може перевищувати 10 років. Продовження терміну дії сертифіката здійснюється у тому ж порядку, що встановлений для його одержання. В разі порушень умов ліцензування сертифікати про акредитацію напрямку, спеціальності або вищого навчального закладу можуть бути анульовані відповідно до чинного законодавства. Рішення Міністерства освіти і науки

України з питань ліцензування та акредитації можуть бути оскаржені. Результати ліцензування та акредитації публікуються у виданнях Міністерства освіти і науки. Вищі навчальні заклади зобов'язані публікувати інформацію про наявність у них ліцензії та сертифіката про акредитацію в своїх рекламних матеріалах для вступників на перші курси. Для подальшого удосконалення процедури ліцензування та акредитації заплановано обов'язкове (більш ширше) залучення до цієї роботи студентів та роботодавців.

Окремі провідні університети проходять процедуру міжнародної акредитації, однак розширення цього процесу стримується фінансовими можливостями університетів.

Одним з прикладів, що підтверджує результативність заходів щодо забезпечення якості підготовки студентів є результати їх, участі у міжнародних олімпіадах, підтримка обдарованої студентської молоді. В останні роки активізовано роботу щодо участі українських студентів у міжнародних змаганнях. Починаючи з 2000 р. студенти України неодноразово були відзначені як переможці й призери міжнародних студентських олімпіад. Команди студентів України брали участь і займали призові місця в Міжнародній математичній олімпіаді в Ісламській Республіці Іран: у 2000 р. – 2 місце, 2002 р. – 4 місце, 2004 р. – 2 місце серед студентських команд з 14 країн світу. З 2001 р. Україна бере участь у Міжнародній олімпіаді з програмування. В 2001 р. у півфіналі в Румунії у командних змаганнях українські студенти зайняли 5 місце серед 10 залікових. У 2002 р. Україна представила на ці змагання шість команд, які увійшли у десять кращих серед країн Південно-Східного європейського регіону. Із яких дві команди зайняли призові 1 і 2 місця. Це дозволило їм узяти участь у Першості світу, який проходив у Сполучених Штатах Америки, і, відповідно, зайняти там 2 і 4 місця серед 62 команд учасників Світу. 2003 р. На Першості світу з програмування у Празі, команда студентів України серед 70 команд учасників отримала 3 місце. Шість українських команд, які брали участь у цих змаганнях, увійшли у число 10 призерів. А нещодавно в м. Скоп'є (Македонія) на 11 міжнародних змаганнях з математики для студентів університетів студент Національного технічного університету України «КПІ» Олександр Рибак виборов «Grand Grand First Prize». В жовтні 2004 р. переможці всеукраїнських регіональних олімпіад з програмування візьмуть участь у світових змаганнях у Румунії. Значна робота проводиться для підтримки зв'язків з вищими навчальними закладами країн СНД, зокрема набуває сили тенденція щодо організації і проведення міжнародних студентських олімпіад під егідою Міністерства освіти і науки України.

Двоступенева система вищої освіти

Починаючи з 90-х років минулого сторіччя, підготовка фахівців у системі вищої освіти України здійснюється за ступеневою системою. Законом України «Про освіту» було започатковано систему вищої освіти, яка забезпечує підготовку фахівців освітньо-кваліфікаційних рівнів бакалаврів і магістрів, поряд із

збереженням підготовки фахівців освітньо-кваліфікаційного рівнів молодшого спеціаліста та спеціаліста, що було притаманно попередній системі. *Сьогодні відповідно до Болонської декларації підготовка фахівців на рівні спеціаліст скасовується і у вищій школі залишаються лише програми бакалавра й магістра. Навчальні заклади, які готують молодшого спеціаліста (технікуми, училища), виводяться із системи вищої освіти.*

Підготовка фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавр є першим ступенем професійної вищої освіти. В Україні реалізовано 3-4-річний цикл підготовки фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавра на основі повної загальної середньої освіти, що дає їм право отримання відповідної до напряму підготовки професійної кваліфікації та на зайняття певних посад на ринку праці. Нині Міністерство освіти і науки України разом з Міністерством праці та соціальної політики України та асоціацією роботодавців України працюють над змінами до Державного класифікатора професій для розширення можливостей працевлаштування бакалаврів. Одночасно бакалавр здобуває академічний освітній рівень базової вищої освіти, що дає йому право на продовження навчання за освітньо-професійною програмою підготовки фахівців більш високого освітньо-кваліфікаційного рівня магістра. Після закінчення другого циклу навчання випускник вищого навчального закладу здобуває професійну кваліфікацію та освітній рівень повної вищої освіти, що дає йому право на продовження навчання за програмами підготовки наукових та науково-педагогічних працівників (третій цикл – аспірантура). Цикл підготовки фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня магістра не перевищує 1-2 роки в залежно від профілю підготовки.

*Кваліфікація вищої освіти (академічна кваліфікація) у системі ступеневої освіти України визначається відповідно до розділу 1 Конвенції про визнання кваліфікацій з вищої освіти в європейському регіоні (Лісабон, 1997). Законом України «Про вищу освіту» встановлені такі освітні рівні для здобуття кваліфікацій за освітньо-кваліфікаційним рівнем: *неповної вищої освіти* – молодшого спеціаліста (виводиться із системи вищої освіти); *базової вищої освіти* – бакалавра; *повної вищої освіти* – спеціаліста (сьогодні така програма скасовується), магістра.*

Термін кваліфікація (професійна кваліфікація) згідно із Законом України «Про вищу освіту» у дипломах про вищу освіту застосовується виключно у значенні, що використовується у з таких документах, як Державний класифікатор професій України та Міжнародна стандартна класифікація занять, що сприяє професійній мобільності випускників.

Таким чином, в Україні впродовж 12 років існує гармонічне поєднання двоступеневої структури вищої академічної освіти (базова і повна вища освіта) та професійної підготовки за дворівневою структурою - бакалавра і магістра. Це є, гарантією адаптації національної системи вищої освіти до потреб суспільства, що динамічно змінюються), а також до реалізації ідеї створення системи освіти

впродовж усього життя. Проект Закону України «Про освіту дорослих (неперервна освіта – протягом всього життя)» розроблено й подано на розгляд до Верховної Ради України.

Визнання ступенів (кваліфікацій) та термінів навчання

Визнання кваліфікацій вищої освіти | регулюється Законами України «Про освіту», «Про вищу освіту» (2002,), Постановами Кабінету Міністрів України № 1260 «Про документи про освіту та вчені звання» та № 1380 «Про ліцензування освітніх послуг». наказом Міністерства освіти і науки України № 563 «Про затвердження Положення про визнання іноземних документів про освіту», де визначаються правові та організаційні основи визнання іноземних освітніх документів. Ці нормативні акти встановлюють централізовану процедуру визнання, що входить до компетенції Міністерства освіти і науки України. В необхідних випадках указані процедури здійснюються за участю Міністерства охорони здоров'я та Міністерства оборони України. Визнання в Україні наукових ступенів з здійснюється Вищою Атестаційною Комісією.

Національні критерії оцінювання якості іноземних освітніх кваліфікацій, отриманих у різних регіонах світу, ґрунтуються на положеннях Лісабонської Конвенції, яка набула чинності 1999 р. відповідно до Закону України «Про ратифікацію Конвенції про визнання кваліфікацій з вищої освіти в європейському регіоні». Для участі в роботі Комітету Лісабонської Конвенції та діяльності мережі ENIC/NARIC Національною Комісією України у справах ЮНЕСКО представлено Міністерство освіти і науки України. Для реалізації цих функцій в Міністерстві освіти і науки України створено спеціальний підрозділ – Управління ліцензування, акредитації та нострифікації. Це сприяє мобільному забезпеченню необхідною інформацією та безпосередньому втіленню в практику нових рішень Комітету.

Усі випускники вищих навчальних закладів України отримують додаток до диплома. Додаток до диплома про вищу освіту є документом про освіту, що видається власникові диплома з метою надання додаткової розширеної інформації про вищий навчальний заклад, який надає кваліфікацію, про рівень кваліфікації, про зміст і обсяг освіти, особливості навчання, форми і результати підсумкового контролю та його академічні професійні права тощо. З 2005 р. Україні вводиться новий додаток до диплома, форма та зміст якого відповідатимуть моделі, яка була розроблена Європейською Комісією, Радою Європи та UNESCO/CEPES, з урахуванням специфіки національної системи вищої освіти України, державною мовою і широко розповсюдженими європейськими мовами (англійською, французькою).

Визнання отриманих в Україні наукових ступенів і вчених звань здійснюється відповідно до укладених Міністерством освіти і науки України і Вищою атестаційною комісією України міжнародних угод. Порівняння наукових ступенів і вчених звань в Україні з відповідними ступенями і званнями у європейських країнах засвідчує, що еквівалентом наукового ступеня *кандидат наук* можна

вважати ступінь *доктор філософії* з відповідних наук. Еквівалентом ступеня доктор наук можна вважати ступінь габілітований доктор чи доктор наук (PhD, ScD), що присуджується в ряді країн за результатами досліджень та визначних наукових досягнень. Вченому званню *доцент* аналогічно відповідає звання асоційований професор (associate professor), аналогічним вченому званню *професор* порівнюється зі званням *повний професор* (full professor).

Докторантура (в Україні аспірантура) та науково-дослідна робота

В Україні особи, які отримали повну вищу освіту освітньо-кваліфікаційного рівня магістра (раніше і спеціаліста), мають право вступити на конкурсних засадах до аспірантури (третьій цикл підготовки, термін навчання з відривом від виробництва – 3 роки) для здобуття вченого ступеня кандидата наук (еквівалент PhD). За час навчання аспірант складає кандидатські (кваліфікаційні) іспити зі спеціальності, філософії та іноземної мови, самостійно виконує науково-дослідницьку роботу за тематикою дисертації, готує наукові публікації, бере участь в наукових семінарах, конференціях та ін. проводить навчальні заняття зі студентами в обсязі 200 навчальних годин (своєрідна педагогічна практика), а також захищає дисертацію, яка є результатом його самостійної дослідницької роботи. Аспіранту також пропонуються 2-3 лекційних курси зі спеціальності та суміжних дисциплін, курси з педагогіки та психології вищої школи. У структурі навчального плану підготовки аспіранта ця частка запропонованих для вивчення курсів складає 20 % навчального обсягу програми підготовки, Сьогодні у вищих навчальних закладах захищається більше 50 відсотків докторських і кандидатських дисертацій від загальної кількості по Україні.

Невід'ємною складовою освітнього процесу у вищих навчальних закладах України є наукова і науково-технічна діяльність. Це забезпечує високий рівень фундаментальної підготовки студентів, які беруть участь у дослідженнях, професійному зростанню молодих викладачів, сприяє впровадженню ними нових навчальних курсів із використанням новітніх наукових результатів і технологій. Таким чином, реалізується один із важливих принципів Болонського процесу – єдність навчання і наукових досліджень.

Водночас наука у вищих навчальних закладах України є також органічною частиною загальної системи наукового і науково-технічного сектору економіки України, що ефективно сприяє соціально-економічному розвитку держави. На сьогодні у вищих навчальних закладах діє майже 1000 наукових шкіл і колективів, 42 наукові установи, організації та державні підприємства. З метою наукового супроводження впровадження сучасних методик Указом Президента України від 4 березня 1992 р. було створено Академію педагогічних наук України. Науково-методичне та науково-інформаційне забезпечення навчального процесу і наукової діяльності здійснюють підпорядковані Міністерству освіти і науки України Науково-методичний центр вищої освіти, 18 центрів науково-технічної та економічної інформації. Показники наукової роботи викладачів і

студентів є одним з найважливіших критеріїв оцінки потенціалу вищого навчального закладу в процесі його акредитації.

Наукова і науково-технічна діяльність у галузі вищої освіти здійснюється відповідно до Законів України «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про інноваційну діяльність» та «Про вищу освіту». На вищі навчальні заклади III-IV рівнів акредитації поширюються права, що передбачені законодавством України для наукових установ. Політику держави щодо підтримки фундаментальних досліджень як вищих наукових закладів, так і академічних установ, в Україні здійснює Державний фонд фундаментальних досліджень шляхом надання грантів за результатами незалежної експертизи конкурсних проектів на виконання науково-технічних розробок.

Мобільність студентів та персоналу

Закон України «Про вищу освіту» підтримує розвиток мобільності студентів і викладачів. Цьому сприяє й те, що третього грудня 1999 р. Україною ратифіковано Конвенцію про визнання кваліфікацій з вищої освіти в Європейському регіоні (Закон України № 1273-XIV ВР). Забезпечення умов для розширення мобільності представляє для України одне з найважливіших завдань її інтеграції до Болонського процесу. Це стосується студентів, викладачів і науковців України, яким надається підтримка в рамках міжнародних угод (міжурядових, міжвідомчих та прямих угод між вищими навчальними закладами і науково-дослідницькими установами) та міжнародними програмами, що реалізуються в Європейському регіоні, і є доступними для України. Найбільш популярними в Україні є програми DAAD (Німеччина), OAD (Австрія), TEMPUS (ЄС). На жаль, громадяни України не мають поки що доступу до таких потужних програм ЄС як Sokrates-Erasmus і Leonardo. Значно сприяє мобільності і вивчення європейських мов широким загалом українців як в Україні, так і на різноманітних мовних курсах у європейських країнах. Доступ громадян України до національних грантів (стипендій), як і в багатьох інших європейських країнах, обмежений. Однією з найбільших перешкод для розвитку мобільності, що в певній мірі ще й досі негативно впливає на її динамічний розвиток, є поки що фінансові, а інколи й мовні проблеми та проблеми візової підтримки. Автономія вищих навчальних закладів дозволяє розробляти і реалізовувати з власні програми взаємообміну та стажування студентів і викладачів у інших вищих навчальних закладах України і світу. До основних факторів, які значною мірою впливають на мобільність студентів України, відносяться: надання їм допомоги в отриманні віз для навчання; забезпечення інформацією про умови навчання у вищих навчальних закладах України та інших європейських країнах; спрощення умов щодо поєднання навчання у вищих навчальних закладах з роботою та навчанням у іншому навчальному закладі; підтримка Міністерством освіти і науки України мобільності навчання українських студентів у закордонних вищих навчальних закладах через відповідну систему грантів; узгодження навчальних планів та програм підготовки фахівців відповідних напрямів вищих навчальних

закладів України та європейських країн; введення короткострокових лінгвістичних курсів; розширення взаємного обміну студентами між вищими навчальними закладами України та Європи.

Міжнародна інтеграція України у сфері вищої освіти і науки здійснюється в рамках 83 міжурядових і 46 міжвідомчих угод з 61 країною світу, 17 із яких – міжурядові угоди про взаємне визнання документів про освіту, наукові ступені і вчені звання. На узгодження іноземним партнерам розіслано майже 90 проектів міжнародних угод у галузі освіти і науки. Вищі навчальні заклади співпрацюють з країнами ЄС у рамках різних наукових і освітніх програм. Так, лише за 10 років реалізації Трансевропейської програми співпраці в галузі вищої освіти – TEMPUS здійснено 126 проектів у 40 вищих навчальних закладах України, що є вагомим внеском у модернізацію вищої освіти України. В рамках діючої програми «Спільний простір Європейської вищої освіти» університети України відкривають факультети Європейських студій та започатковують Європейські навчальні курси. Багато університетів України спільно із університетами інших країн Європи розробили узгоджені освітньо-професійні програми і тепер мають змогу видавати випускникам окрім українського диплома також диплом університету – закордонного партнера.

Загалом щорічно понад 10 тисяч українських громадян виїждять на навчання та стажування за кордон. Близько 9 тисяч українських викладачів, науковців, аспірантів і студентів беруть участь у реалізації міжнародних програм і проектів. 27 тисяч іноземних студентів із 110 країн світу, серед яких 28 країн Європи, 40 країн Азії, 30 країн Африки та 12 країн Латинської Америки, отримують освіту в Україні.

Україна створює умови для міжнародного співробітництва вищих навчальних закладів усіх форм власності, зокрема, шляхом надання пільг на сплату податків та зборів (обов'язкових платежів), пов'язаних із закупівлею та ввезенням на територію України навчального, наукового та виробничого обладнання, приладдя та матеріалів, для здійснення освітньої, наукової та науково-технічної діяльності.

Для покращення та вдосконалення академічної мобільності Міністерством освіти і науки та вищими навчальними закладами України здійснюється низка заходів:

1. В поточному році підготовлено проект Указу Президента України «Про заснування стипендій Президента України талановитим студентам та молодим ученим» для навчання та стажування у провідних зарубіжних університетах і дослідницьких центрах за пріоритетними напрямками соціально-економічного розвитку України.
2. При Міністерстві освіти і науки України функціонує Центр міжнародної освіти, головним завданням якого є сприяння обмінам студентів і молодих учених.
3. Відкриваються інформаційно-консультативні центри у зарубіжних країнах.

4. Упроваджується система європейських кредитів ECTS та «Додатків до диплома» (Diploma Supplement) європейського зразка, що створює перспективне підґрунтя для розширення мобільності.
5. Створюються додаткові умови для використання новітніх технологій у вивченні іноземних мов.

Заклади вищої освіти й студенти

Значною мірою реформуванню вищої освіти сприяло розширення автономії вищих навчальних закладів, що реалізується відповідно до законодавства України. Усі права та обов'язки учасників навчально-виховного процесу встановлюються Статутом університету, який приймається вищим колегіальним органом управління університету (загальні збори або конференція трудового колективу) і є основним нормативним документом, що регламентує його діяльність. Тепер університет може самостійно визначати форми навчання та організації навчального процесу; здійснювати додаткові освітні послуги; приймати на роботу працівників, вести власні програми наукової і науково-виробничої діяльності; створювати навчальні та наукові інституції як структурні підрозділи (інститути, коледжі, відділення, філії тощо), брати участь у діяльності міжнародних організацій, безстроково та безоплатно користуватися виділеними земельними ділянками та ін.

Надання реальної автономії вищим навчальним закладам, як правило, веде до посилення мотивації щодо активної діяльності всіх суб'єктів навчального процесу (у тому числі, студентів та викладачів). Зокрема, для керівника закладу введено процедуру його конкурсного обрання шляхом таємного голосування на зборах вищого колегіального органу самоврядування закладу. Керівник у встановленому порядку має звітуватись перед зборами вищого колегіального органу самоврядування закладу, яким він може бути відкликаний із займаної ним посади за порушення статуту вищого навчального закладу та умов контракту.

Завідувач кафедри також обирається на посаду за відкритим конкурсом Вченою радою вищого навчального закладу (дорадчий колегіальний орган) терміном на п'ять років (для національного вищого навчального закладу – на сім років).

Особи викладацького складу та наукові працівники також проходять процедури конкурсного відбору на посаду (1 раз на 5 років).

Студентам створюються умови для навчання, проживання у гуртожитках, оздоровлення, пільгового проїзду у громадському транспорті, залучення їх до науково-дослідної та іншої творчої роботи, участі в науково-практичних та наукових конференціях, семінарах, симпозіумах, олімпіадах, конкурсах, в тому числі міжнародних; отримання відповідних грантів та грантів на навчання за кордоном, за результатами якого їм можуть бути призначені іменні та персональні стипендії (премії).

Керівники, особи викладацького складу та наукові працівники можуть бути висунуті колективом закладу для присвоєння почесних звань, нагород, премій. Суттєвим загальним для працівників та студентів вищих навчальних закладів

стимулюючим фактором є стале та послідовне поліпшення їх умов праці, соціального забезпечення та гарантій, постійна увага до цього Президента України, законодавців та Уряду.

Українське законодавство забезпечує обов'язкову участь студентів у прийнятті рішень на всіх рівнях у системі вищої освіти. В Україні створена Всеукраїнська студентська рада для розгляду актуальних проблем студентського життя. Масштабно їх участь здійснюється через обрані студентами представницькі органи, які мають назву «органів студентського самоврядування». Студентські представницькі органи згідно із Законом «Про вищу освіту» можуть створюватися на рівні академічної групи, факультету, гуртожитку, вищого навчального закладу в цілому. Залежно від контингенту студентів, типу та специфіки вищого навчального закладу такі органи за бажанням студентів можуть створюватися також на рівні курсу, спеціальності, студентського містечка, структурних підрозділів вищого навчального закладу. Таким чином, система студентського представництва має гнучку структуру, що забезпечує її наближеність до кожного окремого студента. До компетенції органів студентського самоврядування належить представництво інтересів студентів із питань змісту та організації навчання, забезпечення можливостей для здійснення наукової та творчої діяльності, соціального забезпечення студентів та умов їх проживання у гуртожитках, оздоровлення та організації дозвілля. Керівники студентських представницьких органів вищих навчальних закладів входять до складу вчених рад.

Міністерство освіти і науки України на основі угоди співпрацює з Українською асоціацією студентського самоврядування (УАСС), яка на добровільних засадах об'єднує у своєму складі представницькі органи студентського самоврядування вищих навчальних закладів усіх регіонів України. Ця співпраця передбачає проведення взаємних консультацій, залучення представників УАСС до підготовки проектів нормативних актів із питань вищої освіти та соціального забезпечення студентів, спільне проведення конференцій та семінарів, надання необхідної для діяльності УАСС інформації. За результатами двох конференцій, проведених УАСС за участю Міністерства освіти і науки України у 2002 та 2003 роках у Києві та Львові, до Верховної Ради України був внесений проект закону про часткові зміни до Закону України «Про вищу освіту», який додатково має зміцнити правове становище студентських і представницьких органів, наділити їх більш широкими та краще юридично захищеними правами, а також підвищити кількісне представництво студентів в усіх органах управління вищих навчальних закладів та в процесі їх акредитації. У підготовці цього законопроекту значну допомогу надали представники ESIB – Національних студентських союзів у Європі, а також членських організацій ESIB, студентських союзів Австрії, Угорщини та Словаччини.

Соціальний вимір Болонського процесу

Громадяни України мають право незалежно від статі, раси, національності, соціального і майнового стану, роду та характеру занять, світоглядних

переконань, належності до партій, ставлення до релігії, віросповідання, стану здоров'я, місця проживання та інших обставин на здобуття на конкурсній основі вищої освіти усіх освітньо-кваліфікаційних рівнів у вищих навчальних закладах державної форми власності за кошти державного бюджету в межах вимог державних стандартів, якщо громадянин здобуває її вперше.

Доступ до вищої освіти регламентується умовами вступу до вищих навчальних закладів України, що є обов'язковими для закладів незалежно від форми власності та підпорядкування.

Для отримання права здобути вищу освіту необхідно мати атестат за 11-річну середню загальноосвітню школу (з 2000 р. в Україні введено 12-річний термін навчання) чи диплом середніх професійних або технічних училищ та технікумів. Вступники складають конкурсні вступні випробування за програмами середньої школи. Університети та інші вищі навчальні заклади мають широку автономію у проведенні вступних випробувань (форма, кількість, введення додаткових дисциплін, часу тощо) і деталях вимог до відбору абітурієнтів. Установлені певні пільги при зарахуванні для дітей сиріт, інвалідів. З метою забезпечення оцінювання знань та рівного доступу до вищої освіти в Україні започатковано експеримент із проведенням зовнішнього тестування випускників середньої загальноосвітньої школи у незалежних центрах, результати якого за бажанням учнів можуть зараховуватись як вступні випробування до університетів.

Підготовка іноземців та осіб без громадянства регламентовано спеціальними законами та іншими нормативними актами, що відповідають міжнародній практиці.

Фінансування підготовки фахівців у вищих навчальних закладах проводиться за рахунок коштів державного бюджету України, республіканського бюджету Автономної Республіки Крим та місцевих бюджетів - за державним замовленням, а також коштів пільгових довгострокових кредитів, або юридичних та фізичних осіб. Згідно з Конституцією України громадяни мають право безоплатно здобути вищу освіту в державних і комунальних навчальних закладах на конкурсній основі.

Навчання впродовж усього життя

В Україні з метою соціальної захищеності громадян сформована система післядипломної освіти, яка розглядається як основна складова системи неперервної освіти впродовж усього життя. Щороку в 563 закладах та підрозділах мережі післядипломної освіти здійснюється перепідготовка більш ніж 30 тис осіб із вищою освітою та підвищення кваліфікації близько 300 тис. фахівців.

Програми перепідготовки за змістом тісно ув'язуються з рівнем попередньої освіти, потребами замовника і, як правило, зорієнтовані на найбільш сучасні актуальні сфери діяльності. Зокрема, в ній формується інфраструктура перенавчання кадрів з питань комп'ютерних технологій, банкрутства, конкурентоспроможності, охорони інтелектуальної власності, корпоративного

управління, фахівців із роботи з цінними паперами, аварійних комісарів, арбітражних керуючих, а також інших актуальних напрямків професійної діяльності. Okремо сформована мережа навчальних закладів із професійного навчання державних службовців, керівників підприємств, військовослужбовців, які звільнені у запас, митників тощо. Відкрито нові спеціалізації напрямів перепідготовки для роботи у нових господарських структурах і сфері малого підприємництва та бізнесу, банківській та страховій діяльності. У 2004 р. на розгляд Верховної Ради України подано проект спеціального Закону України «Про освіту дорослих (неперервну освіту)», який установить нові можливості продовження навчання як за програмами професійної підготовки, так і за розвиваючими програмами відповідно до освітніх інтересів населення.

Внесок у Європейський вимір вищої освіти

Однією з основних системоутвірних ознак системи вищої освіти України є професійна кваліфікація як результат набуття громадянами вищої освіти. Відповідно до Закону України «Про вищу освіту» та Конвенції про визнання кваліфікацій з вищої освіти в європейському регіоні (Лісабон, 1997) система вищої освіти – це сукупність взаємодіючих послідовних курсів навчання, вищих навчальних закладів, інших юридичних осіб, що надають освітні послуги. Усі складові стандарту вищої освіти повинні бути визнані уповноваженим органом держави. Для структури та форми стандартів вищої освіти України, а також більшості країн, що виникли на пострадянському просторі, характерним є поєднання у просторі та часі здобуття академічних та професійних кваліфікацій – професійна вища освіта.

Таким чином, можна вважати, що для вирішення одного з основних завдань Болонського процесу – уведення двоступеневої структури вищої освіти в Україні відпрацьована гнучка модель вищої освіти, що поєднує фундаментальність та універсалізм і надає професійну кваліфікацію.

Підвищення привабливості Європейського простору вищої освіти

Прагнення України приєднатися до Болонського процесу обумовлені розумінням його інтеграційного характеру і тим, що вища освіта є стабілізуючим та інтегруючим фактором розвитку держави, демократизації усіх процесів становлення сучасного суспільства, що найбільш відповідає стратегічним інтересам України. Необхідність подальшої модернізації системи вищої освіти в Україні, її удосконалення й підвищення рівня якості є найважливішою для неї соціокультурною проблемою. Це значною мірою обумовлюється процесами глобалізації та потребами формування позитивних умов для індивідуального розвитку з людини, її соціалізації та саморегуляції у Європейському просторі. Зазначені процеси диктують необхідність визначення та гармонізації нормативно-правового забезпечення галузі освіти з урахуванням вимог міжнародної та європейської систем стандартів та сертифікації. Приєднання України до Болонського процесу матиме системоутворюючий вплив на подальше реформування вищої освіти в Україні, що передбачає перш за все:

- перехід до національної динамічної ступеневої системи підготовки фахівців, що дасть змогу задовольняти можливості особистості в здобутті певного освітнього та кваліфікаційного рівня за бажаним напрямом (спеціальністю) відповідно до її здібностей та забезпечить її мобільність «без кордонів» на ринку праці;
- формування системи надання освітніх послуг, яка за формами, програмами, термінами навчання і джерелами фінансування задовольняла б інтереси та потреби кожної особи й держави в цілому;
- формування суспільства, яке навчається впродовж усього життя;
- створення умов для динамічної інтеграції України в Європейське співтовариство.

Коментар-підсумок

В основу розвитку освіти України, вибору його пріоритетів покладені резолюції та рекомендації ЮНЕСКО з питань освіти, зокрема: «Рекомендації щодо освіти в дусі міжнародного взаєморозуміння, співпраці, миру та освіти в галузі прав людини та основних свобод особистості» (Париж, 1974); Велика Хартія Університетів (Magna Charta Universitatum) - 18 вересня 1988 р.; «Всесвітня програма дій у галузі освіти з прав людини та демократії» (Монреаль, 1993); «Декларація та Програма дій Всесвітньої конференції ООН з питань прав людини» (Відень, 1993); «Декларація Міністрів освіти, прийнята на 44 сесії Міжнародної конференції з питань освіти» (Женева, 1994); «Інтегровані рамки дій в галузі освіти в дусі миру, прав людини та демократії» (схвалені та прийняті на 28 сесії Генеральної конференції, Париж, 1995); « Декларація принципів толерантності» (Париж, 1995); «Декларація та Стратегія дій Всесвітньої конференції з питань прав жінок» (Беджинг, 1995); Лісабонська конвенція (11 квітня 1997 р.); Сорбонська декларація (травень 1998 р.); Болонська декларація (19 червня 1999 р.); Декларація про науку та використання наукових знань (Будапешт, червень-липень 1999 р.); Празьке комюніке міністрів вищої освіти європейських країн (19 травня 2001 р.); «Саламанське звернення» Європейської асоціації університетів (березень-квітень 2001 р.); Комюніке конференції міністрів вищої освіти європейських країн (Берлін, вересень 2003 р.) тощо.

Цьому також сприяла активна участь суб'єктів освітньої діяльності України в заходах, що проводились Європейською комісією Ради Європи, ЮНЕСКО, студентськими організаціями та підтримка ними міжнародних ініціатив України. Непересічне значення в цьому мали неодноразові місії фахівців Ради Європи, їх сприяння проведенню міжнародних семінарів із питань розвитку та модернізації вищої освіти.

Прийняття України до кола країн членів Болонського процесу суттєво прискорить вже розпочаті нею у 1993 р. заходи з реформування власної системи вищої освіти, адаптації та інтеграції її у Європейському просторі та сприятиме формуванню єдиного освітянського простору.

**2.9. Закон України
Про вищу освіту³³
(зі змінами і доповненнями)**

1 липня 2014 р.

Стаття 1. Основні терміни та їх визначення

1. У цьому Законі терміни вживаються в такому значенні:

1) автономія закладу вищої освіти – самостійність, незалежність і відповідальність закладу вищої освіти у прийнятті рішень стосовно розвитку академічних свобод, організації освітнього процесу, наукових досліджень, внутрішнього управління, економічної та іншої діяльності, самостійного добору і розстановки кадрів у межах, встановлених цим Законом;

1-1) академічна доброчесність – сукупність етичних принципів та визначених Законом України «Про освіту», цим Законом та іншими законами України правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень;

{Частина першу статті 1 доповнено пунктом 1-1 згідно із Законом № 2145-VIII від 05.09.2017}

2) академічна мобільність – можливість учасників освітнього процесу навчатися, викладати, стажуватися чи проводити наукову діяльність в іншому закладі вищої освіти (науковій установі) на території України чи поза її межами;

3) академічна свобода – самостійність і незалежність учасників освітнього процесу під час провадження педагогічної, науково-педагогічної, наукової та/або інноваційної діяльності, що здійснюється на принципах свободи слова і творчості, поширення знань та інформації, проведення наукових досліджень і використання їх результатів та реалізується з урахуванням обмежень, встановлених законом;

4) акредитація освітньої програми – оцінювання освітньої програми та/або освітньої діяльності закладу вищої освіти за цією програмою на предмет забезпечення та вдосконалення якості вищої освіти:

{Абзац перший пункту 4 частини першої статті 1 із змінами, внесеними згідно із Законом № 392-IX від 18.12.2019}

{Абзац другий пункту 4 частини першої статті 1 виключено на підставі Закону № 392-IX від 18.12.2019}

{Абзац третій пункту 4 частини першої статті 1 виключено на підставі Закону № 392-IX від 18.12.2019}

³³ Закон України «Про вищу освіту». Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 37-38, ст.2004.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>

{Абзац четвертий пункту 4 частини першої статті 1 виключено на підставі Закону № 392-IX від 18.12.2019}

5) вища освіта – сукупність систематизованих знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, інших компетентностей, здобутих у закладі вищої освіти (науковій установі) у відповідній галузі знань за певною кваліфікацією на рівнях вищої освіти, що за складністю є вищими, ніж рівень повної загальної середньої освіти;

б) вищий військовий навчальний заклад – заклад вищої освіти державної форми власності, який здійснює на певних рівнях вищої освіти підготовку курсантів (слухачів, студентів), ад'юнктів для подальшої служби на посадах офіцерського (сержантського і старшинського) складу з метою задоволення потреб Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, центральних органів виконавчої влади із спеціальним статусом, Служби безпеки України, Служби зовнішньої розвідки України, інших розвідувальних органів України, центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону;

{Пункт 6 частини першої статті 1 із змінами, внесеними згідно із Законом № 766-VIII від 10.11.2015; в редакції Закону № 1986-IX від 17.12.2021}

б-1) заклад вищої освіти із специфічними умовами навчання – заклад вищої освіти державної форми власності, який здійснює на певних рівнях вищої освіти підготовку курсантів (слухачів, студентів), ад'юнктів для подальшої служби на посадах середнього та вищого складу Національної поліції України, начальницького складу з метою задоволення потреб Міністерства внутрішніх справ України, центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері цивільного захисту, центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань;

{Частину першу статті 1 доповнено пунктом б-1 згідно із Законом № 1986-IX від 17.12.2021}

7) заклад вищої освіти – окремий вид установи, яка є юридичною особою приватного або публічного права, діє згідно з виданою ліцензією на провадження освітньої діяльності на певних рівнях вищої освіти, проводить наукову, науково-технічну, інноваційну та/або методичну діяльність, забезпечує організацію освітнього процесу і здобуття особами вищої освіти, післядипломної освіти з урахуванням їхніх покликань, інтересів і здібностей;

8) галузь знань – гармонізована з Міжнародною стандартною класифікацією освіти широка предметна область освіти і науки, що включає групу споріднених спеціальностей;

{Пункт 8 частини першої статті 1 в редакції Закону № 392-IX від 18.12.2019}

9) Європейська кредитна трансферно-накопичувальна система (ЄКТС) – система трансферу і накопичення кредитів, що використовується в Європейському просторі вищої освіти з метою надання, визнання, підтвердження кваліфікацій та

освітніх компонентів і сприяє академічній мобільності здобувачів вищої освіти. Система ґрунтується на визначенні навчального навантаження здобувача вищої освіти, необхідного для досягнення визначених результатів навчання, та обліковується у кредитах ЄКТС;

10) засновник закладу вищої освіти – органи державної влади від імені держави, відповідна рада від імені територіальної громади (громад), фізична та/або юридична особа, рішенням та за рахунок майна яких засновано заклад вищої освіти. Права засновника, передбачені цим Законом, набуваються також на підставах, передбачених цивільним законодавством;

11) здобувачі вищої освіти – особи, які навчаються у закладі вищої освіти на певному рівні вищої освіти з метою здобуття відповідного ступеня і кваліфікації;

12) кваліфікація – офіційний результат оцінювання і визнання, який отримано, коли уповноважена установа встановила, що особа досягла компетентностей (результатів навчання) відповідно до стандартів вищої освіти, що засвідчується відповідним документом про вищу освіту;

13) компетентність – здатність особи успішно соціалізуватися, навчатися, провадити професійну діяльність, яка виникає на основі динамічної комбінації знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей;

{Пункт 13 частини першої статті 1 в редакції Закону № 392-IX від 18.12.2019}

14) кредит Європейської кредитної трансферно-накопичувальної системи (далі – кредит ЄКТС) – одиниця вимірювання обсягу навчального навантаження здобувача вищої освіти, необхідного для досягнення визначених (очікуваних) результатів навчання. Обсяг одного кредиту ЄКТС становить 30 годин. Навантаження одного навчального року за денною формою навчання становить, як правило, 60 кредитів ЄКТС;

15) ліцензування – процедура визнання спроможності юридичної особи провадити освітню діяльність відповідно до ліцензійних умов провадження освітньої діяльності;

{Пункт 15 частини першої статті 1 в редакції Закону № 392-IX від 18.12.2019}

16) освітня діяльність – діяльність закладів вищої освіти, спрямована на організацію, забезпечення та реалізацію освітнього процесу;

{Пункт 16 частини першої статті 1 із змінами, внесеними згідно із Законом № 392-IX від 18.12.2019}

17) освітня (освітньо-професійна, освітньо-наукова чи освітньо-творча) програма – єдиний комплекс освітніх компонентів (навчальних дисциплін, індивідуальних завдань, практик, контрольних заходів тощо), спрямованих на досягнення передбачених такою програмою результатів навчання, що дає право на отримання визначеної освітньої або освітньої та професійної (професійних) кваліфікації (кваліфікацій). Освітня програма може визначати єдину в її межах спеціалізацію або не передбачати спеціалізації;

{Пункт 17 частини першої статті 1 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2145-VIII від 05.09.2017; в редакції Закону № 392-IX від 18.12.2019}

18) особа з особливими освітніми потребами – особа з інвалідністю, яка потребує додаткової підтримки для забезпечення здобуття вищої освіти;

18-1) професія, для якої запроваджене додаткове регулювання, – вид професійної діяльності, доступ до якого, крім наявності освіти відповідного рівня та спеціальності, визначається законом або міжнародним договором;

{Частину першу статті 1 доповнено пунктом 18-1 згідно із Законом № 392-IX від 18.12.2019}

18-2) регіональне замовлення у сфері вищої освіти – засіб задоволення потреб економіки держави, регіону та суспільства у кваліфікованих кадрах, забезпечення конституційного права громадян на вищу освіту шляхом укладання регіональним замовником (Радою міністрів Автономної Республіки Крим, обласною, Київською, Севастопольською міськими державними адміністраціями) із закладом вищої освіти регіонального контракту на підготовку фахівців з вищою освітою;

{Частину першу статті 1 доповнено пунктом 18-2 згідно із Законом № 392-IX від 18.12.2019}

18-3) постакредитаційний моніторинг – оцінювання органом, що прийняв рішення про акредитацію, виконання наданих за результатами акредитації рекомендацій та/або відповідності критеріям акредитації;

{Частину першу статті 1 доповнено пунктом 18-3 згідно із Законом № 3062-IX від 02.05.2023}

19) результати навчання – знання, уміння, навички, способи мислення, погляди, цінності, інші особисті якості, які можна ідентифікувати, спланувати, оцінити і виміряти та які особа здатна продемонструвати після завершення освітньої програми (програмні результати навчання) або окремих освітніх компонентів;

{Пункт 19 частини першої статті 1 в редакції Закону № 2145-VIII від 05.09.2017; із змінами, внесеними згідно із Законом № 392-IX від 18.12.2019}

20) спеціалізація – складова спеціальності, що може визначатися закладом вищої освіти та передбачає одну або декілька профільних спеціалізованих освітніх програм вищої або післядипломної освіти;

{Пункт 20 частини першої статті 1 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2145-VIII від 05.09.2017; в редакції Закону № 392-IX від 18.12.2019}

21) спеціальність – гармонізована з Міжнародною стандартною класифікацією освіти предметна область освіти і науки, яка об'єднує споріднені освітні програми, що передбачають спільні вимоги до компетентностей і результатів навчання випускників;

{Пункт 21 частини першої статті 1 в редакції Закону № 392-IX від 18.12.2019}

22) сталий фонд (ендавмент) закладу вищої освіти – сума коштів або вартість іншого майна, призначена для інвестування або капіталізації на строк не менше 36 місяців, пасивні доходи від якої використовуються закладом вищої освіти з

метою здійснення його статутної діяльності у порядку, визначеному благодійником або уповноваженою ним особою;

22-1) студентоцентроване навчання – підхід до організації освітнього процесу, що передбачає:

заохочення здобувачів вищої освіти до ролі автономних і відповідальних суб'єктів освітнього процесу;

створення освітнього середовища, орієнтованого на задоволення потреб та інтересів здобувачів вищої освіти, зокрема надання можливостей для формування індивідуальної освітньої траєкторії;

побудову освітнього процесу на засадах взаємної поваги і партнерства між учасниками освітнього процесу;

{Частина першу статті 1 доповнено пунктом 22-1 згідно із Законом № 392-IX від 18.12.2019}

22-2) тимчасово переміщений заклад вищої освіти (наукова установа) – заклад вищої освіти (наукова установа), який у період тимчасової окупації або антитерористичної операції у період її проведення, під час здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях за рішенням засновника (засновників) змінив своє місцезнаходження шляхом переміщення з тимчасово окупованої території до населеного пункту на підконтрольній українській владі території;

{Частина першу статті 1 доповнено пунктом 22-2 згідно із Законом № 392-IX від 18.12.2019}

{Пункт 22-3 частини першої статті 1 виключено на підставі Закону № 744-IX від 03.07.2020}

23) якість вищої освіти – відповідність умов провадження освітньої діяльності та результатів навчання вимогам законодавства та стандартам вищої освіти, професійним та/або міжнародним стандартам (за наявності), а також потребам заінтересованих сторін і суспільства, що забезпечується шляхом здійснення процедур внутрішнього та зовнішнього забезпечення якості.

{Пункт 23 частини першої статті 1 в редакції Законів № 2145-VIII від 05.09.2017, № 392-IX від 18.12.2019}

{Пункт 24 частини першої статті 1 виключено на підставі Закону № 392-IX від 18.12.2019}

2. Терміни «ліцензія», «ліцензійні умови», «орган ліцензування» вживаються в цьому Законі у значеннях, наведених у Законі України «Про ліцензування видів господарської діяльності».

Терміни «українська громадянська ідентичність», «українська національна ідентичність», «оборонна свідомість» вживаються в цьому Законі у значеннях, наведених у Законі України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності».

{Частина другу статті 1 доповнено абзацом другим згідно із Законом № 2834-IX від 13.12.2022}

{Статтю 1 доповнено частиною другою згідно із Законом № 392-IX від 18.12.2019}

Стаття 2. Законодавство України про вищу освіту

1. Законодавство України про вищу освіту базується на Конституції України і складається із законів України «Про освіту», «Про наукову і науково-технічну діяльність», цього Закону та інших нормативно-правових актів, міжнародних договорів України, укладених в установленому законом порядку.

2. Якщо міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені національним законодавством, застосовуються правила міжнародних договорів.

3. Права закладу вищої освіти, що визначають його автономію, встановлені цим Законом, не можуть бути обмежені іншими законами чи нормативно-правовими актами.

Стаття 3. Державна політика у сфері вищої освіти

1. Державну політику у сфері вищої освіти визначає Верховна Рада України, а реалізують Кабінет Міністрів України та центральний орган виконавчої влади у сфері освіти і науки.

2. Державна політика у сфері вищої освіти ґрунтується на принципах:

1) сприяння сталому розвитку суспільства шляхом підготовки конкурентоспроможного людського капіталу та створення умов для освіти протягом життя;

1-1) сприяння утвердженню української національної та громадянської ідентичності, вихованню патріотизму, формуванню оборонної свідомості;

{Частина другу статті 3 доповнено пунктом 1-1 згідно із Законом № 2834-IX від 13.12.2022}

2) доступності вищої освіти;

3) незалежності здобуття вищої освіти від політичних партій, громадських і релігійних організацій (крім закладів вищої духовної освіти);

4) міжнародної інтеграції та інтеграції системи вищої освіти України у Європейській простір вищої освіти, за умови збереження і розвитку досягнень та прогресивних традицій національної вищої школи;

5) наступності процесу здобуття вищої освіти;

6) державної підтримки підготовки фахівців з вищою освітою для пріоритетних галузей економічної діяльності, напрямів фундаментальних і прикладних наукових досліджень, науково-педагогічної, мистецької та педагогічної діяльності;

{Пункт 6 частини другої статті 3 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2145-VIII від 05.09.2017}

7) державної підтримки освітньої, наукової, науково-технічної, мистецької та інноваційної діяльності університетів, академій, інститутів, коледжів, зокрема шляхом надання пільг із сплати податків, зборів та інших обов'язкових платежів закладам вищої освіти, що провадять таку діяльність;

{Пункт 7 частини другої статті 3 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2145-VIII від 05.09.2017}

8) сприяння здійсненню державно-приватного партнерства у сфері вищої освіти;

9) відкритості формування структури і обсягу освітньої та професійної підготовки фахівців з вищою освітою.

3. Формування і реалізація державної політики у сфері вищої освіти забезпечуються шляхом:

1) гармонійної взаємодії національних систем освіти, науки, мистецтва, бізнесу та держави з метою забезпечення стійкого соціально-економічного розвитку держави;

{Пункт 1 частини третьої статті 3 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2145-VIII від 05.09.2017}

2) збереження і розвитку системи вищої освіти та підвищення якості вищої освіти;

3) розширення можливостей для здобуття вищої освіти та освіти протягом життя;

4) створення та забезпечення рівних умов доступу до вищої освіти, у тому числі забезпечення додатковою підтримкою в освітньому процесі осіб з особливими освітніми потребами, зокрема психолого-педагогічним супроводом, створення для них вільного доступу до інфраструктури закладу вищої освіти;

{Пункт 4 частини третьої статті 3 в редакції Закону № 392-IX від 18.12.2019}

5) розвитку автономії закладів вищої освіти та академічної свободи учасників освітнього процесу. Автономія закладу вищої освіти зумовлює необхідність таких самоорганізації та саморегулювання, які є відкритими до критики, служать громадському інтересові, встановленню істини стосовно викликів, що постають перед державою і суспільством, здійснюються прозоро та публічно;

6) визначення збалансованої структури та обсягу підготовки фахівців з вищою освітою з урахуванням потреб особи, інтересів держави, територіальних громад і роботодавців;

7) забезпечення розвитку наукової, науково-технічної, мистецької та інноваційної діяльності закладів вищої освіти та їх інтеграції з виробництвом;

{Пункт 7 частини третьої статті 3 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2145-VIII від 05.09.2017}

8) надання особам, які навчаються у закладах вищої освіти, пільг та соціальних гарантій у порядку, встановленому законодавством;

9) належної державної підтримки підготовки фахівців із числа осіб з особливими освітніми потребами на основі забезпечення їх додатковою підтримкою, зокрема психолого-педагогічним супроводом, та створення для них вільного

доступу до освітнього процесу, зокрема забезпечення вільного доступу до інфраструктури закладу вищої освіти;

{Пункт 9 частини третьої статті 3 в редакції Закону № 392-IX від 18.12.2019}

10) створення умов для реалізації випускниками закладів вищої освіти права на працю, забезпечення гарантії рівних можливостей щодо вибору місця роботи, виду трудової діяльності на підприємствах, в установах та організаціях усіх форм власності з урахуванням здобутої вищої освіти та відповідно до суспільних потреб;

11) запровадження механізмів стимулювання підприємств, установ, організацій усіх форм власності до надання першого робочого місця випускникам закладів вищої освіти.

4. Держава сприяє розвитку закладів вищої освіти як центрів незалежної думки.

...

Стаття 5. Рівні та ступені вищої освіти

1. Підготовка фахівців з вищою освітою здійснюється за відповідними освітніми програмами на таких рівнях вищої освіти:

{Абзац перший частини першої статті 5 в редакції Законів № 2145-VIII від 05.09.2017, № 1369-IX від 30.03.2021}

початковий рівень (короткий цикл) вищої освіти;

перший (бакалаврський) рівень;

другий (магістерський) рівень;

третій (освітньо-науковий/освітньо-творчий) рівень.

{Абзац п'ятий частини першої статті 5 в редакції Закону № 2145-VIII від 05.09.2017}

{Абзац шостий частини першої статті 5 виключено на підставі Закону № 1369-IX від 30.03.2021}

Початковий рівень (короткий цикл) вищої освіти передбачає набуття здобувачами вищої освіти здатності до розв'язування типових спеціалізованих задач у певній галузі професійної діяльності.

{Абзац сьомий частини першої статті 5 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2145-VIII від 05.09.2017; в редакції Закону № 392-IX від 18.12.2019}

Перший (бакалаврський) рівень вищої освіти передбачає набуття здобувачами вищої освіти здатності до розв'язування складних спеціалізованих задач у певній галузі професійної діяльності.

{Абзац восьмий частини першої статті 5 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2145-VIII від 05.09.2017; в редакції Закону № 392-IX від 18.12.2019}

Другий (магістерський) рівень вищої освіти передбачає набуття здобувачами вищої освіти здатності до розв'язування задач дослідницького та/або інноваційного характеру у певній галузі професійної діяльності.

{Абзац дев'ятий частини першої статті 5 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2145-VIII від 05.09.2017; в редакції Закону № 392-IX від 18.12.2019}

Третій (освітньо-науковий/освітньо-творчий) рівень передбачає набуття здобувачами вищої освіти здатності розв'язувати комплексні проблеми в галузі професійної та/або дослідницько-інноваційної діяльності.

{Абзац десятий частини першої статті 5 в редакції Законів № 2145-VIII від 05.09.2017; № 392-IX від 18.12.2019}

Освітньо-науковий рівень вищої освіти передбачає здобуття особою теоретичних знань, умінь, навичок та інших компетентностей, достатніх для продукування нових ідей, розв'язання комплексних проблем у галузі професійної та/або дослідницько-інноваційної діяльності, оволодіння методологією наукової та педагогічної діяльності, а також проведення власного наукового дослідження, результати якого мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення.

{Частину першу статті 5 доповнено новим абзацом згідно із Законом № 2145-VIII від 05.09.2017}

Освітньо-творчий рівень вищої освіти передбачає оволодіння методологією мистецької та мистецько-педагогічної діяльності, здійснення самостійного творчого мистецького проекту, здобуття практичних навичок продукування нових ідей і розв'язання теоретичних та практичних проблем у творчій мистецькій сфері.

{Частину першу статті 5 доповнено новим абзацом згідно із Законом № 2145-VIII від 05.09.2017}

{Абзац тринадцятий частини першої статті 5 виключено на підставі Закону № 1369-IX від 30.03.2021}

2. Здобуття вищої освіти на кожному рівні вищої освіти передбачає успішне виконання особою освітньої програми, що є підставою для присудження відповідного ступеня вищої освіти:

{Абзац перший частини другої статті 5 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2145-VIII від 05.09.2017; в редакції Закону № 1369-IX від 30.03.2021}

1) молодший бакалавр;

2) бакалавр;

3) магістр;

4) доктор філософії/доктор мистецтва;

{Пункт 4 частини другої статті 5 в редакції Закону № 2145-VIII від 05.09.2017}

{Пункт 5 частини першої статті 5 виключено на підставі Закону № 1369-IX від 30.03.2021}

3. Молодший бакалавр – це освітній або освітньо-професійний ступінь, що здобувається на початковому рівні (короткому циклі) вищої освіти і присуджується закладом вищої освіти у результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти освітньої програми, обсяг якої становить 120 кредитів ЄКТС. Для здобуття освітнього ступеня молодшого бакалавра на основі фахової передвищої освіти заклад вищої освіти має право визнати та перезарахувати кредити ЄКТС, максимальний обсяг яких визначається стандартом вищої освіти.

{Абзац перший частини третьої статті 5 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2145-VIII від 05.09.2017; в редакції Закону № 2745-VIII від 06.06.2019}

Особа має право здобувати ступінь молодшого бакалавра за умови наявності в неї повної загальної середньої освіти.

4. Бакалавр – це освітній ступінь, що здобувається на першому рівні вищої освіти та присуджується закладом вищої освіти у результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти освітньо-професійної програми, обсяг якої становить 180-240 кредитів ЄКТС. Для здобуття освітнього ступеня бакалавра на основі освітнього ступеня молодшого бакалавра або на основі фахової передвищої освіти заклад вищої освіти має право визнати та перезарахувати кредити ЄКТС, максимальний обсяг яких визначається стандартом вищої освіти.

{Абзац перший частини четвертої статті 5 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2145-VIII від 05.09.2017; в редакції Закону № 2745-VIII від 06.06.2019}

Особа має право здобувати ступінь бакалавра за умови наявності в неї повної загальної середньої освіти.

5. Магістр – це освітній ступінь, що здобувається на другому рівні вищої освіти та присуджується закладом вищої освіти (науковою установою) у результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти відповідної освітньої програми. Ступінь магістра здобувається за освітньо-професійною або за освітньо-науковою програмою. Обсяг освітньо-професійної програми підготовки магістра становить 90-120 кредитів ЄКТС, обсяг освітньо-наукової програми – 120 кредитів ЄКТС. Освітньо-наукова програма магістра обов'язково включає дослідницьку (наукову) компоненту обсягом не менше 30 відсотків.

{Абзац перший частини п'ятої статті 5 із змінами, внесеними згідно із Законом № 848-VIII від 26.11.2015}

Особа має право здобувати ступінь магістра за умови наявності в неї ступеня бакалавра.

Ступінь магістра медичного, фармацевтичного або ветеринарного спрямування здобувається на основі повної загальної середньої освіти або освітнього ступеня молодшого бакалавра, фахового молодшого бакалавра, освітньо-кваліфікаційного рівня молодшого спеціаліста за відповідною спеціальністю і присуджується закладом вищої освіти у результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти відповідної освітньої програми, обсяг якої у випадку, якщо ступінь магістра медичного, фармацевтичного або ветеринарного спрямування здобувається на основі повної загальної середньої освіти, становить 300-360 кредитів ЄКТС. Для здобуття освітнього ступеня магістра медичного, фармацевтичного або ветеринарного спрямування на основі освітнього ступеня молодшого бакалавра або на основі фахової передвищої освіти заклад вищої освіти має право визнати та перезарахувати кредити ЄКТС, максимальний обсяг яких визначається стандартом вищої освіти.

{Абзац третій частини п'ятої статті 5 із змінами, внесеними згідно із Законом № 848-VIII від 26.11.2015; в редакції Закону № 392-IX від 18.12.2019}

Наукові установи Національної академії наук України та національних галузевих академій наук можуть здійснювати підготовку магістрів за власною освітньо-науковою програмою згідно з отриманою ліцензією на відповідну освітню діяльність. Наукові установи можуть також здійснювати підготовку магістрів за освітньо-науковою програмою, узгодженою з закладом вищої освіти. У такому разі наукова складова такої програми здійснюється у науковій установі, а освітня складова – у закладі вищої освіти.

{Частина п'яту статті 5 доповнено абзацом четвертим згідно із Законом № 848-VIII від 26.11.2015}

б. Доктор філософії – це освітній і водночас науковий ступінь, що здобувається на третьому рівні вищої освіти на основі ступеня магістра. Ступінь доктора філософії присуджується разовою спеціалізованою вченою радою закладу вищої освіти або наукової установи за результатами успішного виконання здобувачем вищої освіти відповідної освітньо-наукової програми та публічного захисту дисертації у разовій спеціалізованій вченій раді.

{Абзац перший частини шостої статті 5 в редакції Закону № 1369-IX від 30.03.2021}

Особа має право здобувати ступінь доктора філософії під час навчання в аспірантурі (ад'юнктурі). Особи, які професійно здійснюють наукову, науково-технічну або науково-педагогічну діяльність за основним місцем роботи, мають право здобувати ступінь доктора філософії поза аспірантурою, зокрема під час перебування у творчій відпустці, за умови успішного виконання відповідної освітньо-наукової програми та публічного захисту дисертації у разовій спеціалізованій вченій раді.

{Абзац другий частини шостої статті 5 в редакції Закону № 1369-IX від 30.03.2021}

Нормативний строк підготовки доктора філософії в аспірантурі (ад'юнктурі) становить чотири роки. Обсяг освітньої складової освітньо-наукової програми підготовки доктора філософії становить 30-60 кредитів ЄКТС.

Наукові установи можуть здійснювати підготовку докторів філософії за власною освітньо-науковою програмою згідно з отриманою ліцензією на відповідну освітню діяльність або за освітньо-науковою програмою, окремі елементи якої забезпечуються іншими науковими установами та/або закладами вищої освіти.

{Абзац четвертий частини шостої статті 5 в редакції Закону № 848-VIII від 26.11.2015}

Доктор мистецтва – це освітньо-творчий ступінь, що здобувається на третьому рівні вищої освіти на основі ступеня магістра. Особа має право здобувати ступінь доктора мистецтва у творчій аспірантурі. Першим етапом здобуття ступеня доктора мистецтва може бути асистентура-стажування, яка є формою підготовки мистецьких виконавських кадрів вищої кваліфікації. Порядок здобуття освітньо-творчого ступеня доктора мистецтва та навчання в асистентурі-стажуванні затверджується Кабінетом Міністрів України за поданням центрального органу

виконавчої влади у сфері культури за погодженням з центральним органом виконавчої влади у сфері освіти і науки.

{Частина шосту статті 5 доповнено абзацом п'ятим згідно із Законом № 2145-VIII від 05.09.2017}

Ступінь доктора мистецтва присуджується спеціалізованою радою з присудження ступеня доктора мистецтва закладу вищої освіти мистецького спрямування за результатом успішного виконання здобувачем вищої освіти відповідної освітньо-творчої програми та публічного захисту творчого мистецького проекту в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.

{Частина шосту статті 5 доповнено абзацом шостим згідно із Законом № 2145-VIII від 05.09.2017}

Нормативний строк підготовки доктора мистецтва у творчій аспірантурі становить три роки. Обсяг освітньої складової освітньо-творчої програми підготовки доктора мистецтва становить 30-60 кредитів ЄКТС.

{Частина шосту статті 5 доповнено абзацом сьомим згідно із Законом № 2145-VIII від 05.09.2017}

{Частина сьому статті 5 виключено на підставі Закону № 1369-IX від 30.03.2021}

...

Стаття 7. Документи про вищу освіту

{Назва статті 7 в редакції Закону № 1369-IX від 30.03.2021}

1. Документ про вищу освіту видається особі, яка успішно виконала відповідну освітню програму та пройшла атестацію.

{Частина перша статті 7 в редакції Закону № 1369-IX від 30.03.2021}

2. Встановлюються такі види документів про вищу освіту за відповідними ступенями:

{Абзац перший частини другої статті 7 в редакції Закону № 1369-IX від 30.03.2021}

диплом молодшого бакалавра;

диплом бакалавра;

диплом магістра;

диплом доктора філософії/доктора мистецтва.

{Абзац п'ятий частини другої статті 7 в редакції Закону № 2145-VIII від 05.09.2017}

{Абзац шостий частини другої статті 7 виключено на підставі Закону № 1369-IX від 30.03.2021}

3. У дипломі молодшого бакалавра, бакалавра, магістра зазначаються назва закладу вищої освіти (наукової установи), що видав цей документ (у разі здобуття вищої освіти у відокремленому підрозділі закладу вищої освіти (наукової установи) – також назва такого підрозділу), назва освітньої програми, а також кваліфікація, що складається з інформації про здобутий особою ступінь вищої

освіти, спеціальність (спеціальності, галузь знань – для міждисциплінарних освітніх програм), спеціалізацію та професійну кваліфікацію (у разі присвоєння).
{Частина третя статті 7 із змінами, внесеними згідно із Законом № 848-VIII від 26.11.2015; в редакції Закону № 392-IX від 18.12.2019}

4. У дипломі доктора філософії/доктора мистецтва зазначається інформація про здобутий особою ступінь, галузь знань, спеціальність, з якої здобуто відповідний ступінь (галузі знань, спеціальності – для міждисциплінарних робіт), назва закладу вищої освіти чи наукової установи, в якому (якій) здійснювалася підготовка, назва закладу вищої освіти чи наукової установи, у разовій спеціалізованій вченій раді/разовій спеціалізованій раді з присудження ступеня доктора мистецтва якого (якої) захищено наукові/мистецькі досягнення.

{Частина четверта статті 7 в редакції Законів № 2145-VIII від 05.09.2017, № 392-IX від 18.12.2019, № 1369-IX від 30.03.2021}

5. Невід'ємною частиною диплома молодшого бакалавра, бакалавра, магістра, доктора філософії/доктора мистецтва є додаток до диплома європейського зразка, що містить структуровану інформацію про завершене навчання. У додатку до диплома наводиться інформація про результати навчання особи, освітні компоненти, отримані оцінки і здобуту кількість кредитів ЄКТС, а також відомості про національну систему вищої освіти України.

{Частина п'ята статті 7 в редакції Законів № 2745-VIII від 06.06.2019, № 1369-IX від 30.03.2021}

6. Документ про вищу освіту видається закладом вищої освіти лише за акредитованою відповідно до цього Закону освітньою програмою. У документі про вищу освіту зазначається найменування органу (органів) акредитації, а в додатку до документа про вищу освіту – інформація про видані ним (ними) відповідні акредитаційні сертифікати, рішення.

{Частина шоста статті 7 в редакції Закону № 392-IX від 18.12.2019}

7. Документи про вищу освіту для осіб, які навчаються за державним замовленням, виготовляються закладами вищої освіти та видаються за рахунок коштів державного бюджету, а для осіб, які навчаються за рахунок коштів фізичних або юридичних осіб, вартість документів про вищу освіту включається у вартість навчання. Перелік обов'язкової інформації, яка повинна міститися у документі про вищу освіту, встановлюється Кабінетом Міністрів України.

{Частина сьома статті 7 в редакції Закону № 392-IX від 18.12.2019}

8. У разі здобуття особою вищої освіти за узгодженими між закладами вищої освіти (науковими установами), у тому числі іноземними, освітніми програмами заклади вищої освіти (наукові установи) мають право виготовляти та видавати спільний (подвійний) документ про вищу освіту за зразком, визначеним спільним рішенням вчених рад таких закладів вищої освіти (наукових установ).

{Частина восьма статті 7 в редакції Закону № 392-IX від 18.12.2019}

9. У разі здобуття особою вищої освіти більше ніж за однією спеціальністю заклад вищої освіти має право виготовляти та видавати документ про вищу освіту за спеціальним зразком, визначеним вченою радою закладу вищої освіти.

{Частина дев'ята статті 7 в редакції Закону № 392-IX від 18.12.2019}

10. Інформація про видані дипломи вноситься закладами вищої освіти, крім вищих військових навчальних закладів, до Єдиної державної електронної бази з питань освіти.

...

Стаття 9-1. Освітні програми

1. Освітня програма повинна містити: перелік освітніх компонентів; їх логічну послідовність; вимоги до рівня освіти осіб, які можуть розпочати навчання за цією програмою; кількість кредитів ЄКТС, необхідних для виконання цієї програми, а також очікувані програмні результати навчання (компетентності), якими повинен оволодіти здобувач вищої освіти.

2. Заклад вищої освіти може самостійно запроваджувати спеціалізації, що зазначаються при присудженні освітньої кваліфікації особам, які успішно закінчили навчання за відповідними освітніми програмами.

3. На початковому рівні (короткому циклі) вищої освіти можуть створюватися освітні програми за галуззю знань або групою спеціальностей, якщо це не суперечить відповідним стандартам вищої освіти.

4. На другому (магістерському) рівні вищої освіти можуть створюватися міждисциплінарні освітньо-наукові програми, якщо це не суперечить відповідним стандартам вищої освіти.

{Статтю 9-1 доповнено частиною четвертою згідно із Законом № 392-IX від 18.12.2019}

{Закон доповнено статтею 9-1 згідно із Законом № 2745-VIII від 06.06.2019}

Стаття 10. Стандарти вищої освіти

1. Стандарт вищої освіти – це сукупність вимог до освітніх програм вищої освіти, які є спільними для всіх освітніх програм у межах певного рівня вищої освіти та спеціальності.

2. Стандарти вищої освіти розробляються для кожного рівня вищої освіти в межах кожної спеціальності відповідно до Національної рамки кваліфікацій і використовуються для визначення та оцінювання якості вищої освіти та результатів освітньої діяльності закладів вищої освіти (наукових установ), результатів навчання за відповідними спеціальностями.

3. Стандарт вищої освіти визначає такі вимоги до освітньої програми:

1) обсяг кредитів ЄКТС, необхідний для здобуття відповідного ступеня вищої освіти;

2) вимоги до рівня освіти осіб, які можуть розпочати навчання за цією програмою, та результатів їх навчання;

3) перелік обов'язкових компетентностей випускника;

- 4) нормативний зміст підготовки здобувачів вищої освіти, сформульований у термінах результатів навчання;
- 5) форми атестації здобувачів вищої освіти;
- 6) вимоги до створення освітніх програм підготовки за галуззю знань, двома галузями знань або групою спеціальностей (у стандартах рівня молодшого бакалавра), міждисциплінарних освітньо-наукових програм (у стандартах магістра та доктора філософії);
- 7) вимоги професійних стандартів (за їх наявності).

4. Стандарти вищої освіти спеціальностей, необхідних для доступу до професій, для яких запроваджене додаткове регулювання, можуть містити додаткові вимоги до правил прийому, структури освітньої програми, змісту освіти, організації освітнього процесу та атестації випускників. Нормативний зміст підготовки здобувачів вищої освіти для відповідних освітніх програм формується у термінах програмних результатів навчання.

5. Заклад вищої освіти на підставі відповідної освітньої програми розробляє навчальний план, що визначає перелік та обсяг освітніх компонентів у кредитах ЄКТС, їх логічну послідовність, форми організації освітнього процесу, види та обсяг навчальних занять, графік навчального процесу, форми поточного і підсумкового контролю, що забезпечують досягнення здобувачем відповідного ступеня вищої освіти програмних результатів навчання.

На основі навчального плану у визначеному закладом вищої освіти порядку для кожного здобувача вищої освіти розробляються та затверджуються індивідуальні навчальні плани на кожний навчальний рік. Індивідуальний навчальний план формується за результатами особистого вибору здобувачем вищої освіти дисциплін в обсязі, не меншому за встановлений цим Законом, з урахуванням вимог освітньої програми щодо вивчення її обов'язкових компонентів. Індивідуальний навчальний план є обов'язковим для виконання здобувачем вищої освіти.

6. Стандарти вищої освіти за кожною спеціальністю розробляє центральний орган виконавчої влади у сфері освіти і науки з урахуванням пропозицій галузевих державних органів, що забезпечують формування і реалізують державну політику у відповідних сферах, галузевих об'єднань організацій роботодавців і затверджує їх за погодженням з Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти.

{Текст статті 10 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2145-VIII від 05.09.2017; в редакції Закону № 392-IX від 18.12.2019}

...

Стаття 16. Система забезпечення якості вищої освіти

1. Система забезпечення якості вищої освіти в Україні складається із:

- 1) системи забезпечення закладами вищої освіти якості освітньої діяльності та якості вищої освіти (система внутрішнього забезпечення якості);

2) системи зовнішнього забезпечення якості освітньої діяльності закладів вищої освіти та якості вищої освіти;

3) системи забезпечення якості діяльності Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти і незалежних установ оцінювання та забезпечення якості вищої освіти.

2. Система забезпечення закладами вищої освіти якості освітньої діяльності та якості вищої освіти (система внутрішнього забезпечення якості) передбачає здійснення таких процедур і заходів:

1) визначення принципів та процедур забезпечення якості вищої освіти;

2) здійснення моніторингу та періодичного перегляду освітніх програм;

3) щорічне оцінювання здобувачів вищої освіти, науково-педагогічних і педагогічних працівників закладу вищої освіти та регулярне оприлюднення результатів таких оцінювань на офіційному веб-сайті закладу вищої освіти, на інформаційних стендах та в будь-який інший спосіб;

4) забезпечення підвищення кваліфікації педагогічних, наукових і науково-педагогічних працівників;

5) забезпечення наявності необхідних ресурсів для організації освітнього процесу, у тому числі самостійної роботи студентів, за кожною освітньою програмою;

6) забезпечення наявності інформаційних систем для ефективного управління освітнім процесом;

7) забезпечення публічності інформації про освітні програми, ступені вищої освіти та кваліфікації;

8) забезпечення дотримання академічної доброчесності працівниками закладів вищої освіти та здобувачами вищої освіти, у тому числі створення і забезпечення функціонування ефективною системи запобігання та виявлення академічного плагіату;

{Пункт 8 частини другої статті 16 в редакції Закону № 2145-VIII від 05.09.2017}

9) інших процедур і заходів.

Система забезпечення закладом вищої освіти якості освітньої діяльності та якості вищої освіти (система внутрішнього забезпечення якості) за його поданням оцінюється Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти або акредитованими ним незалежними установами оцінювання та забезпечення якості вищої освіти на предмет її відповідності вимогам до системи забезпечення якості вищої освіти, що затверджуються Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти.

3. Система зовнішнього забезпечення якості освітньої діяльності закладів вищої освіти та якості вищої освіти передбачає здійснення таких процедур і заходів:

1) забезпечення ефективності процесів і процедур внутрішнього забезпечення якості освітньої діяльності закладів вищої освіти та якості вищої освіти;

2) забезпечення наявності системи проведення процедур зовнішнього забезпечення якості;

3) забезпечення наявності оприлюднених критеріїв прийняття рішень відповідно до стандартів та рекомендацій забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти;

4) налагодження доступного і зрозумілого звітування;

5) проведення періодичних перевірок діяльності систем забезпечення якості та механізмів роботи з отриманими рекомендаціями;

6) інших процедур і заходів.

4. Система забезпечення якості діяльності Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти і незалежних установ оцінювання та забезпечення якості вищої освіти передбачає здійснення таких процедур і заходів:

1) забезпечення наявності та ефективності процесів і процедур зовнішнього забезпечення якості вищої освіти;

2) забезпечення наявності достатніх і збалансованих ресурсів для здійснення процесів зовнішнього забезпечення якості вищої освіти;

3) забезпечення незалежності у діяльності Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти і незалежних установ оцінювання та забезпечення якості вищої освіти;

4) підзвітність;

5) інших процедур і заходів.

Стаття 17. Статус Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти

1. Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти є постійно діючим колегіальним органом.

{Частина перша статті 17 в редакції Закону № 1369-IX від 30.03.2021}

2. Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти є юридичною особою публічного права, яка діє згідно з цим Законом і статутом, що затверджується Кабінетом Міністрів України.

{Частина друга статті 17 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1415-VIII від 14.06.2016}

Стаття 18. Повноваження Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти

1. Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти:

1) розробляє положення про акредитацію освітніх програм, положення про інституційну акредитацію закладів вищої освіти, положення про акредитацію незалежних установ оцінювання та забезпечення якості вищої освіти, положення про Апеляційну палату, а також зміни до них і подає їх для затвердження до центрального органу виконавчої влади у сфері освіти і науки;

{Пункт 1 частини першої статті 18 в редакції Закону № 3062-IX від 02.05.2023}

2) аналізує якість освітньої діяльності закладів вищої освіти;

3) проводить інституційну акредитацію;

{Пункт 3 частини першої статті 18 в редакції Закону № 2145-VIII від 05.09.2017}

{Пункт 4 частини першої статті 18 виключено на підставі Закону № 392-IX від 18.12.2019}

5) здійснює постакредитаційний моніторинг;

{Пункт 5 частини першої статті 18 в редакції Закону № 3062-IX від 02.05.2023}

6) проводить акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти;

6-1) вносить інформацію до Єдиної державної електронної бази з питань освіти про сертифікати (офіційні рішення) про акредитацію освітніх програм, видані іноземними акредитаційними агентствами чи агентствами забезпечення якості вищої освіти, перелік яких затверджується Кабінетом Міністрів України;

{Частину першу статті 18 доповнено пунктом 6-1 згідно із Законом № 3062-IX від 02.05.2023}

7) формує критерії оцінки якості освітньої діяльності, у тому числі наукових здобутків, закладів вищої освіти України, за якими можуть визначатися рейтинги закладів вищої освіти України;

8) розробляє порядок присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії та подає його на схвалення до центрального органу виконавчої влади у сфері освіти і науки;

{Пункт 8 частини першої статті 18 в редакції Закону № 1369-IX від 30.03.2021}

{Пункт 9 частини першої статті 18 виключено на підставі Закону № 1369-IX від 30.03.2021}

10) акредитує незалежні установи оцінювання та забезпечення якості вищої освіти, веде їх реєстр;

{Пункт 10 частини першої статті 18 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2145-VIII від 05.09.2017}

11) здійснює інші повноваження, передбачені законом.

2. Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти щороку готує та оприлюднює доповідь про якість вищої освіти в Україні, її відповідність завданням сталого інноваційного розвитку суспільства, звіт про власну діяльність, формує пропозиції щодо законодавчого забезпечення якості вищої освіти та направляє зазначені документи Верховній Раді України, Президентові України, Кабінетові Міністрів України та закладам вищої освіти для їх обговорення та належного реагування.

...

Стаття 23. Незалежні установи оцінювання та забезпечення якості вищої освіти

1. Незалежна установа оцінювання та забезпечення якості вищої освіти – це недержавна організація (установа, агенція, бюро тощо), акредитована Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти, що здійснює оцінювання освітньої програми, результатів навчання та/або закладів вищої освіти (їхніх структурних підрозділів) з метою вироблення рекомендацій і надання допомоги закладам вищої освіти в організації системи забезпечення

якості вищої освіти та внесення пропозицій Національному агентству із забезпечення якості вищої освіти щодо акредитації освітньої програми.

2. Незалежні установи оцінювання та забезпечення якості вищої освіти можуть співпрацювати з Європейською асоціацією із забезпечення якості вищої освіти, зокрема, з метою запровадження європейських стандартів і рекомендацій щодо підвищення якості вищої освіти в Україні.

3. Незалежні установи оцінювання та забезпечення якості вищої освіти можуть видавати закладам вищої освіти власні сертифікати про оцінку освітньої програми та/або систем забезпечення якості вищої освіти.

4. Участь закладу вищої освіти у проведенні процедури оцінювання освітньої програми незалежною установою оцінювання та забезпечення якості вищої освіти є добровільною.

...

Стаття 28. Типи закладів вищої освіти

1. В Україні діють заклади вищої освіти таких типів:

1) університет – багатогалузевий (класичний, технічний) або галузевий (профільний, технологічний, педагогічний, фізичного виховання і спорту, гуманітарний, богословський/теологічний, медичний, економічний, юридичний, фармацевтичний, аграрний, мистецький, культурологічний тощо) заклад вищої освіти, що провадить інноваційну освітню діяльність за різними ступенями вищої освіти (у тому числі доктора філософії), проводить фундаментальні та/або прикладні наукові дослідження, є провідним науковим і методичним центром, має розвинуту інфраструктуру навчальних, наукових і науково-виробничих підрозділів, сприяє поширенню наукових знань та провадить культурно-просвітницьку діяльність;

2) академія, інститут – галузевий (профільний, технологічний, технічний, педагогічний, богословський/теологічний, медичний, економічний, юридичний, фармацевтичний, аграрний, мистецький, культурологічний тощо) заклад вищої освіти, що провадить інноваційну освітню діяльність, пов'язану з наданням вищої освіти на першому і другому рівнях за однією чи кількома галузями знань, може здійснювати підготовку на третьому і вищому науковому рівнях вищої освіти за певними спеціальностями, проводить фундаментальні та/або прикладні наукові дослідження, є провідним науковим і методичним центром, має розвинуту інфраструктуру навчальних, наукових і науково-виробничих підрозділів, сприяє поширенню наукових знань та провадить культурно-просвітницьку діяльність;

3) коледж – заклад вищої освіти або структурний підрозділ університету, академії чи інституту, що провадить освітню діяльність, пов'язану із здобуттям ступеня бакалавра та/або молодшого бакалавра, проводить прикладні наукові дослідження та/або творчу мистецьку діяльність.

{Абзац перший пункту 3 частини першої статті 28 із змінами, внесеними згідно із Законом № 392-IX від 18.12.2019}

Статус коледжу отримує заклад освіти (структурний підрозділ закладу освіти), в якому обсяг підготовки здобувачів вищої освіти ступеня бакалавра та/або молодшого бакалавра становить не менше 30 відсотків загального ліцензованого обсягу.

{Абзац другий пункту 3 частини першої статті 28 в редакції Закону № 2745-VIII від 06.06.2019}

{Пункт 3 частини першої статті 28 в редакції Закону № 2145-VIII від 05.09.2017}

Стаття 29. Національний заклад вищої освіти

1. Університету, академії, інституту незалежно від форми власності відповідно до законодавства може бути надано статус національного.

2. Статус національного закладу вищої освіти є почесним і надається за визначний внесок у розвиток вищої освіти, науки та культури України.

3. Надання закладу вищої освіти статусу національного здійснюється за пропозицією центрального органу виконавчої влади у сфері освіти і науки.

4. Статус національного відображається в офіційній назві відповідного закладу вищої освіти.

{Стаття 29 в редакції Закону № 392-IX від 18.12.2019}

Стаття 30. Дослідницький університет

1. Закладу вищої освіти, що забезпечує розвиток держави в певних галузях знань за моделлю поєднання освіти, науки та інновацій, сприяє її інтеграції у світовий освітньо-науковий простір, має визнані наукові здобутки, для стимулювання наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності і проведення міждисциплінарних досліджень може надаватися статус дослідницького університету.

2. Статус дослідницького університету надається закладу вищої освіти строком на п'ять років. Надання, позбавлення та подовження дії статусу дослідницького університету здійснюються Кабінетом Міністрів України за поданням центрального органу виконавчої влади у сфері освіти і науки.

3. Центральний орган виконавчої влади у сфері освіти і науки формує пропозиції щодо надання закладу вищої освіти статусу дослідницького університету відповідно до результатів наукової та освітньої діяльності такого закладу.

4. Заклад вищої освіти може отримати статус дослідницького університету в разі:

1) наявності інституційної акредитації;

2) присутності в міжнародних рейтингах закладів вищої освіти, перелік яких визначається Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти;

3) одержання за результатами проходження державної атестації в частині провадження ним наукової (науково-технічної) діяльності впродовж не менше трьох із попередніх п'яти років найвищої позиції не менш як за одним науковим напрямом або однієї з трьох найвищих позицій не менш як за трьома науковими напрямами.

5. Дослідницький університет має право:

- 1) використовувати у своєму найменуванні слово «дослідницький»;
 - 2) отримувати у пріоритетному порядку базове фінансування наукових досліджень відповідно до Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність»;
 - 3) приймати остаточне рішення щодо присвоєння вчених звань;
 - 4) утворювати самостійно разові спеціалізовані вчені ради для захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії за участю не менше п'яти осіб з відповідним ступенем, двоє з яких працюють в іншому закладі вищої освіти (науковій установі);
 - 5) реалізовувати інші права, передбачені законодавством.
- {Стаття 30 в редакції Закону № 392-IX від 18.12.2019}*

...

Стаття 39. Органи громадського самоврядування закладів вищої освіти

1. Вищим колегіальним органом громадського самоврядування закладу вищої освіти є загальні збори (конференція) трудового колективу, включаючи виборних представників з числа студентів (курсантів).
2. Порядок скликання і прийняття рішень вищого колегіального органу громадського самоврядування визначається статутом закладу вищої освіти.
3. У вищому колегіальному органі громадського самоврядування повинні бути представлені всі категорії учасників освітнього процесу закладу вищої освіти. При цьому не менш як 75 відсотків складу делегатів (членів) виборного органу повинні становити наукові, науково-педагогічні та педагогічні працівники закладу вищої освіти, які працюють у цьому закладі на постійній основі, і не менш як 15 відсотків – виборні представники з числа студентів (курсантів), які обираються студентами (курсантами) шляхом прямих таємних виборів.
4. Вищий колегіальний орган громадського самоврядування скликається не рідше одного разу на рік.
5. Вищий колегіальний орган громадського самоврядування:
 - 1) погоджує за поданням вченої ради закладу вищої освіти статут закладу вищої освіти чи зміни (доповнення) до нього;
 - 2) заслуховує щороку звіт керівника закладу вищої освіти та оцінює його діяльність;
 - 3) обирає комісію з трудових спорів відповідно до законодавства про працю;
 - 4) розглядає за обґрунтованим поданням наглядової або вченої ради закладу вищої освіти питання про дострокове припинення повноважень керівника закладу вищої освіти;
 - 5) затверджує правила внутрішнього розпорядку закладу вищої освіти і колективний договір;
 - 6) розглядає інші питання діяльності закладу вищої освіти.
6. Органом громадського самоврядування навчально-наукового інституту (факультету) є збори (конференція) трудового колективу навчально-наукового

інституту (факультету), включаючи виборних представників з числа осіб, які навчаються у закладі вищої освіти.

7. Порядок скликання органу громадського самоврядування навчально-наукового інституту (факультету) та його діяльності визначається статутом закладу вищої освіти.

8. В органі громадського самоврядування навчально-наукового інституту (факультету) повинні бути представлені всі категорії працівників навчально-наукового інституту (факультету) та виборні представники з числа осіб, які навчаються у навчально-науковому інституті (на факультеті). При цьому не менш як 75 відсотків складу делегатів (членів) виборного органу повинні становити наукові та науково-педагогічні працівники навчально-наукового інституту (факультету) і не менш як 15 відсотків – виборні представники з числа студентів (курсантів), які обираються студентами (курсантами) шляхом прямих таємних виборів.

9. Збори (конференція) учасників освітнього процесу навчально-наукового інституту (факультету) скликаються не рідше одного разу на рік.

10. Орган громадського самоврядування навчально-наукового інституту (факультету):

1) оцінює діяльність керівника навчально-наукового інституту (факультету);

2) затверджує річний звіт про діяльність навчально-наукового інституту (факультету);

3) подає керівнику закладу вищої освіти пропозиції щодо відкликання з посади керівника навчально-наукового інституту (факультету) з підстав, передбачених законодавством України, статутом закладу вищої освіти, укладеним з ним контрактом;

4) обирає виборних представників до вченої ради навчально-наукового інституту (факультету);

5) обирає делегатів до вищого колегіального органу громадського самоврядування закладу вищої освіти.

Стаття 40. Студентське самоврядування

1. У закладах вищої освіти та їх структурних підрозділах діє студентське самоврядування, яке є невід'ємною частиною громадського самоврядування відповідних навчальних закладів. Студентське самоврядування – це право і можливість студентів (курсантів, крім курсантів-військовослужбовців) вирішувати питання навчання і побуту, захисту прав та інтересів студентів, а також брати участь в управлінні закладом вищої освіти.

Студентське самоврядування об'єднує всіх студентів (курсантів, крім курсантів-військовослужбовців) відповідного закладу вищої освіти. Усі студенти (курсанти), які навчаються у закладі вищої освіти, мають рівні права та можуть обиратися та бути обраними в робочі, дорадчі, виборні та інші органи студентського самоврядування.

Студентське самоврядування забезпечує захист прав та інтересів студентів (курсантів) та їх участь в управлінні закладом вищої освіти. Студентське самоврядування здійснюється студентами (курсантами) безпосередньо і через органи студентського самоврядування, які обираються шляхом прямого таємного голосування студентів (курсантів).

2. У своїй діяльності органи студентського самоврядування керуються законодавством, статутом закладу вищої освіти та положенням про студентське самоврядування закладу вищої освіти.

3. Органи студентського самоврядування діють на принципах:

- 1) добровільності, колегіальності, відкритості;
- 2) виборності та звітності органів студентського самоврядування;
- 3) рівності права студентів (курсантів) на участь у студентському самоврядуванні;
- 4) незалежності від впливу політичних партій та релігійних організацій (крім закладів вищої духовної освіти).

4. Студентське самоврядування здійснюється на рівні студентської групи, інституту (факультету), відділення, гуртожитку, закладу вищої освіти. Залежно від контингенту студентів (курсантів), типу та специфіки закладу вищої освіти студентське самоврядування може здійснюватися на рівні курсу, спеціальності, студентського містечка, структурних підрозділів закладу вищої освіти.

Органи студентського самоврядування можуть мати різноманітні форми (парламент, сенат, старостат, студентський ректорат, студентські деканати, студентські ради тощо).

Представницькі, виконавчі та контрольно-ревізійні органи студентського самоврядування обираються строком на один рік. Студенти (курсанти), обрані до складу органів студентського самоврядування, можуть бути усунені із своїх посад за результатами загального таємного голосування студентів. Для ініціювання такого голосування потрібно зібрати підписи не менш як 10 відсотків студентів (курсантів) закладу вищої освіти.

Керівник студентського самоврядування та його заступники можуть перебувати на посаді не більш як два строки.

З припиненням особою навчання у закладі вищої освіти припиняється її участь в органі студентського самоврядування у порядку, передбаченому положенням про студентське самоврядування закладу вищої освіти.

Орган студентського самоврядування може бути зареєстрований як громадська організація відповідно до законодавства з урахуванням особливостей, встановлених цим Законом.

5. Органи студентського самоврядування:

- 1) беруть участь в управлінні закладом вищої освіти у порядку, встановленому цим Законом та статутом закладу вищої освіти;
- 2) беруть участь в обговоренні та вирішенні питань удосконалення освітнього процесу, науково-дослідної роботи, призначення стипендій, організації дозвілля, оздоровлення, побуту та харчування;

- 3) проводять організаційні, просвітницькі, наукові, спортивні, оздоровчі та інші заходи;
- 4) беруть участь у заходах (процесах) щодо забезпечення якості вищої освіти;
- 5) захищають права та інтереси студентів (курсантів), які навчаються у закладі вищої освіти;
- 6) делегують своїх представників до робочих, консультативно-дорадчих органів;
- 7) приймають акти, що регламентують їх організацію та діяльність;
- 8) беруть участь у вирішенні питань забезпечення належних побутових умов проживання студентів у гуртожитках та організації харчування студентів;
- 9) розпоряджаються коштами та іншим майном, що перебувають на балансі та банківських рахунках органів студентського самоврядування;
- 10) вносять пропозиції щодо змісту навчальних планів і програм;
- 11) вносять пропозиції щодо розвитку матеріальної бази закладу вищої освіти, у тому числі з питань, що стосуються побуту та відпочинку студентів;
- 12) мають право оголошувати акції протесту;
- 13) виконують інші функції, передбачені цим Законом та положенням про студентське самоврядування закладу вищої освіти.

6. За погодженням з органом студентського самоврядування закладу вищої освіти приймаються рішення про:

- 1) відрахування студентів (курсантів) з закладу вищої освіти та їх поновлення на навчання;
- 2) переведення осіб, які навчаються у закладі вищої освіти за державним замовленням, на навчання за контрактом за рахунок коштів фізичних (юридичних) осіб;
- 3) переведення осіб, які навчаються у закладі вищої освіти за рахунок коштів фізичних (юридичних) осіб, на навчання за державним замовленням;
- 4) призначення заступника декана факультету, заступника директора інституту, заступника керівника закладу вищої освіти;
- 5) поселення осіб, які навчаються у закладі вищої освіти, у гуртожиток і виселення їх із гуртожитку;
- 6) затвердження правил внутрішнього розпорядку закладу вищої освіти в частині, що стосується осіб, які навчаються;
- 7) діяльність студентських містечок та гуртожитків для проживання осіб, які навчаються у закладі вищої освіти.

7. Вищим органом студентського самоврядування є загальні збори (конференція) студентів (курсантів), які:

- 1) ухвалюють положення про студентське самоврядування закладу вищої освіти, визначають структуру, повноваження та порядок проведення прямих таємних виборів представницьких та виконавчих органів студентського самоврядування;
- 2) заслуховують звіти представницьких, виконавчих і контрольно-ревізійних органів студентського самоврядування, дають їм відповідну оцінку;

3) затверджують процедуру використання майна та коштів органів студентського самоврядування, підтримки студентських ініціатив на конкурсних засадах;

4) затверджують річний кошторис витрат (бюджет) органів студентського самоврядування, вносять до нього зміни та доповнення, заслуховують звіт про його виконання;

5) обирають контрольно-ревізійну комісію з числа студентів (курсантів) для здійснення поточного контролю за станом використання майна та виконання бюджету органів студентського самоврядування.

8. Адміністрація закладу вищої освіти не має права втручатися в діяльність органів студентського самоврядування.

9. Керівник закладу вищої освіти забезпечує належні умови для діяльності органів студентського самоврядування (надає приміщення, меблі, оргтехніку, забезпечує телефонним зв'язком, постійним доступом до Інтернету, відводить місця для встановлення інформаційних стендів тощо), про що укладається відповідна угода.

10. Фінансовою основою студентського самоврядування є:

1) кошти, визначені вченою радою закладу вищої освіти в розмірі не менш як 0,5 відсотка власних надходжень, отриманих закладом вищої освіти від основної діяльності;

2) членські внески студентів (курсантів), розмір яких встановлюється вищим органом студентського самоврядування закладу вищої освіти. Розмір місячного членського внеску однієї особи не може перевищувати 1 відсотка прожиткового мінімуму, встановленого законом.

11. Кошти органів студентського самоврядування спрямовуються на виконання їхніх завдань і здійснення повноважень відповідно до затверджених ними кошторисів.

Органи студентського самоврядування публічно звітують про використання коштів та виконання кошторисів не рідше одного разу на рік.

Стаття 41. Наукові товариства студентів (курсантів, слухачів), аспірантів, докторантів і молодих вчених

1. У закладах вищої освіти та їхніх структурних підрозділах діють наукові товариства студентів (курсантів, слухачів), аспірантів, докторантів і молодих вчених, які є частиною системи громадського самоврядування відповідних закладів вищої освіти.

2. У роботі наукового товариства студентів (курсантів, слухачів), аспірантів, докторантів і молодих вчених беруть участь особи віком до 35 років (для докторантів – 40 років), які навчаються або працюють у закладі вищої освіти.

3. Наукове товариство студентів (курсантів, слухачів), аспірантів, докторантів і молодих вчених забезпечує захист прав та інтересів осіб, які навчаються або працюють у закладі вищої освіти, зокрема щодо питань наукової діяльності, підтримки наукоємних ідей, інновацій та обміну знаннями.

4. У своїй діяльності наукові товариства студентів (курсантів, слухачів), аспірантів, докторантів і молодих вчених керуються законодавством, статутом закладу вищої освіти та положенням про наукові товариства студентів (курсантів, слухачів), аспірантів, докторантів і молодих вчених.

5. Наукові товариства студентів (курсантів, слухачів), аспірантів, докторантів і молодих вчених діють на принципах:

- 1) свободи наукової творчості;
- 2) добровільності, колегіальності, відкритості;
- 3) рівності права осіб, які навчаються, на участь у діяльності наукових товариств студентів (курсантів, слухачів), аспірантів, докторантів і молодих вчених.

6. Наукові товариства студентів (курсантів, слухачів), аспірантів, докторантів і молодих вчених:

- 1) приймають акти, що регламентують їх організацію та діяльність;
- 2) проводять організаційні, наукові та освітні заходи;
- 3) популяризують наукову діяльність серед студентської молоді, сприяють залученню осіб, які навчаються, до наукової роботи та інноваційної діяльності;
- 4) представляють інтереси студентів (курсантів, слухачів), аспірантів, докторантів і молодих вчених перед адміністрацією закладу вищої освіти та іншими організаціями з питань наукової роботи та розвитку академічної кар'єри;
- 5) сприяють підвищенню якості наукових досліджень;
- 6) сприяють обміну інформацією між молодими вченими та дослідниками;
- 7) сприяють розвитку міжвузівського та міжнародного співробітництва;
- 8) взаємодіють з Національною академією наук України та національними галузевими академіями наук, науковими та науково-дослідними установами;
- 9) виконують інші функції, передбачені положеннями про наукові товариства студентів (курсантів, слухачів), аспірантів, докторантів і молодих вчених, цим та іншими законами України.

7. За погодженням з науковим товариством студентів (курсантів, слухачів), аспірантів, докторантів і молодих вчених керівництво закладу вищої освіти приймає рішення про відрахування осіб, які здобувають ступінь доктора філософії, з закладу вищої освіти та їх поновлення на навчання.

8. Органи управління наукових товариств студентів (курсантів, слухачів), аспірантів, докторантів і молодих вчених формуються на демократичних засадах шляхом виборів. Структура наукового товариства студентів (курсантів, слухачів), аспірантів, докторантів і молодих вчених та організаційний механізм його діяльності визначаються положенням, яке затверджується вищим колегіальним органом громадського самоврядування закладу вищої освіти.

9. Адміністрація закладу вищої освіти не має права втручатися в діяльність наукових товариств студентів (курсантів, слухачів), аспірантів, докторантів і молодих вчених, крім випадків, коли така діяльність суперечить законодавству, статуту чи завдає шкоди інтересам закладу вищої освіти.

10. Керівник закладу вищої освіти всебічно сприяє створенню належних умов для діяльності наукового товариства студентів (курсантів, слухачів), аспірантів, докторантів і молодих вчених (надає приміщення, меблі, оргтехніку, забезпечує телефонним зв'язком, постійним доступом до Інтернету, відводить місця для встановлення інформаційних стендів тощо).

11. Фінансовою основою діяльності наукового товариства студентів (курсантів, слухачів), аспірантів, докторантів і молодих вчених є кошти, визначені вченою радою закладу вищої освіти.

...

Стаття 45. Зовнішнє незалежне оцінювання

1. Зовнішнє незалежне оцінювання – це оцінювання результатів навчання, здобутих особою на певному освітньому рівні, яке здійснюється спеціально уповноваженою державою установою (організацією).

Зовнішнє незалежне оцінювання результатів навчання, здобутих на основі профільної середньої освіти та фахової передвищої освіти (за освітньо-кваліфікаційним рівнем молодшого спеціаліста), на першому (бакалаврському) рівні (за освітньо-кваліфікаційним рівнем спеціаліста), поряд з іншими результатами, визначеними умовами прийому на навчання для здобуття вищої освіти, використовується для прийому до закладів вищої освіти на конкурсній основі. Центральний орган виконавчої влади у сфері освіти і науки може приймати рішення про використання зовнішнього незалежного оцінювання з метою проведення атестації здобувачів вищої освіти для проведення єдиного державного кваліфікаційного іспиту або його окремих компонентів.

Зовнішнє незалежне оцінювання результатів навчання, здобутих на певному рівні вищої освіти, або організаційно-технологічні процеси його здійснення можуть використовуватися для прийому на навчання для здобуття вищої освіти, а також для атестації здобувачів вищої освіти.

Загальний порядок проведення зовнішнього незалежного оцінювання, а також порядок залучення педагогічних, науково-педагогічних і наукових працівників та інших фахівців устанавлюються Кабінетом Міністрів України.

Порядок, графіки проведення основної сесії зовнішнього незалежного оцінювання, порядок використання приміщень закладів освіти встановлюються центральним органом виконавчої влади у сфері освіти і науки з урахуванням можливостей осіб з особливими освітніми потребами та мають бути оприлюднені не менш як за шість місяців до проведення зовнішнього незалежного оцінювання.

Деталізація процедур зовнішнього незалежного оцінювання здійснюється спеціально уповноваженими державою установами (організаціями) у регламентах.

Держава створює для вступників з особливими освітніми потребами умови для проходження ними зовнішнього незалежного оцінювання шляхом розумного

пристосування згідно з порядком та переліком, встановленими центральним органом виконавчої влади у сфері освіти і науки.

Будівлі, споруди та приміщення, в яких проводиться зовнішнє незалежне оцінювання, повинні відповідати вимогам доступності згідно з державними будівельними нормами та стандартами.

2. Зовнішнє незалежне оцінювання здійснюється на основі програм зовнішнього незалежного оцінювання, затверджених центральним органом виконавчої влади у сфері освіти і науки. Зміст програм зовнішнього незалежного оцінювання має відповідати стандартам освіти відповідного рівня та/або професійним стандартам і бути доступним для ознайомлення не пізніше ніж за 18 місяців до проведення зовнішнього незалежного оцінювання.

3. Завдання для проведення зовнішнього незалежного оцінювання (банк завдань) розробляються педагогічними, науковими, науково-педагогічними працівниками та іншими фахівцями у відповідній сфері.

Порядок формування та використання банку завдань зовнішнього незалежного оцінювання визначається спеціально уповноваженою державою установою (організацією), що проводить зовнішнє незалежне оцінювання.

4. Відкритість зовнішнього незалежного оцінювання забезпечується шляхом повного і своєчасного інформування осіб, які бажають здобути вищу освіту, про програми, строки та порядок проведення зовнішнього незалежного оцінювання, а також здійснення державного контролю та громадського спостереження за проведенням зовнішнього незалежного оцінювання.

Положення про громадське спостереження за проведенням зовнішнього незалежного оцінювання затверджується центральним органом виконавчої влади у сфері освіти і науки.

5. За результатами проведення зовнішнього незалежного оцінювання результатів навчання, здобутих на основі профільної середньої освіти, з навчального предмета (предметів) особі видається сертифікат зовнішнього незалежного оцінювання, форма якого затверджується центральним органом виконавчої влади у сфері освіти і науки.

6. Зовнішнє незалежне оцінювання проводиться спеціально уповноваженою державою установою (організацією), положення про яку затверджується відповідно до законодавства.

Педагогічним, науково-педагогічним та науковим працівникам, які переходять на роботу до спеціально уповноваженої державою установи (організації), яка проводить зовнішнє незалежне оцінювання, час роботи в цій установі (організації) зараховується до відповідного педагогічного, науково-педагогічного або наукового стажу.

Для проведення зовнішнього незалежного оцінювання використовуються приміщення спеціально уповноваженої державою установи (організації), що проводить зовнішнє незалежне оцінювання. На безоплатній основі, у разі потреби, використовуються приміщення державних і комунальних закладів

освіти, а за наявності відповідної згоди власника або керівника – приміщення приватних і корпоративних закладів освіти.

7. Фінансування заходів з проведення зовнішнього незалежного оцінювання здійснюється за рахунок коштів державного бюджету в установленому законодавством порядку та за рахунок інших джерел, не заборонених законодавством. Зовнішнє незалежне оцінювання результатів навчання осіб, які завершують здобуття профільної середньої освіти, здійснюється на безоплатній основі.

8. Зміст завдань сертифікаційної роботи зовнішнього незалежного оцінювання належить до інформації з обмеженим доступом з моменту створення набору завдань сертифікаційної роботи зовнішнього незалежного оцінювання та до моменту його санкціонованого використання особами, що проходять зовнішнє незалежне оцінювання. У разі потреби спеціально уповноважена державою установа (організація) може відносити зміст завдань сертифікаційної роботи до інформації з обмеженим доступом на більш тривалий період часу.

9. Не є інформацією з обмеженим доступом:

1) статистична інформація про результати зовнішнього незалежного оцінювання;
2) відомості, що містяться у сертифікаційних роботах осіб, які пройшли зовнішнє незалежне оцінювання, крім тих, що ідентифікують особу, яка виконала конкретну сертифікаційну роботу, з моменту завершення оцінювання робіт.

10. Особа, яка пройшла зовнішнє незалежне оцінювання, має право ознайомитися із своєю сертифікаційною роботою після оголошення результатів зовнішнього незалежного оцінювання та отримати засвідчену копію цієї роботи. Порядок видачі засвідчених копій виконаних сертифікаційних робіт встановлює установа (організація), спеціально уповноважена державою на проведення зовнішнього незалежного оцінювання.

11. Завдання сертифікаційної роботи зовнішнього незалежного оцінювання укладаються державною мовою, крім зовнішнього незалежного оцінювання з іноземних мов. За бажанням особи завдання надаються у перекладі мовою національної меншини чи корінного народу України, якщо цією мовою здійснюється навчання у закладі освіти (крім завдань з української мови і літератури та іноземних мов).

12. Вступні випробування, якщо такі передбачені цим Законом, проводяться державною мовою або, за бажанням вступника, іншою мовою, якою здійснюється навчання в цьому закладі вищої освіти.

{Стаття 45 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2145-VIII від 05.09.2017; в редакції Закону № 463-IX від 16.01.2020}

...

Стаття 49. Форми здобуття освіти в закладах вищої освіти

1. Особа має право здобувати вищу освіту в різних формах або поєднувати їх.

Основними формами здобуття вищої освіти є:

інституційна (очна (денна, вечірня), заочна, дистанційна, мережева);

дуальна.

2. Очна (денна, вечірня) форма здобуття вищої освіти – це спосіб організації навчання здобувачів вищої освіти, що передбачає проведення навчальних занять та практичної підготовки не менше 30 тижнів упродовж навчального року.

3. Заочна форма здобуття вищої освіти – це спосіб організації навчання здобувачів вищої освіти шляхом поєднання навчальних занять і контрольних заходів під час короткочасних сесій та самостійного оволодіння освітньою програмою в період між ними. Тривалість періоду між навчальними заняттями та контрольними заходами не може бути меншою, ніж один місяць.

4. Дистанційна форма здобуття освіти – це індивідуалізований процес здобуття освіти, що відбувається в основному за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників освітнього процесу в спеціалізованому середовищі, що функціонує на основі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій.

5. Мережева форма здобуття вищої освіти – це спосіб організації навчання здобувачів вищої освіти, завдяки якому оволодіння освітньою програмою відбувається за участю закладу вищої освіти та інших суб'єктів освітньої діяльності, що взаємодіють між собою на договірних засадах.

6. Дуальна форма здобуття вищої освіти – це спосіб здобуття освіти здобувачами денної форми, що передбачає навчання на робочому місці на підприємствах, в установах та організаціях для набуття певної кваліфікації обсягом від 25 відсотків до 60 відсотків загального обсягу освітньої програми на основі договору. Навчання на робочому місці передбачає виконання посадових обов'язків відповідно до трудового договору.

Дуальна освіта здійснюється на підставі договору між закладом вищої освіти та роботодавцем (підприємством, установою, організацією тощо), що передбачає: порядок працевлаштування здобувача вищої освіти та оплати його праці; обсяг та очікувані результати навчання здобувача вищої освіти на робочому місці;

зобов'язання закладу вищої освіти та роботодавця в частині виконання здобувачем вищої освіти індивідуального навчального плану на робочому місці; порядок оцінювання результатів навчання, здобутих на робочому місці.

7. Стандарти вищої освіти та заклади вищої освіти можуть обмежувати перелік допустимих форм здобуття вищої освіти для окремих спеціальностей та освітніх програм.

8. Положення про основні форми здобуття вищої освіти затверджуються центральним органом виконавчої влади у сфері освіти і науки.

Заклад вищої освіти може використовувати інші форми здобуття вищої освіти і поєднувати форми здобуття вищої освіти відповідно до положення про організацію освітнього процесу в закладі вищої освіти, а також встановлювати вимоги до поєднання форм здобуття вищої освіти.

{Стаття 48 в редакції Закону № 392-IX від 18.12.2019}

Стаття 50. Форми організації освітнього процесу та види навчальних занять

1. Освітній процес у закладах вищої освіти здійснюється за такими формами:

- 1) навчальні заняття;
- 2) самостійна робота;
- 3) практична підготовка;
- 4) контрольні заходи.

2. Основними видами навчальних занять у закладах вищої освіти є:

- 1) лекція;
- 2) лабораторне, практичне, семінарське, індивідуальне заняття;
- 3) консультація.

3. Заклад вищої освіти має право встановлювати інші форми освітнього процесу та види навчальних занять.

Стаття 51. Практична підготовка осіб, які навчаються у закладах вищої освіти

1. Практична підготовка осіб, які навчаються у закладах вищої освіти, здійснюється шляхом проходження ними практики на підприємствах, в установах та організаціях згідно з укладеними закладами вищої освіти договорами або у його структурних підрозділах, що забезпечують практичну підготовку.

2. Керівники підприємств, установ та організацій зобов'язані забезпечити створення належних умов для проходження практики на виробництві, дотримання правил і норм охорони праці, техніки безпеки і виробничої санітарії відповідно до законодавства.

3. Проходження практики студентом здійснюється відповідно до законодавства.

Стаття 54. Вчені звання наукових і науково-педагогічних працівників

1. В Україні присвоюються такі вчені звання:

- 1) старший дослідник;
- 2) доцент;
- 3) професор.

2. Вчене звання професора та доцента присвоюється особам, які професійно здійснюють науково-педагогічну або творчу мистецьку діяльність.

3. Вчене звання старшого дослідника присвоюється особам, які професійно здійснюють наукову або науково-технічну діяльність.

4. Вчене звання професора, доцента, старшого дослідника присвоює вчена рада закладу вищої освіти (вчена рада структурного підрозділу). Право присвоєння вченого звання професора та старшого дослідника надається також вченим (науково-технічним) радам наукових установ. Рішення відповідних вчених рад затверджує атестаційна колегія центрального органу виконавчої влади у сфері освіти і науки у [порядку](#), встановленому Кабінетом Міністрів України.

5. Зразки державних документів про присвоєння вчених звань затверджуються Кабінетом Міністрів України.

...

Стаття 60. Післядипломна освіта, підвищення кваліфікації та стажування педагогічних і науково-педагогічних працівників

1. Післядипломна освіта – це спеціалізоване вдосконалення освіти та професійної підготовки особи шляхом поглиблення, розширення та оновлення її професійних знань, умінь та навичок або отримання іншої професії, спеціальності на основі здобутого раніше освітнього рівня та практичного досвіду.

Післядипломна освіта включає здобуття другої (наступної) вищої освіти – здобуття ступеня бакалавра (магістра) за іншою спеціальністю на основі здобутої вищої освіти не нижче ступеня бакалавра та практичного досвіду.

{Частина першу статті 60 доповнено абзацом другим згідно із Законом № 2145-VIII від 05.09.2017}

2. Післядипломну освіту здійснюють заклади післядипломної освіти або відповідні структурні підрозділи закладів вищої освіти і наукових установ.

3. Педагогічні і науково-педагогічні працівники підвищують кваліфікацію та проходять стажування в Україні і за кордоном.

4. Заклад вищої освіти забезпечує підвищення кваліфікації та стажування педагогічних, науково-педагогічних працівників не рідше одного разу на п'ять років із збереженням середньої заробітної плати.

5. Результати підвищення кваліфікації та проходження стажування враховуються:

1) під час проведення атестації педагогічних працівників;

2) під час обрання на посаду за конкурсом чи укладення трудового договору з науково-педагогічними працівниками.

6. Посади педагогічних і науково-педагогічних працівників, які підвищують кваліфікацію або проходять стажування з відривом від виробництва, на цей період можуть заміщуватися іншими особами без проведення конкурсу на умовах строкового трудового договору (контракту).

...

Стаття 74. Державна політика щодо міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти

1. Держава з метою гармонізації законодавчих та інших нормативно-правових актів України у сфері вищої освіти та імплементації найважливіших положень міжнародних документів підтверджує пріоритетність норм міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

2. З метою розвитку міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти та інтеграції системи вищої освіти до світового освітнього простору держава сприяє:

1) впровадженню механізму гарантії якості вищої освіти для створення необхідної взаємодовіри, гармонізації систем оцінювання якості вищої освіти України та Європейського простору вищої освіти;

2) узгодженню Національної рамки кваліфікацій з рамкою кваліфікацій Європейського простору вищої освіти для забезпечення академічної та професійної мобільності та навчання протягом життя;

3) співпраці з Європейською мережею національних центрів інформації про академічну мобільність та визнання;

4) впровадженню на міжнародному ринку результатів наукових, технічних, технологічних та інших розробок закладів вищої освіти, продажу їхніх патентів та ліцензій;

5) залученню коштів міжнародних фондів, установ, громадських організацій тощо для виконання у закладах вищої освіти наукових, освітніх та інших програм.

3. Держава здійснює заходи щодо розвитку та зміцнення взаємовигідного міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти і науки відповідно до двосторонніх і багатосторонніх міжнародних договорів.

4. Держава створює умови для міжнародного співробітництва закладів вищої освіти усіх форм власності, наукових, проектних, виробничих, клінічних, лікувально-профілактичних, культурно-освітніх, спортивно-оздоровчих установ та організацій, що забезпечують функціонування та розвиток системи вищої освіти, органів, які здійснюють управління вищою освітою, шляхом:

1) встановлення відповідних бюджетних призначень у державному бюджеті;

2) фінансування внесків за членство в міжнародних організаціях, участі в заходах таких організацій; відрядження за кордон учасників освітнього процесу для науково-педагогічної та наукової роботи чи стажування відповідно до умов міжнародних договорів, а також договорів між закладами вищої освіти та іноземними партнерами, укладених на виконання освітніх і наукових проектів, які реалізуються за рахунок міжнародних грантів і коштів технічної допомоги.

Стаття 75. Основні напрями міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти

1. Заклади вищої освіти здійснюють міжнародне співробітництво, укладають договори про співробітництво, встановлюють прямі зв'язки з закладами вищої освіти, науковими установами та підприємствами іноземних держав, міжнародними організаціями, фондами тощо відповідно до законодавства.

2. Основними напрямками міжнародного співробітництва закладів вищої освіти є:

1) участь у програмах двостороннього та багатостороннього міждержавного і міжуніверситетського обміну студентами, аспірантами, докторантами, педагогічними, науково-педагогічними та науковими працівниками;

2) проведення спільних наукових досліджень;

3) організація міжнародних конференцій, симпозіумів, конгресів та інших заходів;

4) участь у міжнародних освітніх та наукових програмах;

5) спільна видавнича діяльність;

6) надання послуг, пов'язаних із здобуттям вищої та післядипломної освіти, іноземним громадянам в Україні;

- 7) створення спільних освітніх і наукових програм з іноземними закладами вищої освіти, науковими установами, організаціями;
- 8) відрядження за кордон педагогічних, науково-педагогічних та наукових працівників для педагогічної, науково-педагогічної та наукової роботи відповідно до міжнародних договорів України, а також договорів між такими закладами вищої освіти та іноземними партнерами;
- 9) залучення педагогічних, науково-педагогічних та наукових працівників іноземних закладів вищої освіти для участі в педагогічній, науково-педагогічній та науковій роботі у закладах вищої освіти України;
- 10) направлення осіб, які навчаються у закладах вищої освіти України, на навчання у закордонних закладах вищої освіти;
- 11) сприяння академічній мобільності наукових, науково-педагогічних працівників та осіб, які навчаються;
- 12) інші напрями і форми, не заборонені законом.

Стаття 76. Зовнішньоекономічна діяльність у сфері вищої освіти

1. Зовнішньоекономічна діяльність закладу вищої освіти провадиться відповідно до законодавства шляхом укладення договорів з іноземними юридичними та фізичними особами.

2. Основними напрямками зовнішньоекономічної діяльності закладу вищої освіти є:

- 1) організація підготовки осіб з числа іноземних громадян до вступу у заклади вищої освіти України та осіб з числа громадян України до навчання за кордоном;
- 2) провадження освітньої діяльності, пов'язаної з навчанням іноземних студентів за акредитованими освітніми програмами, а також підготовка наукових кадрів для іноземних держав;

{Пункт 2 частини другої статті 76 із змінами, внесеними згідно із Законом № 392-ІХ від 18.12.2019}

3) організація навчання за кордоном;

4) виконання наукових досліджень і науково-технічних розробок.

Стаття 77. Державний контроль у сфері вищої освіти

1. Державний нагляд (контроль) за дотриманням закладами вищої освіти незалежно від форми власності та підпорядкування законодавства у сфері освіти і науки та стандартів освітньої діяльності здійснює центральний орган виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері освіти шляхом здійснення державного нагляду (контролю) за діяльністю навчальних закладів.

Стаття 78. Громадський контроль у сфері вищої освіти

1. Громадський контроль у сфері вищої освіти є правом суспільства та окремих громадян, працівників у сфері вищої освіти, осіб, які навчаються, органів громадського самоврядування, професійних спілок, організацій роботодавців та їх об'єднань, громадських організацій отримувати у встановленому законодавством порядку доступ до інформації на всіх етапах прийняття рішень у

сфері вищої освіти і науки, вносити пропозиції та зауваження до них, погоджувати прийняття визначених законом рішень.

2. Громадський контроль здійснюється громадськими об'єднаннями та окремими громадянами на принципах відкритості і прозорості.

Стаття 79. Відкритість прийняття рішень і провадження діяльності у сфері вищої освіти

1. Рішення та діяльність у сфері вищої освіти, крім інформації з обмеженим доступом, є відкритими. Інформація про процедури та результати прийняття рішень і провадження діяльності у сфері вищої освіти підлягає обов'язковому оприлюдненню на офіційних веб-сайтах та у медіа, на інформаційних стендах та в будь-який інший спосіб.

2. Обов'язковому громадському обговоренню у трудовому колективі та колективі осіб, які навчаються, підлягають бюджет закладу вищої освіти, його видатки та доходи, стан майна закладу вищої освіти та порядок його використання.

3. Статут та інші документи закладу вищої освіти, якими регулюється порядок здійснення освітнього процесу, інформація про склад його керівних органів, а також бюджет закладу вищої освіти та річний, у тому числі фінансовий, звіт повинні бути оприлюднені на офіційному веб-сайті закладу вищої освіти.

4. Заклади вищої освіти зобов'язані публікувати на своїх офіційних веб-сайтах:

- 1) кошторис закладу вищої освіти на поточний рік та всі зміни до нього;
- 2) звіт про використання та надходження коштів;
- 3) інформацію щодо проведення тендерних процедур;
- 4) штатний розпис на поточний рік;
- 5) цільові показники діяльності закладу вищої освіти, досягнення яких повинен забезпечити керівник закладу вищої освіти відповідно до контракту, строки їх досягнення та спосіб перевірки досягнення таких цільових показників.

{Частину четверту статті 79 доповнено пунктом 5 згідно із Законом № 2003-IX від 25.01.2022}

2.10. Європейський простір вищої освіти в 2020 р.

Звіт про імплементацію Болонського процесу (фрагменти)³⁴

КОРОТКИЙ ОГЛЯД

Історія Європейського простору вищої освіти (ЄПВО), яку прагне охопити цей звіт, принаймні частково, є історією надзвичайних змін. Після підписання Болонської декларації у 1999 р. перше десятиліття підготовки до ЄПВО ознаменувалося суттєвими змінами ступеневої системи вищої освіти, забезпечення якості та інтернаціоналізації. Ці зміни направили системи вищої освіти в одному напрямку, водночас зміни піддавались оскарженню та їм навіть чинили опір у

³⁴ Європейський простір вищої освіти в 2020 р.. Звіт про імплементацію Болонського процесу. Люксембург: Видавничий дім Європейського Союзу, 2020 р. / пер. з англ. Міністерство освіти і науки України. Київ: МОН, 2020. 214 с.

багатьох частинах Європи. За цим десятиліттям послідував період, який був зосереджений на процесах реалізації, які тривають і донині. Попри складність процесу, в якому беруть участь 48 країн, було досягнуто багато позитивних результатів, оскільки ЄПВО перетворився на реальне явище, а не феномен. Його еволюція в майбутньому залежить від тієї роботи, яка ведеться зараз.

Варто відзначити деякі основні факти. Країни продовжували приєднуватися до ЄПВО протягом двох десятиліть, внаслідок чого кількість студентів значно зросла в переважній більшості країн. Сьогодні загальна кількість студентів досягла понад 38 мільйонів. З них більшість студентів (56,4%) навчаються за програмами першого циклу бакалаврату, до яких багато хто ставився скептично на початку Болонського процесу.

Попри значні відмінності між країнами, загальні витрати держав на вищу освіту по відношенню до ВВП мають медіанне значення 0,95%. У більшості країн цей показник або залишався стабільним, або знижувався протягом двох десятиліть. Таким чином, витрати на вищу освіту не могли задовільнити зростаючі потреби студентів.

Трициклові програми ступеневої системи

Безпрецедентні результати були досягнуті в розробці співставних структур ступеневої системи освіти. Перше десятиліття ознаменувалося швидкими структурними реформами національних систем ступеневої освіти. Однак у багатьох національних системах було відсутнє чітке формулювання обґрунтування Болонських реформ. Це призвело до труднощів з реалізацією, які не зникли і в наступні роки.

Не існує єдиної моделі ступеневих освітніх програм. А втім, у більшості країн ЄПВО найбільш поширеними прикладами освітніх програм є програми з обсягом навчального навантаження 180 кредитів ЄКТС для першого циклу і 120 кредитів ЄКТС для другого циклу. Найбільш поширений обсяг навчального навантаження (перший і другий цикл) відповідає 300 кредитам ЄКТС – модель, яка зустрічається приблизно в трьох чвертях всіх країн ЄПВО. У східній частині ЄПВО найбільш поширений обсяг навчального навантаження часто буває більшим та відповідає 360 кредитам ЄКТС. Це пов'язано головним чином з більшим обсягом навчального навантаження програм першого циклу.

Близько половини всіх систем ЄПВО пропонують короткострокові програми вищої освіти. У більшості систем ЄПВО для конкретних дисциплін, таких як медицина, продовжують існувати інтегровані/тривалі програми, які безпосередньо ведуть до отримання ступеня другого циклу. Деякі системи ЄПВО також пропонують програми поза структурою Болонської ступеневої системи, які не можна легко пов'язати з трицикловою структурою ступеневої системи. Це може призвести до труднощів з точки зору їх співставності з основними освітніми програмами, створеними в межах Болонського процесу. З іншого боку, вони скорше відповідають конкретним потребам, зокрема пов'язаним з подальшим професійним розвитком і навчанням впродовж життя. Ключове питання полягає

в можливості забезпечення і оптимізації узгодженості такого роду положень між різними країнами. Корисними рішеннями для реалізації такої можливості є розподіл кредитів ЄКТС та позиціонування їх в національних системах кваліфікацій.

Всі країни ЄПВО, крім Білорусі, ввели додаток до диплома, і більшість з них дотримуються вимог щодо його автоматичної видачі всім випускникам першого і другого циклів на широко поширеній європейській мові і безкоштовно. Тридцять систем створили свої національні рамки кваліфікацій для вищої освіти і самосертифікували їх відповідно до рамок кваліфікацій для європейського простору вищої освіти (РК-ЄПВО).

Початок роботи з виконання ключових зобов'язань, включаючи ступеневу систему вищої освіти, дає надію на продовження розвитку співпраці. В основі цієї діяльності як і раніше лежить студентоцентроване навчання. Мета полягає в тому, щоб студенти могли планувати свої освітні траєкторії на основі чіткої інформації з метою отримання знань, навичок та компетентностей, які відповідають як їхнім особистим цілям, так і суспільним потребам.

Забезпечення якості

На початку Болонського процесу лише деякі системи вищої освіти мали систему забезпечення якості, що визнавалась іншими країнами. Таким чином, становлення системи забезпечення якості вищої освіти стало однією з найбільш значних і трансформаційних подій в цьому секторі за останні два десятиліття. Системи забезпечення якості стали ключовим чинником змін у європейських закладах вищої освіти. Після двох десятиліть від початку Болонської реформи майже всі країни нині мають внутрішні і зовнішні системи забезпечення якості в загальносистемному масштабі.

Домовленість про спільні Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG) також стала важливим внеском у становлення довіри.

Системи вищої освіти ЄПВО нині забезпечують надійну і системну основу для довіри і визнання кваліфікацій. Проте, хоча умови для довіри вже створені, практика довіри все ще потребує вдосконалення. Попри те, що за останні 20 років країни ЄПВО зблизилися, зберігається проблема поширення довіри на весь Європейський простір вищої освіти.

Визнання кваліфікацій

Співпраця в межах ЄПВО протягом багатьох років була зосереджена на вдосконаленні та спрощенні практики визнання кваліфікацій. Європейська політика в галузі вищої освіти працює в напрямку легшого і справедливішого визнання кваліфікацій на основі Лісабонської конвенції про визнання кваліфікацій – захист цінності результатів навчання і забезпечення легкого розуміння кваліфікації та її комунікацію. Однак, попри законодавчу рамку, встановлену Лісабонською конвенцією про визнання кваліфікацій, а також

структури та поточні політичні та експертні діалоги, все ще існують перешкоди, які необхідно подолати.

Що стосується реалізації Лісабонської конвенції про визнання кваліфікацій, то немає жодних сумнівів у тому, що багато країн не вжили заходів для забезпечення належного охоплення всіх аспектів Конвенції національним законодавством. Наприклад, стаття VII, яка вимагає від країн впровадження процедур, призначених для оцінки задоволення відповідних вимог для доступу до вищої освіти біженців, переміщених осіб та осіб, що знаходяться у ситуації біженців, не є юридичною нормою в більшості країн ЄПВО.

Що стосується довгострокової пріоритетної мети досягнення системного рівня або «автоматичного визнання кваліфікацій», то країни прагнуть підкреслити, що вони досягають успіху в цьому. Трохи менше половини систем ЄПВО нині автоматично визнають кваліфікацію деяких країн ЄПВО, а десять роблять це для всіх країн ЄПВО. Автоматичне визнання кваліфікацій, однак, залишається заплутаною концепцією для багатьох у цьому секторі, і все ще необхідні поліпшення, щоб забезпечити кваліфікованим студентам автоматичний доступ до вищої освіти в інших країнах.

Соціальний вимір

Соціальний вимір як напрям діяльності Болонського процесу розвивався повільно. Головна мета – щоб контингент студентів, які вступають до закладів вищої освіти, навчаються в них і закінчують їх, відображав розмаїття населення, – далека від досягнення. Навіть з урахуванням бажаного характеру цієї мети невелика кількість країн, які розробили і реалізували узгоджений комплекс заходів щодо вирішення питань, які стосуються соціального виміру, в кращому випадку свідчить лише про нерівномірний та непостійний прогрес.

Участь недорепрезентованих соціальних груп залишається низькою у всьому ЄПВО, і соціальний стан батьків як і раніше є дуже сильним чинником здобуття дітьми вищої освіти. У більшості країн мігранти або студенти іноземного походження також мають набагато менше шансів отримати вищу освіту в порівнянні зі студентами місцевого походження. Кількість зрілих студентів значно зросла з 2000 р., що свідчить про менше поширення традиційної моделі переходу безпосередньо з середньої школи до вищої сьогодні, ніж у минулому. Майже у всіх країнах жінки складають більшість серед абітурієнтів, які вступають до закладів вищої освіти. Однак ситуація істотно варіюється в залежності від галузі знань.

Можливо, найбільш важливим завданням, що виходить за межі мандату Групи супроводу Болонського процесу, буде встановлення успішних зв'язків з іншими сферами політик – особливо з інтеграцією попередніх етапів розвитку системи освіти – з метою створення дійсно ефективної стратегії соціального виміру.

Мобільність та інтернаціоналізація

Болонський процес не тільки став каталізатором структурних реформ і розвитку систем забезпечення якості, а й стимулював велику мобільність і

інтернаціоналізацію. Попри проблеми з точним вимірюванням різних форм студентської мобільності, очевидно, що міжнародна студентська мобільність значно зросла за останні два десятиліття.

Втім, до 2020 р. не було досягнуто цільового показника 20% мобільних випускників. Проте встановлення цільового показника мобільності на рівні 20% створило новий імпульс для стимулювання міжнародної студентської мобільності, перемістивши її на перше місце в порядку денному міністерських конференцій. Це також дало значний поштовх вдосконаленню міжнародних систем збору даних про мобільність в цілому і про кредитну мобільність зокрема. Реалізація практики визнання кваліфікацій, ЄКТС, додаток до диплома та підтримка мобільності студентів також сприяли мобільності кредитів та ступенів. Крім того, введення загальної трициклової ступеневої системи освіти значно полегшило завершення одного циклу в одній країні з подальшим навчанням на іншому циклі в іншій країні.

Нині більшість дипломованих мобільних студентів в ЄПВО – як ззовні, так і зсередини ЄПВО – навчаються на рівні магістра. Болонська трициклова система також лежить в основі успіху спільних міжнародних магістерських програм, таких як програми Erasmus Mundus.

Майбутнє

Мало хто з працівників системи вищої освіти буде оскаржувати твердження про те, що робота зі спільнотою політиків і заінтересованих сторін за межами національних кордонів надає найкращий шанс для просування вперед Європи та решти світу. Болонський процес зміцнив транскордонну довіру серед країн, інституцій та заінтересованих сторін, які працюють разом для вирішення спільних проблем.

Цей звіт та інші, що передували йому, продемонстрували, що Болонський процес також забезпечує високу динаміку змін.

Вирішення спільних проблем у країнах ЄПВО полягає у посиленні політичної підтримки та підвищенні відповідальності всіх заінтересованих сторін. Якими б не були конкретні напрямки дій у найближчі роки, поглиблення цього заснованого на довірі співробітництва дає найбільшу надію на роботу в наступному десятилітті³⁵.

...

У 2016/17 навчальному році у закладах вищої освіти Європейського простору вищої освіти налічувалося близько 38,1 млн. студентів. На Туреччину і Росію, найбільш населені країни, припадала найбільша кількість студентів закладів вищої освіти (майже 7,2 мільйона студентів у двох країнах), що становить приблизно 19% студентів від загальної кількості студентів у країнах Європейського простору вищої освіти. На п'ять країн (Росію, Туреччину, Німеччину, Францію і Сполучене Королівство) припадало майже 60% усієї

³⁵ Там само. С. 9-12.

кількості студентів Європейського простору вищої освіти. Іспанія, Італія, Україна і Польща склали наступну за кількістю студентів групу країн – у кожній з цих країн нараховувалося понад 1,5 мільйона студентів у закладах вищої освіти – набагато більше, ніж в інших країнах Європейського простору вищої освіти, у яких кількість студентів не перевищувала 900 000.

В цілому по ЄПВО більшість студентів, які здобувають вищу освіту (56,4%), були зараховані на програми першого циклу (програми бакалаврського рівня), в той час як 21,2% були зараховані на програми другого циклу (магістратура або еквівалентний рівень) і 19,7% – на програми короткого циклу вищої освіти. Лише 2,7% студентів були зараховані на програми третього циклу (докторантура або еквівалентний рівень).

Якщо подивитися на відмінності в загальній кількості студентів в межах ЄПВО за період (а саме, між 1999/2000 і 2016/17 роками), то картина відрізняється в різних країнах. Найбільший приріст частки зарахованих студентів з 2000 по 2017 рік відбувся в Туреччині (зростання на більш ніж 600%), Кіпрі (зростання на більш ніж 300%) і Албанії (зростання на більш ніж 200%). Лише в декількох країнах за цей самий період спостерігалось зниження. Найбільш різке зниження відбулося в Молдові (33%), Північній Македонії (майже 19%), Україні (понад 10%), Латвії та Естонії (близько 10%)³⁶.

За цей 17-річний період абсолютна кількість студентів, які здобувають вищу освіту в Європейському просторі вищої освіти, значно зросла. Дійсно, загальний приріст кількості студентів у період з 2000 по 2017 рік склав понад 18,2 млн осіб. Зростання спостерігалось майже у всіх країнах, причому найвищий показник зафіксовано в Туреччині – зростання на більш ніж 6 мільйонів студентів, і в Німеччині – зростання на більш ніж мільйон студентів. Примітно також, що кількість студентів в Албанії і в Кіпрі зросла більш ніж втричі. Попри загальну тенденцію до зростання, що спостерігалась в цей період, незначне зниження було зафіксовано в Україні, Польщі, Португалії, Угорщині, Болгарії, Латвії, Словенії, Північній Македонії та Естонії³⁷.

Загальна картина приховує деякі відмінності між країнами в різні періоди. Розглядаючи п'ять різних звітних періодів, а саме 1999/2000, 2004/05, 2009/10, 2014/15 і 2016/17, у 11 з 39 країн, за якими є дані за всі періоди, зафіксовано послідовне зростання темпів зміни кількості студентів. Водночас, в п'яти країнах (Казахстан, Італія, Угорщина, Латвія та Фінляндія) спочатку спостерігалось зростання кількості студентів закладів вищої освіти, але в останні роки було зафіксовано три послідовних скорочення.

У період з 2005 по 2010 рік спостерігається зростання більш ніж на 12% по всьому Європейському простору вищої освіти в цілому. За цей період у Румунії, Австрії,

³⁶ Там само. С. 18-19.

³⁷ Там само. С. 19.

Кіпрі, Туреччині, Ліхтенштейні, Албанії і Чорногорії зафіксували зростання понад 30%.

У період з 2010 по 2015 рік в Туреччині було зафіксовано збільшення кількості студентів на 71,8%, що значно випереджає наступні країни з високими показниками – Албанію і Данію, в яких цей показник склав близько 30%.

Натомість скорочення кількості студентів прослідковується приблизно в половині країн Європейського простору вищої освіти, включаючи чотири великі країни (Францію, Італію, Україну та Польщу). Зниження було найбільш вираженим в Румунії та Північній Македонії (понад 45% в обох країнах), а також значним в Литві та Україні (понад 30% в обох країнах).

Такі зміни за весь період слід розглядати в поєднанні з іншими факторами, такими як демографічні зміни (збільшення або зменшення частки молоді в загальній чисельності населення), які можуть впливати на структуру населення, а також на людські ресурси, необхідні для функціонування систем освіти. Слід також мати на увазі структуру систем (вищої) освіти, наприклад, наявність програм короткого циклу вищої освіти і навчання за заочною формою здобуття освіти. Особливості конкретних країн, національні політики, спрямовані на підвищення показників охоплення вищою освітою, фінансування, що надається закладам освіти, – все це важливі характеристики, які слід враховувати, розглядаючи наведені дані.

Зміни економічних умов, такі як наслідки фінансово-економічної кризи 2008 р., також впливають на бажання і здатність молодих людей вступати до закладів вищої освіти. Також мають значення інституційні умови, наприклад, (а) правила і процедури вступу, (б) аналіз витрат/вигод, пов'язаних з отриманням вищої освіти, таких як плата за навчання, рівень зайнятості випускників і (в) тривалість навчання, яка, в свою чергу, залежить від структури програм³⁸.

...

Найбільш поширеним навчальним навантаженням програм першого циклу є 180 кредитів ЄКТС – воно характеризує більшість програм більш як у половині всіх країн-учасниць Болонського процесу. У Франції, Італії, Ліхтенштейні та Швейцарії ця модель застосовується до всіх програм першого циклу, а ще в 10 системах мова йде про 90% або більше програм першого циклу.

Модель з 240 кредитами також досить поширена і застосовується до більшості програм першого циклу приблизно в третині країн. Грузія, Греція, Казахстан, Туреччина та Україна застосовують цю модель до всіх програм першого циклу, тоді як у Вірменії, Азербайджані, Болгарії, Іспанії, Кіпрі та Росії вона характеризує понад 90% програм першого циклу.

Географічний розподіл двох основних моделей свідчить про те, що в Південно-Східній Європі та в декількох пострадянських державах програми першого циклу,

³⁸ Там само. С. 19-20.

як правило, мають більше навчальне навантаження в порівнянні з іншими частинами ЄПВО.

Про модель освітніх програм першого циклу з навчальним навантаженням 210 кредитів ЄКТС повідомляється лише приблизно в чверті всіх країн ЄПВО, але в більшості з них ця модель охоплює не більше 5% всіх програм першого циклу. Виняток становлять Данія, Фінляндія, Німеччина, Угорщина і Польща, де 20% або більше всіх програм першого циклу послуговуються таким навчальним навантаженням.

Інші моделі навчального навантаження відносно рідкісні в першому циклі і зазвичай стосуються не більше 10% всіх програм першого циклу. Винятком є Латвія, Нідерланди (11%), Мальта (15%), Білорусь (16%), Французька громада Бельгії (18%) і Святий Престол (20%)³⁹.

...

Найбільш поширеним навчальним навантаженням програм другого циклу є 120 кредитів ЄКТС – ця модель присутня практично у всіх системах ЄПВО. Це єдина модель другого циклу в Андоррі, Франції, Грузії, Італії та Ліхтенштейні, і вона застосовується до більшості програм другого циклу приблизно в трьох чвертях всіх країн.

Модель з 60-75 кредитами ЄКТС присутня приблизно в половині всіх країн ЄПВО, та є лідером в системах вищої освіти Білорусі, Боснії і Герцеговині, Нідерландах, Північній Македонії, Сербії та Іспанії. Модель з 90 кредитами ЄКТС менш поширена, але все ще присутня у більш ніж половині всіх країн: вона займає ключову роль в Греції, Мальті, Україні та Сполученому Королівстві (Шотландія). Частка програм другого циклу з навчальним навантаженням за межами інтервалу 60-120 кредитів ЄКТС, як правило, не перевищує 10%.

В останні роки в деяких країнах відбулися істотні зміни в обсягах навчального навантаження програм другого циклу. У більшості цих випадків модель зі 120 кредитами ЄКТС стала більш значима. Наприклад, в Чорногорії після прийняття нового закону «Про вищу освіту» (2017 рік) модель з 60 кредитами ЄКТС, яка раніше переважала, була майже повністю замінена моделлю зі 120 кредитами ЄКТС. Албанія поступово відмовилася від програм з 90 кредитами ЄКТС, і нині більшість програм використовують модель зі 120 кредитами ЄКТС (хоча деякі професійні магістерські програми мають 60 кредитів ЄКТС). У Казахстані в 2016/17 році всі програми другого циклу були представлені в межах «інших» моделей навчального навантаження, тоді як зараз більшість програм нараховують 120 кредитів ЄКТС. У Білорусі модель зі 120 кредитами ЄКТС займає сильніші позиції в порівнянні з попереднім звітом, хоча модель з 60 кредитами ЄКТС як і раніше є домінуючою⁴⁰.

...

³⁹ Там само. С. 48.

⁴⁰ Там само. С. 49-50.

У переважній більшості країн частка жінок, які вступають до закладів вищої освіти, в 2017 р. перевищила 50%, а в Албанії та Ісландії склала понад 60%. Люксембург, Україна, Німеччина, Кіпр і Швейцарія майже досягли гендерного паритету. Чоловіки-абітурієнти складають більшість у Туреччині та Андоррі, але гендерний дисбаланс був сильнішим у Ліхтенштейні та Росії, де частка жінок-абітурієнтів була нижче 36%⁴¹.

...

Хоча в цілому спостерігається зростання кількості дорослих студентів, згідно з цим рисунком контингент студентів складається в основному з молоді, а дорослі студенти завжди знаходяться в меншості. У 2017 р. частка дорослих студентів була нижче 10% від загальної кількості студентів закладів вищої освіти в 13 країнах з 45, при цьому мінімум 1,6% спостерігали в Азербайджані і 3,7% – в Грузії. Вищу частку, між 10% і 20%, знову зареєстровано в 13 країнах; однак найвища частка, що перевищує 20% всіх студентів, була виявлена в 19 країнах, а найвища частка – близько 35% – в Ісландії.

Порівняння частки дорослих студентів в період з 2000 по 2017 рік показує, що майже в 28 з 35 країн було зареєстровано її зростання в межах ЄПВО. Найбільше зростання спостерігалось в Туреччині, у Кіпрі і в Чорногорії, де відповідний відсоток змінився з 2,7% до 25%, з 4,9% до 26,8% і з 1,6% до 6,8% з 2000 по 2017 рік відповідно. Аналогічне збільшення відбулося в Болгарії, Румунії, Естонії, Чехії, Північній Македонії, Ірландії та Іспанії, де еквівалентна частка дорослих студентів більш ніж подвоїлася. У половині з решти 30 країн спостерігається значне зростання більш ніж на 20 процентних пунктів у порівнянні з 2000 роком, у восьми країнах – помірне зростання між 2% і 20%, в той час як у восьми країнах частка дорослих студентів знизилася принаймні на 2 процентних пункти. Наприкінці останніх знаходяться Німеччина (20,1%) і Сполучене Королівство (4%), в яких частка дорослих студентів постійно знижується протягом цього періоду. Однак слід зазначити, що, хоча у чотирьох скандинавських країнах – Ісландії, Норвегії, Фінляндії та Швеції, а також в Андоррі не спостерігалось систематичної тенденції до зростання, вони очолювали перелік країн з найбільшою кількістю дорослих студентів протягом досліджуваного періоду часу.

У 2018 р. медіанне значення ЄПВО становило 40,6% для вікової групи 25-34 роки, 38,6% для вікової групи 35-44 роки, 28,9% для вікової групи 45-54 роки та 22,9% для вікової групи 55-64 роки. З 42 країн, для яких є дані, 17 країн систематично демонстрували значення, нижче медіанного у всіх вікових групах, причому найбільші відхилення спостерігалися в Боснії і Герцеговині і Туреччині. У наймолодшій віковій групі рівень вищої освіти досяг 40% більш ніж у половині країн; аналогічно, він досяг трохи менше половини кількості країн у другій наймолодшій віковій групі. Поріг у всіх вікових групах досягла тільки Україна. На іншому кінці шкали найнижчі показники майже у всіх вікових групах були

⁴¹ Там само. С. 109.

виявлені в Румунії та Боснії і Герцеговині, але у жодній з них не опустилися нижче 20% для молоді.

У більшості країн ЄПВО нижчий вік відповідав вищому рівню освіти, за винятком Фінляндії, Швеції і певною мірою Сполученого Королівства, де дорослі у віці від 35 до 44 років частіше мали вищу освіту, ніж їхні молодші співгромадяни, з часткою 10%, 4,7% і 1,5% відповідно. Це можна пояснити високою часткою дорослих студентів (30 років і старші), які навчаються у закладах вищої освіти, особливо у Фінляндії та Швеції. Найбільший розрив між рівнем вищої освіти серед найстаріших і наймолодших вікових груп становить понад 25 процентних пунктів і спостерігається у Кіпрі, Мальті, Казахстані, Польщі, Люксембурзі, Литві та Ірландії. Водночас, в Німеччині, Естонії та Фінляндії розрив був найменший (не більше 6 процентних пунктів)⁴².

У порівнянні з 2005 роком рівень освіченості неухильно зростає у всіх країнах Європейського простору вищої освіти і у всіх вікових групах, особливо в наймолодших. Найбільше рівень вищої освіти зріс для наймолодшої вікової групи у Північній Македонії, Чехії та Словаччині. Найменші показники змін зафіксовано у Фінляндії та Іспанії, але у них рівень освіченості вже був високий – близько 40%⁴³.

У 2017 р. частка студентів, які навчаються за заочною формою здобуття освіти у віковій групі 30-34 роки варіювалася від 11% у Португалії до 86% у Хорватії. У 18 країнах студенти, які навчаються за заочною формою здобуття освіти, в старшій віковій групі становили більше половини студентів тієї ж вікової групи. У чотирьох країнах, а саме Хорватії, Україні, Словаччині, Угорщині, у 2017 р. понад 75% студентів віком 30-34 роки навчаються за заочною формою здобуття освіти. Країнами з найбільшою часткою молодих студентів які навчаються за заочною формою здобуття освіти (у віці 20-24 роки) стали Андорра (51,4%), Україна (31,7%), Швеція (28,9%) і Польща (25,7%).

... в 2013 р. частка осіб, які навчаються за заочною формою здобуття освіти у віці 30-34 роки, становила понад 75% у восьми країнах (Азербайджан, Казахстан, Угорщина, Албанія, Польща, Словаччина, Хорватія та Україна), що свідчить про значне зниження в 2017 р. відповідної частки в Казахстані, Польщі та Азербайджані (зниження на 35 процентних пунктів і більше). Цей процес мав місце ще в 19 країнах Європейського простору вищої освіти стосовно студентів, які навчаються за заочною формою здобуття освіти у віці 30-34 роки. Помітним винятком стали Нідерланди, де в період з 2013 по 2017 рік було зафіксовано зростання частки студентів, які навчаються за заочною формою здобуття освіти у віці 30-34 роки на 19 процентних пунктів.

Аналогічна картина спостерігається і в період з 2013 по 2017 рік для молодих студентів, які навчаються за заочною формою здобуття освіти (у віці 20-24 роки);

⁴² Там само. С. 116-117.

⁴³ Там само. С. 118.

тенденція до зниження зафіксована в 23 країнах. Найбільш виражена тенденція спостерігалася в Казахстані, Хорватії та Україні. Навпаки, у Мальті, Албанії, Швейцарії, Португалії та Німеччині частка студентів, які навчаються за заочною формою здобуття освіти у віковій групі 20-24 роки збільшилася, хоча і не перевищила 2,5 процентних пункти⁴⁴.

...

У 2018 р. середній рівень завищеної кваліфікації склав 23,6%. Це означає, що в половині країн майже чверть молодих випускників були зайняті на посадах, для яких був достатнім нижчий рівень кваліфікації. Найвищі показники завищеної кваліфікації (понад 30%) мали місце у Вірменії (64,3%), Казахстані (48,7%), Греції (46,1%), Грузії (41,0%), Іспанії (39,0%), Туреччині (38,4%), Кіпрі (38,1%), Сербії (35,4%), Україні (34,3%), Ірландії (33,2%) і Білорусі (32,4%). До країн з відносно низьким рівнем завищеної кваліфікації (нижче 15%) ввійшли Естонія (14,6%) і Люксембург (7%)⁴⁵.

...

У чотирьох системах освіти, що належать до помаранчевої категорії, процедури визнання попереднього навчання діють у закладах вищої освіти без встановлених на національному рівні процедур. До таких країн належать Андорра, Словенія та Україні (визнання попереднього навчання здійснюється тільки для продовження навчання), а також Мальта (визнання попереднього навчання здійснюється як для доступу до вищої освіти, так і для продовження навчання)⁴⁶.

...

Крім Андорри і Люксембургу, країн з дуже сильними потоками мобільності, Кіпр і Нідерланди перевершили контрольний показник мобільності 20% національних випускників. Фінляндія розташована дуже близько до мети з показником, рівним 19%, в той час як Франція і Німеччина досягли 18%. Норвегія, Латвія, Швеція, Литва і Австрія слідує за першою сімкою країн з показником від 17% до 15%. Частка менше 10% була виявлена у 18 країнах. Найнижча частка (менше 5%) студентів за програмами вихідної мобільності, які отримали дипломи або мали період навчання за межами країни походження, була зафіксована в Казахстані, Україні, Польщі, Туреччині та Сполученому Королівстві. Однак у цих країнах, за винятком Сполученого Королівства, відсутні дані про вихідну кредитну мобільність.

... серед лідерів Нідерланди, Фінляндія, Франція і Німеччина фіксують найбільш високий відсоток випускників програм кредитної мобільності, ніж відсоток випускників програм ступеневої мобільності, який не перевищував 6% ні в одній з цих країн. З іншого боку, в Люксембурзі та Андоррі було більше мобільних випускників (73,6% і 83% відповідно). Поширеність ступеневої мобільності

⁴⁴ Там само. С. 120.

⁴⁵ Там само. С. 123.

⁴⁶ Там само. С. 127.

особливо очевидна в Ісландії, Греції, Словаччині, Боснії і Герцеговині, Молдові і Кіпрі⁴⁷.

...

Для випускників другого циклу з досвідом мобільності (МСКО 7) Люксембург знову знаходиться на першому місці (85%), за ним слідують чотири країни (Нідерланди, Греція, Норвегія, Франція та Азербайджан) з часткою вище 25%. Швеція, Німеччина, Мальта, Фінляндія, Кіпр, Ісландія та Австрія також мають відносно високі частки (20% або вище), в той час як Сполучене Королівство, Румунія, Болгарія, Албанія, Україна і Туреччина мають відносно низькі частки (8% або нижче).

На рівні докторантури (рівень МСКО 8) понад 50% студентів, які прибули з Мальти, Кіпру та Люксембургу, закінчили навчання або мали період навчання за кордоном. Крім цих трьох країн, ще в 12 країнах був зареєстрований високий відсоток докторантів, які мають ступінь або досвід кредитної мобільності (22% або вище). Тільки дві країни, Сполучене Королівство і Україна, зафіксували рівень мобільності нижче 5% на цьому рівні⁴⁸.

Вісім країн (Люксембург, Кіпр, Словаччина, Латвія, Литва, Іспанія, Болгарія та Україна) демонстрували протилежну тенденцію – мобільність на бакалаврському рівні була вищою, ніж на магістерському рівні. Середньозважене значення ступеневої і кредитної мобільності в межах ЄПВО становить 9,6% для рівня МСКО 6, 16,1% для рівня МСКО 7 і 17,3% для рівня МСКО 8.

Таким чином, примітно, що якби у зв'язку з цільовим показником мобільності випускників 2020 р. розглядалися тільки рівень МСКО 7 (магістерський рівень) і 8 (докторський рівень), то ЄПВО в цілому фактично був би близький до цільового показника 20%⁴⁹.

...

На докторському рівні (МСКО 8) понад половина випускників Кіпру (66%), Мальти (64%) і Люксембургу (76%) здобули ступінь в іншій країні. Найнижчі частки спостерігалися в Україні, а також у Сполученому Королівстві (менше 5%)⁵⁰.

...

Крім невеликих країн, таких як Ліхтенштейн, Люксембург і Андорра, які приймають дуже високу частку студентів з інших країн ЄПВО, Австрія, Швейцарія і Чехія також демонструють високу частку студентів зі вхідною ступеневою мобільністю (понад 10%). Країнами з найнижчою часткою студентів з ЄПВО зі вхідною мобільністю є Україна, Туреччина і Казахстан (менше 1%)⁵¹.

...

⁴⁷ Там само. С. 146.

⁴⁸ Там само. С. 147.

⁴⁹ Там само. С. 148.

⁵⁰ Там само. С. 150.

⁵¹ Там само. С. 151.

Серед країн з сильно незбалансованими потоками мобільності особливо очевидні відмінності в коефіцієнті вихідної мобільності. Андорра, Люксембург і Кіпр є країнами з найвищим коефіцієнтом чистої вихідної мобільності в ЄПВО. Наступні за величиною коефіцієнта вихідної мобільності є Молдова та Словаччина, за якими йдуть Азербайджан, Албанія і Казахстан. Норвегія, Хорватія, Україна і Греція також відправляють набагато більше студентів, ніж отримують⁵².

...

Географічна близькість, а також спільна мова навчання або культурно-історична спадщина, мабуть, є можливими факторами, що визначають кількість студентів, які прибувають з конкретних країн. Наприклад, такі фактори можуть пояснити структуру прийому студентів в Естонії (з Фінляндії, Росії та України), Люксембурзі (з Франції, Німеччини та Бельгії), Португалії (з Бразилії, Іспанії та Франції) та Швеції (з Фінляндії та Німеччини). Крім шведських студентів в Норвегії, великі потоки студентів зі вхідною мобільністю в ці країни, а також у Фінляндію і Німеччину надходять з Китаю, в той час як Німеччина також приймає значну кількість студентів з Індії. Крім того, країни з високою часткою студентів, які прибувають з країн, що не входять до ЄПВО, демонструють в цілому більшу різноманітність щодо походження студентів, які прибувають (Швеція, Норвегія, Франція, Сполучене Королівство та Ірландія)⁵³.

...

Сполучене Королівство отримує на сьогоднішній день найбільшу кількість мобільних студентів, і тому не дивно, що країна є головним місцем призначення для студентів з багатьох інших країн (30 з 46). Ця кількість сягає принаймні 10% вихідних студентів з: Нідерландів (20%), Бельгії (19%), Швеції (18%), Норвегії (18%), Данії (18%), Іспанії (15%), Угорщини (15%), Ісландії (15%), Туреччини (14%), Фінляндії (13%), Португалії (12%), Словенії (12%), Італії (12%), Франції (12%), Латвії (12%), Німеччини (11%) і Естонії (10%). Німеччина є найбільш поширеним напрямком для студентів з Кіпру (50%), Вірменії (45%) та України (45%). Франція і Сполучені Штати також входять до числа найпопулярніших країн призначення для мобільних студентів⁵⁴.

...

найбільш обмежувальна політика з точки зору портативності грантів спостерігається в Албанії, Азербайджані, Білорусі, Боснії і Герцеговині, Болгарії, Північній Македонії, Грузії, Сербії та Україні. Як правило, студенти з цих країн не можуть використовувати свої внутрішні гранти для навчання за кордоном, чи протягом короткого періоду часу (кредитна мобільність), чи тривалішого періоду (ступенева мобільність). Французька громада Бельгії та Молдова також належать

⁵² Там само. С. 153.

⁵³ Там само. С. 154.

⁵⁴ Там само. С. 155.

до тієї ж категорії, оскільки гранти портативні тільки в тому випадку, якщо в національній системі відсутня еквівалентна програма⁵⁵.

...

В цілому країни, що пропонують кредити, що надаються державою, допускають, принаймні, певний рівень портативності. Винятками з цієї схеми є Вірменія, Азербайджан, Білорусь, Болгарія, Греція, Сербія та Україна, де студенти не можуть скористатися своїми кредитами, якщо вони навчаються за кордоном, чи для отримання кредитів чи ступеня. Як і у випадку з грантами, Французька громада Бельгії допускає портативність тільки у виняткових випадках, коли всередині громади відсутня еквівалентна програма⁵⁶.

...

Нарешті, 13 систем вищої освіти (Албанія, Вірменія, Азербайджан, Французька спільнота Бельгії, Білорусь, Боснія і Герцеговина, Болгарія, Грузія, Греція, Північна Македонія, Молдова, Сербія і Україна) забезпечують внутрішню підтримку без будь-якої портативності або допускають портативність тільки у виняткових обставинах, наприклад, коли в національній системі відсутня еквівалентна програма. («червона» категорія). Вірменія та Греція займають унікальне положення в цій групі, оскільки для цілей кредитної мобільності є портативними (з обмеженнями) лише гранти, а не кредити. В цілому аналіз показує, що менш ніж у половині всіх європейських систем вищої освіти внутрішня фінансова підтримка портативна як для цілей кредитної, так і ступеневої мобільності (хоча можуть застосовуватися деякі обмеження). Більш того, дані вказують на досить чітку географічну картину, зокрема на контраст між Північною і Північно-Західною Європою з високим ступенем портативності і Східною Європою з низькою або взагалі відсутньою портативністю⁵⁷.

...

Дванадцять систем вищої освіти, розташованих переважно в південно-східній частині Європейського простору вищої освіти (Албанія, Азербайджан, Білорусь, Боснія і Герцеговина, Болгарія, Ісландія, Молдова, Чорногорія, Північна Македонія, Росія, Сербія та Україна), не пропонують ні цільових грантів на мобільність, ні портативних грантів на потреби. Гранти, які існують у цих країнах, є або портативними, але в основному заснованими на заслугах, або не портативними, незалежно від критеріїв присудження (див. попередній розділ). В Ісландії не існує державних грантів⁵⁸. (С. 163)

⁵⁵ Там само. С. 156.

⁵⁶ Там само. С. 158.

⁵⁷ Там само. С. 160-161.

⁵⁸ Там само. С. 163.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

1. Оцініть основні параметри системи вищої освіти України на момент приєднання до Болонського процесу.
2. На основі українського законодавства про вищу освіту, поточних документів Міністерства освіти і науки України з'ясуйте чи виконала наша держава до 2010 р. взяті на себе зобов'язання щодо впровадження норм та правил Болонського процесу.
3. Проаналізуйте спрямованість та динаміку змін в українському освітньому просторі у 2010-2023 рр. в контексті реалізації Болонського процесу.
4. Як, на вашу думку, мова документів про освіту засвідчує поступальний рух України до Європейського освітнього простору.
5. Що, на Вашу думку, досі не зроблено в Вашому університеті для виконання умов Болонської декларації та входження в Європейський освітній простір.
6. Оцініть роль громадянського суспільства в Україні в реформуванні системи вищої освіти в процесі входження в Європейський освітній простір.
7. Проаналізуєте документацію Вашого університету в частині функціонування студентського самоврядування та зробіть обґрунтований висновок про його роль в організації освітньої діяльності в ЗВО на засадах Болонського процесу.
8. Назвіть українські університети-члени Великої хартії університетів. Складіть таблицю, яка б проілюструвала динаміку входження українських ЗВО до цієї асоціації.
9. На основі засадничих документів діяльності Вашого ЗВО – статут, положення, накази ректора, рішення Вченої ради, рішення зборів трудового колективу – проілюструйте впровадження принципів та норм Болонського процесу у діяльність Вашого закладу вищої освіти.
10. Ділова гра «Прес-конференція». Серед здобувачів освіти визначте двох-трьох представників, які будуть виконувати ролі очільників Міністерства освіти і науки України. Решта учасників гри – українські та закордонні журналісти. Тема прес-конференції «Європейський простір вищої освіти та України: сучасний етап». Завдання гри: з'ясувати здобутки і проблеми, з якими зіткнулась як українська система вищої освіти в цілому, так і окремі відомства, заклади вищої освіти в ході імплементації Болонського процесу.

ЛІТЕРАТУРА ТА ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

ЛІТЕРАТУРА

1. Achieving a European Education Area by 2025 and resetting education and training for the digital age. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_20_1743
2. Bologna with student eyes 2020. Brussels, December 2020 by European Students' Union (ESU). 128 p. URL: <https://www.esu-online.org/wp-content/uploads/2021/03/0037-Bologna-Publication-2021-WEB3.pdf>
3. Bologna with student eyes. ESIB: The National Unions of Students in Europe, 2005. 65 p. URL: https://www.ehea.info/Upload/document/consultive/esu/Bologna_With_Student_Eyes_2005_565057.pdf
4. Bondar, K., Shestopalova, O., Hamaniuk, V. and Tursky, V. Ukraine higher education based on data-driven decision making (DDDM). *CTE Workshop Proceedings* [Online]. 2023. V. 10, P. 346–365. URL: <https://doi.org/10.55056/cte.564>.
5. Developments and future work in the Bologna process. ENQA. 2021. URL: https://www.enqa.eu/wp-content/uploads/Bologna-Process_Nov2021.pdf
6. ECTS User's Guide 2015. URL: https://ec.europa.eu/education/ects/users-guide/docs/ects-users-guide_en.pdf.
7. ENQA: 10 years (2000–2010). A decade of European co-operation in quality assurance in higher education. URL: <https://www.enqa.eu/wp-content/uploads/ENQA-10th-Anniversary-publication.pdf>
8. European Higher Education at the Crossroads: Between the Bologna Process and National Reforms. Ed. Adrian Curaj, Peter Scott, Lazăr Vlasceanu, Lesley Wilson. Springer Science & Business Media, 2012. 1103 p.
9. Haukland, Linda Helén. The Bologna Process and HEIs Institutional Autonomy. *Athens Journal of Education*. November 2020. Volume 7. Issue 4. P. 364–384. URL: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1263649.pdf>
10. Hila Zahavi & Yoav Friedman. The Bologna Process: an international higher education regime. *European Journal of Higher Education*. 2019. 9:1, P. 23–39. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/21568235.2018.1561314?scroll=top&needAccess=true&role=tab&aria-labelledby=full-article>
11. Ivanenko N., Boiko A., Fedorchuk L., Panchenko I., Marieiev D. Development of educational policy in Ukraine in the context of European integration and digital transformation. *Revista Eduweb*. 2023. April-junio. V. 17(2), P. 296–305. URL: <https://revistaeduweb.org/index.php/eduweb/article/view/537/655>
12. Jeroen Huisman. The Bologna process in European and post-Soviet higher education: institutional legacies and policy adoption, Innovation. *The European Journal of Social Science Research*. 2019. 32:4. P. 465–480.

13. Kehm, Barbara M. The future of the Bologna Process—The Bologna Process of the future. *European Journal of Education*. 2010. P. 529-534.
14. Laurel S. Terry. The Bologna Process and Its Impact in Europe: It's So Much More than Degree Changes, *Vanderbilt Journal of Transnational Law*. 2008. Volume 41. Issue 1. P. 107–228. Available at: <https://scholarship.law.vanderbilt.edu/vjtl/vol41/iss1/3>
15. Monne Wihlborg. Critical viewpoints on the Bologna Process in Europe: Can we do otherwise? *European Educational Research Journal*. 2019. Vol. 18(2). P. 135–157. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/1474904118824229>
16. National Report on the State and Prospects of Education Development in Ukraine : a monograph / National Academy of Educational Sciences of Ukraine ; [Editorial Board: V.H. Kremen (Head), V.I. Lugovyi (Deputy Head), O.M. Topuzov (Deputy Head), etc.]; edited by V.H. Kremen. Kyiv : KONVI PRINT, 2021. 384 p. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/730110/1/NAES-2021-en.pdf>
17. Olena Kovtun & Sheldon Stick. Ukraine and the Bologna Process: A Case Study of the Impact of the Bologna Process on Ukrainian State Institutions. *Higher Education in Europe*, 2009. 34:1. P. 91–103. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/03797720902747066>
18. Pavel Zgaga. The Bologna Process in a global setting: twenty years later, Innovation: *The European Journal of Social Science Research*. 2019. 32:4. P. 450-464. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13511610.2019.1674130?scroll=top&needAccess=true&role=tab&aria-labelledby=full-article>
19. Self-certification report on Compliance of the National Qualifications Framework Criteria and Procedures with the Qualifications Framework for the European Higher Education Area. Kyiv, 2021. 23 p. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/nrk/2021/11.10/01/Zvit.pro.samosertyfikatsiyu.NRK-EN-10.11-1.pdf>
20. URL: [https://www.kname.edu.ua/images/Files/ECTS/2016 ECTS Users Guide-2015 Ukrainian translation.pdf](https://www.kname.edu.ua/images/Files/ECTS/2016%20ECTS%20Users%20Guide-2015%20Ukrainian%20translation.pdf)
21. Антонюк В. Інтеграція вищої освіти України в європейський освітній простір для розвитку людського капіталу. *Журнал Європейської економіки*. 2021. Липень-вересень. Т. 20. № 3 (78). URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/43821/1/%d0%90%d0%9d%d0%a2%d0%9e%d0%9d%d0%ae%d0%9a.PDF>
22. Антонюк В. П. Вища освіта України на шляху інтеграції в європейський освітній простір: досягнення та завдання подальшого розвитку. *Економічний вісник Донбасу*. 2021. № 2 (64). С. 169–182. URL: <http://evd.luguniv.edu.ua/index.php/evd/article/view/263>
23. Болонський процес в Україні 2005-2020: досягнення, виклики та перспективи / National Erasmus+ office Ukraine – Higher Education Reform Experts Team, Institute of Higher Education, NAESU. 2020. 34 p. URL:

https://erasmusplus.org.ua/wp-content/uploads/2022/03/BolognaStudy_Ukraine2005_2020_NEO_ukr.pdf

- 24.Вербицька А.В. Інтеграція вищої освіти України в європейський освітньо-науковий простір: монографія. Чернігів, 2017. 210 с.
- 25.Вища освіта України і Болонський процес: Навч. Посібник / За ред. В.Г.Кременя. Авторський колектив: М.Ф.Степко, Я.Я.Болюбаш, В.Д.Шинкарук, В.В.Грубінко, І.І.Бабина. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2004. 384 с.
- 26.Гриневич Л.М. Вітчизняна педагогічна теорія про розвиток освіти в Україні в контексті євроінтеграційних процесів. *Педагогічний процес: теорія і практика*. 2015. № 1-2 (46-47). С. 5–10.
- 27.Дашковська О. В., Погребняк В. П. Підсумки та перспективи модернізації системи вищої освіти в Україні. *Освітня аналітика України*. 2022. № 2. С. 35–44. URL: https://science.iea.gov.ua/wp-content/uploads/2022/06/EAU_2_18_2022.pdf
- 28.Європейська кредитна трансферно-накопичувальна система : довід. користувача / М-во освіти і науки України, Нац. «Еразмус+» офіс в Україні ; пер. з англ. за ред. Ю. М. Рашкевича, Ж. В. Таланової. Львів : Вид-во Львів.політехніки, 2015. 105 с.
- 29.Європейський простір вищої освіти: параметри якості та експертизи: навчальний посібник / Укладачі: Батечко Н. Г., Бульвінська О. І., Локшина О. І., Мосьпан Н. В., Проценко О. Б., Сисоєва С. О., Соколова І. В.; За ред. Сисоєвої С. О. Київ, 2020. 152 с.
- 30.Інтеграція в європейський освітній простір: здобутки, проблеми, перспективи : монографія / за заг. ред. Ф. Г. Ващука. Ужгород : ЗакДУ, 2011. 560 с. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/9861>.
- 31.Круглов В. В., Терещенко Д. А. Інтеграція системи вищої освіти України в Європейський освітній простір. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2022. Спецвипуск, присвячений євроінтеграційній тематиці. С. 70-76. URL: <http://customs-admin.umsf.in.ua/archive/2022/spec/11.pdf>
- 32.Кручек О.А. Інтеграція національної освіти у європейський освітній простір: проблеми та перспективи розвитку. *Sciences of Europe*. 2021. № 70. С. 13–19.
- 33.Лондар С.Л., Пронь Н.Б. Пріоритетні напрями інтеграції України до Європейського освітнього та інноваційного простору в умовах російсько-української війни (англійською). *Освітня аналітика України*. 2022. № 4. С. 5–16. URL: https://science.iea.gov.ua/wp-content/uploads/2022/12/EAU_4_20_2022_spec.pdf
- 34.Механізми оцінювання якості вищої освіти в умовах євроінтеграції : монографія / О. Воробйова та ін. ; за ред. В. Лугового, Ж. Таланової. Київ : Ін-т вищої освіти НАПН України, 2020. 220 с.
- 35.Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні / Нац. акад. пед. наук України ; [редкол.: В. Г. Кремень (голова), В. І. Луговий (заст. голови), А. М. Гуржій (заст. голови), О. Я. Савченко (заст. голови)] ; за заг. ред.

- В. Г. Кременя. Київ : Педагогічна думка, 2016. 448 с. (До 25-річчя незалежності України). URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/nrk/Analitichni-materialy/7-natsionalna-dopovid-pro-stand-i-rozvitok-osviti-v-ukraini.pdf>
36. Павко А. Болонський процес в Україні: плюси і мінуси. *Урядовий кур'єр*. 2011. 1 березня. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/bolonskij-proces-v-ukrayini-plyusi-i-minusi/p/>
37. Рашкевич Ю. Болонський процес в Україні: суб'єктивний погляд експерта. URL: <https://www.tempus.org.ua/uk/national-team-here/240-bolonskij-proces-v-ukrajini-subektivnij-poglad-jeksperta.html>
38. Рашкевич Ю. М. Болонський процес та нова парадигма вищої освіти : монографія. Львів : Львів. політех., 2014. 168 с.
39. Рашкевич Ю. М. Болонський процес: історія, стан та перспективи. Освітня аналітика. 2018. № 3 (4). С. 5–16. URL: https://science.iea.gov.ua/wp-content/uploads/2018/12/5_16_Rashkevich.pdf
40. Сбруєва А. А., Єременко І. В. Формування європейського виміру забезпечення якості вищої освіти в контексті інтернаціоналізації освітнього простору: монографія / за заг. ред. А. А. Сбруєвої. Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2019. 254 с.
41. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021–2031. Міністерство освіти і науки України. Київ, 2021. 71 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2020/09/25/rozvitku-vishchoi-osviti-v-ukraini-02-10-2020.pdf>
42. Тоцька О. Л. Управління розвитком вищої освіти України в Європейському освітньому просторі : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2020. 532 с.
43. Худавердієва В. А. Інтеграція в європейський освітній простір: здобутки, проблеми, перспективи. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5 : Педагогічні науки : реалії та перспективи : зб. наук. праць*. Київ : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Спецвипуск. Том 2. С. 163-168. DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2022.spec.2.31>

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

<http://enic.in.ua/index.php/ua/>
<http://www.eurosvita.net/>
<http://www.nqa.gov.ua/>
https://commission.europa.eu/education_en
<https://ehea.info/>
<https://erasmusplus.org.ua/>
<https://erc.europa.eu/homepage>
<https://esu-online.org/>
<https://eua.eu/>

<https://osvita.ua/>
<https://www.coe.int/web/portal/home>
<https://www.enic-naric.net/>
<https://www.enqa.eu/>
<https://www.eurashe.eu/>
<https://www.tempus.org.ua/>
<https://www.unesco.org/en/open-science>
www.mon.gov.ua

Острянюк Андрій Миколайович, кандидат історичних наук, доцент, завідувач кафедри історії України, археології та краєзнавства Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

ORCID ID: 0000-0001-8995-8968

Researcher ID: AER-1278-2022

Науковці України ID: 0027295

E-mail: ostryankoam@gmail.com

ОСВІТА

1990–1996 рр. – Чернігівський державний педагогічний інститут імені Т. Г. Шевченка, Спеціальність «Історія та англійська мова», Кваліфікація: вчитель історії та англійської мови. Диплом спеціаліста з відзнакою.

1996–1999 рр. – аспірантура Чернігівського державного педагогічного інституту імені Т. Г. Шевченка

27 вересня 2001 р. – захист дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук у Спеціалізованій вченій раді Д 26.228.01 в Інституті української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України. Спеціальність 07.00.06 – Історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни. Тема дисертації: «Ніжинська історична школа кінця XIX – першої третини XX ст.»

2004 р. – Присвоєно вчене звання доцента кафедра історії та археології України.

ДОСВІД ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Серпень-жовтень 1996 р. – вчитель історії та англійської мови у Новобілоуській середній школі (с. Новий Білоус Чернігівського району).

1999-2013 рр. – асистент, старший викладач, доцент кафедри історії та археології України Чернігівського державного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка;

2001-2013 – заступник декана історичного факультета з навчальної роботи

2001-2003 – в.о. декана історичного факультета

2013-2015 – генеральний директор Національного архітектурно-історичного заповідника «Чернігів стародавній»

2015 – доцент кафедри історії та археології України Чернігівського державного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка

2015 – завідувач кафедри археології, етнології та краєзнавчо-туристичної роботи Навчально-наукового інституту історії, етнології та правознавства імені О.М. Лазаревського Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

2020 – завідувач кафедри історії України, археології та краєзнавства Навчально-наукового інституту історії та соціогуманітарних дисциплін імені О.М. Лазаревського Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

ДИСЦИПЛІНИ, ЩО ВИКЛАДАЄ

Освітній ступінь «бакалавр» – «Методика самостійної роботи та основи академічного письма», «Основи наукових досліджень», «Джерелознавство історії України».

Освітній ступінь «магістр» – «Актуальні проблеми історичного джерелознавства», «Практикум з наукового історичного дослідження», «Європейський освітній простір як інструмент розвитку громадянського суспільства в Україні».

Освітньо-науковий ступінь «доктор філософії» – «Історія понять», «Джерела особового походження».

СФЕРА НАУКОВИХ ІНТЕРЕСІВ

Теоретичні проблеми історичної науки, методологія історії, історичні джерела та їх використання в наукових дослідженнях, історія історичної науки в Україні, підготовка професійних істориків та технології освітньої діяльності.

ПРОФЕСІЙНА І ГРОМАДСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ

Завідувач кафедри історії України, археології та краєзнавства. Автор понад 70 наукових та науково-методичних робіт.

Науковий керівник шести аспірантів, які успішно захистили дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук: Аскерова Л.С. (2012), Непотенко І.В. (2012), Бойченко С.Г. (2015), Савицька О.О. (2017), Шаповаленко Є.Ю. (2018), Шекун В.О. (2021).

З 2007 по 2021 рр. вчений секретар спеціалізованої вченої ради із захисту кандидатських дисертацій К 79.053.01 за спеціальностями 07.00.01 та 07.00.02 у Національному університеті «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка.

Виступав офіційним опонентом на захистах та кандидатських дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.06 – історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни.

2019–2022 рр. Керівництво міжнародним проектом Erasmus+ Programme «European Educational Area: Opportunity and Challenges for Ukraine», project number 611363-EPP-1-2019-1-UA-EPPJMO-MODULE.

Керівник наукового студентського гуртка «Актуальні проблеми викладання історії України».

СТАЖУВАННЯ

2017 р. пройшов навчання у Державній інспекції навчальних закладів України за програмою підготовки експертів у сфері вищої освіти.

З 24 травня по 24 червня 2019 р. пройшов підвищення кваліфікації на кафедрі історії України Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя.

З 21 травня по 4 червня 2020 р. пройшов підвищення кваліфікації за програмою Міжнародного центру ідиш Світового єврейського конгреса «Культура ідиш».

У серпні 2022 р. пройшов курс навчання «Learning How to Learn: Powerful mental tools to help you master tough subjects на освітній платформі Coursera.

З 30.01.2023 р. по 11.02.2023 р. пройшов курси підвищення кваліфікації у Національному університеті «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка у межах імплементації проекту «Вивчення Європи: освітній вимір» програми Erasmus+ напряму Jean Monnet 101085480–SEED–ERASMUS-JMO-2022-HEI-TCH-RSCH за програмою «Європейські програми для галузі освіти: можливості для України».

ВІДЗНАКИ ТА НАГОРОДИ

Нагороджений Почесною грамотою Чернігівської обласної державної адміністрації (2005), знаком «Відмінник освіти України» (2006), Почесною грамотою Посольства Киргизької Республіки в Україні (2014), Почесною грамотою МОН, Національної Академії наук України, Національного центру «Мала академія наук» (2018).